

RUCH FILOZOFICZNY

KWARTALNIK

z a ł o ż o n y p r z e z

KAZIMIERZA TWARDOWSKIEGO

WYDAWANY PRZEZ POLSKIE TOWARZYSTWO FILOZOFICZNE

T R E Ś Ć

T. Kotarbiński, Przemówienie inauguracyjne na uroczystości siedemdziesięciolecia Kazimierza Ajdukiewicza. — *D. Spasow*, Spojrzenia na współczesną bułgarską myśl filozoficzną. — *J. T. J. Szrednicki*, Filozofia w Australii. — *W. Mincer*, Uzupełnienia do „Bibliografii filozofii polskiej 1750-1850”
Recenzje i sprawozdania. — Autoreferaty z odczytów i wykładów. — Przegląd czasopism. — Zapiski bibliograficzne. — Wiadomości bieżące.

TOM XXI

NUMER 2

T O R U Ń 1 9 6 2

WYDANE Z ZASIŁKU POLSKIEJ AKADEMII NAUK

Komitet Redakcyjny:
Zarząd Polskiego Towarzystwa Filozoficznego

Redaktor:
Tadeusz Czeżowski

Sekretarz Redakcji:
Leon Gumański

Adres Redakcji i Administracji: Toruń, Uniwersytet, Zakład Logiki.
Rachunek czekowy PKO Toruń nr 24-9-170
Cena tomu XXI w prenumeracie 80 zł. — Cena niniejszego zeszytu 30 zł.

SPIS RZECZY

Tadeusz Kotarbiński, Przemówienie inauguracyjne na uroczystości siedemdziesięciolecia Kazimierza Ajdukiewicza	129
Dobrin Spasow, Spojrzenie na współczesną bułgarską myśl filozoficzną	133
Jan T. J. Sprzednicki, Filozofia w Australii	141
Wiesław Mincer, Uzupełnienia do „Bibliografii filozofii polskiej 1750—1830	145
Recenzje i sprawozdania	155
G. L. S. Shackle: Decision, Order and Time in Humain Affairs (W. Sztumski), s. 155. Jan Łukasiewicz: Z zagadnień logiki i filozofii (T. Kwiatkowski), s. 156. Estetyka (Wł. Stróżewski) s. 154. Benedetto Croce: Zarys estetyki (J. Pawłowski), s. 168. J. L. Austin: Philosophical Papers (B. Wolniewicz), s. 170. Louis Rougier: La métaphysique et le langage (W. Sukiennicka), str. 173. William Barrett: Irrational Man (T. Witwicki), s. 174. J. v. Rintelen: Beyond Existentialism (L. G.), s. 177. Alain: Les passions et la sagesse (W. Sukiennicka), s. 178. Alois Roth: Edmund Husserls ethische Untersuchungen (M. Pieczyński), s. 179. J. N. Findlay: Values and Intentions (L. G.), s. 180. Maurice Parmelee: The History of Modern Culture (L. G.), s. 182.	
Autoreferaty z odczytów i wykładów	185
Tadeusz Kubiński: O pojęciu tezy naukowej, s. 185. Tadeusz Milewski: Językoznawstwo matematyczne, s. 187. Władysław Tatarkiewicz: Dzieje pojęcia sztuki, s. 188. Tadeusz Witwicki: Subiektywne i obiektywne pojęcie piękna we współczesnej krytyce artystycznej, s. 189.	
Przegląd czasopism	195
Roczniki Filozoficzne, s. 195a. Studia Filozoficzne, s. 195a. Analysis, s. 196a. Deutsche Zeitschrift für Philosophie, s. 196a. Filosofia, s. 196b. Filozofický časopis, s. 197b. Isis, s. 197b. The Journal of Aesthetics and Art Criticism, s. 197b. The Journal of Philosophy, s. 198a. The Journal of Symbolic Logic, s. 199a. Kant-Studien, s. 199b. Mind, s. 199b. La Pensée, s. 199b. The Revue of Metaphysics, s. 202a. Revue d'Esthétique, s. 202a. Revue Internationale de Philosophie, s. 202a. Revue de Métaphysique et de Morale, s. 202b. Revue Philosophique, s. 203a. Science & Society, s. 203b. Theoria, s. 204a. Woprosy Filozofii, s. 204a. Zeitschrift für philosophische Forschung, s. 205b.	
Zapiski bibliograficzne	207
a) Prace polskie i przekłady na język polski: Skróty, s. 207. Filozofia w ogóle, s. 208a. Wydania i przekłady dzieł, s. 209a. Współczesne kierunki filozofii, s. 209a. Monografie o filozofach i pisarzach filozofujących, s. 209a. Metafizyka, s. 210b. Filozofia nauki, s. 210b. Logika i metodologia, s. 211a. Psychologia, s. 211b. Etyka i teoria postępowania, s. 212a. Filozofia społeczeństw i nauk społecznych, s. 212b. Filozofia wychowania, s. 213b. Filozofia przyrody, s. 214a. Filozofia religii, s. 214a. b) Prace w językach obcych: Filozofia w ogóle, s. 214b. Wstępy, podręcz-	

(Dalszy ciąg na 3 str. okładki)

RUCH FILOZOFICZNY

Kwartalnik założony przez

KAZIMIERZA TWARDOWSKIEGO

wydawany przez Polskie Towarzystwo Filozoficzne

Komitet Redakcyjny: Zarząd Polskiego Towarzystwa Filozoficznego

Redaktor: Tadeusz Czeżowski

Sekretarz Redakcji: Leon Gumański

Tadeusz Kotarbiński

Przemówienie inauguracyjne na uroczystości siedemdziesięciolecia Kazimierza Ajdukiewicza*

Czcigodny Panie Rektorze, Drogi Kolego, Kochany Kazimierzu!

Przybyli dziś do tej sali członkowie Polskiego Towarzystwa Filozoficznego zaproszeni przez Zarząd z inicjatywy grona Twoich byłych uczniów, aby wspólnie dać wyraz serdecznym dla Ciebie uczuciom i zadokumentować głęboki dla Ciebie szacunek, który sobie zaskarbiłeś jako człowiek, jako obywatel, jako myśliciel, jako nauczyciel, jako administrator instytucji służących badaniu i szerzeniu wiedzy.

Asumpt do dzisiejszego zgromadzenia dało Twoje niedawno dopełnione 70-lecie. Wszak przekroczyłeś wiek, w którym przyjęto zwracać wzrok ku przeszłości ludzi zasłużonych, by przypomnieć, co uczynili i czym zasłużyli sobie na wdzięczność i uznanie tych, co korzystają z owoców ich płodnego trudu.

Więc i my tutaj, filozofowie z zamiłowania i wykształcenia, nauczyciele i rzecznicy wiedzy filozoficznej z zawodu, pragniemy dziś odtworzyć we wspólnej pamięci dzieło dotychczasowych lat Twego żywota, którego pasmo zawiera w sobie pracę myślicielską i nauczycielską jako wątek naczelny.

A zamierzenie to nie byle jakie, gdyż praca Twoja była wieloraka i wyteżona, a utwory, wyrażające jej osiągnięcia, liczne są i w znacznej części tylko dla tych dostępne, którzy chcą i potrafią dopracować się we własnym trudzie ich zgłębienia. Toteż podzieliliśmy zadanie na części. W trzech odczytach mówcy będą usiłowali zdać sprawę z trzech przynajmniej aspektów Twojej myśli filozoficznej, nie łudząc się zresztą bynajmniej, iż zdołają ukazać obraz jej całości. Mnie zaś niechaj będzie wol-

¹⁾ Zob. str. 235a

no dać zarys syntezy wstępnej, opartej nie na przestudiowaniu ponownym tekstów dawniej przestudiowanych i nie na zapoznaniu się po raz pierwszy z tekstami, których jeszcze nie czytałem, lecz na wspomnieniach raczej, wspomnieniach dość bogatych. Tak się bowiem potoczyły losy nasze, że w ciągu długich lat mogłem z bliska śledzić i wielokrotnie podziwiać Twoją działalność.

Cóż w niej uderzało obserwatora nade wszystko? To z pewnością, że obcował z człowiekiem niezwykle uzdolnionym. Słusznie imponowało otoczeniu, jako znak zewnętrzny talentów intelektualnych, wysokie, nadzwyczajnie wysokie czoło Ajdukiewicza. Rozmowy potwierdzały zapowiedź w sposób kategoriyczny. Wystarczało wdać się w dyskusję z nim, aby członkowi odeszła chęćka wypowiedzania sądów nie dość pogłębionych. Próbując w jednym słowie ująć charakterystykę Twoich wystąpień, która się uwydatniała wyraźnie już w okresie studiów uniwersyteckich pod niezapomnianym i bezcennym kierownictwem Twardowskiego, a także Łukasiewicza, nazywałem Ciebie w swych myślach „profundystą”, teoretykiem dążącym w głąb. A dziś, mając za sobą doświadczenie Twoich krytyk, z których tak dużo skorzystałem, podtrzymuję stanowczo tę właśnie charakterystykę Twojego myślenia.

Dalej, uderza zrozęgła skala Twojej tematyki. Poczynając od młodzieńczej rozprawy o odwracalności stosunku wynikania, z roku 1913, poprzez długi szereg prac, których wymownymi przykładami są m. in. roztrząsanie o klasyfikacji rozumowań z r. 1928 (temat powtórzony w r. 1955) lub o uniwersaliach z r. 1935, albo ceniona wysoko w szerokim świecie praca pt. *Die syntaktische Konnexität* z r. 1936 — aż po znakomitą, ważną, nieodpartą w argumentacji analizę pt. *Zmiana i sprzeczność* (1948), oraz szereg późniejszych dociekań, w których autor zastanawia się nad implikacją, typami definicji, zdaniemiami analitycznymi, zdaniami intensjonalnymi — ciągnie się poczet jak najwnikliwszych, dążących w głąb dociekań, dotyczących szczegółowych a ważnych i znamiennych pojęć u podstaw logiki. Przy całym opanowaniu formalizmu wywodów logicznych, dochodzi tu wszakże do głosu zainteresowanie teoretyka poznania, epistemologa i metodologa. Znalazły wyraz te kierunki zainteresowań już w książeczce *Z metodologii nauk dedukcyjnych* (1921), w artykule *O zastosowaniu kryterium prawdy* (1927) i towarzyszą Twoim pracom stale i nieustannie.

Nader żywym odzywały się echem w Twym umyśle problemy powiązania myśli z językiem. Przytoczę dla ilustracji pracę o znaczeniu wyrażen z 1931 i pracę o związkach składniowych między członami zdań oznajmujących z r. 1960.

Ten nurt dociekań związał się organicznie z tematem, który urosł w Twych myślach do rozmiarów, w pewnym okresie Twojej działalności przewodnich. Nie potrzebuję dodawać, że idzie mi tu o problem istoty i granic konwencjonalizmu i o jego postać, którą nazwałeś konwencjonalizmem radykalnym, a która znalazła wyraz w głośnych Twych artykułach z lat 1934—1935 umieszczonych w czasopiśmie „Erkenntnis”.

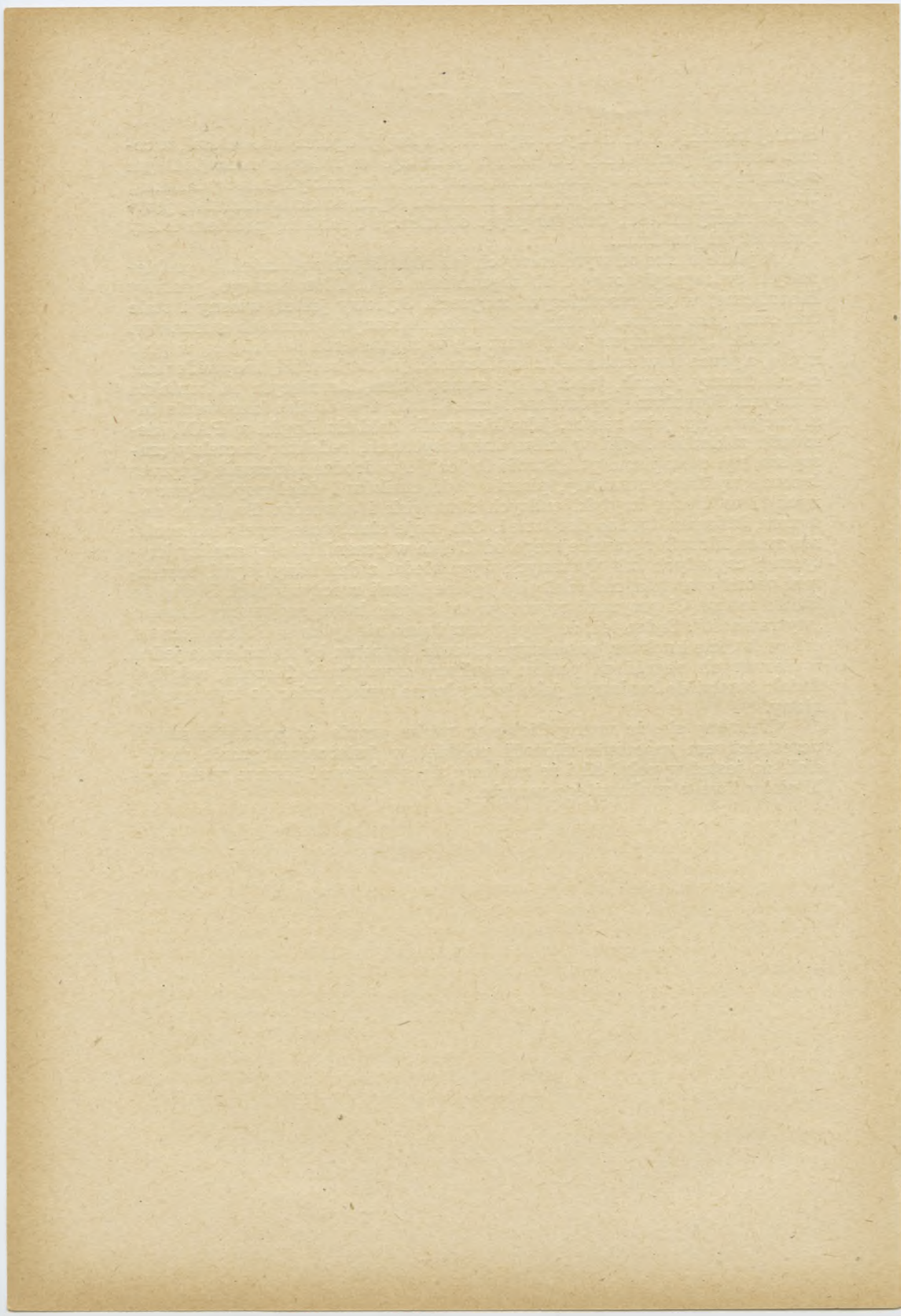
Wszyscy, którzy śledzą Twoją wielokierunkową robotę teoretyczną, ciekawi by byli odpowiedzi na pytanie, co Ciebie ostatnio bardziej pociąga — a wszystko to jest dziś żywe i ważne w całości trosk filozofa — czy wnikanie w owe związki intelektu z językiem, czy raczej problemy

dobrej indukcji, koło których myśl Twoja krąży uporczywie latami, z coraz większą gorliwością. To znowu pozostaje w związku niewątpliwym z tym, że jesteś też z wykształcenia, a częściowo z praktyki nauczycielskiej, fizykiem i dręczą Cię zagadnienia stosunku logiki do doświadczenia, języka do rzeczywistości, dziejów pojęć substancji i materii, problem istoty i kazuistyki pomiaru...

A jakże blisko od wymienionych już różnolitych zagadnień do problematyki światopoglądowej i do zagadnienia stylu filozoficznego, postawy filozoficznej w jej zasadniczych zarysach. Stylowy jesteś, własny i stale taki sam, jako filozof, w różnych, bardzo zmiennych układach stosunków.

Jesteś „profundystą”, wzywasz się w zagadnienia świdrującą w głąb myślą, a praca to w zasadzie i z konieczności jak najbardziej indywidualna; co nie znaczy jednak, jakobyś był samotnikiem, stroniącym od kontaktu z innymi. Przeciwnie, uprawiasz łączność taką i w drodze kierowania instytucjami (np. jako rektor, jako kierownik Zakładu Logiki w PAN, kierownik zakładów logiki w kilku uniwersytetach, redaktor naczelny czasopism, np. czasopisma pt. „Studia logica”) i w drodze nauczania (poprzez świetne wykłady, rozmowy, pisanie podręczników i dzieł popularyzacyjnych) i w drodze krytyki cudzych stanowisk i utworów. Tu jesteś mistrzem, któremu trudno dorównać. Oto moje stanowcze przeświadczenie: nie znam filozofa sprawniejszego od Ciebie w przenikliwości analizy krytycznej czytanych lub słyszanych wypowiedzi z dziedziny logiki, semantyki, teorii poznania, metodologii i ogólnej teorii rzeczywistości. Sądzę, że śmiało można Ci przyznać prymat w tej cnocie, którą nazywamy słowem „wytrawność”. Sądzę też, że gdyby urządzono nie tylko w Polsce, lecz na całym świecie konkurs, poszukując filozofa, któremu by się należała jedna z pierwszych nagród za poziom naukowy uprawiania filozofii, mógłbyś śmiało stawać do konkursu, jako kandydat ze wszech miar do tego uprawniony.

Cieszymy się, że mamy Ciebie w swoim gronie, że podnosisz swoim uczestnictwem znaczenie filozofii polskiej w światowym gronie myślicieli, że jesteś w pełni sił i że możemy się spodziewać jeszcze wielu rozblasków Twego znakomitego umysłu.

Dobrin Spasow

Spojrzenie na współczesną bułgarską myśl filozoficzną¹

1. TROCHE HISTORII

W naszym kraju spotyka się ludzi, którzy są skłonni doszukiwać się początków bułgarskiej myśli filozoficznej w odległych czasach. Cytują oni na przykład z zadowoleniem niemieckiego historyka Prantla, który świadczy, że przy końcu IX w. car Simeon studiował w Konstantynopolu sylogistykę Arystotelesa. W dalszym ciągu śmiało stawiają oni etykietkę „filozofii” ideowym wyrazom narodowego niezadowolenia — zaczynając od bogomilstwa w X—XII w., kończąc na narodowo-wyzwoleńczych walkach w ostatnich dziesiątkach XIX stulecia. Podobni ludzie wynajdują do czasów dzisiejszych „idee filozoficzne” u absolutnie każdego wybitnego działacza politycznego.

Lecz większość bułgarskich działaczy kulturalnych nie uważa, że należy się posługiwać tak szerokim pojęciem filozofii i że nazwę „filozof” należy nadawać jako order za zasługi obywatelskie. Przyjmują oni w sposób uzasadniony, że historia systematycznej myśli filozoficznej w naszym kraju zaczyna się dopiero po wyzwoleniu z pięciowiekowej niewoli tureckiej (1878 r.). Zasadniczym rezultatem ekonomicznym tego wielkiego wydarzenia jest rozwój bułgarskiego kapitalizmu, związanego ze znacznym importem obcego kapitału i jeszcze większą zależnością polityczną od wielkich krajów zachodnich. Bułgaria staje się faktycznie półkolonią imperializmu niemieckiego.

Wiadomo, że ekonomiczna i polityczna zawistość, dopóki nie zrodziła jeszcze silnych dążeń ku wyzwoleniu, prowadzi do składania hołdu i nadszadowania władcy przez podwładnego. Toteż nic dziwnego, że w Bułgarii w okresie pierwszych dziesiątków lat naszego stulecia powstaje „elitarna” inteligencja burżuazyjna, którą cechuje służalczy stosunek do przedstawicieli zachodnioeuropejskiej kultury imperialistycznej.

Do tego typu inteligencji należą również bułgarscy filozofowie bur-

¹ Artykuł niniejszy, napisany dla „Ruchu Filozoficznego” przez profesora Uniwersytetu w Sofii, rozpoczyna serię artykułów informacyjnych o filozofii w różnych krajach, które będą drukowane w następnych zeszytach „Ruchu Filozoficznego”. Redakcja otrzymała już artykuły: A. N. Prior (Manchester), *Współczesna logika w Anglii*; C. A. van Peursen (Groningen, Leiden), *Spojrzenie filozofów holenderskich na egzystencjalizm*; B. von Juhos (Wiedeń), *Aktualny stan filozofii naukowej w Austrii*. Streszczenia obcojęzyczne, nadesłane przez autora, dołącza się na jego życzenie.

zuazyjni z początku naszego stulecia. Wszyscy oni bez wyjątku zdobywają swe wykształcenie w Europie Zachodniej, po czym stają się w mniejszym lub większym stopniu nosicielami obcych idei.

Lecz podczas gdy Giuzelew, Georgow, Saryilijew i Lijew wprowadzają mieszaninę zbyt różnorodnych koncepcji, to Aleksijew, Krystew, Kazandzijew i Michałczew wzbogacają bułgarskie życie kulturalne przede wszystkim ideami poklasycznego idealizmu niemieckiego.

„Importowany” charakter bułgarskiej filozofii burżuazyjnej zwalnia nas od konieczności jej szczegółowej charakterystyki. Na specjalną uwagę zasługuje tylko prof. Dymitr Michałczew (ur. 1880 r.), dzięki któremu w Bułgarii rozpowszechniają się — o wiele szerzej aniżeli w Niemczech — poglądy filozofa niemieckiego Johanna Rehmkego.

Stosunkowo duże rozpowszechnienie nieznacznego samego w sobie rehmkizmu jest jednym z najdziwniejszych zjawisk krótkiej historii bułgarskiej filozofii burżuazyjnej. Można wyjaśnić to do pewnego stopnia faktem, że dzięki działalności Michałczewa „nauka podstawowa” przechodzi do szczególnie popularnej analizy pewnych najbardziej ogólnych pojęć i równocześnie w coś niby „filozofię zdrowego rozsądku”. Przyodziała w ten sposób przypomina ona znaną pracę G. E. Moore’a *A Defence of Common — Sense* a po trochu również „współczesną filozofię codziennego języka”. W ten sposób rehmkizm przyciąga uwagę wielu całkiem zwyczajnych intelektualistów, wychodzących przeważnie ze środowisk drobnomieszczańskich.

Lecz równocześnie z filozofią burżuazyjną, w surowej walce z nią, związany ściśle z ruchem robotniczym i jego organizacjami politycznymi, rozwija się bułgarski materializm dialektyczny.

Po Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej oczy naszych marksistów są skierowane wyłącznie na ZSRR, ponieważ Bułgarska Partia Komunistyczna jest szczególnie pokrewna bolszewikom. Pod wpływem radzieckiej myśli filozoficznej pozostają niezmiennie do dziś wszyscy bułgarscy dialektycy materialiści.

Może w tym miejscu czytelnik przerwie czytanie mego artykułu z taką uwagą: Wszystko jest jasne — „burżuazyjny” wkład filozoficzny z Zachodu i „proletariacki” ze Wschodu; zmieszane w jakiejś proporcji, tworzą bułgarską „myśl filozoficzną”.

Na szczęście sytuacja nie jest tak prosta, przynajmniej jeżeli chodzi o „wkład” Wschodu.

W latach niewoli tureckiej, z powodu szeregu przyczyn historycznych, nadzieje i walki o wolność narodu bułgarskiego były związane z Rosją. W okresie dziesiętek lat „niezależnego” rozwoju kapitalistycznego, tzn. w okresie niewolniczej zawisłości od imperializmu niemieckiego, z działalnością Bułgarskiej Partii Komunistycznej i oczekiwaną pomocą ze strony Związku Radzieckiego łączy się również konieczność przebudowy socjalnej i ogólne dążenie całego kraju do niezależności narodowej.

Właśnie dlatego Bułgarska Partia Komunistyczna staje się w najwyższym stopniu partią narodu bułgarskiego; właśnie dlatego bułgarska marksistowska myśl filozoficzna jest w najwyższym stopniu bułgarską filozofią narodową.

Patriarcha bułgarskich marksistów, twórca Bułgarskiej Partii Komunistycznej Dymitr Błagojew (1856—1924) — mimo ogromnych zasług

w naświetleniu rozwoju kapitalistycznego oraz konieczności rewolucji socjalistycznej w kraju — jako filozof pozostaje w wielu wypadkach po prostu uczniem G. W. Plechanowa. Lecz w osobie Todora Pawłowa (ur. 1890 r.) nasz materializm dialektyczny kroczy pod sztandarem leninowskim i otrzymuje określone narodowe zabarwienie. Powstaje ono przede wszystkim w walce naszych marksistów z „naszym” rehmkizmem.

D. Michałczew, wychodząc ze swego dualistycznego przekonania, że świadomość nie może mieć nic wspólnego z materią, przedstawia jako jakiś absurd filozoficzny materialistyczne twierdzenie o powstawaniu rzeczy idealnych w rezultacie rozwoju materialnych. Materialiści, nie podejrzewając nawet tego, dopuszczali „powstanie czegoś z niczego”. A więc popełniali oni błąd analogiczny do błędu ludzi religijnych, według których, odwrotnie, niematerialny Bóg stworzył z niczego materialny świat.

Główna praca T. Pawłowa *Teoria odbicia* (wyszła najpierw w języku rosyjskim, a następnie została przetłumaczona na inne języki) zawiera odpowiedź i na tę rehmkistowską niejasność. Pawłow wykrywa jej sens reakcyjny i nieliczenie się z najbardziej elementarnymi danymi naukowymi. Według niego, druzgoczący dla każdego idealizmu fakt, że zjawiska idealne powstały w określonym etapie rozwoju materialnej rzeczywistości, zupełnie nie oznacza powstania ich z niczego, to znaczy istnienia jakiejś niemożliwej do przebycia przepaści między nimi i właściwościami nieświadomej materii.

W ten sposób jedyny T. Pawłow nadaje największe filozoficzne znaczenie przypuszczeniu Lenina, że istnieje odbicie jako ogólna właściwość materialna, której niższe formy tworzą prehistorię idei ludzkich. Bułgarski dialektyk-materialista przedstawia właśnie „odbicie” jako klucz do pokonywania zarówno absurdalnej idealistycznej i dualistycznej „wieczności” świadomości, jak i niemniej absurdalnego „tworzenia czegoś z niczego”.

Szczególne zainteresowanie w opracowaniu „teorii odbicia” budzi dana przez Pawłowa gnoseologiczna charakterystyka idei jako „subiektywnego obrazu rzeczy obiektywnych”. Michałczew powtarza niezmordowanie z licznymi starszymi i współczesnymi filozofami, że idee ludzkie nie mogą być odbiciem przedmiotów obiektywnych, ponieważ pierwsze są nieprze-strzenne, a drugie — przestrzenne. I jeżeli my poznajemy świat zewnętrzny poprzez idee-obrazy, to skąd wiemy, że są one do niego podobne? Czy możemy być pewni, że w ogóle istnieją obiekty materialne?

Tej dobrze znanej krytyce Pawłow przeciwstawia oryginalne, chociaż bardzo sporne ujęcie poznawczego odbicia. Nasz filozof-materialista dąży do wyliczenia zarówno faktów o swoistości idei ludzkich, jak i okoliczności, że przedstawiają one wiedzę o samym świecie obiektywnym, który istnieje niezależnie od świadomości ludzkiej. Pawłow rozumie w ten sposób: jeżeli człowiek jest zgodnym z prawem produktem rozwoju naturalnego i społecznego, to jasne jest, że nie ma i nie może być żadnej przeszkody nie do przebycia między przedmiotami i ideami o nich. W przeciwnym wypadku ukazanie się i rola idealnego odbicia byłyby całkiem niezrozumiałe. Niewątpliwie, idea psychicznego, a nie fizycznego obrazu jest czymś subiektywnym. Lecz, o ile jest ona ideą o przedmiocie, posiada niewątpliwie treść, którą określa się, „pochodzi” z samego przedmiotu, przyjmując oczywiście charakter idealny. Ale całkowicie idealna istota

idei zupełnie nie kompromituje ich obiektywnego znaczenia poznawczego, ponieważ w rzeczywistości one nie tylko wynikają, lecz równocześnie i pokrywają się z przedmiotami.

Zatrzymując się bardziej szczegółowo na treści idei, T. Pawłow zaznacza, że z powodu względnego konserwatyizmu naszych poznawczych organów w stosunku do zmiany środowiska, u znacznej części naszych idei istnieją subiektywne (określone przez podmiot) elementy. To nieuniknione zjawisko posiada nie tylko ujemne, lecz i dodatnie znaczenie, ponieważ związana jest z nim rzeczywista rola idei. Równocześnie przekształca ono poznanie w dialektycznie przeciwstawny proces rozróżniania i pokrywania się obrazów subiektywnych z obiektywnymi przedmiotami.

Bardzo skomplikowana gnoseologiczna konstrukcja T. Pawłowa nie zadowala dziś znacznej części młodszych marksistów bułgarskich. Podejrzewają oni, że jej logiczną siłą poruszającą pozostaje konieczność teoretycznego połączenia nieprzewycięzonego reprezentacjonizmu z konsekwentnym materializmem. Bo jak inaczej można sobie objaśnić pragnienie Pawłowa przekształcenia idei w jakąś hybrydę „obiektywnych” elementów (które by zachowały jej poznawczą wartość) z „subiektywnymi” momentami, (które nie zapewniają jej subiektywności)?

Po A. Kiselinczewie, który wystąpił kategorycznie za „obiektywną treścią” prawdziwych idei, większość bułgarskich dialektyków-materialistów skłania się ku nowemu tłumaczeniu odbicia: idea odbija przedmiot w takim sensie, że jest determinowana przez niego; jest ona prawdziwym odbiciem w takim sensie, że jest obiektywnie uzasadnionym uświadomieniem samego przedmiotu. Podobne ujęcie gnoseologicznego zagadnienia daje na przykład A. Gawriłow, który jest skłonny wyjaśnić poznanie jako swoisty ludzki stosunek do obiektu.

W każdym razie, niesione przez fale antyfaszystowskiego ruchu rewolucyjnego nazwisko T. Pawłowa było (i wciąż jeszcze jest) najbardziej u nas popularnym nazwiskiem filozofa.

9 IX 1944 r. zbrojne powstanie ludowe, pod kierownictwem Bułgarskiej Partii Komunistycznej, zwyciężyło dzięki decydującej pomocy Armii Radzieckiej. Bułgarska Partia Komunistyczna — główna siła antyfaszystowskiego oporu — objęła kierownictwo krajem. Bułgaria wkroczyła na drogę budowy socjalistycznej. Materializm dialektyczny stał się oficjalną i praktycznie jedyną filozofią, a szeregi jego przedstawicieli stale się powiększają.

Może przyszły historyk podzieli rozwój marksistowskiej myśli filozoficznej w socjalistycznej Bułgarii na dwa okresy. Granicą pomiędzy nimi będzie okres między XX i XXII zjazdem KPZR i odpowiednie plena Bułgarskiej Partii Komunistycznej. Obecnie, znajdujemy się jeszcze przed progiem drugiego etapu, w którym dopiero prawdziwie rozkwitnie filozofia bułgarska. Dlatego też na tym skończę moje notatki historyczne i spróbuję — w jeszcze nie ulotnionym dymie pochwał kultu jednostki — doszukać się najistotniejszych rzeczy w naszym dzisiejszym życiu filozoficznym.

2. TROCHE TEORII

Mówiąc językiem pozytywistów, w Bułgarii panuje zdecydowanie „metafizyczny” styl filozofowania.

Nie ma dziś ani jednego filozofa bułgarskiego, który nie uważałby, że filozofia jest przede wszystkim nauką i że nauka odnosi się do rzeczywistości. W naszej literaturze filozoficznej czyni się wysiłki w kierunku pokonywania trudności, przed jakimi stawiają nas jakoby nierzeczywiste obiekty matematyczne, prawa fizyczne, sformułowane w warunkach „idealnych” przewidywania i projekty. Nie brak również prób wykazania, że wszystkie pretensje eliminowania materialistycznej „metafizyki” poprzedzały ją w sposób nieunikniony.

Lecz większe znaczenie filozoficzne mają sprawy dotyczące rzeczywistości w ogóle. W przeciwieństwie do rehmistów, którzy określają ją jako „dane w związku z działaniem”, bułgarscy marksiści pojmują ją jako coś istniejącego bez względu na fakt jego uświadomienia. Samo umawianie się, że może istnieć zarówno rzeczywiste działanie (na przykład żywego człowieka), jak i nierzeczywiste (jako „działanie” wyobrażonego diabła) świadczy o niemożliwości określania rzeczywistości po prostu jako współdziałania.

Oczywiście, przyznając, że podkreślane przez Lenina „obiektywne istnienie” jest najbardziej charakterystyczną cechą materii, nasi materialiści dialektyczni nie zaprzeczają ani obowiązkowej rozciągłości ani mniej obowiązkowej dynamiczności obiektów materialnych. Różne dziedziny rzeczywistości są w istocie różnymi typami procesów obiektywnych. To właśnie umożliwia istnienie różnych nauk szczegółowych. Lecz niewątpliwie oprócz swoistości, w różnych sferach świata jest również jednakowość, istnieją „ogólne prawa ruchu, zmian i rozwoju”. A to daje prawo istnienia filozofii.

Dotąd w koncepcji bułgarskich filozofów-marksistów nie ma nic szczególnego. Lecz zobaczmy pewne bardziej specyficzne ich wkłady.

Rozstrzygnięcie samego „podstawowego zagadnienia filozoficznego” często traktuje się u nas jako filozoficzne twierdzenie tylko w tym stopniu, w jakim jest wyjaśniana najbardziej ogólna charakterystyka rzeczywistości — wszystkie pozostałe aspekty zagadnienia stosunku między bytem i świadomością pojmowane są jako zagadnienia szczegółowo naukowe. Umożliwiło to w Bułgarii — o wiele poważniej aniżeli gdzie indziej — rozpatrywać formułę Lenina o tożsamości logiki, gnoseologii i dialektyki: „не надо трех слов: это одно и то же”

Podjęta najpierw przez T. Pawłowa myśl ta w jeszcze bardziej określony sposób została przyjęta przez E. Panową i in. Oczywiście liczba jej przeciwników jest również znaczna, lecz w ich rozumowaniach nie ma nic nowego.

Punktami zaczepnymi przy uzasadnianiu ogłoszonej przez Lenina tożsamości „trzech” nauk filozoficznych są na przykład: interpretowanie gnoseologii jako rozstrzygnięcie zagadnienia o najogólniejszych cechach poznania (wszystkim pozostałym okolicznościom, związanym z procesem poznawczym, przypisuje się socjologiczny, psychologiczny, fizjologiczny i in., lecz nie filozoficzny charakter); rozpatrywanie poznania jako obiektywno-realnego; przyjmowanie niechybności „momentu gnoseologicznego” w ontologii materialistycznej w takim stopniu, w jakim może ona określić swój przedmiot tylko poprzez stosunek niezależności od poznawającej świadomości; ontologiczno-gnoseologiczne interpretowanie logicznych powiązań jako poznane najogólniejsze stosunki.

Resumując, podtrzymuje się tu niepodzielność filozoficznego badania poznania i filozoficznego badania niezależnej od poznania rzeczywistości, ponieważ twierdzenie o istnieniu obiektywnej realności jest niedopuszczalne bez twierdzenia o jej poznawalności, a przyjmowanie jej poznawalności jest niemożliwe bez przyznania jej istnienia. Taki właśnie sens nadaje się Engelsa „zdjęciu” starej ontologii i gnoseologii z „dwóch stron” tego samego „podstawowego zagadnienia filozoficznego”.

Ten krąg idei ma również pewne uboczne rezultaty. Zmusza on na przykład do prób stałego wyjaśniania świadomości nie po prostu jako jakiegoś specjalnego „świata wewnętrznego”, lecz specyficznie ludzkiej „relacyjnej właściwości”.

Niektóre spośród wyżej wymienionych idei stawiały bułgarskich filozofów także przed problemem stosunku między filozofią i naukami specjalnymi.

Wszyscy nasi marksiści rozpatrują materializm dialektyczny jako uogólnienie i równocześnie podstawę teoretyczną szczegółowych badań naukowych. A. Kisielinczew w 1954 r. w dysertacji doktorskiej *Marksi-stowsko-leninowska teoria odbicia i nauka J. P. Pawłowa o wyższej działalności nerwowej* uzależnił w dużym stopniu gnoseologię jednostronnie od nauki T. Pawłowa, jednak zapatrywanie takie zostało odparte przez wskazanie logicznego priorytetu filozofii, jako wyższego uogólnienia, przed każdą poszczególną nauką specjalną, która wysuwa przesłanki, a nie rozstrzyga ogólnych dla całej wiedzy zagadnień. Lecz w ostatnich czasach zaczyna być widoczne, że istnieje tendencja do zastąpienia filozofii, jeżeli nie przez fizjologię, to przez fizykę, matematykę lub socjologię. Czy będziemy mogli w przyszłości przeciwstawić się temu zjawisku, które jest związane z coraz bardziej rosnącym autorytetem określonych nauk szczegółowych, a więc w pewnym sensie — z samym „duchem czasu”?

W tym łańcuchu zagadnień znajdują swe miejsce również rozprawy o charakterze materializmu historycznego, T. Pawłowa (*Teoria odbicia*), następnie Z. Oszawkowa (*Materializm historyczny i socjologia* 1958), które dążą do wyodrębnienia materializmu historycznego od socjologii ogólnej, zajmującej się nie filozoficznymi, lecz specyficznymi zagadnieniami budowy społeczeństwa. Wśród licznych przeciwników tego zapatrywania kształtują się następujące ważniejsze idee:

Materializm historyczny nie byłby historycznym, gdyby zadaniem jego było po prostu wykrycie wspólnoty pomiędzy zjawiskami naturalnymi i społecznymi, jeżeli natomiast zajmuje się on „specyficznie socjalnym wykazaniem ogólnych praw dialektycznych” to nie ma podstaw do wyodrębniania jego od socjologii, której pozostawia się właściwości życia społecznego. W ogóle materializm historyczny powinien być albo utożsamiony z dialektycznym, albo przyjęty jako ogólna socjologia marksistowska. Trzecia możliwość nie istnieje, ponieważ nie ma czegoś trzeciego między wspólnotą wykazań specyficznych i specyficznym wykazaniem wspólnoty.

Z punktu widzenia historyczno-materialistycznego sędzi się o różnicy między formami świadomości społecznej przede wszystkim według ich położenia w więzi genetycznej zjawisk socjalnych i wypływającej z niej ich specyficznej funkcji. Dlatego w terminologii materializmu historycznego słowo „odbicie” nie ma takiego sensu, jaki ma w gnoseologii. Fakt ten posiada istotne znaczenie dla pokonania szulatykowskich wulgaryzacji,

które zamieniają genetyczne badania zjawisk ideologicznych na przedstawienie ich jako zwykłych „odpisów” stosunków ekonomicznych.

Postarałem się wspomnieć o tym, co mi się wydaje najważniejsze w filozoficznych zajęciach naszych filozofów. Lecz należy mieć na uwadze to, że bułgarski filozof-marksista nie jest tylko, lub nawet nie jest w pierwszym rzędzie filozofem. Nawoływanie do ściślejszego powiązania z praktyką odbija się szczególnie silnie w jego świadomości i zmusza do poruszania się od zasad ogólnych do konkretnych problemów. Większość naszych filozofów zajmuje się próbą naświetlania naszego przyspieszonego rozwoju na drodze do komunizmu, rozpoczynając konkretne badania socjologiczne lub dyskutując na temat ich metodyki.

Znaczna część ludzi o filozoficznym przygotowaniu poświęca się estetyce i etyce, które u nas właściwie są wyłączone z układu filozofii i żyją życiem nauk odrębnych. Lecz na razie estetyczne zajęcia filozofów bułgarskich ograniczyły się do powierzchniowej analizy pewnych estetycznych kategorii i do nowego wydawania starych dyskusji o subiektywnej lub obiektywnej istocie piękna.

W jeszcze cięższej sytuacji znajduje się etyka. Z tej dziedziny ukazała się tylko jedna rozprawa historyczna (At. Ilijew), a szereg młodych autorów wypowiada się na temat moralności komunistycznej. Etyka marksistowska, nad którą pracuje się w Bułgarii, nie posiada jeszcze określonego oblicza teoretycznego.

Psychologowie bułgarscy zajmowali się do tej pory głównie tzw. „zagadnieniem filozoficznym” psychologii, to znaczy prowadzili bezowocne dyskusje o wzajemnych stosunkach psychiki i fizjologii itd. Dopiero ostatnio zajęli się eksperymentalnymi i socjalno-psychologicznymi badaniami.

Wzrasta zainteresowanie współczesną logiką symboliczną, lecz tylko wtedy może być ona filozoficznie asymilowana w Bułgarii, kiedy interpretuje się ją ontologicznie. Właśnie ku temu celowi skierowane są wysiłki jej pierwszych bułgarskich przedstawicieli filozoficznych.

W okresie kultu jednostki bułgarska filozofia marksistowska była w bardzo dużym stopniu izolowana od współczesnego zachodniuropejskiego życia filozoficznego. Oczywiście dzisiejsza filozofia burżuazyjna była krytykowana, lecz zwykle w taki sposób, że odnosiło się wrażenie, że autorzy krytyki w ogóle nie widzą różnorodności kultury kapitalistycznej — wszystko złało się u nich w jakąś brudną plamę, cuchnącą reakcją i zagrażającą ludzkości.

W ostatnich latach jednak sytuacja polepszyła się zdecydowanie. Horyzonty filozofów bułgarskich znacznie się rozszerzyły. Pojawiły się poważne badania, w których namiętność partyjną łączy się z kompetencją i zróżnicowanym podejściem do uczonych i filozofów krajów kapitalistycznych. Można tu wymienić ze średniego pokolenia A. Polikarowa i N. Iribadżakowa, a spośród najmłodszych (i najbardziej obiecujących) — K. Darkowskiego i A. Ignatowa.

Nowy stosunek do współczesnej filozofii burżuazyjnej jest nowym wskaźnikiem wyższego ideowo-politycznego wzrostu dzisiejszych filozofów bułgarskich, większego dostosowania się do potrzeb czasu, głębszego i jaśniejszego widzenia dróg prowadzących do światowego zwycięstwa marksizmu-leninizmu.

Trudna historia naszego małego narodu pozbawiła bułgarską myśl filozoficzną starych tradycji. Lecz czy nie jest to niedociągnięcie, które może przekształcić się w pierwszeństwo? Przecież czasami tradycje są bardzo ciężkie, nadają jednostronne skierowanie myślom, pozbawiają ich zdolności szybkiego przystosowania do potrzeb czasu?

Spodziewamy się, że wyzwolona z wielowiekowych przesądów bułgarska marksistowska myśl filozoficzna będzie mogła szybko stanąć w kulturalnej awangardzie ludzkości. W socjalistycznej Bułgarii po XXII Zjeździe KPZR, który wydzwignął międzynarodowy ruch robotniczy do wysokości współczesnych wymagań, istnieją wszelkie warunki ku temu.

NOTES ON BULGARIAN PHILOSOPHICAL THOUGHT

(Summary)

The systematic development of philosophical thought in Bulgaria started towards the end of the 19th c. after the liberation from the 500 year Turkish yoke. The strong political and economical dependence of the country on Western capitalism conditioned the imitative character of the Bulgarian bourgeois philosophy. Among the motley of „imported” philosophical ideas more outstanding were the rehmkean which in Bulgaria acquired a wider popularity and at the same time a more marked neorealistic character than in Germany.

Far more national in character was the Bulgarian dialectical materialism which became the official philosophy after the 9. IX. 1944 — the beginning of the Socialist Revolution in this country. An important role in its development are the discussions on the problems of „reflection”, the relation between gnoseology, logic and dialectics of philosophy and the other sciences, of historical materialism and sociology.

Limited during the period of the personality cult, today, after the XX and XXII Congresses of the CPSU the theoretical horizon of the Bulgarian Marxist philosophers is speedily widening.

КОРОТКО О СОВРЕМЕННОЙ БОЛГАРСКОЙ ФИЛОСОФСКОЙ МЫСЛИ

Резюме

Конец прошлого столетия является началом развития систематической философской мысли в Болгарии. Значительная экономическая и политическая зависимость страны от западноевропейского капитала обусловила подражательный характер болгарской буржуазной философии. Из пестрой смеси вносимых извне философских идей выделяются ремкеанские, получивших в Болгарии более широкое распространение, чем в Германии, но вместе с тем и более ярко выраженный неореалистический характер.

Истинный национальный облик однако болгарская философская мысли приобретает в произведениях философов-марксистов. Оставом развития диалектического материализма у нас (как до, так и после 9 IX 1944 г.) является обсуждение проблемы отражения, проблем об отношении гносеологии, диалектики и логики, исторического материализма и социологии.

Ограниченных во время культа к личности, ныне после XX и XXII съезда КПСС, теоретические горизонты болгарских философ-марксистов быстро расширяются

Jan T. J. Szrednicki¹

Filozofia w Australii

Filozofia australijska jest w zasadzie filozofią wyłącznie akademicką. Wprawdzie poza wydziałami (*departments*) filozofii na uniwersytetach istnieją jeszcze stowarzyszenia filozoficzne, są one jednak domeną profesorską. I tak np. Towarzystwo Filozoficzne Uniwersytetu Melbourne (*Melbourne University Philosophical Society*) jest organizacją studencką kierowaną na ogół przez profesorów. Najpoważniejszą organizacją ogólnaustralijską jest *Australasian Association of Philosophy*, która wydaje „*Australasian Journal of Philosophy*” (poprzednio „*Australasian Journal of Philosophy and Psychology*”). Rada stowarzyszenia składa się ze wszystkich akademickich nauczycieli filozofii w Australii pracujących na pełnym etacie; członkiem stowarzyszenia może być każdy, kto płaci składki członkowskie, w zamian za co otrzymuje „*Journal*”. Poza pracownikami uniwersyteckimi do Association należą studenci i parę osób postronnych, przeważnie byli studenci tzw. *honours course*, a także paru Europejczyków. „*Australasian Journal of Philosophy*” jest jedynym pismem filozoficznym wychodzącym w Australii. Książki pisane przez filozofów australijskich są, poza bardzo nielicznymi wyjątkami, drukowane albo w Anglii albo w USA.

Najpoważniejszymi ośrodkami akademickimi w Australii są Uniwersytet Sydney i Uniwersytet Melbourne, są one też największymi ośrodkami filozofii akademickiej. W każdym z tych uniwersytetów wydziały filozofii liczą ponad 20 członków w stopniu *lecturer* lub wyżej, tj. pełnoetatowych nauczycieli akademickich z pełnym prawem wykładania, organizowania przedmiotu i egzaminowania. Poza tymi najpoważniejszymi ośrodkami w samym stanie New South Wales istnieją jeszcze dwa uniwersytety i jeden University College, tj. uniwersytet pozostający pod kontrolą większego uniwersytetu, (w tym wypadku University of New England); są to University of New England i University of New South Wales oraz Newcastle University College. W stanie Victoria organizuje się Monash University zawierający wydział filozofii (kierownik został już mianowany). Inne stany posiadają po jednym uniwersytecie, mianowicie University of Adelaide, University of Queensland, University of Western Australia. Ponadto istnieje dość realny związek z uniwersytetami w Nowej Zelandii, gdzie są cztery ośrodki: Auckland, Wellington, Dunedin i Christchurch.

¹ Autor jest docentem (*Lecturer*) na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu w Melbourne. W grudniu 1960 przebywał w Polsce i miał w tym czasie odczyty w Warszawie, Krakowie, Poznaniu i Toruniu.

Najgłośniejszym ośrodkiem w Australii jest chyba Department of Philosophy przy Uniwersytecie w Sydney, najlepszym jak dotychczas Department w Melbourne. Twierdzą tak dlatego, że filozofowie sydneyjscy zdołali nawiązać kontakt i uzyskać pewien wpływ na społeczeństwo nie-filozoficzne. Członkowie *department* zabierają głos w sprawach publicznych, wygłaszając często dosyć drastyczne poglądy, przez co nabrali pewnego rozgłosu u szerszej publiczności. Początek temu dał prof. John Anderson, długoletni kierownik wydziału, człowiek zdolny, o zdecydowanych poglądach. Profesor Anderson, który odszedł na emeryturę w 1959 roku, dominował od wielu lat nad filozofią w Sydney i w ośrodkach do Sydney zbliżonych. Ma on bardzo wyraźne oblicze filozoficzne. Anderson jest jak najbardziej radykalnym i konsekwentnym realistą, doprowadził ten pogląd do niespotykanej czystości i zwartości logicznej. Nie cofa się on przed żadnymi konsekwencjami i żadnymi tezami, o ile tylko radykalnie pojęty realizm ich wymaga. Anderson doszedł do wniosku, że filozofia jest po prostu nauką o tym, co jest, w nauce zaś tylko jeden pogląd może być słuszny, tak jak np. kto odrzuca prawa fizyki, nie może być uważany za fizyka. Z tego powodu Anderson uważa, że ktokolwiek się z nim nie zgadza, nie zasługuje na miano filozofa. Postępowanie jego jest zgodne z tym *dictum*. Miało to niefortunne skutki. Do wydziału filozoficznego w Sydney powoływano od lat wyłącznie uczniów Andersona i to takich, którzy zgadzali się z nim bardzo ściśle, myślicieli oryginalnych i niezależnych odrzucano. Rezultaty tej polityki są opłakane. Wydział choć duży składa się w znacznej mierze z ludzi miernych, o których można zaledwie powiedzieć, że są formalnie kompetentnymi nauczycielami akademickimi. Wszyscy prawie filozofowie w Sydney reprezentowali do r. 1960 ten sam pogląd realizmu radykalnego i bezkompromisowego, w dyskusjach zaś powoływano się równie często na Johna Andersona, jak odwoływano do jego argumentów. Przypisać jednak należy, że pogląd reprezentowany przez ten ośrodek jest dobrze opracowany i wart uwagi i że John Anderson był człowiekiem zdolnym. Pomimo to polityka, którą Anderson prowadził na uniwersytecie, doprowadziła bezsprzecznie do bardzo znacznego obniżenia poziomu filozofii w Sydney. Profesora Andersona spotkałem niestety dopiero wtedy, gdy był człowiekiem starszym, a jego poglądy filozoficzne uległy stagnacji, w okresie więc dla oceny niekorzystnym. W tym czasie był on skłonny oznajmiać raczej niż dyskutować i kształcił już bardzo niewielu absolwentów wartych imienia filozofów. W okresach poprzednich, gdy był filozoficznie aktywny (raz zmienił radykalnie swoje poglądy), gdy jeszcze trwał w poszukiwaniach i miał wątpliwości filozoficzne, był człowiekiem znacznie bardziej imponującym i miał wielu zdolnych studentów, do których należy np. Passmore, autor *100 Years of Philosophy* i innych dzieł, w tym też okresie uzyskał on ogromny wpływ, którego nie utracił aż do ostatka. Po odejściu Andersona na emeryturę opuszczoną przez niego katedrę otrzymał jeden z najzdolniejszych jego uczniów, John Mackie, który zabrał się natychmiast do reform, powołał na stanowiska w Sydney ludzi niezależnych, o odmiennych poglądach. Wymienić tu można między innymi W. Ginnane, absolwenta Melbourne, katolika, który przeszedł przez Oxford i jest zbliżony do szkoły Ludwika Wittgensteina, człowieka wybitnie zdolnego, o poglądach obcych Andersonowi. Sam Mackie jest realistą w stylu Andersonowskim, człowiekiem niezmiernie bystrym i bardzo zdolnym; jest to filozof pierwszej wody,

bardzo jasno myślący i doskonały krytyk filozoficzny; spodziewać się należy, że pod jego kierownictwem ośrodek w Sydney szybko powróci do dawnej świetności, która niewątpliwie miała miejsce w okresie młodości Andersona.

W Sydney są dwie katedry filozofii, druga katedra of Moral and Political Philosophy jest obsadzona przez prof. A. K. Stouta. Katedra ta została stworzona, gdy wpływowy Anderson zaczął usilnie propagować ateizm; nie mogąc się go pozbyć, „ojcowie uczelni” stworzyli drugą katedrę. Prof. Stout jest wydawcą „Australasian Journal of Philosophy” i dobrej miary utylitarystą w etyce; do czasów ostatnich ciężko mu było zwalczać dawno zakorzeniony wpływ Andersona, teraz jednak wraz z Mackie pracuje owocnie nad renowacją filozofii w Sydney.

Department of Philosophy w Melbourne, drugim największym ośrodkiem australijskim, jest prowadzony od wielu lat przez profesora A. Boyce-Gibson. Wychowanek Melbourne i Cambridge, profesor Gibson jest człowiekiem bardzo różnym od Andersona. W prowadzeniu wydziału dbał zawsze o to, aby każdemu pozostawić całkowitą swobodę myślenia i działania. Powołując nowych członków wydziału starał się, aby wszystkie najważniejsze typy poglądów filozoficznych były reprezentowane; prowadzi to według Gibsona do dyskusji, których wartości nie można przecenić, i do tego, że studenci nabierają szerszego poglądu i większej swobody myślenia. W ten sposób przez wydział w Melbourne przeszło wielu filozofów dużej klasy i różnych kierunków, a i obecnie grupują się tam wykładowcy o rozmaitych poglądach. Najlicniejsza jest grupa filozofów oxfordzkich, którzy wywodzą się z późniejszych uczniów Ludwika Wittgensteina. Prof. Douglas Gasking i dr. A. C. Jackson są jego bezpośrednimi uczniami. Obaj są wybitnymi filozofami, Gasking drukował dużo artykułów, a Jackson właściwie nic, bo woli przekazywać swoje poglądy w bezpośredniej dyskusji. Jackson uchodzi za jednego z najzdolniejszych ortodoksyjnych uczniów Wittgensteina i w porównaniu z najsłynniejszymi siłami w Oxford, np. G. E. M. Anscombe, nie traci, a przeciwnie zyskuje. Gasking jest mniej ortodoksyjny choćby dlatego, że zainteresowania jego są mniej wittgensteinowskie, w każdym razie nie w stylu najpóźniejszego okresu. Jest on zainteresowany, jak powiada, w nieformalnej logice i zdaje mi się, że jest na tym polu bardzo wybitny. Ponadto do tej grupy należy D. Gunner i inni. W wydziale jest poza tym dwóch filozofów katolickich; sam prof. Gibson jest idealistą pracującym w estetyce i historii filozofii klasycznej, dr J. McCloskey jest filozofem w trochę dawniejszym stylu, który interesuje się specjalnie filozofią polityczną. Dr. D. M. Armstrong jest niezupełnie bliskim, ale wyraźnym uczniem prof. Andersona z Sydney. Wydział reprezentuje więc bogactwo zainteresowań i podejść filozoficznych.

Melbourne cechuje najwyższe w Australii nieformalne życie filozoficzne. Odbywają się tu co dzień zebrania dyskusyjne, na których są odczytywane prace filozoficzne z różnych dziedzin; po odczycie następuje dyskusja. Zebrania te są organizowane na przemian przez studenckie towarzystwa filozoficzne i przez miejscowy oddział AAP. W okresie wakacyjnym oddział ten organizuje doroczną konferencję Wiktoriańską w Sorrento nad morzem około 100 km od miasta. Konferencja trwa 3 dni, codziennie odbywa się jedno zebranie, na którym są odczytywane i dyskutowane dwie prace, przygotowane przeważnie przez absolwentów Honours

Course lub doktorantów. Corocznie odbywa się ogólnaustralijska konferencja filozoficzna AAP trwająca pięć dni i zorganizowana w podobny sposób przez zrzeszenie ogólnaustralijskie. Konferencja ta odbywa się co roku w innym ośrodku. Ośrodki poza Melbourne organizują również lokalne zebrania filozoficzne, ale nie tak często i nie tak regularnie.

Najsilniejszymi ośrodkami poza Melbourne i Sydney są Canberra i Adelaide. W Canberra istnieją osobno Australian National University i Canberra University College. Pierwsza z tych organizacji nie przyjmuje studentów poniżej poziomu doktoratu i jest skoncentrowana na pracy badawczej; ma dwóch profesorów i kilku tzw. *fellows*. Z profesorów Passmore, autor wielu książek, nie potrzebuje wprowadzenia, drugim profesorem o dłuższej wysłudze lat jest Partridge; napisał on wykład inauguracyjny na temat filozofii politycznej i od tego czasu nic, na dyskusjach nieczęsto zabiera głos, więc trudno o nim wiele powiedzieć; podobno jest bardzo wpływowy. Wydział filozofii w Canberra University College jest obecnie prowadzony przez prof. K. Baiera autora *The Point of View of Morality*; jest to człowiek bardzo zdolny i pracowity, jego teoria etyczna mogłaby być nazwana socjoutylitaryzmem, ma wiele wspólnego z teorią S. Toulmina (*The Place of Reason in Ethics*), ale jest znacznie bardziej subtelnie, dokładnie i wyczerpująco opracowana. Jego współpracownicy, B. Benjamin i Q. Gibson, to ludzie zdolni, kompetentni i oryginalni.

Zespół filozoficzny na uniwersytecie w Adelaide składa się również z 3 zdolnych i oryginalnych filozofów, są to prof. J. J. Smart, C. Martin i V. Presley. Smart jest empirykiem i utylitarystą, Presley interesuje się specjalnie filozofią nauki i logiką formalną; to nadaje ogólny ton wydziałowi; Martin jest człowiekiem często zmieniającym zainteresowania i bardzo silną indywidualnością.

Pozostałe wydziały filozofii w Australii są na dobrym fachowym poziomie, aczkolwiek często cierpią na izolację, ze względu na małą ilość filozofów zgrupowanych w jednym miejscu i na duże odległości od innych ośrodków nauki. Na uniwersytetach tych znaleźć można często filozofów na bardzo wysokim poziomie, np. prof. Hughes w Perth czy Goddard w University of New England. Niektóre natomiast wydziały są niestety słabe; do nich należy przede wszystkim Queensland i Tasmania (Brisbane i Hobart), ten ostatni wydział powstał niedawno jako wydział niezależny i ucierpiał bardzo na głośniejszej sprawie Orra.

Człowiekowi biorącemu bezpośredni udział w filozofii australijskiej jest bardzo trudno oderwać się i spojrzeć na całokształt tych spraw obiektywnie i beznamytnie. Nie można uwolnić się całkowicie od własnych przekonań i poglądów; starałem się to jednak uczynić jak najbardziej mogłem. W opiniach moich miałem na uwadze opinie innych, np. filozofów z Oxford, o tyle o ile o nich wiem, zdaję sobie jednak sprawę z tego, że mógłbym inne oceny potraktować poważnie i że kto inny, np. uczeń prof. Andersona z Sydney, a nawet niektórzy moi koledzy z Melbourne nie zgodziliby się ze mną. Myślę jednak, że poglądy wyżej przedstawione są szeroko przyjęte, a może są nawet najszerzej przyjętymi poglądami na te sprawy.

Na zakończenie chciałbym stwierdzić, że filozofia akademicka w Australii stoi na poziomie dobrym, nie ustępującym w niczym poziomowi w Anglii czy w USA, a ogólna jej organizacja jest bardziej zbliżona do angielskiej niż do amerykańskiej.

Wiesław Mincer

Uzupełnienia do „Bibliografii filozofii polskiej 1750 — 1830“

Recenzja *Bibliografii filozofii polskiej 1750—1830*, Warszawa 1955, pióra prof. Tadeusza Czeżowskiego („Ruch Filozoficzny” 20 : 1960 nr 1/2 s. 37—38) zwróciła uwagę na możliwości uzupełniania tego dzieła w toku dalszych prac nad okresem Oświecenia. Kilka przykładów autor przytoczył. Poniżej pragnę przedstawić szereg nowych uzupełnień, jak i sprostowań, zebranych na marginesie innych prac bibliograficznych. Przedstawiony wykaz nie obejmuje dzieł filozoficznych o wartości pierwszorzędnej — wydaje się, że *Bibliografia* zawiera zasadniczy korpus prac filozoficznych Oświecenia polskiego. Wszelkie uzupełnienia dotyczyć mogą raczej pozycji o wartości drugo- i trzeciorzędnej, głównie „publicystyki filozofującej” tak w tym okresie charakterystycznej, czy też dziedzin pogranicznych filozofii, wszakże choćby dla bibliograficznej ścisłości godnych uwzględnienia¹.

Przy okazji kilka uwag: do przyszłego wydania *Bibliografii* apelować należy o szersze uwzględnienie rękopisów. Fakt ich umieszczenia w tym dziele jest jedną z poważniejszych zasług autorów. Pomocnymi stały się tu kwerendy, rozsyłane do bibliotek — nie zawsze jednak wystarczające. Sięgnąć by więc warto szerzej do drukowanych katalogów rękopisów. Już istniejące przyniosłyby pewną ilość nowych materiałów².

Prośba następną dotyczyłaby umieszczenia, przynajmniej przy rzadszych drukach, sigłów bibliotek — ułatwiałoby to znacznie dotarcie do poszukiwanych źródeł.

Problem trzeci, który częściowo rozwiążą prawdopodobnie indeksy umieszczone w ostatnich tomach, to odsyłacze. Przede wszystkim zaś, kierujące od tytułu dzieła anonimowego do jego rozwiązane go autora. Tak

¹ Poszerzeniu *Bibliografii* pomocnym się stanie szereg wydanych ostatnio opracowań, zwłaszcza dotyczących czasopiśmiennictwa stanisławowskiego. Nie należy wątpić, że nowe wydanie uwzględni np. pracę E. Aleksandrowskiej: *Zabawy Przyjemne y Pożyteczne...* W-wa 1959; Homola-Dzikowskiej: *Pamiętnik historyczno-polityczny Piotra Świtkowskiego...* Krak. 1960; J. Szczepańca: *Reedycje tytułowe druków w Polsce XVIII w...*, *Ze Skarbcza Kultury* zesz. 1 (10) s. 41—106 i in., przede wszystkim zaś nową edycję XIX-wiecznego Estreichera.

² Drukowane katalogi rękopisów bibliotek polskich wymienia m. in. artykuł K. Świerkowskiego: *Co wiemy o rękopisach w bibliotekach polskich*, *Pam. Liter.* 41:1950 s. 215—220. A oto i przykład: *Katalog Archiwum Opactwa Cystersów w Mogile* — K. Kaczmarczyka i G. Kowalskiego, Kraków 1919, wymienia kilka rozpraw filozoficznych nie znanych *Bibliografii filozofii polskiej*.

np. czytelnik, któremu trafi do ręki książeczka *Przyzwóity i stosowny do szczęśliwego życia myślenia sposób . . .*, W-wa 1796, nie będzie wiedział że napisał ją Marcin Nikuta — chyba, że przeglądając pozycję za pozycją dojdzie w *Bibliografii* do litery N. W przypadku, o którym mówię, brak również odsyłacza u Estreichera, co jeszcze bardziej utrudnia rozwiązanie.

W przedstawionym wykazie stosuję skrócony opis bibliograficzny, dodając czasem adnotacje; *Bibliografię Polską* Estreichera cytuję jako Estr.

A. Opracowania

1. Fabre Jean: *L'Encyclopedie en Pologne* — Cahiers de l'Association Internationale des Études Françaises, 1952 nr 2 (inf. autora).
2. Fabre Jean: *La propagande des idées philosophiques en Pologne sous Stanislas Auguste et l'École des Cadets* — Revue de Litt. Comp. 15 : 1935 s. 643—693.
3. Jabłońska-Erdmanowa Zofia: *Oświecenie i romantyzm w stowarzyszeniach młodzieży wileńskiej na początku XIX wieku*. Wilno 1931, Rozprawy Wydz. III Tow. Przyj. Nauk... t. 4 z. 2.
4. Jobert Ambroise: *Commision de l'Éducation Nationale en Pologne...* Paris 1941.
5. Jobert Ambroise: *Magnats polonais et physiocrates français 1767—1774*. Paris 1945.
6. Kolasa Jan: *Prawo narodów w szkołach polskich wieku Oświecenia*. Warszawa 1954 (s. 185—201 — *Bibliografia*).
7. Starościak Jerzy: *O administracji polskiej w XVIII wieku* — Państwo i Prawo 1952 nr 5/6 s. 717—732 (m. in. teoria prawa, etyka).
8. Suchodolski Bogdan: *Filozofia a dążenia społeczne w Polsce na początku XIX wieku* — Spraw. PAU 1951 nr 6, s. 463—466.
9. Turowska-Barowa Irena: *Zabawy przyjemne y pożyteczne (1770—1777). Ze studiów nad literaturą stanisławowską*. Kraków 1933, Prace Hist. Lit. nr 40 (m. in. zagadnienia filozoficzne w tym czasopiśmie).

Jako sprostowanie warto odnotować, że niektóre pozycje cytowane w *Bibliografii* jako literatura przy poszczególnych pisarzach godne są umieszczenia w części ogólnej. I tak np. winny by się tam znaleźć: Lewicki Józef: *Bibliografia druków odnoszących się do Komisji Edukacji Narodowej*, Lwów 1908 (jest przy Piramowiczu); Fabre Jean: *Stanislas Auguste Poniatowski et l'Europe des lumières*, Paris 1952 (jest przy S. Leszczyńskim); Wóycicki Kazimierz Wł.: *Warszawa, jej życie umysłowe i ruch literacki w ciągu lat trzydziestu (od 1800 do 1830)*. Warszawa 1880, odb. z Bibl. Warsz. — (cyt. w *Literaturze polskiej* Korbuta, przytoczonej przy S. Potockim).

B. Teksty

10. A****: *Zasady moralne i myśli różne dla ludu do zrozumienia łatwe, z francuskiego...* Poznań 1799, Estr. XII, 1.
11. d'Alembert Jean: *Systema kształcone wiadomości ludzkich* (Warszawa b.r.), Estr. XII. 325. (U Estreichera pod hasłem Bacon F. —

- posiada to dziełko Bibl. Uniw. w W-wie, Bibl. Czartoryskich w Krakowie. Por też Estr. XXX, 318 w notce do Dominika Szybińskiego *Prospektu historii tureckiej*, Warszawa 1779, gdzie znajduje się wiadomość o tłumaczu ks. Adamie Czartoryskim).
12. Barruel Augustin: *Helwienki czyli listy prowincjonalno-filozoficzne...* tłum. K. Surowiecki, t. 1—5. Warszawa 1817—1819, Estr. I, 69.
 13. Barthélemy J. J.: *O szczęściu, Zabawy Przyjemne i Pożyteczne* t. 5:1806 s. 22—41 (tamże s. 1—21 krótka wiadomość o życiu i pismach autora. Jest to wyjątek z *Podróży młodszego Anacharsysa do Grecji*).
 14. Boudier de Villermet P. J.: *Przyjaciel białych głów*. Edycja 2. Warszawa 1766, Estr. XX dod. s. VIII. (Tłum. Wojciech Jakubowski; są tu — s. 95nn wyjątki z *La morale universelle ou les devoirs de l'homme fondées sur la nature*, Amsterdam 1705, przez de Cousturesa).
 15. Bromirski Andrzej: *Spór rzeczy przeciwnych już to w istocie samej, już też w zdaniu swoim...* Wilno 1759, Estr. XIII, 356. (w treści m. in.: „Spór woli z rozumem o częste właściwej sobie wolności w swobodnych i za granice prawa wybiegających chęciach umiarkowanie”; „Spór duszy z ciałem o szczęście”).
 16. Cesarotti Melchior: *Saggio sulla filosofia delle lingue...* Wilno 1808, Estr. I, 185.
 17. Cicero Marcus Tullius: (do s. 173 *Bibliografii* poz. 729 należy dopisać polemikę z wymienioną tam recenzją J. Chyliczkowskiego — j. t. Czaykowski P.: *Pszczołka* Krak. 1821, t. 2, s. 78—87; nadto: *Le-liusz* Cyserona był tłum. także przez Konst. Tymienieckiego w t. 2 *Pism* tegoż, Warszawa 1817; por. też niżej s. v. Maczuski).
 18. Czermińska Karolina: *Zabawka serc czułych*. Z francuskiego... Kraków 1785, toż 1788, Estr. XIV, 564—5. (W treści m. in. powiastki moralne — Voltaire'a, Gessnera, Saint-Lamberta, Montesquieu'a, Marmontela. Por. też inne jej tłumaczenia z Woltera — nie znane *Bibliografii* — u M. Smolarskiego *Studia nad Wolterem w Polsce*. Lwów 1918 s. 175; tejsze tłumaczkę przekład Genlis S. F.: *Adela i Teodor czyli listy o edukacji*, t. 1—3. Kraków 1787—88, Estr. XVII, 95).
 19. Dimarco Karol: *Uwagi filozoficzne, krytyczne i moralne nad Gulliwerem*. Supraśl 1787, Estr. XV, 210 oraz XXX, 99.
 20. Dodsley Robert: *Natchniony bramin czyli moralne wyobrażenie człowieka*. Lwów 1787, toż — Wilno 1794, toż — Wilno 1808 pt. *Bramin natchniony sentymentów moralnością...* przełożony... przez Tadeusza Nowickiego, Estr. XIII, 311 oraz III, 253 — (u Estr. jako anonim).
 21. *Dusza krajów czyli o poddanych polskich treść dySSERTACJI*. Warszawa 1790, Estr. XV, 421 (m. in. zagadnienia etyki społecznej).
 22. Facciolati Jakub: *Młody kawaler w umiejętnościach sprawowania Rzeczypospolitej i w ustawach przyjacielstwa ćwiczony...* Kraków 1752, Estr. XVI, 158—9 (tłum. M. J. Łubieński. Cz. 1: „O umiejętności sprawowania Rzeczypospolitej wg nauki Arystotelesa”; w cz. 2-giej m. in. „O Przyjacielstwie wg Arystotelesa”).

23. Formey Johann Heinrich: *Nauka o prawdziwej szczęśliwości*. Toruń 1754, Estr. XVI, 262, toż pt. *Prawdziwa o szczęściu nauka*. Toruń 1753 (tłum. J. J. Dzwonkowski, por. też Tync: *Nauka moralna...* s. 176).
24. Galicjanin: *Skutki dzieł Woltera*. (B. m.) 1792, Estr. XVII, 22 oraz XXXIII, 317—318. (Interesujące jako odgłos rewolucji francuskiej. Streszcza zasady wolteriańskie. Por. też Smolarski: *Studia nad Wolterem...* s. 23—4. Autorstwo przypisywane Skarszewskiemu 1742—1827).
25. Gellert Chr. Th.: *Napomnienia na piśmie dane od ojca synowi przy wysyłaniu go na nabywanie nauk do akademii*. Tłum. Ign. Witoszyński. Wilno 1774, toż Wilno 1781, toż Warszawa 1780, Estr. XVII, 81.
26. Giraud G.: *De philosophia libri quatuor in quibus omnes philosophiae quaestiones... explicantur...* Wilno 1825, Estr. II, 36.
27. Godebski Cyprian: *Demokryt czyli nierozmyślnie żądania. Powieść filozoficzna naśladowana z Luciana*. W: tegoż *Dzieła*, cz. 1, Warszawa 1821 s. 190—202; *Myśli o nadziei*, tamże cz. 1 s. 234—237; *Sokrates do swoich przyjaciół. Heroida* — tamże cz. 2 s. 283—288; *List do Kalasantego Szaniawskiego pisany z Akwizgranu roku 1800* — tamże cz. 2 s. 394—411 — (list na marginesie lektury filozoficznej dot. psychologii snu, rozważań etycznych).
28. Gołuchowski Józef: (do s. 38 *Bibliografii* poz. 128 dodać należy recenzję z *Die Philosophie* — Muza Nadwiślańska, t. 1 : 1823 s. 145—49).
29. Hanow Michał Krzysztof: (niesłusznie opuszczono jego dzieła wydane za granicą, np. *Philosophiae civilis...* p. 1—4, Halle 1756—60; *Philosophiae naturalis...*, t. 1—4, Halle 1762—68; *Potiores philosophicae recentioris controversiae...* Leipzig 1765 — por. Estr. XVIII, 36—38).
30. Herbert Piotr: *O umiarkowaniu obyczajów...* tłum. W. F. Gołębowski. (B. m.) 1769. Estr. XVIII, 43 (zbiór sentencji m. in. z dawnych filozofów).
31. Jasiński Józef: *Antropologia o własnościach człowieka fizycznych i moralnych...* Wilno 1818, Estr. II 209 (w treści m. in. cz. 2: „Człowiek w społeczeństwie”).
32. Jezierski Wojciech: *Maxymy do życia obyczajnego... służące*. Berdyczów 1779, Estr. XVIII, 551.
33. Juvenel de Carlencas Feliks: *Historia nauk wyzwolonych...* Warszawa 1766, Estr. XVIII, 694—5 (tłum. ks. Górski S. J. O treści zob. Miterzanka-Dobrowolska M.: *O pierwszym podręczniku do nauki historii i teorii literatury...* — Zeszyty Naukowe WSP w Katowicach, nr 1 : 1956 s. 78—127).
34. *Katechizm moralno-polityczny*. Lwów 1796, Estr. XIX, 180 (czy to inne wydanie pracy Gatey’a? — zob. s. 181 poz. 775 *Bibliografii filozofii polskiej*).
35. Koncewicz Ludwik: *Nauka moralna o powinnościach człowieka względem siebie samego... dla klas wyższych szkół wojewódzkich...* Warszawa 1830, Estr. II, 416.
36. Krajewski Michał Dymitr: *Podolanka wychowana w stanie na-*

- tury... Warszawa 1784, Estr. XX, 202 (por. Szykowski M.: *Myśl Jana Jakuba Rousseau w Polsce XVIII wieku*, Kraków 1913 s. 216—219 — warto też uwzględnić polemikę z tym dziełem, np. Siarczyński F.: *List Sandomierzanki*, 1784; *List Paryżanki*, 1784 (Estr. XXVIII, 3). Tych powiastek filozoficznych, do których umieszczenia istnieje precedens w postaci Woltera można wymienić więcej, np. Osuchowska N.: *Wychowawiec natury* z franc. cz. 1—2, 1785, Estr. XXIII, 525; Richter J.: *Dziki Francuz...* t. 1—2, 1790, Estr. XXVI, 301.
37. Królikowski Józef Franciszek: *Wzory estetyczne poezji polskiej w pięknościach mistrzów naszych z przytoczeniem teorii wystawione...* Poznań 1826. (Wstęp s. 1—23: „O dziełach smaku w powszechności...” — zajmuje się różnicami między sztuką a nauką, istotą piękna i zagadnieniem wartości estetycznych. Samych przykładów jest mniej niż rozważań estetycznych).
 38. Lambert Anne Thérèse: *Zdania i myśli*. Lwów 1764, toż Chełm 1768, toż Warszawa 1785 (tłum. Szymon Łabęcki), Estr. XXI, 31 (Bardzo popul. we Francji i Niemczech dziełko moralizatorskie).
 39. La Motte Antoine Houdar de: *Fables choisies...*, *Les Fables politiques et morales de Pilpai, philosophe Indien. Les devoirs de l'honnête homme*. Warszawa 1769, Estr. XXII, 601 i XVIII, 256. (Zob. też Estr. XXIV, 281 — był przekł. pol. *Powieści Pelpego filozofa indyjskiego...* Wilno 1779, nast. wyd. Wilno 1819).
 40. La Rochefoucauld F. de: *Osnowa polska myśli francuskich częścią moralnych, częścią politycznych*. Warszawa 1776, Estr. XXII, 397. (tłum. J. E. Minasowicz. J. t. przekład Maksym — autora wykrywa E. Radkowska: *Encyklopedia i Diderot w polskim Oświeceniu*, Wrocław 1955, podając, że druk. w Monitorze nr 48—55 — por. s. 48).
 41. Laveaux J. Ch. de Thiebault: *Nocy wiejskie...* Warszawa 1785, Estr. XXI, 132—3, toż 1788, 1808 (tłum. St. Szymanowski. W treści zagadnienia następujące: Wieś, Bóg, Człowiek, Nauka, Społeczność, Dobroczynność, Przyjaźń, Miłość, Śmierć).
 42. Leszczyński Stanisław: (do s. 78 poz 309 *Bibliografii* — dodać należy recenzję przekładu pol. — *Rozmaitości warsz.* 1827 nr 44 s. 550—552, nr 45 s. 559—560).
 43. Lips Joost: *O stałości ksiąg dwoje...* Wilno 1770, Estr. XXI, 313.
 44. *Lorynetka filozoficzna*, t. 1—2. (B. m.) 1787, Estr. XXI, 410—11 (Przekł. z franc. Zbiór maksym moralnych, obyczajowych i filozoficznych).
 45. Lubieniecki Paweł: *Wygadywania i zarzuty filozofów teraźniejszego wieku przeciw wierze...* Kraków 1795, Estr. XXI, 431.
 46. M. A. Sen Republikanta Roku 1772 przytrafiony. *Poema* przez A. M. Warszawa 1786, Estr. XXII, 1. (Por. adnotację Estreichera: „...daje rady poprawy rządu, edukacji i moralności”).
 47. Maczuski Andrzej: *O przyjaźniach i przyjaciotach...* (wyd.) S. F. Żukowski. Wilno 1817, Estr. III, 34. (W treści m. in. Plato: *Sympozjon, Lysis*; Cicero: *Laelius*; Plutarch: *O rozeznaniu przyjaciela od pochlebcy; O pożytku z nieprzyjaciół; O mnóstwie przyjaciół*).

48. *Mądrość do ludzi. Aforyzmy moralne.* Wrocław 1808, Estr. III, 36. (M. in. o szczęściu, o powinnościach).
49. *Manualik pocziwego człowieka czyli maxymy potrzebne we wszystkich krajach i czasach.* Tłum. Marcin Eysymont. Warszawa 1774, toż pt. *Wierszyki moralne o pocziwości czyli...*, 1776, toż 1789, toż Lwów ok. 1790 w tłum. Ant. Rozwadowskiego, Estr. XVI, 141—2 oraz XXVI, 430. (Tytuły rozdziałów m. in.: „Pilność”, „Roztropność”, „Mężność”, „Namiętności”, „Przeznaczenie”, „Powinności społeczeństwa”, „O wyobrażeniu człowieka”).
50. Milewski Karol: *Rozprawa o historii powszechnej...* Warszawa 1823. (W treści m. in. s. 1—17: Wstęp. „Filozofia historii” — tu powołuje się na Kanta, s. 97—105: „Filozofia a historia”. „Historia jako nauka obyczajów”).
51. *O prawdziwej wolności,* Pszczółka Krak. 1820, t. 4 s. 100—106.
52. O. A. P. W.: *Moralność pannie wychodzącej na świat z francuskiego.* Warszawa 1799, Estr. XXIII, 213. (tłum. Alojzy Osieński?).
53. Oxenstierna Axel: *Choix de diverses pensées morales,* t. 1. Wilno 1777, przekł. pol. pt. *Uwagi i maksymy moralne...* Warszawa 1772, inne wyd. 1775, toż — Zabawy Przyj. i Poż. 1772, t. 5 s. 20—168, w tłum. J. E. Minasowicza, Estr. XXIII, 538—9.
54. Pable Fryderyk: *Wywody i obrona prawdziwej religii... Przeciwno atheuszom, deistom, mędrkom, libertynom...* Warszawa 1773, Estr. XXIV, 3.
55. Pelletier P.: *Zbiór pięknych myśli w przedmiotach najstosowniejszych... z Fenelona, Rollina, Bossueta, Massylona, Wowenarga, J. J. Russa, Bernarda de Saint-Pierre...* Tłum. M. Watta-Kosicki. Warszawa 1821, toż 1826, Estr. III, 368. (Myśli ułożone w pewien systematyczny wykład — m. in. dot. sprawiedliwości, cnoty, prawdy, rozumu, namiętności, szczęścia).
56. *Philosophia naturalis theologiae revelatae praeambula.* Wilno 1795, Estr. XXIV, 224.
57. Plato: *Platonis Menexenus et Periclis Thucididei oratio funebris...* Kraków 1788, Estr. XXIV, 353. (Przedruk wyd. Gottlebera z 1782, wyd. Jacek Przybylski. Przy okazji uwaga — osoba J. Przybylskiego ze względu choćby na znaczenie jako popularyzatora godna jest osobnego miejsca w *Bibliografii*).
58. Plato: *Podróż mądrości z Platona* — Wanda, 1821, t. 2 (14) s. 8—11.
59. Pope Aleksander: *Poemata moralne i krytyczne czyli początki obyczajności i smakowitości...* Warszawa 1787, toż ok. 1800, Estr. XXV, 65 i III, 478, (tłum F. J. Podoski); tegoż, *Wiersz o człowieku...*, tłum. L. Kamiński, Warszawa 1816, Estr. III, 478, toż w tłum. Franciszka Wiśniowskiego w *Pismach pośmiertnych*, Warszawa 1816 — Estr. V, 105—6.
60. Popławski Antoni: (do s. 99 poz 420 *Bibliografii* istnieje opracowanie S. Dicksteina: *Głos ks. Antoniego Popławskiego... w sprawie reformy wychowania narodowego.* W: *Na powodzian.* Księga zbiorowa... Warszawa 1914 s. 105—113).
61. Potocki Ignacy: *Uwagi polityczne do prawideł religii i zdrowej filozofii zastosowane, odpowiadające na krytykę Anonima pt. Prawo*

- polityczne narodu polskiego. Warszawa 1791, Estr. XXV, 145 i XXXII, 113—4 (Warto uwzględnić z uwagi na Kołłątaja. Czy napewno Potocki jest autorem, nie wiadomo — istnieją też przypuszczenia co do H. Strojnowskiego).
62. P u s z e t Józef (de Puget): *O uszczęśliwieniu narodów...*, t. 1—2. Warszawa 1788—89, Estr. XXV, 413 (m. in. etyka społeczna).
 63. R o u s s e a u J. J.: (do opracowań — *Jan Jakub Rousseau na Wyspie Ste Pierre*. Wyjątki biograficzny z francuskiego — *Rozmaitości warsz.* 1826, nr 15 s. 109—112.
 64. *Rozmowy ciekawe w rozmaitej materii z francuskiego...*, Lwów 1782, Estr. XXVI, 421 (m. in. o pironizmie, zgoda filozofii z grzecznością, o prawdziwej chwale).
 65. *Rozumny Santon zbytnią niniejszego wieku światłością oślepionych Braminów czyli... filozofów naturalnie oświecający...* Lublin ok. 1782, Estr. XXVII, 81—2 (Polemika z wielbicielami Woltera).
 66. *Rozumowanie o religii, Piśmie Świętym, prorocत्वach, z dykcyonarza Encyklopedji wyjęte i wytłumaczone.* (B. m.) 1793, Estr. XXVI, 429. (Por. też umieszczoną w *Bibliografii* poz. 951 na s. 210. — *Rozumowanie o cnocie...*, Grodno 1795 — interesującym byłoby sprawdzenie, czy nie są to przekłady artykułów z Encyklopedii Diderota. Piszący te słowa niestety nie mógł dotrzeć do tych druczków).
 67. S a i g e Kato — *czyli rozmowa o wolności i cnotach politycznych...* tłum. Adolf Kamiński). Warszawa 1772, Estr. XXVII, 24.
 68. S i é y e s E. J.: *Duch nieboszczki Bastylji...*, Warszawa 1790; tegoż: *Roztrząśnienie przywilejów...* (B. m. po 1789) — Estr. XXVIII, 85, (Tłum. F. Jezierski — o treści por. adnotację Estreichera — zagadnienia etyki społecznej).
 69. S n a r s k i Józef: *Maxymy człowiekowi i w społeczności żyjącemu służące...*, Wilno 1798, Estr. XXVIII, 335. (M. in. o społeczeństwie, przyjaźni, cnocie, mądrości, gniewie itp. Treść moralizująca).
 70. S u r o w i e c k i Karol: (Warto szerzej uwzględnić jego ataki na filozofię Oświecenia w polemice z S. Węgrzeckim — por. cyt. w *Bibliografii*, s. 127, artykuł K. Górskiego — *Ruch lit.* 1929 s. 166 nn, lub odesłać do Estreichera i tamt. opisu jego dzieł: np. *Elektryk zimnokrwisty filozof...* 1818, *List prowincjonalnego do warszawskiego filozofa...* 1817).
 71. S z y m a n o w s k i Józef: (do poz. 559 s. 132 *Bibliografii* można dodać tekst w: *Poezye wybrane J. Szymanowskiego*, Wilno 1822 s. 139—152).
 72. *Thornische Wöchentliche Nachrichten...* 1760—1772: (czasopismo to nie zostało zupełnie uwzględnione w *Bibliografii* — ważne zaś — podobnie jak i inne wydawnictwa toruńskie — ze względu na rolę Pomorza w kulturze polskiego Oświecenia. Ostatnio doczekało się monografii M. D u n a j ó w n y: *Z dziejów toruńskiego czasopisma...*, Toruń 1960. Artykuły godne uwzględnienia to: T.: *Ueber den Geist des Plato, 1761* s. 53—56; U n z e r J. A.: *Von den Weissagungen aus den Gesichtern und Händen der Menschen...*, 1768 s. 29—32, 37—40; tegoż: *Untersuchung, ob die Träume etwas bedeuten?*, 1768 s. 46—48, 54—56; *Von den Seelen der Thiere*, 1768 s. 145—147; *Vom natürlichen*

- Rechte, 1771 s. 380—384, 389—390; *Ein Versuch über das Lachen*, 1772 s. 62—64, 68—72; N.: *Von den Wirkungen des Genie auf das Temperament und den Charakter*, 1772 s. 107—111; *Von der argwöhnischen Frucht*, 1772 s. 157—160, 165—68; Sulzer J. G.: *Philosophische Betrachtungen über den Nutzen der dramatischen Poesie*, 1772 s. 327—8, 358—60, 375—6, 390—2, 397—400; 406—408).
73. *Untersuchung über die Rechtmässigkeit der Theilung Polens*. Warszawa 1794, toż 1795, Estr. XXXII, 53. (Por. adnotację Estreichera: „w obszernym wywodzie filozoficznym rozbiera autor stosunek polityki do moralności”. Wpływ Kanta — Estr. XXX, 206 przypuszcza za Askenazym, że autorem jest J. K. Szaniawski).
 74. *Uwagi nad płcią piękną*, Zabawy Przyjemne i Pożyteczne t. 1 : 1803 s. 28—43. (Dot. zagadnień etyki — omawia dzieło J. A. Ségur’a: *Kobiety ich stan i wpływ na porządek towarzyski*. Autorem jest prawdopodobnie Cyprian Godebski, który fragmenty z Ségur’a tłumaczył — zob. Godebski: *Dzieła*. Warszawa 1821 s. 203—233).
 75. Vattel Emmerich de: *Dialogue entre Pierre le Grand et Charles XII... et Le Rêve de l’homme par Aristobule, philosophe Grec...* Warszawa 1768, Estr. XXXII, 260.
 76. Voltaire: (Dział — opracowania należałoby rozszerzyć o polemiki, np. Huet: *Saul*, 1789 tłum. Ignacy Bykowski — por. Pam. lit. 1950 s. 1062 — u Estr. XXVII, 159; Surowiecki (?): *Python Lipsko-Warszawski*, 1792; Kapostas (?): *Scena ostatnia Pythona*, 1792—tego ostatniego autorem wg Smolarskiego, *op. cit.* s. 21 jest Stan. Potocki; zob. też wyżej s. v. *Galicjanin* i *Rozumny Santon*. Z tekstów brak: *O przyrodzeniu rzeczy z Woltera*, *Dziennik wil.* 1820, t. 1 s. 318).
 77. Wieland Christoph: *Sokrates Mainomenos czyli rozmowy Dyogenesa z Synope* (tłum. Stan. Tetmajer). Lwów 1787, Estr. XXXII, 449—50. (Do opracowań:) D. P.: *Wieland i jego współcześni*, *Rozmaitości warsz.* 1828, nr 41 s. 326—8, nr 42 s. 333—5, nr 43 s. 341—2 (o stanowisku filozoficznym Wielanda).
 78. Wolski Jan: *Rozprawa o człowieku, czytana przy zaczęciu się szkół gimnazjum Grodzieńskiego w Świsłoczy...*, Wilno 1808, Estr. V, 148—9 (fizyczne i moralne nad człowiekiem uwagi).
 79. Wyrwicz Karol: *Pamiętnikowi Historycznemu i Politycznemu pro memoria*. Cz. 1—3. Warszawa 1785, Estr. XXXIII, 456—7 (jako źródło nie wykorzystane przez *Bibliografię*. Są tam wiadomości o wolności religii i tolerancji, J. J. Rousseau, Chr. Wolffie, fizjokratyzmie. Polemiki z P. Świtkowskim).
 80. W y ż e w s k i Stanisław: *Rysy charakterystyczne towarzyskich cnót i występków* — *Rozmaitości warsz.* 1826 nr 25 s. 189—190, nr 26 s. 200—203. (Są to fragmenty z „mającego się ukazać” — lecz nie wydanego ostatecznie dzieła dot. „obyczajowości i teorii serca oraz skłonności ludzkich”).
 81. Young Edward: *Listy moralne*. Lublin 1783, toż 1787, toż 1809; tegoż: *Nocy...* Lublin 1785, toż 1787, toż 1792, toż 1800, toż 1809, Estr. XXXIII, 493—494. (Pominięcie Younga nie wydaje się słuszne, ze względu na „filozofujący” charakter tych poematów, przyczyniających się do rozszerzenia tzw. sentymentalizmu).

C. Druki szkolne

Przedmowa do *Bibliografii filozofii polskiej* na s. X wskazuje na obfitość tego typu wydawnictw, jak i fakt, że duża ich ilość nie jest znana bibliografom. Przytacza również tytuły, którymi bywają przeważnie opatrzone. Do wymienionych tam można dorzucić kilka haseł, pod którymi druki szkolne występują m. in. u Estreichera. Są to: Doświadczenie, Dowód, Exercitationes, Experimenta, Lekcje, Popis, Porządek, Pytanie, Ratio, Specimen, Szkoły, Theses, Zadanie. A oto kilka uzupełnień — rzecz oczywista, że kompletność w tym przypadku jest niemożliwa:

82. Doświadczenie: (wg Estr. XV, 295, brak 2 pozycji 1779, jednej z 1780 i 1787).
83. Dowód: (Estr. XV, 299—302, nadto XII, 8: Abramowicz F.; XXXII 427—8: Wichert Jan).
84. *Dulcis sonitus de philosophico horologio... Antonio Michalski...* Kraków 1761 (por. adnotacje Estr. XXIX, 82).
85. Experiment: (zob. Estr. XVI, 131—2 oraz Lewicki: *Bibliografia druków odnoszących się do KEN*, 1907, poz. 692 na s. 49—50).
86. Jabłonowski Franciszek, Auersperg Fr., Münchhausen A.: *Materia tentaminis publici, quod ex praelectionibus logicae in Academia Regia Theresiana subibunt...* Wiedeń 1782, Estr. XVIII, 340.
87. Morykoni Benedykt: *Selectae ex philosophia propositiones...*, Wilno (ok. 1780), Estr. XXII dod. s. XVII. (Estr. nie podaje daty, ale znane są druki Morykoniego, w Bibl. Ossolineum, z lat 1789 i 1793).
88. Popis(y): zob. Estr. XXIV, 72—8, szczególnie: Ołpiński, 1781, Karczewski, 1782, Kubeszowski, 1783, Karczewski, 1783, Tylkowski, 1784. (Zob. też Lewicki, op. cit. poz. 1331, 1333, 1339—40, 1399, oraz Estr. III, 480 nn).
89. *Propositiones philosophicae... Alex. Thaddaeo... Wawrzecki...* Wilno (ok. 1760/70), Estr. XIX, 75. (Estr. nie podaje daty, można ją w przybliżeniu ustalić w oparciu o Estr. XXXII, 261—2 — zob. Wawrzeccy).
90. Szpąderski Stanisław: *Conclusiones philosophicae menti D. Thomae... conformes... Defendentur... a Ignatio Balicki...* Zamość 1775, Estr. XXX, 296.
91. Wątróbski Andrzej: *Actus publicae promotionis...* Zamość 1758, Estr. XXXII, 259.

D. Sprostowania:

- Str. 21 poz. 54 *Bibliografii* — Bykowski Ignacy: *Sposób* — podane jako druk, co wątpliwe, gdyż w 1806 jeszcze było w rękopisie. Zob. w jego autobiografii — cyt. w *Bibliografii*, jako poz. 56.
- str. 31 poz. 98 — Dmochowski F. K.: *Wiadomość...* Nowy Pam. warsz. 1803 s. 100—114 — powinno być s. 100—103.
- str. 35 poz. 114c — uzup. daty biograficzne Ch. G. Ewerbecka — 1761—1838.
- str. 43 — Jankowski Józef — uzup. datę urodz. wg Estr. — 1791.
- str. 44 — Jankowski Józef — niesłusznie cytowany jako opracowanie — Struvego: *Wstęp...* 1903, gdyż tam tylko nieistotna wzmianka o 1-ym z dzieł J. J.

- str. 78 — literatura o Leszczyńskim: praca Lacroix L.: *Opuscules...* 1866 wydana w Nancy, a nie w Paryżu i odb. z *Mémoires de l'Académie de Stanislas*.
- str. 112 poz. 473 — Skrzetuski K. J.: *Rada...* 1769 — adnotacja Estr. IV, 9 — błędna, winno być Estr. XXVIII, 205.
- str. 107 poz. 452—3 — Rzewuski Stanisław (†1831) — błędny odsyłacz do Estr. XXVI, 562 tam bowiem o innym Rzewuskim (1737—1786), synie Wacława, ale nie emira, lecz hetmana.
- str. 128 poz. 537 — Szadurski S.: *Principia...* 1760 — wydane w Warszawie, staraniem ks. A. Jabłonowskiego — por. Estr.
- str. 159 poz. 663 — Wiśniewski A.: *Oratio...* — Nouvelle Bibl. germ. t. 15 cz. 1 s. 118 nn — błędne — jest na s. 218 i tylko wzmianka bibliograficzna.
- str. 175 poz. 736 — Democrates (?—?) — to nie hasło osobowe, lecz tytułowe — por. Pauly-Wissowa: *Realenz. d. klass. Altertumswiss.* Hlbd. 9 s. 134 poz. 12 — były to zbiory sentencji różnych pisarzy, wyd. przez Holsteniusa w XVII w. — to samo dotyczy i nast. poz. 737 — Demophilusa.
- str. 181 poz. 775 — Gatey Pierre, urodz. 1742 — winien być w części drugiej *Bibliografii* — nauczyciel w Wilnie — zob. *Polski Słownik Biograf.*, VII, 308.
- str. 186 — opracowania Konfucjusza: *Pochwała Konfucjusza...* Zab. Przyj. 1804 s. 1—30 — autor: Godebski Cyprian — zob. tegoż *Dzieła*, t. 1, Warszawa 1821 s. 51—76.
- str. 199 — opracowania Sokratesa — *Krótką wiadomość...* Zab. Przyj. 1803 s. 1—22 — autor Godebski Cyprian — wg *Dzieł j. w. przy Konfucjuszu* s. 77—95.
- str. 201 poz. 884 — Tschabuschnigg — należy podać inną formę nazwiska: Zabuesnig — imiona Johann Christian.
- str. 206 poz. 918: *Dowód z początków...* 1766 — autorem jest Jean Jacques Burlamaqui — por. Estr. XIII, 453—4.
- str. 206 poz. 925: *List diabła...* 1761 autor: Cl. M. Giraud wg Smolarski: *Studia nad Wolterem* s. 4.
- str. 207 poz. 927: *Listy chrześcijańskiego filozofa...* 1766 — autor: l'abbé Pierre Sigorgne — por. Barbier: *Dictionnaire des ouvr. anon.* III szp. 872.
- str. 207 poz. 928: *Listy moralne...* 1785—8 — autor: Jacob Johann Dusch — por. Holzmann, Bohatta: *Deutsch. Anon. Lexikon* I poz. 7965.
- str. 208 poz. 931: *Nauka życia szczęśliwego...* 1825 — jest to inne wydanie poz. 719 *Bibliografii* — autor Ph. Chesterfield.
- str. 208 poz. 933: *Niedowiarstwo...* 1779 — por. poz. 301 — S. Leszczyński — nb. wg Barbiera op. cit. II, 911 — autorem jest Joseph de Menoux, kaznodzieja Leszczyńskiego.
- str. 210 poz. 954: *Szkoła szczęśliwości...* 1789 — autor: Jean René Sigaud de la Fond — por. Estr. XXVIII, 85—6.
- str. 211 poz. 957 — *Sen Arystobula...* Zab. Przyj. 1770 — autorem może być Pierre Charle Lévesque — por. Lanson: *Manuel de la litt. franc.* III poz. 11.411.
- str. 245 — wykaz czasopism — warto zaznaczyć, że *Rozmaitości* 1818—39 — to *Rozmaitości warsz.* — były bowiem od 1817 i we Lwowie.

Recenzje i sprawozdania

G. L. S. SHACKLE: *Decision, Order and Time in Human Affairs*, Cambridge University Press, 1961, str. 302+1.

Książka G. L. S. Shackle'a — profesora ekonomii uniwersytetu w Liverpool — zawiera rozważania dotyczące okoliczności towarzyszących człowiekowi przy podejmowaniu decyzji odnośnie jednego spośród wielu konkurujących sposobów postępowania ze względu na określony cel. Rozważania te stanowią przyczynek do dyskusji toczącej się wśród teoretyków ekonomii, gdyż rozwijają one tak podstawowe pojęcia, jak oczekiwanie, niepewność, decyzja i czas, w oparciu o nowe konstruktywne sugestie krytycyzmu i zastosowań, uczynione w ciągu ostatnich lat. Jednakowoż z uwagi na to, że wymienione pojęcia, które są istotne dla ekonomii, wiążą się z całokształtem działalności i natury człowieka — a jak pisze autor: „Natura i działalność ludzka jako całość stanowią odrębny przedmiot badań, i filozof, psycholog, ekonomista oraz historyk muszą pracować ramię w ramię” — książka prof. Shackle'a powinna zainteresować w równym stopniu ekonomistów, jak i historyków, matematyków, socjologów, psychologów a nawet polityków.

W centrum badań autora leży pojęcie decyzji rozumianej w inny sposób niż dotąd. Zdaniem prof. Shackle'a decyzję należy pojmować jako coś więcej niż zwykłą odpowiedź człowieka na pytanie: jaki sposób postępowania jest najbardziej korzystny? Decyzja nie może być pusta (pozbawiona treści), a byłaby taką wtedy, gdybyśmy dokonywali wyboru w oparciu o całkowicie znane lub dające się z pewnością przewidzieć na podstawie wiedzy wyniki różnych postępowania. Decyzja musi kryć w sobie ryzyko wobec przyszłych wyników, a więc musi zawierać jako istotną część składową pewien czynnik twórczy, którego źródło nie zawsze daje się zbadać. Ten twórczy czynnik leżący wewnątrz świadomości człowieka i niedostępny badaniom eksperymentalnym nazywa autor *inspiracją*.

Jakkolwiek z jednej strony całkowita uprzednia wiedza o skutkach rozmaitych postępowania, możliwa tylko w świecie podlegającym zasadzie determinizmu klasycznego lub laplasowskiego, pozbawia treści decyzję, to z drugiej strony w świecie, w którym nic nie dałoby się uprzednio przewidzieć, decyzja byłaby iluzoryczna — dotyczyłaby wymaginowanych, iluzorycznych sytuacji. Zatem decyzja jest *wyborem* nie wobec doskonałej znajomości przebiegów i nie wobec zupełnej ich ignorancji — jest ona wyborem dokonywanym w ramach ograniczonych niepewności. „Nie ma pewności, dlatego może istnieć decyzja; lecz istnieje ograniczona niepewność, dlatego może istnieć w pełnym tego słowa znaczeniu wybór, nawet wobec nieistnienia pewności”. Tym stwierdzeniem prof. Shackle odcina się od konwencjonalnej ekonomii, która nie uznaje wyboru, lecz tylko działanie zgodne z po-

trezabami człowieka („celowe działanie racjonalne”), a decyzję sprowadza do wyboru, w sensie logicznym podyktowanego przez umysł racjonalny.

Ale czy można mówić o wyborze, gdy znane są cele, kryteria i środki realizacji? Jaką więc rolę spełnia konwencjonalna ekonomia w ekonomicznej teorii działania reprezentowanej w książce prof. Shackle'a? Odpowiada ona tylko tej części przyrody, dla której teoria działania zapewnia istnienie określonego porządku. Jeśli decyzja nie ma być pozbawiona mocy, to musi się ona opierać na wyborze dokonanym wśród wymaginowanych, lecz jednocześnie możliwych konkurujących wyników działania. Możliwość zaś zaistnienia jakiegoś wyniku działania wiąże się nierozłącznie z istnieniem określonego porządku w przyrodzie; w świecie pozbawionym naturalnego porządku decyzja pozostawałaby zawsze bezsilna. Prof. Shackle żąda więc od decyzji, aby była ona realna, tzn. nieiluzoryczna, nie pozbawiona treści i niebezsilna.

Tak rozumiane pojęcie decyzji jako części ciągłego procesu twórczego w rozwoju historii wymaga pojawienia się nowego punktu zapatrywania na czas, zupełnie różnego od jego konwencjonalnego rozpatrywania jako wymiaru w geometrii lub fizyce.

Stąd, że położenie osobnika w przestrzeni może być wybrane dowolnie, a jego położenie „w czasie” nie może być wybrane, autor wyprowadza wniosek, że w doświadczeniu ludzkim czas ma inną naturę niż przestrzeń i to niezależnie od tego, czy rozumiemy ją jako przestrzeń wyczuwalną za pomocą zmysłów, czy jako najczystszą abstrakcję matematyczną. Dla osobnika jego życie indywidualne jest tylko jedną chwilą — terażniejszością. W każdej chwili jesteśmy pewni, że będzie inna chwila, albowiem o istnieniu chwili wiemy tylko na podstawie zdarzeń, które zmieniają ją w inną chwilę. Istnienie zdarzeń gwarantuje „ewolucję chwil”, czyli upływ czasu.

W związku z analizą pojęcia decyzji jako procesu prof. Shackle wprowadza pojęcie „odosobnionego momentu” (odosobnionej terażniejszości), rozumianego jako terażniejszość wyposażoną w cechę aktualności. Wspomnianej cechy aktualności nie posiada ani przeszłość, ani przyszłość. Przeszłość bowiem istnieje tylko w pamięci i pamięć nadaje jej cechę obiektywnej rzeczywistości. Ale pamięć jest aktem myślowym terażniejszości. Także zapiski, które opisują przeszłość, istnieją w terażniejszości i są rozpatrywane w terażniejszości. Podobnie, jeśli istnieje nie pozbawiona treści decyzja, to nie ma obiektywnej przyszłości. Należy przez to rozumieć, że nie ma osiągalnej przyszłości poza naszymi własnymi myślami. Zatem wszystko, co jest, istnieje w terażniejszości, która jest w tym sensie aktualna i odosobniona.

W dalszych rozważaniach dużo miejsca zajmuje analiza stosunku, w jakim pozostaje decyzja do prawdopodobieństwa, oczekiwania i uprzedzania. Na podstawie analizy pojęcia decyzji, czasu i porządku oraz zależności decyzji od dalszych wymienionych czynników prof. Shackle wypracowuje nowy teoretyczny model dokonywania decyzji i ilustruje go podobnie jak wszystkie swoje argumenty licznymi przykładami z zakresu ekonomii.

Wiesław Sztumski

JAN ŁUKASIEWICZ: Z zagadnień logiki i filozofii. Pisma wybrane, wyboru dokonał i wstępem zaopatrzył Jerzy Słupecki. — Warszawa 1961, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, str. 309, cena 300.— zł.

Pozycje książkowe: *O zasadzie sprzeczności u Arystotelesa. Elementy logiki matematycznej* i angielska monografia *Aristotle's Syllogistic from the Standpoint of Modern Formal Logic* stanowią tylko niewielką część twórczości naukowej Łukasiewicza. Na jego bogaty dorobek naukowy składają się przede wszystkim stosunkowo niewielkie prace liczące od kilku do kilkudziesięciu stron. Prace te, przeważnie rozrzucone po różnych czasopismach, były niekiedy bardzo trudno dostępne. Wydanie wyboru pism Łukasiewicza ogromnie ułatwi polskiemu czytelnikowi poznanie dorobku myślowego tego wielkiego uczonego, tym bardziej że wiele prac publikowanych dotąd tylko w języku obcym tu po raz pierwszy wydrukowano w języku polskim, jedna zaś praca, mianowicie *O determinizmie* została opublikowana w ogóle po raz pierwszy.

Wybór składa się z siedemnastu artykułów. Zasadą, według której został on dokonany, był przede wszystkim wzgląd na to, by wybrane prace tworzyły możliwie pełny obraz twórczości Łukasiewicza. Zainteresowania naukowe Łukasiewicza były bardzo szerokie. Interesował się między innymi metodologią nauk przyrodniczych (szczególnie w początkowym okresie twórczości), filozofią, historią logiki, a przede wszystkim logiką formalną i zagadnieniami metalogicznymi. Zbiór zawiera prace traktujące o wszystkich wymienionych dziedzinach. Nie wszystkie one posiadają jednakową wartość naukową. Niektóre zawierają twierdzenia, które obecnie nie są już przez wszystkich uznawane. Przykładem może być klasyfikacja rozumowań (opublikowana w pracy *O twórczości w nauce*), której krytykę przeprowadził niedawno prof. Ajdukiewicz w pracy *Klasyfikacja rozumowań*, zamieszczonej w „*Studia Logica*” 2 (1955). Te krytykowane dzisiaj poglądy Łukasiewicza miały na pewno ogromny i bardzo pozytywny wpływ na rozwój polskiej metodologii nauk. Wyniki dociekań naukowych Łukasiewicza nie ograniczają się jednakże do tych tylko, których wartość polega na tym, że wpłynęły pozytywnie na rozwój danej dyscypliny naukowej. Wiele z nich stanowi na pewno stały wkład do nauki światowej. Należą tu przede wszystkim: a) Odkrycie logik wielowartościowych. Wprawdzie prekursorem Łukasiewicza był rosyjski logik Wasyliew, jednakże po pierwsze, wyniki badań Wasyliewa nie były Łukasiewiczowi znane, tak że dokonał on swego odkrycia niezależnie od swego prekursora, po drugie, prace Wasyliewa są po dzień dzisiejszy mało znane¹, nie mogły więc mieć, w przeciwieństwie do prac Łukasiewicza, większego wpływu na rozwój logiki. Tym samym wyniki Wasyliewa nie pomniejszają zupełnie zasług Łukasiewicza jako odkrywcy logik wielowartościowych. Odkrycie logik wielowartościowych postawiło wiele zagadnień, które na pewno jeszcze długo będą pasjonować zarówno logików, jak i filozofów. b) Zainicjowanie na wielką skalę, na przykładzie rachunku zdań, badań nad własnościami metalogicznymi systemów dedukcyjnych. Badania nad własnościami metalogicznymi, takimi jak: zupełność systemów dedukcyjnych, niesprzeczność, rozstrzygalność itp. należą dzisiaj do najbardziej pasjonujących. c) Zainicjowanie badań nad historią logiki w oparciu o gruntowną znajomość logiki współczesnej. Odkrycia Łukasiewicza na tym polu całkowicie zrewolucjonizowały poglądy na dzieje logiki. Sam Łukasiewicz wypowiadał wielokrotnie twierdzenie, że historię logiki należy zacząć pisać na nowo.

Jest rzeczą niemożliwą przedstawienie całości dorobku naukowego Łukasiewicza w krótkim szkicowym omówieniu. Nie byłoby to zresztą celowe,

¹ Wiadomość, że prekursorem Łukasiewicza jako odkrywcy logik wielowartościowych był Wasyliew, zawdzięczam prof. A. Korcikowi.

gdź omawiany wybór pism jest zaopatrzonej w doskonale informujący wstęp, napisany przez prof. Słupeckiego. Wydaje się jednak, że jednej przynajmniej sprawie należałoby parę słów poświęcić. Chodzi mianowicie o zainteresowania *sensu stricto* filozoficzne Łukasiewicza. Zainteresowaniom tym poświęca się, jak się zdaje, bardzo niewiele uwagi. Nie dotyczy to oczywiście problemów filozoficznych związanych bezpośrednio z odkryciami logicznymi, na przykład z odkryciem logik wielowartościowych lub z odkryciem tak zwanej dedukcji uogólniającej. Zainteresowania Łukasiewicza tymi i tym podobnymi zagadnieniami są oczywiście, dobrze znane. Mówiąc, że nie zwraca się na ogół uwagi na zainteresowania filozoficzne Łukasiewicza mam na myśli jego zainteresowania metafizyką — ontologią, czyli filozofią w najbardziej klasycznym i podstawowym tego słowa znaczeniu. Przyczyną tego stanu rzeczy jest być może fakt, że Łukasiewicz nie opublikował właściwie żadnej pracy traktującej wprost o zagadnieniach metafizyki. Dał on jednakże wielokrotnie wyraz swoim zainteresowaniom tymi zagadnieniami, tak że wiele jego poglądów z tego zakresu nietrudno jest odczytać. Przede wszystkim wypowiada się dość wyraźnie na temat natury metafizyki jako dyscypliny poznawczej. Metafizyką jest ta gałąź wiedzy, którą Arystoteles nazwał filozofią pierwszą, nauką o pierwszych zasadach i przyczynach bytu, oraz nauką o tym, co jest, o ile jest — nauką o bycie w ogóle. Łukasiewicz określa metafizykę jako ogólną naukę o przedmiotach, zaś przez przedmiot rozumie on cokolwiek, a więc zarówno byt faktycznie istniejący (*ens habens actualem existentiam*), jak i byt, który może zaistnieć (*ens possibile*), czy też byt dający się tylko pomyśleć (*ens rationis*). Zadaniem metafizyki jest w pierwszym rzędzie poznanie najbardziej ogólnych własności przedmiotów, klasyfikacja przedmiotów oraz poznanie stosunków koniecznych między przedmiotami. Poznanie tak zwanych przyczyn pierwszych może się dokonać ewentualnie w konsekwencji poznania najbardziej ogólnych własności przedmiotów i stosunków koniecznych między przedmiotami. Tak zdaniem Łukasiewicza rozumiał metafizykę Arystoteles, tak ją rozumieli mistrzowie scholastyczni i tak rozumiana filozofia-metafizyka jest lub przynajmniej może być dyscypliną naukową.

W związku z takim rozumieniem metafizyki pozostaje pogląd Łukasiewicza na filozofię nowożytną. Uważał on nowożytność za okres wielkiego upadku filozofii. Powstało wprawdzie w tym okresie wiele systemów nieraz bardzo pomysłowych i oryginalnych, jednakże żaden z nich nie oprze się nawet najbardziej elementarnej krytyce naukowej. Przyczyną upadku filozofii w tym okresie dopatruje się Łukasiewicz przede wszystkim w zatraceniu łączności historycznej ze starożytnością i średniowieczem. Nowożytni nie znali historii filozofii, nie znali filozofii Arystotelesa. „Walka Hume'a i Kanta z metafizyką nie jest walką z metafizyką. Ani Kant, ani Hume nie wiedzieli, co to jest metafizyka, dzieła ich nie wskazują na to, że zaglądali kiedykolwiek do Arystotelesa” (*Analiza i konstrukcja pojęcia przyczyny*, s. 53).

Negatywny pogląd Łukasiewicza na filozofię nowożytną ustalił się bardzo wcześniej. Został on wypowiedziany już w cytowanej wyżej pracy *Analiza i konstrukcja pojęcia przyczyny* w roku 1906. Później jeszcze wielokrotnie Łukasiewicz przy różnych okazjach ten pogląd wypowiadał. Uczynił to między innymi w dwóch odczytach: *Kant i filozofia nowożytna* („Wiadomości Literackie” I, 1924), oraz *Kartezjusz* („Kwartalnik Filozoficzny” XV, 1938). Być może szkoda, że prace te nie zostały włączone do zbioru. Nie zajęłyby wiele miejsca, ponieważ są małe, a uzupełniłyby obraz dorobku naukowego Łuka-

siewicza informacją o jeszcze jednej dziedzinie zainteresowań, mianowicie zainteresowań historią filozofii. Łukasiewicz nie interesował się historią filozofii dla niej samej. Nie opublikował żadnej pracy, która traktowałaby o zagadnieniach tylko historycznych jako takich. Interesował się historią filozofii jako źródłem prawd filozoficznych. Uważał bowiem, że filozofia ma, tak jak każda inna nauka, pewną ciągłość rozwojową. Żeby więc nie odkrywać starych prawd na nowo, należy uczyć się historii filozofii. Stąd wszystkie prace historyczno-filozoficzne Łukasiewicza mają charakter przede wszystkim krytyczny. Są ocenami danych systemów czy twierdzeń filozoficznych pod kątem ich wartości naukowej. Wspomniane dwa odczyty są doskonałym wyrazem takiej właśnie postawy Łukasiewicza wobec historii filozofii. Ponadto prace te informują w pewnym stopniu o tym, jakie wymagania stawiał Łukasiewicz filozofii naukowej. Wydaje się, że łącznie z pracą *O nauce i filozofii*, która również nie została włączona do zbioru, uwyraźniłyby poważnie obraz poglądów Łukasiewicza na zagadnienie naukowości filozofii, a zbiór składałby się wtedy z okrągłej liczby dwudziestu artykułów.

Na zakończenie jedna jeszcze uwaga. Filozofia nie cieszy się na ogół dobrą opinią jako nauka. Można zapytać, dlaczego? Wydaje się, że należy odróżnić dwa pojęcia filozofii. W jednym znaczeniu przez filozofię rozumie się różne tak zwane systemy, różne „próby” tłumaczenia świata, różne odpowiedzi na „zagadnienia ważne”, różne poglądy zmieniające się jak moda w zależności od pory roku. W systemach tych nieważne jest oczywiście hasło naukowości, chodzi przede wszystkim o to, by głosiły poglądy „nowe”, „nowe prądy”, „nowe idee”. Zdaniem Łukasiewicza czasy nowożytnie specjalizowały się w uprawianiu takiej filozofii. Wydaje się jednak, że była ona i będzie uprawiana zawsze. Sądzę, że i dzisiaj, gdyby można było zapytać Łukasiewicza o jego opinię na temat filozofii Mounier'a czy Sartre'a, to odpowiedź na pewno nie byłaby bardziej pochlebna niż opinia o filozofii Kartezjusza czy Kanta.

Istnieje jednakże inne pojęcie filozofii. Filozofia w tym drugim znaczeniu stara się być przede wszystkim nauką. Jej przedmiotem jest cała rzeczywistość, punktem wyjścia — badanie konkretnych przedmiotów pod kątem ich cech najbardziej ogólnych. Filozofii tej nieobojętne są prawa logiki i postulaty obowiązujące każdą dyscyplinę naukową, takie jak na przykład postulat niesprzeczności. Jest to oczywiście dyscyplina bardzo trudna, trudniejsza niż inne dyscypliny naukowe. Trudność ta pochodzi przede wszystkim z samego przedmiotu badań, ale potęguje się jeszcze przez zamieszanie wywoływane nieuniknionym chyba nigdy uprawianiem filozofii w pierwszym znaczeniu. Filozofia ta ma swoją ciągłość historyczną. Żeby ją odróżnić od innej czy innych filozofii, historia nazwała ją „filozofią wieczystą”. Przez przypadek została nazwana również „metafizyką”, ale nie jest to metafizyka, o której mówili Kartezjusz, Hume czy Kant. Jest to, jak mówi Łukasiewicz, ta dobra metafizyka — metafizyka Arystotelesa.

Tadeusz Kwiatkowski

ESTETYKA. Rocznik pierwszy. Warszawa 1961, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, str. 418+6 nlb., cena 90,— zł.

Ukazanie się pierwszego rocznika „Estetyki” — wydawnictwa ciągłego, poświęconego wyłącznie problematyce anonsowanej jego tytułem — jest

w życiu filozoficznym Polski wydarzeniem dużej miary. Oto estetyka, dyscyplina filozoficzna bujnie rozwijająca się na całym świecie, otrzymuje u nas własny organ, zajmując pod tym względem miejsce obok logiki i historii filozofii, które już dawniej zaczęły wydawać swe specjalistyczne pisma. Pojawienie się „Estetyki” nie jest zresztą ani przypadkowe, ani sztuczne: fakt zapewnienia pierwszego rocznika materiałami o wysokiej klasie naukowej oraz przygotowanie już do druku wypełnionego po brzegi rocznika drugiego, świadczą najlepiej o potrzebie tego rodzaju wydawnictwa. Toteż tym większa wdzięczność należy się inicjatorowi i redaktorowi naczelnemu „Estetyki”, prof. Władysławowi Tatarkiewiczowi i jego zastępcy, prof. Stefanowi Morawskiemu, za podjęcie wydawniczego trudu — dla dobra twórczej myśli estetycznej w Polsce i dla pogłębiania zainteresowań tą dziedziną wiedzy.

Pierwszy tom „Estetyki” otwiera artykuł W. Tatarkiewicza *Wieloma to-rami*. „Oficjalnie” nie jest to artykuł programowy (stanowi on zresztą także wstęp do wydanej prawie równocześnie *Historii estetyki* tegoż autora), niemniej nie może chyba ulegać wątpliwości, że w jego tezach, stwierdzających płodną wielotorowość dotychczasowej myśli estetycznej, kryje się także postulat utrzymania tego jej charakteru, postulat otwartej drogi dla różnych kierunków i różnych rzetelnych propozycji badawczych. A zawartość omawianego tomu świadczy, że Redakcja świadomie postulat ten realizuje. Oto treść rocznika:

Pierwszą rozprawą jest praca B. Gałęckiego *Tak zwane zagadnienie metody w estetyce*. Dwa następne artykuły wiążą się z problematyką przeżycia estetycznego; są to *Ekspresja pozaestetyczna i estetyczna* H. Elzenberga i *Rozważania o różnorodności postaw wobec dzieł sztuki i zadowoleń, jakie one dają* J. Białostockiego. Dalsze prace zajmują się szczegółowymi zagadnieniami literatury i sztuki. Otwiera je obszerna rozprawa J. Pelca, *O wartości logicznej i charakterze asertywnym zdań w dziele literackim*, po czym następują cztery artykuły o malarstwie współczesnym. Są to: W. Tatarkiewicza, *Nowa sztuka a filozofia*; R. Ingardena, *O tak zwanym malarstwie abstrakcyjnym*; M. Wallisa, *Geneza i podstawy malarstwa bezprzedmiotowego*; K. Zwolińskiej, *O racjonalistycznym malarstwie współczesnym*. Osobną pozycję stanowi artykuł J. Zórawskiego, pt. *Spoistość i swoboda w architekturze*. Ostatnie rozprawy reprezentują historię estetyki: S. Morawski pisze *O podstawowych zagadnieniach estetyki angielskiej XVIII wieku*, a Z. Lissa przedstawia *Zagadnienie czasu muzycznego w estetyce A. W. Schlegla*. Tom zamykają: obszernie omówienie Trzeciego Międzynarodowego Kongresu Estetyki w Wenecji (r. 1956) oraz sprawozdania z zawartości ostatnich numerów wszystkich obcojęzycznych czasopism poświęconych estetyce: „The Journal of Aesthetics and Art Criticism” omawiają S. Morawski, K. Janicka i A. Kulczyńska, „Revue d'esthétique” — S. Krzemień, „Jahrbuch für Aesthetik und allgemeine Kunstwissenschaft” — J. Gałęcki, „Rivista di Estetica” — J. Brzozowska, „Woprosy Estietiki” — L. Turek.

Główna teza artykułu J. Gałęckiego, zatytułowanego *Tak zwane zagadnienie metody w estetyce*, brzmi: „estetyka... nie ukonstytuowała się jeszcze jako nauka”. Dowieść tego można dwiema drogami: albo wprost, poprzez wykazanie, że nie istnieje progresywny rozwój problemów estetyki i ich rozwiązań, albo nie wprost, poprzez zwrócenie uwagi, że metody stosowane w estetyce nie stały się, jak dotąd, przedmiotem zainteresowania logiki. Pierwsza droga, choć pozornie prostsza, jest tymczasem niewykonalna prak-

tycznie, domagałaby się bowiem napisania na nowo historii estetyki, ujętej właśnie od strony jej metodologicznego charakteru. Toteż autor obiera drogę drugą: przekonuje, że metody estetyki nie dojrzały do analizy logicznej, przy czym zakłada, że odpowiednia refleksja logiczna towarzyszy z reguły metodom naukowym, jeśli te znajdują się tylko na odpowiednim poziomie. Takich właśnie metod w estetyce nie ma: dotychczasowe próby jej „uściślenia” nie przyniosły spodziewanego rezultatu, zawiodło także przeszczepianie na jej grunt metod innych nauk (jak psychologii, socjologii etc.), bo bądź okazywały się one niewiele warte, bądź doprowadzały do zatracenia swoistości estetyki. Jak to się jednak stało, że estetyka, która — mimo wszystko — pojawiła się w swym zasadniczym zrębie już u Platona, do tej pory pozostała przedmiotem sporu dotyczącego jej właściwej metody? Odpowiedź na to pytanie nie jest prosta. Rzecz w tym, że nie rozstrzygnie się problemu metody estetyki, jeśli uprzednio nie sprecyzuje się, co jest jej właściwym przedmiotem. Bo oto okazuje się, że wszystkie kontrowersyjne stanowiska w estetyce różnią się istotnie między sobą nie hasłami metodologicznymi, lecz odpowiedziami na pytanie, co jest jej przedmiotem. Dotyczy to w pierwszym rzędzie stanowisk naczelnych, obiektywizmu i subiektywizmu. Ale dotyczy także ich odmian: J. Gałęcki przekonująco wyjaśnia, że inny na przykład jest przedmiot estetyki psychologicznej, a inny normatywno-krytycznej (przedmiotem pierwszej jest mianowicie samo przeżycie psychiczne, drugiej — wartościowość tego przeżycia), choć obie należą do estetyki subiektywnej, a analogicznie przedstawia się sprawa z estetyką obiektywną, którą autor dzieli — znów z uwagi na różnice przedmiotowe — na „właściwą” i cały szereg „niewłaściwych”. Ostatecznie więc okazuje się, że spór o metodę jest w gruncie rzeczy sporem o przedmiot estetyki. Taki jest wynik negatywny analiz przeprowadzanych w omawianej rozprawie. Jej wynik pozytywny zawiera się w własnej propozycji rozwiązania omawianego problemu: autor opowiada się tu za stanowiskiem M. Geigera, stwierdzając, że właściwym przedmiotem estetyki jest wartość estetyczna. Z tego punktu widzenia rację bytu mają zarówno wyróżnione przez M. Geigera 1) estetyka, pojęta jako nauka szczegółowa — bada ona bowiem uwarunkowania wartości estetycznych w przedmiocie, jak i 2) estetyka filozoficzna, zajmująca się strukturą i sposobem istnienia owych wartości oraz ontologiczną analizą intencjonalnego przedmiotu estetycznego. Estetyką *sensu stricto* jest tylko pierwsza, druga jednak skutecznie ją uzupełnia. Obie są obiektywne, estetyki subiektywne nie zasługują w ogóle na miano estetyki.

Główne tezy artykułu J. Gałęckiego nie budzą sprzeciwu: istnieje niewątpliwie metodologiczny niedowład estetyki, z pewnością pozostaje on też w ścisłym związku z kłopotami dotyczącymi ustalenia jej przedmiotu. Z drugiej strony przekonuje też propozycja rozwiązania analizowanego problemu. Toteż jeśli w trakcie lektury rodzą się jakieś wątpliwości i pytania, to dotyczą one nie ostatecznych rezultatów, lecz ich niektórych przesłanek. W pierwszym więc rzędzie: sprawa stosowania logiki do metod estetyki. Wydaje się, że jeśli estetyka — jak zresztą i inne nauki aksjologiczne — nie stała się do tej pory przedmiotem zadowolającej refleksji logicznej (przez „logikę” rozumiem tu, idąc za autorem, także i metodologię), to stało się tak nie tylko dlatego, że niedojrzałe i dalekie od naukowej precyzji były i są metody estetyki, ale i dlatego, że główne, jak dotąd, zainteresowania logiki szły w zupełnie innym kierunku. Logika, jak wiadomo, sprzęgła się najściślej z matematyką i nau-

kami dedukcyjnymi w ogóle, a jeśli budowała metateorie nauk szczegółowych, to tych tylko, które — jak przyrodoznawstwo — korzystały z matematycznej aparatury. Metodologia nauk humanistycznych i filozoficznych ciągle jest jeszcze *in statu fieri* i to pomimo faktu, że niektóre z tych nauk (jak choćby językoznawstwo, historiografia, a nawet psychologia czy socjologia) wypracowały i wypracowują wiele obiecujące metody badawcze. Idąc zresztą dalej, wydaje się, że po to, by jakaś nauka stała się metodologicznie dojrzała, nie potrzeba budować dla niej *explicite* metateorii: wystarczy świadomość odpowiednich, dostosowanych do przedmiotu badań metod, gwarantujących zwłaszcza „czystość” roboty i niemieszanie porządków. Sądzę, że tego rodzaju świadomość metodologiczną posiadają już niektóre prądy estetyki współczesnej, m. in. estetyka fenomenologiczna i analityczno-semantyczna estetyka amerykańska. Zresztą, wielce obiecujący jest ruch wokół zagadnień metodologicznych nauk aksjologicznych i filozofii: jeśli zostaną osiągnięte pozytywne wyniki w tym zakresie, będzie to równocześnie wielką nadzieją estetyki.

Pomijając sprawy drobniejsze, pragnę podnieść jeszcze sprawę określenia przedmiotu właściwego estetyki obiektywnej. Autor za R. Ingardenem stwierdza, że jest nim „intencjonalny przedmiot przeżycia estetycznego” (s. 35). Można się oczywiście zgodzić na takie określenie, gdy jednak w dalszym ciągu czytamy, że „właściwą estetykę obiektywną stanowi cała (podkr. moje — W. S.) dawna estetyka metafizyczna” (s. 36) wypada zwrócić uwagę, że z całą pewnością nie rozumiała ona swego przedmiotu w sposób określony powyżej, lecz uważała go za realną rzecz, obdarzoną kwalifikacjami zdolnymi wywołać przeżycie estetyczne. Innymi słowy: identyfikowała ona po prostu przedmiot estetyczny z tym, co R. Ingarden nazwał jego materialną podstawą bytową. I jeszcze jeden drobiazg, pochodzący już z przeoczenia korekty: na s. 37 w wierszu 10 od góry ma być chyba „Plotyna”, a nie, jak wydrukowano, „Platona”.

Rozprawa Jerzego Gałęckiego jest na naszym terenie w dużym stopniu pionierska. Wprawdzie nad metodologicznym charakterem estetyki dyskutowano u nas swego czasu wiele (Sobeski, Segal, Ossowski, Elzenberg), dotykano jednak raczej zagadnień bardziej szczegółowych, atakując metody jedne, a starając się uzasadnić inne. J. Gałęcki zasygnalizował problem w całej rozciągłości, dotarł do jego istotnych podstaw, zaproponował nowe rozwiązanie. A przy okazji poczynił szereg uwag szczegółowych, choć niemniej cennych niż główny tok wyводу. Dla przykładu niech będzie wolno zwrócić uwagę na rozważania dotyczące stosunku estetyki do filozofii, a także na ocenę dawnej estetyki metafizycznej.

Ekspresja estetyczna, temat, który uchodzi od dawna za jeden z najważniejszych a zarazem najbardziej klasycznych w estetyce, doczekał się w rozprawie Henryka Elzenberga *Ekspresja pozaestetyczna i estetyczna* nowej, niezwykłe subtelnej i wnikliwej analizy.

Autor wychodzi od częściowo ustalonej już tradycyjnie definicji, określającej ekspresję jako „... rzeczywiste lub pozorne — dla jakiegoś obserwatora — ujawnianie się poprzez pewne przedmioty zmysłowo dostrzegalne, czyli fizyczne... pewnych „treści” czy „przedmiotów” psychicznych przynależnych jakiejś istocie rzeczywiście psychiką obdarzonej” (s. 49). I jakkolwiek w toku artykułu zaproponowane zostaną daleko idące sprecyzowania, dotyczące wystepujących w definicji terminów, jej zasadniczy sens będzie zachowany do

końca, co więcej, okaże się, iż odpowiada on możliwie dokładnie temu, co autor nazwie ekspresją właściwą.

Na czym jednak polega istota ekspresji estetycznej? Przeciwwstawiając ją ekspresji pozaestetycznej (albowiem nie wszystko, co ekspresyjne jest estetyczne — i odwrotnie: nie wszystko co estetyczne jest ekspresyjne) autor dochodzi do pierwszego jej warunku: ekspresja estetyczna nie ujawnia się poprzez wnioskowanie. Nie ma w niej więc przechodzenia od objawu do treści, lecz odpowiednia treść psychiczna występuje zawsze łącznie z objawem, jakby „w” nim czy „na” nim i wprost „z niego” niejako jest odczytywana. Treści, które w ten sposób dane są w objawie, nie są jednak treściami psychicznymi *sensu stricto* — należałoby je nazwać raczej jakościami psychicznymi, zwłaszcza emocjonalnymi, i ujmować takimi terminami, jak np. „radosność”, „gniewność”, „smutność” itp. Jeśli chodzi o sposób ich istnienia, to w stosunku do objawów grają one rolę cech, dla których objawy są zjawiskowym substratem. Na „zwykłym” też pojawieniu się tego rodzaju cechy w objawie polega jeden z rodzajów ekspresji estetycznej: mówimy wtedy na przykład o „ponurości” krajobrazu górskiego czy o „rzewności” frazy muzycznej. Ale zdarza się często, że obcując z przedmiotem ekspresyjnym idziemy dalej — przypisujemy mu mianowicie jakąś psychikę, grającą niejako rolę podmiotu wobec pojawiających się nań jakości psychicznych. Jednym słowem: dokonujemy animizacji tego przedmiotu. I to jest druga odmiana ekspresji. Wreszcie odmiana ostatnia — gdy „dorobiona” psychika nie jest „nijaka” czy „neutralna”, lecz staje się psychiką jakiejś osoby, ściśle czasem określonej, w szczególności osoby twórcy przeżywanego właśnie dzieła sztuki. Ta właśnie odmiana stanowi ekspresję estetyczną w sensie właściwym.

Niestety, krótkie sprawozdanie z rozprawy posiadającej tak precyzyjną argumentację i napisanej tak bardzo ekonomicznie, niszczy subtelność myśli i — bardziej niż w innych wypadkach — upraszcza tok wyводу. Toteż nie zastąpi ono w najmniejszym nawet stopniu bezpośredniego zetknięcia się z tekstem, który, poza tym, kryje wiele ważnych szczegółów, a między innymi szereg cennych sprecyzowań i trafnych propozycji terminologicznych. Zapewne niewiele też jest prac, których argumentacji czytelnik tak łatwo by się poddawał i afirmował bez zastrzeżeń osiągnięte w nich wyniki. Toteż jeśli w końcu chcemy podnieść drobną wątpliwość, to jest to pytanie raczej aniżeli wątpliwość *sensu stricto*: czy w każdym wypadku ekspresji pozaestetycznej posługujemy się wnioskowaniem? — wydaje się bowiem, że można by przytoczyć przykłady, przemawiające także i tu za jakimś bezpośrednim widzeniem treści psychicznej w objawie (czy może raczej poprzez objawy). Jakkolwiek by było, odpowiedź na to pytanie nie podważy oczywiście odpowiedniego twierdzenia o ekspresji estetycznej, przy której na pewno nie zachodzi wnioskowanie.

Tytuł rozprawy Jana Białostockiego: *Rozważania o różnorodności postaw wobec dzieł sztuki i zadowoleń, jakie one dają*, sygnalizuje dokładnie jej treść. Studium (będące częścią napisanej w r. 1946 pracy magisterskiej autora, dziś jednego z najwybitniejszych polskich historyków i teoretyków sztuki) składa się z dwóch części — pierwszej, poświęconej różnym rodzajom postaw i zadowoleń w ogóle, drugiej — ograniczającej temat do postaw i zadowoleń wobec dzieł sztuki.

Autor zestawia trzy zasadnicze sposoby ustosunkowania się do przedmiotu (nastawienie praktyczne, gnostyczne i kontemplatywne) z nastawieniami

na przyszłość i teraźniejszość, by potem zastanowić się nad typami zadowoleń, jakie w ich wyniku się pojawiają. Wśród nich znajduje się także zadowolenie estetyczne, wyrastające z gnostyczno-kontemplatywnego stosunku do przedmiotu. Różne postawy zajmować też można wobec dzieła sztuki — a zależy to zarówno od charakteru dzieła i bogactwa właściwych mu cech, jak i od typu psychicznego odbiorcy.

Wywody autora ilustrowane są obficie poglądami estetyków, reprezentujących rozmaite kierunki w tej dziedzinie; na czytelniku robi to jednak czasem wrażenie eklektyzmu i zmusza do zadania pytania, czy wyróżnione w rozprawie rodzaje nastawień i przeżyć opierają się na analizie faktycznego materiału empirycznego, czy też zestawiono je po to, by nie pominąć któregoś z poglądów wypowiedzianych na ten temat.

Wśród wyróżnionych w pracy „postaw i zadowoleń” autor nie przeprowadza już selekcji i skłania się do przyjęcia rozwiązania pluralistycznego: możliwe są różne nastawienia wobec przedmiotu w ogóle, a dzieła sztuki w szczególności, i różne doprowadzają do przeżyciowo cennych rezultatów. Tym, co autor podkreśla szczególnie, jest rola czynników gnostycznych w przeżyciu estetycznym.

Obszerna rozprawa Jerzego Pelca *O wartości logicznej i charakterze asertywnym zdań w dziele literackim* poświęcona jest niezwykle ważnej sprawie tzw. „prawdziwości” w literaturze. Samo to zagadnienie ma już swoją historię: warto przypomnieć, że na ten właśnie temat toczył się swego czasu spór między Romanem Ingardenem a Wacławem Borowym, wywołany przedstawioną w *Das literarische Kunstwerk* koncepcją zdań w dziele literackim jako *quasi-sądów*.

Jerzy Pelc stawia problem na nowo i przystępuje do niego, wychodząc od ogólnej analizy zdania, w aspekcie jego stosunku do rzeczywistości, do autora i do czytelnika. Szczególną uwagę zwraca autor na zdania zawierające wypowiedzi przytoczone (zdania te nazywa strukturami intensjonalnymi), w nich bowiem upatruje klucz do rozstrzygnięcia problemu prawdziwości *resp.* fałszywości dzieła literackiego. Przede wszystkim więc, wartość logiczna i charakter asertywny zdania przytoczonego nie muszą być takie same, jak odpowiednie wartości całej struktury intensjonalnej, a wśród 16 zachodzących tu (przynajmniej od strony czytelnika) możliwości jest i taka, że struktura intensjonalna jest fałszywa i pozbawiona asercji, podczas gdy zdanie w niej przytoczone jest prawdziwe i posiada charakter sądu. Ten właśnie wypadek zachodzi najczęściej w literaturze: struktury intensjonalne (typu: „A powiedział że p”) są tu zazwyczaj fałszywe, gdyż dotyczą nie istniejących w rzeczywistości osób, podczas gdy wypowiedziane przez te fikcyjne osoby sądy („p”) mogą być prawdziwe. Słynną wypowiedź Platona, że „kłamiec prawdę mówi poeta” można więc interpretować tak, iż głosi on prawdziwe poglądy ustami nieprawdziwych (*scil.* nierzeczywistych) postaci.

Przedstawione przez J. Pelca rozwiązanie radykalnie różni się od Ingardena koncepcji *quasi-sądów*. Nie ma *quasi-sądów*, są natomiast prawdziwe lub fałszywe sądy lub supozycje, które, jeśli posiadają charakter struktur intensjonalnych, zawierają również prawdziwe lub fałszywe sądy lub supozycje w postaci zdań przytoczonych. Wyczerpująca dyskusja z przedstawioną tu koncepcją nie mieści się w ramach recenzji, wypada jednak zasygnalizować wątpliwość, czy funkcja struktur intensjonalnych (jak wszelkich zresztą zdań) w dziele literackim jest taka sama jak wtedy, gdy opisują one realną rzeczywistość.

Jeśli tak, to trzeba dalej zgodzić się między innymi i na to, że samo dzieło literackie nabiera szczególnego, „mozaikowego” charakteru: jedne jego składniki są prawdziwe, inne fałszywe, jedne przybierają charakter sądów, inne supozycji — a dotyczy to zarówno składników w sensie właściwym, czyli pełnych, autonomicznych zdań, jak i „składników składników” — czyli zawierających się w strukturach intensjonalnych wypowiedzi przytoczonych. Wychoząc z innych niż Pelc pozycji, możnaby także pytać, jak wobec tego wyglądają stany rzeczy wyznaczane przez owe „dwupiętrowe” zdania i jak przedstawia się „rzeczywistość” konstituowana przez całe dzieło literackie.

Niemniej, jakakolwiek byłaby odpowiedź na zarysowane tu trudności, wypada podkreślić, że koncepcja Jerzego Pelca stanowi od czasu dyskusji Ingarden—Borowy najpoważniejszą próbę rozwiązania problemu prawdziwości w literaturze.

Śledzenie związków, jakie w różnych epokach zachodziły między systemami filozoficznymi a sztuką, należy niewątpliwie do najwdzięczniejszych zadań historyka estetyki. Znana jest fundamentalna monografia P. M. Schuhla, poświęcona stosunkowi Platona do sztuki jego czasu (*Platon et art de son temps*, 1933), stosunkowo niedawno, bo w roku 1951, wyszła też książka E. Panoſky’ego, ukazująca paralełę między rozwojem i tendencjami filozofii scholastycznej z jednej, a sztuki, zwłaszcza architektury gotyckiej, z drugiej strony (*Gothic Architecture and Scholasticism*). Władysław Tatarkiewicz w pięknym studium pt. *Nowa sztuka a filozofia* przeprowadza z kolei rozważania nad wpływami, jakie wywarły — wprost lub pośrednio — kierunki filozoficzne współczesne, ale także i dawne, na sztukę naszego czasu.

Ale najpierw, zanim przejdzie do zasadniczego tematu, autor ukazuje różnice między sztuką nową — abstrakcyjną, a dawną — odtwarzającą, przeprowadzając przy okazji ważne i chyba bardzo trafne rozróżnienia ich rodzajów. I tak, w łonie sztuki odtwarzającej wyróżnia aspektywizm — nastawiony na odtwarzanie wyglądomów rzeczy, prospektywizm — chcący dotrzeć do jej struktury i istoty, ekspresjonizm — ukazujący duchową treść rzeczy, wreszcie kaligrafizm — podkreślający przede wszystkim piękno form przedmiotów. Podobnie w sztuce, obejmowanej zazwyczaj wspólnym mianem sztuki abstrakcyjnej, wyróżnia: formizm — poszukujący piękna form dla nich samych, ekspresjonizm — starający się wyrazić jakieś treści wewnętrzne, kosmizm — dążący do uchwycenia wewnętrznej prawdy, istoty rzeczy, do szczególnego zrozumienia kosmosu i jego praw.

Badając sztukę współczesną można pokazać szereg wpływów, które od strony filozofii utorowały jej drogę i przygotowały sprzyjającą dlań atmosferę. Były to, jeśli chodzi o formistyczną odmianę abstrakcjonizmu: bergsonizm, koncepcje oparte na nowej fizyce, psychologia postaci a także fenomenologia i jej prekursorzy (zwłaszcza Brentano) oraz neopozytywizm; jeśli chodzi natomiast o jej odmianę „kosmologiczną” — znów (i to w stopniu wyższym niż poprzednio) Bergson, kantyzm marburski, neopozytywizm i — przede wszystkim — egzystencjalizm. W jednym i w drugim wypadku można ukazać także o wiele starsze tradycje filozoficzne, na które sztuka współczesna mogłaby się powołać: tak na przykład pitagorejczycy, Platon (*Fileb*) oraz niektórzy przedstawiciele XVII i XVIII-wiecznego klasycyzmu patronować by mogli abstrakcjonizmowi formistycznemu, natomiast filozofia bizantyjska i hellenistyczna (neoplatonizm) — kosmicznemu.

W artykule pt. *O tak zwanym malarstwie abstrakcyjnym* Roman Ingar-

den podejmuje „...próbę zrozumienia tak zwanego «malarstwa abstrakcyjnego» przy pomocy analizy strukturalnej”, zestawiając i porównując je równocześnie z malarstwem przedstawiającym.

W oparciu o wyniki analiz, przedstawionych dawniej w rozprawie *O budowie obrazu*, R. Ingarden stwierdza, że w malarstwie abstrakcyjnym odpadają tzw. „warstwy” przedmiotów przedstawionych i wyglądom, pozostaje natomiast warstwa plam barwnych, która nabiera całkowitej autonomii i sama musi ukonstytuować organiczną całość, posiadającą odpowiednią wartość artystyczną i estetyczną. Nie jest to sprawa łatwa. Aby to osiągnąć, obraz abstrakcyjny musi spełnić następujące warunki: 1. Poszczególne plamy barwne muszą być w swych funkcjach inne niż te, które „normalnie” doprowadzają do konstrukcji pewnych wyglądom; 2. Plamy barwne powinny być skonstruowane tak, by nie były percypowane jako własność malowidła: powierzchnia malowidła musi dla widza „zniknąć”, dając miejsce samemu obrazowi. Ingarden stwierdza, że może się to dokonać tylko poprzez posłużenie się szczególnym rodzajem czy typem barwy, mianowicie barwą nie powierzchniową, lecz „płaszczyznową” („Flächenfarbe”), którą niesłychanie trudno osiągnąć, a której przybliżonym przykładem mogą być barwy występujące na (czy „w”) przezroczystym szkłe lub barwa bezchmurnego nieba; 3. Plamy barwne muszą koncentrować uwagę widza na sobie, a nie przenosić jej na coś innego (w szczególności na wyglądom), jak to się dzieje w malarstwie przedmiotowym; 4. Układ plam barwnych obrazu abstrakcyjnego musi się wyraźnie wyodrębnić od swego tła i tworzyć całość zamkniętą samą dla siebie; 5. Ten układ plam barwnych doprowadzić wreszcie musi do pojawienia się wartości estetycznie wartościowych i samej jakości wartości estetycznej danego obrazu.

Wydaje się, że najważniejsze z tych postulatów są trzy pierwsze, czwarty i piąty bowiem odnoszą się analogicznie do każdego dzieła malarskiego. Najtrudniejszy do realizacji, ale i najbardziej wątpliwy zarazem, jest postulat drugi, dotyczący barw „płaszczyznowych”. Chodzi o to, że nie może on być potraktowany jako warunek *sine qua non* wszelkiego malarstwa abstrakcyjnego: są przecież obrazy tak zwane abstrakcyjne, które operują nie tylko kompozycjami barw, ale i płaszczyznowych kształtów, domagających się właśnie powierzchniowego zabarwienia. Niektóre obrazy K. Malewicza, J. Miro, F. Kupki, R. Mortensena, Nicholsona i innych, a także ostatnie obrazy oparte na wyzyskiwaniu efektów fakturowych niech tu posłużą za przykład. W ogóle odnosi się wrażenie, że Ingarden, precyzując swe rozumienie obrazu abstrakcyjnego, ograniczył to pojęcie do jednej z możliwości, dość wąskiej zresztą, nie pokrywającej się i nie liczącej się z tym, co współcześnie określa się mianem malarstwa abstrakcyjnego, czy — ściślej — nieprzedstawiającego. W szczególności, jak się wydaje, zwrócił uwagę przede wszystkim na jakości kolorystyczne obrazu (zestroje jakości barwnych etc.), nie doceniając jakości kształtu (choćby figur geometrycznych etc.), w których widzi już niebezpieczeństwo dla „czystości” malarstwa abstrakcyjnego (por. s. 161). Może najlepszą ilustracją dla postulowanego przez R. Ingardena pojęcia obrazu abstrakcyjnego byłoby malarstwo taszystowskie. Niemniej, dwa pierwsze z rozumień abstrakcyjności, których zestawienie kończy omawianą rozprawę, pozwalają z pewnością na szerszą interpretację tego pojęcia, niż ta, jaką zaproponował Ingarden. Głoszą one bowiem tylko tyle, że: 1. obraz jest abstrakcyjny, jeśli w jego obrębie nie pojawiają się przedmioty przedstawione, 2. by go wiernie ujrzeć, trzeba „abstrahować” od funkcji konstytuowania wyglądom, które „normalnie” pełnią plamy barwne.

Rozprawa Mieczysława Wallisa *Geneza i podstawy malarstwa bezprzedmiotowego* śledzi drogę i warunki pojawienia się malarstwa bezprzedmiotowego oraz precyzuje jego istotne właściwości. Ale, mimo że zarówno jedno jak i drugie ukazane jest bardzo interesująco, pragniemy zwrócić uwagę na jeszcze inne osiągnięcie tego artykułu. Chodzi mianowicie o aparaturę pojęciową, którą M. Wallis wprowadza w artykule.

Autor odróżnia przede wszystkim dwie funkcje, które spełniać może obraz. Pierwsza, to funkcja reprezentowania czy przedstawiania, jednym słowem, funkcja semantyczna obrazu, druga — jego funkcja „pobudzająca” — oddziaływająca na naszą wrażliwość i uczuciowość. Z punktu widzenia tego rozróżnienia podzielić można wszystkie dzieła malarskie na dwie klasy: a) malarstwo przedmiotowe, które przedstawia i pobudza, oraz b) malarstwo bezprzedmiotowe, które pobudza, lecz nie przedstawia. Malarstwo przedmiotowe można jednak podzielić dalej, ze względu na stosunki, jakie zachodzą między obydwoma występującymi w nim czynnikami. Z trzech możliwych autor wyróżnia dwa przypadki: jeśli między czynnikami przedstawiającymi i pobudzającymi zachodzi równowaga, mówi o malarstwie konkretnym, jeśli natomiast przeważają czynniki pobudzające — o abstrakcyjnym.

W ten sposób sprecyzowana została treść dwóch niezwykle ważnych dla współczesnej teorii sztuki i estetyki terminów: „sztuka abstrakcyjna” i „bezprzedmiotowa”. Piszący te słowa wolałby wprawdzie, by w tym ostatnim wypadku mówić o sztuce nieprzedstawiającej (w przeciwieństwie do przedstawiającej), termin „bezprzedmiotowa” sugeruje bowiem trochę, że określone nim dzieło nie jest w ogóle przedmiotem; ale to już nie jest najważniejsze. W każdym razie wydaje się, iż byłoby rzeczą niezwykle cenną, gdyby przedstawiona tu terminologia M. Wallisa przyjęła się, chociażby w naszej literaturze.

Cykl artykułów poświęconych malarstwu naszego czasu kończy studium Krystyny Zwolińskiej *O racjonalistycznym malarstwie współczesnym*. Autorka nie ogranicza się do sztuki nieprzedstawiającej, lecz śledzi rozwój tendencji racjonalistycznych na różnych przykładach, zaczerpniętych jednak głównie ze sztuki końca XIX i XX wieku. I wyróżnia dwa rodzaje racjonalizmu w malarstwie — analogicznie do dwóch jego rodzajów w filozofii. Pierwszy, którego filozoficzne hasła sprecyzował XVIII wiek, znalazł swój wyraz w takich kierunkach, jak klasycyzm końca XVIII wieku czy pointylizm końca wieku XIX, gdzie ogólne, racjonalistyczne zasady kompozycyjne porządkowały empiryczny materiał. Drugi, to racjonalizm antyempiryczny, przekładający spekulację nad doświadczenie. Wiele kierunków malarstwa nowoczesnego wybrało tę właśnie drogę: na przykład późny kubizm, unizm Strzebińskiego i neoplastycyzm Mondriana. Kierunki te chcą zbliżyć sztukę do nauki, przy czym ideałem jest dla nich matematyka.

Obszerna, bo prawie 50 stron licząca rozprawa Juliusza Żórawskiego pt. *Spoistość i swoboda w architekturze* porusza ważny problem kompozycji formalnej dzieła architektury. Rozumiejąc przez formę układ elementów autor wskazuje, jakie czynniki decydują o jej spoistości lub swobodzie i na czym polegają istota oraz wartość takich czy innych rozwiązań formalnych. A wszystko to ilustruje bardzo dużą ilością trafnie dobranych przykładów, unaocznionych pięknie wykonanymi, przejrzystymi rysunkami. O ile czysto opisowa analiza przedstawionego materiału i oparte na konkretnych rozważania autora są bardzo przekonujące, to jednak próby głębszego wytłumaczenia uzyska-

nych rezultatów często budzą wątpliwości. W szczególności co najmniej dyskusyjny jest psychologizyczny punkt widzenia, do którego autor najczęściej się odwołuje. A takie zdania, jak — dla przykładu — te, że „działają w nas jakieś siły, których źródłem jest nasza psychiczna budowa, nie pozwalająca nam zgodzić się z «okaleczeniem» form”, że siły te „...niewątpliwie mają ostateczne źródło w procesach mózgowych” (s. 202), lub że „...człowiek żąda kategoriycznych pionów i poziomów, przykro odczuwa najmniejsze odchylenie od tych kierunków” itp. — budzą nieufność zarówno ze względu na swą ogólnikowość, jak i z uwagi na swój apodyktyczny ton.

Dział rozpraw pierwszego rocznika „Estetyki” zamykają dwie prace poświęcone historii estetyki. W pierwszej z nich, pt. *O podstawowych zagadnieniach estetyki angielskiej XVIII wieku* Stefan Morawski omawia kolejno: a) charakter i funkcje doznania estetycznego, b) jego anatomie wynikającą z analizy morfologicznej i funkcjonalnej, c) obiektywny i subiektywny aspekt jakości estetycznych, d) smak estetyczny, e) kategorie estetyczne, f) kult natury, g) metodę historyczną w ujęciu dzieła artystycznego, ukazując poglądy na te zagadnienia takich filozofów i estetyków, jak Hutcheson, Burke, Home, Hume, Shaftesbury i inni. Rozprawa Morawskiego, nie trzymając się porządku chronologicznego, lecz ukazując kolejno wymienione poprzednio zagadnienia, daje znakomity obraz zasadniczych nurtów estetyki angielskiej XVIII wieku.

Druga rozprawa, pióra Zofii Lissy: *Zagadnienie czasu muzycznego w estetyce Augusta Wilhelma Schlegla* poświęcona jest estetyce muzycznej tego filozofa, który wyróżnił się wśród innych estetyków swego czasu umiejętnością pogodzenia ścisłego myślenia dyskursywnego z analizą bogatego materiału muzycznego. Szczególnie interesujące jest potraktowanie przez Schlegla zagadnienia roli czasu w muzyce; swymi poglądami w tej dziedzinie wyprzedził on analogiczne koncepcje Hegla. Temu właśnie zagadnieniu Z. Lissa poświęca szczególną uwagę, przy okazji dochodzi jednak do bardzo pozytywnej oceny Schleglowskiej estetyki muzycznej w ogóle, która — zdaniem autorki — zasługuje stanowczo na przypomnienie i przywrócenie należnego jej miejsca w dziejach rozwoju tej nauki.

* * *

*

Pierwszy rocznik „Estetyki”, wydany na dobrym papierze i w ładnym układzie graficznym, zaopatrzony stosunkowo niezłymi, choć — niestety — jednobarwnymi reprodukcjami, posiada jednak jeden przykry mankament. Jest nim duża ilość błędów drukarskich, których nie była w stanie wyłowić nawet dołączona do tomu „errata”. Szczególnie pokrzywdzona pod tym względem jest rozprawa S. Morawskiego, błędy znajdują się jednak i w innych artykułach, wiele ich nawet w spisach treści (m.in. w tytule artykułu K. Zwolińskiej). Ale na pewno drugi rocznik wolny już będzie od tej przykrej usterki.

Władysław Stróżewski

BENEDETTO CROCE: *Zarys estetyki*. — Warszawa 1961, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, str. 121, cena 10,— zł.

Książka Crocego *Zarys estetyki* ukazuje się w polskim wydaniu jako konieczny element w przewycięzaniu zaniedbań wydawniczych zarówno w dzie-

dzinie estetyki, jak i nauki w ogóle. Historia dalszego rozwoju estetyki przez okres około pół wieku od czasu pojawienia się koncepcji Crocego wypowiedziała się już w zastrzeżeniach najistotniejszych. Pogląd Crocego na sztukę nie jest głosem najaktualniejszym we współczesnej dyskusji nad problemami estetyki. Nie obala koncepcji przeciwnych, które poszły dalej po dokonaniu nieodzownej korekty błędów. To samo można powiedzieć o zwolennikach Crocego, którzy podejmując pewne wątki z całości zagadnień i też ujętych w jego koncepcji (np. problem symbolu) poszli dalej w kierunku ich rozwijania i korygowania, uodporniając jednocześnie swoje stanowiska na zarzuty, które by słusznie poglądom Crocego można postawić. Tym niemniej powracanie do Crocego jest konieczne nawet w dyskusji jak najbardziej aktualnej. Uświadomienie sobie pewnych tez w croceańskim sformułowaniu jest nieodzowne dla pełnego zrozumienia stanowisk współczesnych. Bo chociaż współczesna estetyka nie jest croceańska, to jednak zaczyna się m.in. od Crocego.

Metoda Crocego, jak sam stwierdza, jest dialektyczna. Jest konfrontowaniem tez przeciwnych. Jego własne stanowisko wyłania się z dyskusji. Sprawia to, że stanowisko jego w przeważającej mierze definiuje się negatywnie, jako zaprzeczenie tez przeciwnych i że definiuje się wieloprzymiotnikowo, bo jest wynikiem dyskusji wielostronnej. Dialektyka nie jest jednak u Crocego tylko metodą, sposobem ujęcia i zdefiniowania sztuki. Dialektyka, jako określająca miejsce sztuki i jej dynamiczność, jest również jego tezą merytoryczną. Koncepcja Crocego, która w tej książce znajduje skrótowe podsumowanie, jest próbą rozwiązania głównych problemów związanych z ujęciem sztuki na gruncie rozwiązania problemu ontologii sztuki. Sztuka, jeśli jest czymś różnym od pozostałych zjawisk rzeczywistości, musi posiadać pewne cechy wyłączenie jej przysługujące, które nadają sztuce autonomię w stosunku do zjawisk pozostałych. Istotą sztuki nadającą jej autonomię jest intuicja. Nie jest zatem, zdaniem Crocego sztuka faktem fizycznym, bo nie sprowadza się do pewnych form i właściwości ciał i stosunków między nimi, nie jest czynnością utylitarną ani działaniem praktycznym, nie jest aktem moralnym i nie podlega moralnej ocenie, choć moralnej ocenie podlega artysta. Nie jest poznaniem pojęciowym, bo nie odróżnia realności od nierealności, bo kryterium prawdy i fałszu stosuje się do sądu, a nie do przedstawienia i obrazu. Nie jest również sztuka mitologią, bo nie jest ona aktem filozoficznego poznania i wiary. Tak zdefiniowana intuicja upodabnia się do fantazji, która jest czystym obrazem pozbawionym wszelkich powiązań i zależności z zewnętrzną rzeczywistością. Ale czy tak zdefiniowana intuicja jest wystarczającym wyróżnikiem dla sztuki? Czysty obraz nosi również miano czczej fantazji, która spełnia raczej rolę rozrywki i wytchnienia dla umysłu niż rolę sztuki. Zatem nie każdy obraz, nie każda fantazja jest sztuką, a tylko taka, która posiada dodatkową kwalifikację. Nie jest nią połączenie idei, pojęcia, z obrazem, gdyż to jest cechą owego rozdwojonego typu sztuki, który nazywa się alegorią, a która jest rozdzieleniem myśli i obrazu. Sztuka natomiast jest symbolem, który nie jest znakiem zewnętrznego pojęcia, ale znakiem czegoś, co jest zawarte w nim immanentnie jako zasada organizująca obraz. Ową zasadą organizującą obraz jest uczucie; „...napięcie uczuciowe zamknięte w kręgu przedstawienia oto sztuka.”¹ Sztuka jako intuicja jest fantazją symbolizującą uczucia. Intuicja jest taką fantazją, która jest uczuciem i takim uczu-

¹ B. Croce: *Zarys estetyki*, str. 49.

ciem, które jawi się jako obraz. Intuicja jest jednocześnie ekspresją, uczucie jest nie tylko siłą organizującą obraz, ale i wyrazem działającym na odbiorcę, a to nie na mocy jakiegoś paralelizmu psychofizycznego czy językowego konwencjonalizmu, ale na mocy tego, że ekspresyjność jest cechą nieodłączną języka i obrazu. Sztuka tak autonomiczna nie jest jednak dziedziną wyizolowaną. Jest bowiem fazą przejawów ducha czy, powiedzmy, swoiście ludzkiej rzeczywistości. Jest uwikłana w dialektycznym procesie tworzenia i przemian rzeczywistości. Jest uwikłana w strukturę dokonywania się owych przemian. Sztuka jest zależna od poprzedzającej ją rzeczywistości jako od materiału, z którego tworzy obraz liryczny. Jako dzieło dokonane sztuka staje się przedmiotem spostrzeżenia, przedmiotem sądu, przyczyną aktu woli, który powołuje do życia nową rzeczywistość, nowy materiał dla sztuki. Przez rozwiązanie problemu ontologii sztuki stara się Croce rozwiązać problem wartości sztuki. Formułuje to w tezach dotyczących krytyki artystycznej. Krytyka artystyczna zajmuje się stwierdzeniem, że: „A jest dziełem sztuki”. W stwierdzenie to uwikłane są dwie czynności. Egzegeza danego dzieła sztuki, odtworzenie go przy pomocy pełnego historycznego komentarza i sąd, który jest orzeczeniem o danym dziele sztuki, konfrontacją danego dzieła z pojęciem sztuki. Rozwiązuje się tu również problem krytyki estetycznej i krytyki historycznej. Prawdziwa krytyka sztuki zdaniem Crocego jest historyczna, bo posługuje się danymi historycznymi, jest jednocześnie filozoficzna, bo posługuje się definicją sztuki w ustalaniu, jakim jest właściwie dany fakt historyczny. Krytyka sztuki traktując o przedmiocie uwikłanym w całą rzeczywistość musi być krytyką całej rzeczywistości, a nie sztuki wyizolowanej. Krytyka sztuki interesuje się sztuką, nie może jednak interesować się nią wyłącznie.

Jerzy Pawłowski

J. L. AUSTIN: *Philosophical Papers*; edited by J. O. Urmson and G. J. Warnock. Oxford 1961, Oxford University Press, str. VIII + 242.

Zmarły w 1960 roku, w wieku 48 lat, profesor uniwersytetu oksfordzkiego John Langshaw Austin był czołowym a zarazem najbardziej „lingwistycznym” przedstawicielem kierunku, nazywanego dziś często „filozofią lingwistyczną”. (On sam proponował tu raczej nazwę „lingwistyczna fenomenologia”, por. s. 130.). Z wykształcenia filolog klasyczny, ukształtował swe własne stanowisko filozoficzne w końcu lat trzydziestych, pozostając przy tym pod silnym wpływem G. E. Moore’a. Natomiast z poglądami Wittgensteina, działającego w tym samym czasie w niedalekim Cambridge i idącego podobnymi drogami, zaznajomił się podobno dopiero znacznie później. Warto zaznaczyć, że sprawa zależności lingwistycznej filozofii Austina od nowej filozofii Wittgensteina przedstawia się dość niejasno. W recenzowanej książce np. Wittgensteina nie wzmiankuje się ani razu, chociaż można znaleźć kilka aluzji — przeważnie polemicznych — do jego poglądów (np. s. 221). Wydaje się to nieco dziwne, zważywszy, że mimo zasadniczej rozbieżności celów istnieją jednak u tych autorów niewątpliwie wielorakie pokrewieństwa stosowanej metody. Czytelnik odcina niemałe wrażenie, jak gdyby miał do czynienia z zamierzonym przemilczeniem.

Recenzowana książka jest zbiorem dziesięciu artykułów Austina. Z tego siedem (1. *Are There A Priori Concepts?*; 3. *Other Minds*; 4. *Truth*; 6. *A Plea*

for Excuses; 7. *Ifs and Cans*; 8. *How to Talk — some simple ways*; 9. *Preten- ding*), ogłoszonych na przestrzeni lat 1939—1956, stanowi wszystko, co w ogóle za życia opublikował. Trzy pozostałe (2. *The Meaning of a Word*; 5. *Unfair to Facts*; 10. *Performative Utterances*) są to teksty odczytów, publikowane tutaj po raz pierwszy. Biorąc pod uwagę, że mimo rozgłosu poglądów Austina w ostatnich latach, jego nieliczne prace były na ogół trudno dostępne, ogłoszenie ich obecnie w postaci książkowej należy uznać za bardzo pożyteczne. *Philosophical Papers* są właściwie zasadniczym źródłem dla każdego, kto chciałby zaznajomić się z filozofią lingwistyczną z pierwszej ręki.

Zadowolające przedstawienie filozoficznego programu Austina nie jest rzeczą łatwą — i to z dwu powodów. Po pierwsze program ten nie został nigdzie w sposób zadowolający sformułowany przez samego Austina. Jest on zawarty częściowo — *implicite* — w ogólnym stylu jego rozważań, częściowo zaś — *explicite* — w mniej lub więcej luźnych uwagach programowych, roz- sianych w całej książce (głównie w artykule *A Plea for Excuses*). Próba przed- stawienia tego programu w drodze rekonstrukcji natrafia natomiast na trud- ność drugą: tę mianowicie, że program ów zdaje się być sam w sobie mocno niejasny. Można mieć na przykład poważne wątpliwości, czy spójne we- wnętrzenie są uwagi Austina na temat, z punktu widzenia jego programu za- sadniczy: jaki powinien być stosunek filozofa, konstruującego swoją termi- nologię specjalistyczną, do języka potocznego. To znaczy, na ile filozof powinien się tutaj liczyć z istniejącym zwyczajem językowym. W jednym i tym samym artykule (*A Plea for Excuses*) znajdujemy np. takie dwie wypowiedzi: „...nasz wspólny zasób słów zawiera wszystkie rozróżnienia i powiązania, które na przestrzeni życia całych pokoleń okazały się warte za- znaczenia. Należy przypuszczać, że są one liczniejsze, trafniejsze i subtelniejsze, przynajmniej w zakresie wszelkich spraw zwykłych i w miarę praktycznych, niż cokolwiek, co wy lub ja potrafilibyśmy wymyślić w czasie popołudnia, spędzonego w naszych fotelach. Rozróżnienia te i powiązania zdały bowiem długą próbę doboru naturalnego (*survival of the fittest*).” (s. 130)

Tymczasem zaledwie kilka stron dalej, gdy mowa o psychologii jako jednym — obok słowników i prawa — ze źródeł inspiracji dla lingwistycznej fenomenologii, czytamy: „To przynajmniej jest jasne, że zauważono tutaj (tzn. w psychologii, B. W.) i sklasyfikowano pewne odmiany zachowania, pewne sposoby działania bądź tłumaczenia, które nie zostały zaobserwowane ani nazwane przez zwyczajnych ludzi i uświęcone przez język potoczny. Cho- ciaz często, zapewne, mogłyby były być, gdyby ich doniosłość praktyczna była większa. We wzgardzie dla 'żargonu' psychologii tkwi istotne niebezpie- czeństwo — wtedy przynajmniej, gdy zmierza ona do uzupełnienia języka potocznego, a niekiedy i wtedy, gdy zmierza do jego zastąpienia” (s. 137).

I teraz czytelnik nie wie, czy wszystkie istotne z punktu widzenia filo- zofa rozróżnienia i powiązania słów są już zawarte w języku potocznym, czy też nie są. A jeżeli nie są, i istnieje potrzeba nowych rozróżnień i powiązań, to skąd ta rewerencja — właśnie i tylko — dla tych innowacji językowych, które wprowadzają psychologowie, a nie na przykład dla tych, które pochodzą od matematyków czy ekonomistów. Zwłaszcza gdy jako kryterium meryto- rycznej udatności form językowych wprowadza się próbę doboru naturalnego.

Ostatecznie terminologia matematyki czy ekonomii była wystawiona na taką próbę znacznie dłużej niż terminologia psychologiczna. (Por. też w tej sprawie uwagi na s. 36/37).

Inne, choć podobne, wątpliwości nasuwa sprawa następująca. Rozważania Austina polegają z zasady na drobiazgowej analizie odcieni znaczeniowych pewnych wyrażeń, takich jak na przykład „wiedza” (*Other Minds*), „jeżeli” (*Ifs and Cans*), „udawać” (*Pretending*) i inne. Cechą swoistą tych analiz jest głównie dążenie do uwzględnienia wszelkich możliwych — sytuacyjnych i kontekstowych — determinacji i modyfikacji znaczenia słów, tak jak to się faktycznie dzieje w mowie potocznej. Austin gani przy tym surowo tradycyjną analizę semantyczną za jej sztuczne rozróżnienia, gwałcające naturalną tkankę języka, oraz za — jego zdaniem — niedopuszczalnie uproszczony pogląd na naturę i złożoność zjawisk językowych. Występuje zwłaszcza przeciwko „błędowi opisowości” (*descriptive fallacy*, np. s. 71), to znaczy przeciwko zasadniczo korespondencyjnej teorii stosunku języka do rzeczywistości (s. 29, 107/108 i in.).

Tak dalece wszystko w porządku, w każdym razie o tyle, o ile interesuje nas raczej to, o co chodzi Austinowi, niż to, jak jest naprawdę. Ale czytelnik znowu zostaje zbity z tropu, gdy Austin, unikający skądinąd starannie wszelkich uogólnień, w artykule *Haw to Talk* próbuje dać zarys ogólnej teorii nazywania i opisywania. Ze zdumieniem stwierdzamy, że prezentuje się nam coś blisko przypominającego pewne koncepcje logicznego atomizmu, tyle że w innej szacie terminologicznej (np. zamiast „individuals” mówi się „items”, zamiast „qualities” — „patterns” itd.). A przecież gdy się chce już komuś zarzucać „błąd opisowości”, to chyba przede wszystkim atomizmowi logicznemu.

Wśród prac Austina na specjalną uwagę zasługuje artykuł *Other Minds*, uznawany czasem za jego pracę „klasyczną”. Artykuł jest poświęcony analizie semantycznej zwrotu „wiem, że...” i ocenie zasadności tezy filozoficznej, głoszącej, iż „gdy coś wiem, to nie mogę się mylić”. Metoda Austina polegała na tym, że wychodząc od typowego sposobu zakwestionowania wypowiedzi „wiem, że...” „przez pytanie „skąd wiesz?”, rozróżnia rozmaite interpretacje tego pytania; następnie rozważa możliwe odpowiedzi na to pytanie przy różnych interpretacjach; z kolei zastanawia się nad możliwymi typami pytań kwestionujących możliwe typy odpowiedzi na pytanie, które kwestionowało wypowiedź wyjściową „wiem, że...”; i tak dalej.

Zwracamy uwagę na ten artykuł, ponieważ twierdzi się dziś czasem (np. S. Hampshire, *In Memoriam J. L. Austin 1911—1960*, *Proceedings of the Aristotelian Society 1959—1960*, t. LX, s. V), że zawiera on najistotniejsze i najbardziej niewątpliwe odkrycie filozofii lingwistycznej, mianowicie tak zwaną „performatywną teorię wiedzy” (*performatory theory of knowledge*; termin ten zresztą, wprowadzony bodajże przez Strawsona, w artykule nie występuje). Sprowadza się ona do tezy, że zwroty takie, jak „wiem, że...” lub „prawdą jest, że...”, nie są zwrotami opisowymi, mówiącymi na przykład coś o stosunku naszych sądów do rzeczywistości. Austin uważa, że wyrażenia te funkcjonują jako pewne formuły rytualne, podobnie jak wyrażenia „przyśięgam” albo „rzekłem!”. Mówiąc „wiem”, wykonuję (ang. *performing*) pewien ważny akt społeczny: rękę za przekazywaną informację. Dają innym swoje słowo i tym samym podejmują wobec nich pewne zobowiązanie, angażując w to swoją reputację.

Także i ta sprawa, jak wiele innych u Austina, nasuwa natychmiast rozmaite wątpliwości. Taką chociażby: co nastąpiłoby, gdyby Austin nie ograniczył się do rozpatrzenia takich form osobowych, jak „wiem, że...” „skąd wiesz?”, lecz wziął pod uwagę także formy bezosobowe: „wiadomo, że...”, „skąd wia-

domo, że...” itd. Czy i wtedy jego „rytualna” teoria wiedzy dałaby się utrzymać?

Nie tutaj miejsce na rozważanie takich ewentualności. Na zakończenie chcielibyśmy powiedzieć, że nie należy sądzić, jakoby całe *Philosophical Papers* Austina złożone były z niekonsekwencji, wątpliwych generalizacji i chybionych wywodów szczegółowych. Argumentacja Austina przeciwko tradycyjnym formom analizy semantycznej jest często bardzo przekonująca. Uwidoczniła ona fakt, że jakieś ukryte założenia, przyjmowane dotąd milcząco przez semantykę logiczno-filozoficzną, są — jak się zdaje — mocno problematyczne. Niepowodzenia spotykają Austina na ogół nie tam, gdzie krytykuje, lecz tam, gdzie próbuje dać nowe rozwiązania pozytywne. A to wskazują przede wszystkim na jedno: że wydobyć ukrytych założeń semantyki na jaw, a tym bardziej zastąpienie ich innymi, lepszymi, jest czymś zarówno trudnym, jak i potrzebnym.

Bogusław Wolniewicz

LOUIS ROUGIER: *La métaphysique et le langage*. Paris 1960, Flammarion, str. 252.

Jak informuje we wstępie autor, jego praca porusza dwa problemy: problem zależności między myślą i językiem oraz problem naukowej wartości metafizyki. Punkt wyjścia rozważań stanowi logiczna analiza języka potocznego, na której podstawie ustala autor szereg niezgodności zachodzących między logiczną a gramatyczną budową języka. Zdania poprawne gramatycznie, a z punktu widzenia logiki niepoprawne bądź wręcz nonsensowne są źródłem powstawania pseudoproblemów, stanowiących w głównej mierze temat roztrząsań metafizycznych. Będąc wyrazicielem poglądu, że formy językowe warunkują myśl, wykazuje autor na przykładach filozofii Platona i Arystotelesa, w jaki sposób pewne właściwości języka greckiego wpłynęły na powstanie tego rodzaju filozofii. Szczególną mianowicie rolę przypisuje funkcji rodzajnika określonego, który dopuszczając możliwość tworzenia rzeczowników z przymiotników i czasowników dopuszczał w następstwie łatwość hipostazowania pojęć. Dotyczy to zwłaszcza słów „być” i „byt”, których wieloznaczność stała się źródłem najpoważniejszych nieporozumień. Filozofia grecka ukształtowała typ umysłowości realistycznej, hamującej w ciągu długich wieków rozwój nauki. Błędy tej filozofii przejęła i pogłębiła filozofia średnio-wieczna, a zwłaszcza tomizm i skotyzm. W dalszych wywodach podkreśla autor pozytywną rolę okhamizmu, który położył kres nieskończonemu rozrastaniu się pseudoproblemów wysuwanych przez realizm i utorował drogę empiryzmowi w nauce. Radykalną krytykę metafizyki przeprowadziło jednakże dopiero w XX wieku Koło Wiedeńskie i wydawało się, że z tą chwilą metafizyka została ostatecznie pogrzebana. Tymczasem w dzisiejszych czasach metafizyka ponownie przeżywa swój renesans w fenomenologii i egzystencjalizmie. I jak tradycyjna metafizyka w znacznej mierze była uwarunkowana właściwościami języka greckiego, tak nowa metafizyka uwarunkowana jest właściwościami języka niemieckiego, który wyznaczając główną rolę czasownikom, celuje w oddawaniu zmiennych aspektów rzeczywistości i pozwala podstawić filozofię stawania się w miejsce filozofii bytu. Jednakże, zdaniem autora, pod nową terminologią i oryginalnością myśli ukrywa się stara tradycyjna onto-

logia, odwołująca się do zakorzenionych w umysłach i dotychczas nieprzezwyciężonych nawyków realistycznego myślenia. Zajmując zasadniczo krytyczną postawę wobec większości problemów poruszanych przez metafizykę, nie neguje jednak autor w ostatecznej ocenie potrzeby wielkich systemów, które dawałyby ogólne syntezę, pogląd na świat czy wyjaśniały sens życia. Nie sądzi też, wbrew większości logików empirystów, by wszelkie problemy niesprawdzalne były bezsensowne. Tego rodzaju problemy każdy, zdaniem autora, może rozwiązywać na swój sposób, zachowując jednakże dwa warunki: pierwszy — natury etycznej — nie narzucać nikomu swych przekonań pod pretekstem, że są one bezwzględnie oczywiste; drugi — natury logicznej — przestrzegać w wyrażaniu swych poglądów powszechnie obowiązujących reguł poprawnego myślenia.

W. Sukiennicka

WILLIAM BARRETT: *Irrational Man. A study in Existential Philosophy.* — London 1961, Heinemann, str. 278, cena 21 s.

Jednym z najbardziej popularnych kierunków filozoficznych tuż po drugiej wojnie światowej był egzystencjalizm. Garnęły się do niego zwłaszcza liczne rzesze młodzieży, dające temu wyraz między innymi szczególnym strojem, uczesaniem, zarostem. Zdaniem autora recenzowanej przez nas książki, żywym echem kierunek ten odbił się również w nowej sztuce, dzięki czemu nowoczesny artysta zaniedbuje podobieństwo fotograficzne, aby tym dokładniej odtworzyć swój własny obraz wewnętrzny. Co sprawia — zapytuje autor — że kierunek ten ma taką siłę przyciągającą? Autor odpowiada: egzystencjalizm pociąga dlatego, że rozpatruje sprawy, które są nad wyraz doniosłe dla każdego, wskazując na kruchość i przypadkowość egzystencji ludzkiej, na bezsilność człowieka wobec kataklizmów wojennych, na skończoność i ograniczoność rozumu.

Co prawda, sprawy te były również aktualne w zaraniu myśli ludzkiej — od dawna też poruszali je myśliciele, dla których wiedza była równoznaczna z wiarą, i którzy całym swym życiem dawali temu wyraz. Dlatego też początków egzystencjalizmu autor dopatruje się w najstarszej tradycji europejskiej, w hebraizmie (biblia, psalmy) i w hellenizmie (Heraklit, Parmenides), jako też w filozofii chrześcijańskiej (św. Paweł, Tertulian, św. Augustyn, św. Tomasz) z jej przeciwstawieniem rozumu i wiary i z jej problemami związanymi z istotą człowieka (*essentia*) i jego istnieniem (*existentia*). Prawdziwym też egzystencjalistą, zdaniem autora, był Pascal, który doskonale zdawał sobie sprawę z niedostatku rozumu i nie próbował dowodzić istnienia Boga. Pascal podkreślał skończoność ludzkiej egzystencji, której z obu stron zagraża nicłość lub nieskończoność. Jedno i drugie napawało go przerażeniem.

Refleksje tego rodzaju zagłuszyło później Oświecenie, które wobec nadzwyczajnych osiągnięć nauk przyrodniczych gloryfikowało rozum i wierzyło w nieograniczony postęp ludzkości. Zdawało się, że ideałem człowieka jest istota czysto rozumowa, którą nie obchodzi nic poza matematyką i astronomią matematyczną. Ideał ten próbował podważyć już J. Swift w swych *Podróżach Gulliwera*. Mamy tam odmalowany satyryczny obraz profesorów uniwersytetu pod postacią mieszkańca wyspy Laputa, zawieszonyj pomiędzy niebem i ziemią. Dopiero jednak poeci romantyczni, występując w imię uczucia prze-

ciw rozumowi, wielkim głosem zaprotestowali przeciw krepującym jednostkę prawom klasycyzmu oraz przeciw uroszczeniom zindustrializowanego społeczeństwa. Do nich należeli w pierwszym rzędzie Blake, Woodworth, Coleridge, Goethe. Ich hasła podjęli potem Baudelaire i Rimbaud a także Dostojewski i Tołstoj. Oni też występują przeciw rozumowi w imię uczucia. Bohaterowie powieści Tołstoja, *Anny Kareniny* i *Wojny i Pokoju*, Lewin i Piotr dążą do prawdy, ale ich prawda to nie prawda intelektualna, dająca się dokładnie wyrazić w słowach, ale prawda, która polega na obcowaniu oko w oko z życiem, a co za tym idzie i ze śmiercią.

Stąd już niedaleka droga do prawdy w rozumieniu egzystencjalistów. Autor poświęca kilka rozdziałów książki omówieniu poglądów Kierkegaarda, Nietzschego, Heideggera i Sartre'a. Przedmiotem ich szczególniejszych zainteresowań był lęk nieodłączny od życia człowieka. I tu Kierkegaard zalecał zerwanie z postawą czysto estetyczną wobec życia, a wzniesienie się na etyczny i religijny poziom egzystencji. Wedle Nietzschego człowiek powinien powodować się nie tyle rozumem, ile instynktami, a nade wszystko zaś dążyć do mocy oraz poznawać rzeczy przez ich opanowywanie. Innego zdania był Heidegger, który uważał, że najlepiej poznajemy rzeczy pozwalając im działać na siebie. Tak też i nasza ludzka egzystencja objawi się nam w jej bezpośrednich wewnętrznych odcieniach, jeśli nastawimy uszu do słuchania. Usłyszemy wtedy, że przeciw lękowi nie ma lekarstwa, gdyż lęk jest tak nieodłączny od życia jak oddychanie, będąc samą egzystencją w jej krańcowej niepewności. Sartre znów lęk tłumaczy tym, że Boga nie ma, a życie ludzkie ograniczone jest nicością. Na szczęście człowiekowi przysługuje wolność taka, jaką niegdyś Descartes przypisywał tylko Bogu. A mianowicie, Bóg Descartesa stwarzał rzeczy i sprawiał, że były tym, czym były. Ale i człowiek czyni siebie tym, czym jest, a jego egzystencja wyprzedza essencję, czyli jego istotę. Prawdziwe życie nie jest nam dane w gotowej postaci, ale zakłada akt samookreślenia w konkretnym czasie i konkretnej przestrzeni. Wszyscy zaś egzystencjaliści dążą do tego, aby uchwycić chwilę bieżącą w jej konkretnej niepowtarzalności. Pytają oni, czym jest człowiek, czym jest jego życie. W ten sposób usiłują do filozofii wciągnąć całego człowieka, w przeciwieństwie do przedstawicieli filozofii analitycznej, którym zarzucają, że u nich człowiek występuje zawsze jako podmiot poznający, jako umysł, który gromadzi dane zmysłowe, twierdzi, rozumuje, wnioskuje i dąży do pewności poznania intelektualnego, nie interesuje ich zaś człowiek, który urodził się, cierpi, lęka się i umiera, a wraz z nim i takie sprawy, jak konflikt między przybranymi, zafałszowanymi postawami a rzeczywistością jaźnią, uświadomienie sobie śmierci Boga, bojaźń, drżenie i rozpacz.

Systematyczne przedstawienie dziejów egzystencjalizmu nie jest rzeczą łatwą. Na filozofię egzystencjalistyczną bowiem składają się w dużej mierze opisy różnych sytuacji i okoliczności w tych barwach, w jakich je musi odczuwać żywy konkretny człowiek. Ale bardzo trudno jest te opisy streścić i wybrać z nich to, co się odnosi do wszystkich ludzi, a nie do jednego lub kilku wybranych. Autor naszej książki wywiązał się z tego zdania możliwie najlepiej, co więcej, przedstawił rzecz w sposób interesujący, będąc sam pod urokiem filozofii egzystencjalistycznej.

Skorowidz prócz mnóstwa nazwisk zawiera jeszcze pewne pozycje rzeczowe, takie jak lęk, sztuka współczesna, byt, nicość, śmierć, prawda obiektywna, religia itp. Prócz skorowidza nie zaszkodziłby jeszcze słowniczek

terminów technicznych oraz niewielkie streszczenie przy końcu każdego rozdziału. Jednakowoż, co daje się odczuwać najbardziej niemiło, to brak jakiegokolwiek naświetlenia krytycznego referowanych poglądów. Nie ma mowy np., aby autor referował poglądy przeciwne niż egzystencjalistyczne, aby choć na chwilę wystąpił w imieniu zwalczanego Oświecenia i Renesansu. To też przekonać on może tylko ludzi z góry uprzedzonych do życia i do świata współczesnego a zarazem przywiązanych do jakiegoś wyznania religijnego. W przeciwieństwie do nich, zwolennik Oświecenia i poznania rozumowego czytać musi książkę z dużą rezerwą i niedowierzaniem. Powoływanie się na zasadę nieoznaczoności Heisenberga oraz na twierdzenie Goedla o niezupełności jakiegokolwiek systemu zawierającego arytmetykę nie zachwieje jego zaufania do wyników rozumowego badania, ani nie zachęci do irracjonalnej wiary. Jakże to — powie on — przykro jest utracić nogę, ale czyż z tego wynika, że kulawemu potrzebna jest wiara, iż posiada obie nogi całe i zdrowe? Może ktoś odpowie, że nie, bo wiara taka byłaby sprzeczna ze zdrowym rozsądkiem i wobec tego jawnie fałszywa. Ale egzystencjaliści dowodzą, że wszelka prawda jest subiektywna, i na odwrót wszelkie wierzenie, byleby dostatecznie silne, jest prawdą. Czy zgodzilibyśmy się, że trzeźwy rozum wskazujący kalece utratę jednej nogi nie ma głosu, a polecenia godne jest tylko uczucie, które nie może się pogodzić z kalectwem? Nie, stanowczo nie. Przyznalibyśmy rację raczej temu kalece, który z utratą nogi się pogodził i dowodzi, że nawet na jednej nodze można się ślizgać i jeździć na rowerze, nie gorzej niż ci, którym niczego nie brakuje. To samo odnosi się i do śmierci. Perspektywa śmierci jest niemiła, ale zamiast analizować różne stany psychiczne rodzące się na jej tle, czyż nie lepiej tak żyć, jak gdybyśmy mieli żyć wiecznie, bez względu na świadomość, że śmierć jest nieunikniona? W dodatku może nie przyjdzie to nam tak trudno, kiedy wraz z biologami uświadomimy sobie, że życia na ziemi bez konieczności śmierci byłoby nie do pomyslenia. (Zob. Jan Dembowski: *Szkice biologiczne*, Lwów 1927, s. 258—271). W każdym razie wydaje się, że wzorem filozofów Oświecenia warto pomyśleć nad tym, jak urządzać sobie życie na ziemi, aby lęk i drżenie nie miały doń dostępu. Nie można też z góry wykluczyć, że marksistom uda się tak zorganizować społeczeństwo, że każdy będzie się w nim mógł czuć zadowolonym i szczęśliwym. O tym, czy się tak stanie, przekonać nas mogą tylko badania empiryczne różnego rodzaju, a nie wnikanie w głąb swej zboląlej, zaleknionej duszy.

W końcu jeszcze jedna uwaga. Egzystencjaliści zwalczają poznanie abstrakcyjne, a zalecają obcowanie z własnym indywidualnym życiem w całej jego konkretności. Rada taka częściowo tylko jest możliwa do spełnienia. Dopóki człowiek rozmyśla tylko nad sobą i nie pragnie swymi spostrzeżeniami podzielić się z nikim innym, może kontemplować swoje życie i świat otaczający w sposób czysto intuicyjny i nie zapuszczać się w sferę abstrakcji. Sytuacja zmienia się radykalnie, skoro tylko człowiek zaczyna opowiadać o tym, do czego doszedł w swych rozmyślaniach. Z tą chwilą z konieczności musi się uciekać do pojęć, gdyż pokazać drugiemu swego wnętrza nie sposób. Stąd też sami egzystencjaliści często gęsto szafują abstrakcjami, a że nie zawsze są to abstrakcje oparte na jasnych określeniach, wywody ich nieraz wydają się albo zbyt oczywiste, albo wprost nedorzeczne.

Tadeusz Witwicki

J. von RINTELEN: *Beyond Existentialism*. Translated from the German by Hilda Graef. — London 1961, George Allen & Unwin, str. 264, cena 30 s.

Wydana w roku 1951 książka Rintelena *Philosophie der Endlichkeit* została obecnie przetłumaczona na język angielski, co w pewnej mierze świadczą może o jej aktualności i poczytności. Nie od rzeczy będzie przeto omówienie tej książki w jej nowej postaci. Powiedzmy od razu, że zasadnicza wartość pracy Rintelena polega nie na przedstawieniu prawdziwego obrazu świata i sytuacji człowieka w świecie, lecz głównie na dostarczeniu narzędzia ułatwiającego zdanie sobie sprawy z tego, czym jest współczesny egzystencjalizm. Autor wprowadził nacisk w pierwszym rzędzie na twórczość Heideggera, ale uwzględnił również Jaspersa i niektórych francuskich egzystencjalistów, a nawet poetę Rilkego. Rintelen zresztą nie ograniczył się do ekspozycji i krytyki, pokusił się też o własną próbę korekty i uzupełnienia egzystencjalizmu. Toteż książka jego nie tylko pomóc może w zrozumieniu myśli czołowych reprezentantów tego literackiego sposobu filozofowania, lecz nadto stanowi swego rodzaju dopełnienie obrazu całego kierunku.

Można zgodzić się z autorem, że rozwój i wpływ ruchu egzystencjalistycznego należy traktować jako jeden z wyników dwu wojen światowych. Łatwo zrozumieć, jak to na tle rozpowszechnionego w okresie poprzednim sceptycyzmu i relatywizmu, wojny, niszczącej krewnych, przyjaciół, mienie i pozostawiającą częstokroć człowieka całkowicie osamotnionego, kierowały myśli ludzkie na tory rozważań egzystencjalistycznego typu. Trafnie też chyba podkreśla Rintelen charakterystyczne cechy tej filozofii, a zwłaszcza jej antyracjonalizm i finityzm. Według Heideggera, ażeby wyjaśnić własny byt i istotną podstawę ludzkiej egzystencji, trzeba wrócić do prymitywnych nastrojów, fundamentalnych dyspozycji, postaw i uczuć. Rintelen przeciwstawia się temu. Egzystencjalizm — powiada — stawiając tak sprawę posuwa się zbyt daleko, popada w krańcowość, uznając każde intelektualnie ważne określenie za fałszującą obiektywizację. Kto odrzuca „reguły intelektu”, poświęca zarówno prawdę jak i fałsz, nie może tedy w rezultacie poprawnie ująć znaczenia i bogactwa życia. Należałoby raczej zwrócić się do filozofii mniej krańcowej, takiej jaką np. reprezentował Goethe. Egzystencjaliści nie tylko odrzucają tezę, że poznanie logiczno-formalno-racjonalne jest jedynie wartościowe (*valid*) — tej tezy autor również nie chce przyjąć, gdyż sądzi, że prowadzi ona do próżni i samowyobcowania się — lecz ponadto stosują metody niemal wyłącznie aracionalne, które kończą się ucieczką w paradoks. By temu zapobiec, autor rozważa możliwości większego zracjonalizowania ich poglądów. Źródło błędu upatruje w jednostronnym traktowaniu ducha jako intelektu formalnego, co w konsekwencji wiodło do negacji znaczenia reguł intelektu i samego ducha osobowego. Inną kwestią, która Rintelena szczególnie interesuje, jest poniechanie przez egzystencjalistów wyrażania określonych i obiektywnie ważnych treści przy pomocy terminów filozoficznych, co wynikało z dążenia do uwypuklenia opisywanego dynamizmu. Autor uważa to za niewłaściwe, niezbędna jest bowiem intelektualna synteza świata sił witalnych, opracowująca materiał pojęciowo. W trzech pierwszych rozdziałach książki przedstawiając i omawiając podstawowe pojęcia i poglądy egzystencjalistów, Rintelen przeciwstawia się trzem głównym zasadom ich filozofii: 1° że sprzeczność jest wystarczającą odpowiedzią w kwestii bytu, a logika stanowi tylko próbę ujęcia świata zgodnie z planem bytu wynalezionym przez nas samych, 2°

że uciążliwość i straszność jest daną ostateczną, 3° że współczesna opozycja przeciw pojęciowemu i intencjonalnemu duchowi prowadzi do dewaluacji duchowej osoby (*spiritual person*). Zamiast starać się o odzyskanie pełni duchowej i bogactwa życia, myśliciele ci zaprzeczają sile ducha i uważają swe twierdzenia o nastrojach strachu i rozpacz za odpowiedź ostateczną. Zdaniem zaś Rintelena trzeba starać się o wykrycie możliwości szczęśliwego życia, radości, bezpieczeństwa oraz związanego z nimi poczucia osobistego osiągnięcia, a ponadto okazać, że to są właśnie najbardziej decydujące elementy. Radość jest bardziej niezbędna dla naszej epoki niż strach. Jeśli rozważymy bez uprzedzeń nastroj pogodny, to stwierdzimy, iż jest on równie pierwotny, a więc równie ważny, jak depresja. Radość, tak jak strach, posiada swą istotną metafizyczną podstawę, która czasem może być tylko nieświadomie obecna. Autor zajmuje się też zagadnieniem, czy rozważanie człowieka jako wartości i osoby może stworzyć zrodzoną z radości intuicję, która wskaże warte uświadomienia znaczenie bytu. Wbrew Heideggerowi uważa, że filozofia egzystencjalistyczna jest związana z uznaniem pewnych wartości. Czysty formalizm nie jest możliwy, niepodobieństwem jest egzystencja bez treści. Rzeczywistość jest pozytywną wartością w pełni rozwiniętego życia. Wartość ma w sobie siłę żywotną. Człowiek może stwarzać wartości i to stanowi jego wolność, jego dar, który zbliża go do Boga. Centralną siłę egzystencjalistycznej postawy widzi Rintelen w miłości. Wartość, osobowość i miłość są całkowicie spełnione jedynie w autentycznej transcendencji metafizycznej. Skończoność, do której rad by się ograniczyć Heidegger, przedstawia się właśnie jako wyraz bytu transcendentnego.

Tak, z grubsza biorąc, przedstawiają się ciekawsze spośród myśli zawartych w książce Rintelena. Niepodobna pogodzić się z zasadniczym przekonaniem autora, iż dzięki pewnym przekształceniom i uzupełnieniom, a zwłaszcza dzięki pozbawieniu go jednostronności, można egzystencjonalizm naprawić tak, by stał się pełnowartościowym poglądem na świat. Niemniej trzeba przyznać, iż koncepcje Rintelena są ciekawe jako przejaw tendencji do wyeliminowania z oblicza egzystencjalizmu melancholii i tragizmu, które odstręczają od tego kierunku każdą zdrową psychikę.

Hilda Graef, która dokonała tłumaczenia książki, wspomina w swej przedmowie, iż musiała borykać się z dużymi trudnościami, gdyż w języku angielskim brak ustalonych odpowiedników terminologii egzystencjalistycznej. Jest to zupełnie jasne wobec faktu, że w Wielkiej Brytanii nie było dotąd wybitniejszego przedstawiciela tej ponurej filozofii.

Książka zawiera indeks nazwisk i pojęć, brak natomiast bibliografii. Informacje bibliograficzne podane są tylko w przypisach.

L. G.

ALAIN: *Les passions et la sagesse*. — Paris 1960, Gallimard
Bibliothèque de la Pleiade, str. 1430.

Jest to trzeci tom „Dzieł” Alaina ukazujący się w ramach Biblioteki Plejady. Dwa pierwsze tomy: *Propos* i *Les arts et les dieux* zostały wydane w 1956 r. Alain (Emile Auguste Chartier) urodził się w Mortagne w 1868 r., a zmarł w Vésinet w 1951 r. Był uczniem J. Lagneau i w pewnym sensie spadkobiercą i kontynuatorem spirytualistycznego kierunku w filozofii francuskiej.

Wykładał w Liceum Henryka IV i współpracował z radykalną prasą prowincjonalną. Wywarł znaczny wpływ na niektóre kręgi filozoficzne we Francji dzięki subtelnej analizie pojęć w duchu kartezjańskim, a także dzięki swej postawie moralisty i humanisty. Najważniejsze dzieła Alaina to: *Propos sur l'esthétique*, *Propos sur le bonheur*, *Onze chapitres sur Platon*, *Vingt leçons sur les beaux-arts*, *Propos sur l'éducation*, *Propos de littérature et propos de politique*, *Propos d'économie*, *Histoire de mes pensées*, *Eléments de philosophie*, *Vigile de l'esprit*, *Aventures du coeur*, *Les dieux*. Tom *Les passions et la sagesse*, opatrzony przedmową André Bridoux, ucznia Alaina, oraz wstępem pióra Georgesa Bénézé, zawiera następujące szkice Alaina: *Les idées et les âges*, *Les sentiments familiaux*, *Les aventures du coeur*, *Souvenirs de guerre*, *Mars ou la guerre jugée*, *Souvenirs concernant Jules Lagneau*, *Abrégés pour les aveugles*, *Platon*, *Descartes*, *Hegel*, *Chapitres sur l'esprit et les passions*, *Entretiens au bord de la mer*.

W. Sukiennicka

ALOIS ROTH: Edmund Husserls ethische Untersuchungen. Dargestellt anhand seiner Vorlesungsmanuskripte. — Martinus Nijhoff, Den Haag 1960, str. VIII+171.

W powszechnej i uzasadnionej zresztą opinii Husserl jest przede wszystkim teoretykiem poznania (*Logische Untersuchungen*), twórcą nowej obiektywnej logiki. Husserl jako etyk jest raczej nieznanym i — z punktu widzenia prac opublikowanych — filozofii praktycznej poświęcał raczej marginesową uwagę. Alois Roth zdołał jednak z ogromnej nie opublikowanej spuścizny Husserla (zebranej w Husserl-Archiv w Louvain) wydobyć poważny z tego zakresu dorobek, który świadczy o żywym zainteresowaniu Husserla głównymi problemami etyki; a — jak dowodzą materiały — zajmował się nimi przez cały czas swojej działalności nauczycielskiej. Wszakże żaden z pozostawionych fragmentów nie stanowił zamkniętej całości i to tłumaczy próbę Rotha, który podjął się usystematyzowania całokształtu owych aksjologicznych i etycznych rozważań. Ponadto Roth wprowadził rozdział wstępny („Die Stellung der Ethik im Rahmen der Phänomenologie”), który „...nie tylko wiąże zebrany materiał z podstawami filozofii Husserla w ogóle, ale umożliwia przede wszystkim samą systematyzację”. Chodziło przy tym o wyprowadzenie paraleli między tym, co zawierają *Logische Untersuchungen*, a tym, co mieściło się w zebranych fragmentach poświęconych etyce. Zamiar ten oddaje przyjęty świadomie tytuł całości: *Husserls ethische Untersuchungen*. Roth świadomie też unika wszelkich uwag krytycznych, aby nie zaciemnić myśli oryginału; nie uwzględnia także powiązań Husserla z podobnymi stanowiskami (jak np. F. Brentano i fenomenologiczna teoria wartości), o ile oczywiście sam autor nie zajmuje postawy krytycznej.

Jak dowodzą materiały, Husserl jest przede wszystkim rzecznikiem etyki czystej (*Die Idee einer reinen Ethik*), a to zniewala go do krytycznej polemiki z empiryzmem i psychologizmem w obronie *a priori* w etyce. Z drugiej jednak strony Husserl stawia także granice racjonalizmowi i formalizmowi, domagając się uwzględnienia uczucia przy konstytuowaniu się aktów woli. Właśnie w tych zagadnieniach wykorzystuje szeroko prace empiryków, którzy obszar ten gruntownie przebadali.

Husserl zakłada jedność rozumu: jego normom podlegają zarówno akty

poznawcze, jak i akty wartościujące. Stanowisku intelektu w logice odpowiada na terenie etyki stanowisko rozsądku (*des Gemüts*), tzn. etyka przekształca się w logikę uczucia (*Gefühlslogik*).

Idea czystej etyki wymaga z kolei czystej teorii wartości (aksjologii), a ponieważ wartość okazuje się centralnym przedmiotem wszelkiej etyki, przeto Husserl świadom był konieczności kształtowania tej dyscypliny, wychodząc od ustalenia istoty wartości. Wartość jest dlań przede wszystkim korrelatem wartościującego aktu uczucia i równocześnie korrelatem aktu woli. Z tego względu etyka wymaga aksjologii w sensie swej podstawy, na której ustopniowuje się praktyka. Tutaj logice formalnej odpowiada analogicznie formalna aksjologia, jako „formalna ontologia wartości”: bowiem Husserl wykazuje, że istnieje szereg praw, które dają się określić z samej istoty wartości i które dają właściwe normy dla ich (tj. wartości) uchwylenia. Podobna zasada obowiązuje na terenie praktyki. Z prawa przywileju wartości (*Wertvorzug*) wyłania się nowe ujęcie kategorycznego imperatywu (jako głównego problemu wszelkiej etyki), który wszakże dla realizacji swego wymagania (*Forderung*) potrzebuje jako założenia jakiegoś *a priori* wartości.

Właśnie w domaganiu się *a priori* na obszarze tego, co emocjonalne upatruje Roth fundamentalne znaczenie Husserla dla współczesnej teorii wartości. *A priori* uczucia (względnie *Gemütsapriori*) jest istotną konstytutywną częścią jego etyki. Właśnie ściśle rozróżnienie między pasywnymi i zmysłowymi uczuciami a aktami świadomości (które Husserl w analogii do poznawczych określa jako akty wartościujące) uzasadnia *a priori* także na tym obszarze. Z kolei akty wartościujące podporządkowane są (jak akty poznawcze) powszechnie obowiązującym normom rozumu (*Vernunft*).

A priori ma uzasadnienie także na terenie aksjologii materialnej. „Państwo wartości” jest uszeregowane i ustopniowane według różnic pod względem doniosłości (*Wertrangunterschiede*) a także przenika je wewnętrzna celowość. Właśnie teleologia ta wskazywać ma na jakiś absolutny fundament etyki, na jakąś jej ostateczną podstawę. W tym miejscu przede wszystkim — zdaniem Rotha — Husserl stanowi doskonale uzupełnienie Schelera, który nie potrafił przekonywająco uzasadnić zobowiązującego charakteru wymagalników etycznych. Jak dowodzą zebrane fragmenty, Husserl był pod dość różnorodnymi wpływami. Zwłaszcza oddziałał nań Hume, uzasadniając prawa uczucia w etyce. Husserl wykroczył poza niego o tyle przede wszystkim, o ile próbował uzasadnić *a priori* uczuć etycznych. W aksjologii silne są też wpływy F. Brentana (szereg praw w podobnie brzmiącym ujęciu) a także uderzająca w wielu miejscach paralelność do dzieł Schelera.

Trzeba podkreślić zasługę A. Rotha, którego wysiłkowi zawdzięczamy wzbogacenie sylwetki Husserla o ciekawe (aczkolwiek bardzo dyskusyjne) rozważania wokół węzłowych problemów etyki i teorii wartości w ogóle.

Mieczysław Pieczyński

J. N. FINDLAY: *Values and Intentions. A Study in Value-Theory and Philosophy of Mind.* — London 1961, George Allen and Unwin, str. 442, cena 55 s.

Spotkać można obecnie pogląd, że filozofia moralna winna być przede wszystkim metaetyką, powinna rozważać sposoby używania wyrażań etycz-

nych przez ludzi i wstrzymywać się od formułowania własnych norm i ocen, powinna być analityczna i krytyczna, nie roszczęc sobie pretensji do prawa prorokowania.

Przeciw tej właśnie postawie próbuje zwrócić ostrze swej argumentacji profesor Uniwersytetu Londyńskiego. J. N. Findlay, w przekonaniu, iż tradycyjne ujęcie etyki nie zostało ani przewyciężone, ani wyczerpane. Sądzi on, że faworyzowanie metaetyki przy równoczesnym całkowitym zaniedbaniu etyki i usiłowanie zbadania, w jaki sposób „działają” terminy etyczne przy równoczesnym ignorowaniu rzeczy, do których się one odnoszą, jest postępowaniem samoniweczającym się. Za postępowaniem tym kryje się — zdaniem Findlaya — zupełnie błędne podejście do pojęć czy znaczeń w ogólności, polegające na poszukiwaniu minimalnych warunków stosowności pojęć, na wykrywaniu tego, co one niewątpliwie zawierają i wyłączają, na wyznaczaniu ostrego ich zakresu. To z gruntu błędne podejście pozbawia pojęcia ich życia, ich licznych powiązań z różnymi „symptomatycznymi” sugestiami, pozbawia ich pewnego „prawdopodobieństwowego nimbu” (którego nie należy mieszać z chwiejnością pojęcia). Forma naszych etycznych wypowiedzi — powiada autor — sprzyja pewnemu rodzajowi treści, który nie pokrywa się wprawdzie z ich znaczeniem, ale w pewnym sensie stanowi jego przedłużenie. Postawy naszego umysłu rzutują spoza etycznych wypowiedzi. „Naturalnym rzutem” tych postaw jest pewien „zorganizowany zrab celów działania”. Autor stara się okazać, że zrab ten bynajmniej nie jest przedmiotem osobistego sądu i decyzji, jest „bezosobowy”. Zakres naszych osobistych interwencji w sprawy moralne jest znaczny, lecz trafia w ramy określone moralnym charakterem sądów, ramy, które ograniczają formę i kierunek wszystkiego, co się w nich znajdzie. Findlay jest przekonany, że mimo różnych kontrowersji w odniesieniu do indywidualnych przypadków etycznych, istnieje powszechna zgoda co do zasadniczych cech przedmiotów pożądaných i niepożądaných. Źródła bowiem naszych wypowiedzi oceniających tkwią w ogólnym duchu czy postawie umysłu. Stąd analiza umysłu towarzyszyć winna rozważaniom dotyczącym fundamentów i genezy sądów etycznych. Badanie postaw i ram umysłu wymaga specjalnej metody. Zdaniem Findleya, do transcendentálnych metod Kanta i Hegla należy dodać szczegółową klasyfikację stanów umysłu przeprowadzaną przez psychognozę Brentana, fenomenologię Husserla i logiczną geografę Ryle'a. Analiza umysłu musi być zatem pojęciowa, a nie empiryczna. W świetle tej analizy okazuje się np., że rację miał Brentano twierząc, iż cechą charakterystyczną zjawisk umysłowych jest intencjonalność, nie miał natomiast słuszności, gdy utrzymywał, że sąd jest zjawiskiem pierwotnym, analitycznie nierozkładalnym.

Findlay chce uprawiać etykę celów działania. Została ona — w jego mniemaniu — zepchnięta z forum współczesnych rozważań nie tylko przez metafizyczne zamięłowanie, ale również przez oddziaływanie etyki norm, która *implicite* zawiera w swych regułach pogróżki i ogranicza swe zainteresowania głównie do tego, co człowiek może bezpośrednio uczynić. Etyka celów posiada zaś — w ujęciu Findlaya — znacznie szerszy zakres zainteresowań: obejmuje także zjawiska i stany, których człowiek może sobie życzyć lub je aprobować. Findlay jest przekonany, iż zagadnienia etyczne najlepiej formułować nie jako problemy rozważanych decyzji, lecz jako problemy życzeń czy dążeń, nawet jeśli wybiegają one poza granice rzeczy bezpośrednio osiągalnych praktycznie. Życzenia te muszą być jednak szczególne, nie byle jakie,

a więc przynajmniej w intencjach bezosobowe, poważne i dotyczące rzeczywistości, a nie tylko złudy, z którą mamy do czynienia np. w sztuce. Owa „bezosobowość” życzeń — grająca w poglądach Findlaya doniosłą i centralną rolę — pociąga za sobą niearbitralny stosunek do celów życia. Cele te zaś tworzą jakby swoiste królestwo, a więc pewną całość posiadającą charakter raczej mistyczny.

Nietrudno ustalić związki Findlaya z filozoficzną tradycją i wskazać jego poprzedników. Findlay zresztą sam powołuje się na Kanta, Hegla, Brentanę, Meinonga, Husserla, Schelera, Hartmanna, Moore'a, Rossa i innych. W każdym razie wydaje się, iż reprezentuje on stanowisko obce dla trzeźwej na ogół i empirystycznej tradycji filozofii angielskiej, a bliskie niemieckim skłonnościom do abstrakcyjnych rozważań i idealistycznych wzlotów. Toteż należy się spodziewać, że spotyka się on przede wszystkim ze sprzeciwem na własnym terenie. Dyskusja z nim jednak zapewne nie będzie łatwa, głównie ze względu na ów „nimb prawdopodobieństwowy” i „symptomatyczne sugestie”, którymi stara się otoczyć swą terminologię. Język jego jest trudny i niejasny, pełen obrazów i metafor, przeto niełatwo nieraz uzmysłować sobie wyraźnie, o co autorowi właściwie chodzi. Co gorsza, Findlay świadomie wprowadza do swych rozważań opary mglistości. Celowo unika ścisłości dedukcyjnej i pozytywistycznego empiryzmu. Chłubi się niemal tym, że podstawowy jego termin 'bezosobowość' jest na wskroś mglisty. Wierzy, że dzięki temu termin ten stanowi zsumowanie złożonych stosunków psychologicznych i pojęć wartościujących. Jednak tego rodzaju terminologia w połączeniu ze stylem pełnym przenośni sprawia, iż książka Findlaya staje się mało komunikatywna. Zilustrujmy to choćby taką próbką tego stylu: „Belief is a sort of anticipatory bowing to anticipated violence which merges into the actual bowing to violence actually exerted” (str. 102).

Niemniej stoimy tu, zdaje się, wobec charakterystycznego symptomu. Wiele bowiem przemawia za tym, że filozofia analityczna, tak typowa do niedawna dla myśli brytyjskiej, przechodzi obecnie poważny kryzys. Następuje wyraźny odwrót od niej, a omawiana książka jest tego chyba niedwuznacznym objawem. Jednakowoż kierunek obrany przez Findlaya nie rokuje mu dobrych nadziei.

L. G.

MAURICE PARMELEE: *The History of Modern Culture*. — New York 1960, Philosophical Library, str. 1295, cena 10 doll.

Ta obszerna książka stanowi podobno owoc przeszło pięćdziesięcioletniej pracy autora, który jeszcze w roku 1907, pod wpływem *Autobiografii* Spencera, powziął myśl jej napisania. Przez ten długi okres czasu Parmelee opublikował jednak szereg mniejszych i większych rzeczy, z których pewne zostały włączone do obecnie wydanego dzieła.

Autor zapewnia we wstępie, że zamierzał przedstawić główne szlaki rozwoju kultury z punktu widzenia naukowego i przy użyciu metod ściśle naukowych, a więc eliminując, o ile to tylko jest możliwe, wszelkie podszepty płynące z uprzedzeń etycznych, politycznych, rasowych i innych. Pojmując kulturę szeroko jako obejmującą wszystko, co rodzaj ludzki stwarza lub zmienia, autor miał przed sobą ogromny materiał, który musiał — jak to

zwykle historycy czynią — poddać selekcji i usunąć rzeczy nieistotne. Sądził, że dla pełnego zobrazowania dziejów kultury niezbędne jest: 1° przedstawienie jej pochodzenia i wczesnych stadiów rozwoju, 2° jej kryzysu w czasach obecnych oraz 3° kształtujących ją czynników funkcjonalnych i geograficznych.

Odpowiednio do tego książka dzieli się na trzy części: W pierwszej omówione zostały stadia rozwoju Ziemi i życia organicznego na niej przed i po pojawieniu się człowieka, początki kulturalnej ewolucji, pochodzenie społecznej organizacji i wytwórczości, rola środowiska, rozwój instytucji (czyli — w terminologii autora — kompleksu działań, przekonań i poglądów podzielanych przez większą liczbę istot ludzkich, niekoniecznie zorganizowanych ani nawet żyjących razem). Dalej Parmelee omawia kolejno: animizm, magię, religię, różne grupy społeczne oraz źródła i formy kontroli społecznej, pochodzenie i istotę państwa, imperializm, naukę i technologię w starożytności, powstanie klas i stosunki międzyklasowe. Część druga poświęcona jest feudalizmowi, powstaniu nacjonalizmu, nauce i technologii we współczesnym świecie, nowożytnemu kapitalizmowi i imperializmowi, gospodarce uspołecznionej i planowaniu, wojnie, prostytucji oraz „geo-ekonomicznemu regionalizmowi”. Wreszcie w części trzeciej autor zajmuje się porównaniem obszarów kulturowych Wschodu i Zachodu, przeciwstawieniem indywidualizmowi supremacji więzów rodzinnych, estetyką dzieł sztuki i ubiorów, społeczeństwem „gimnocyficznym”, antagonizmem kapitalizmu i kolektywizmu, etyką, rolą płci w społeczeństwie a w końcu teoriami dotyczącymi kultury i jej rozwoju.

Ten lakoniczny i przydługi zarazem przegląd treści w pewnym tylko stopniu odzwierciedla ogrom zagadnień poruszonych przez Parmeleeego. Czytelnik początkowo czuje się tym przytłoczony i imponuje mu encyklopedyczna wiedza autora. Stopniowo jednak zaczynają ogarniać go zmienne uczucia, ponad którymi dominuje zdziwienie. Pierwsze osiemdziesiąt stron książki zawiera informacje należące do zakresu geologii, paleontologii i biologii. Pocóż autor je wprowadził? Czy wiadomość o tym, ile chromozomów zawiera ludzka komórka zarodkowa, lub jakie zwierzęta żyły przed pojawieniem się człowieka, jest niezbędna czy choćby przydatna do lepszego zrozumienia spraw kultury? Szybko okazuje się, że w ogóle ilość miejsca poświęconego sprawom dziejów kultury jest niewielka w porównaniu z objętością książki. Parmelee prędko przeskakuje od czasów zamierzchłych do współczesności, która najwyraźniej interesuje go bardziej niż przeszłość. Jego stanowisko w ocenie świata dzisiejszego jest zbliżone do marksistowskiego. Zna Związek Radziecki i ceni jego osiągnięcia, jednak nie jest w pełni ani marksistą w filozofii, ani komunistą w polityce. Czym właściwie jest? Niełatwo odpowiedzieć na to pytanie. Według niego przemiany kulturalne są wprawdzie wywołane głównie przez czynniki ekonomiczne i technologiczne, ale także przez zmiany w społecznych organizacjach, instytucjach, w stopie życiowej, zaludnieniu i klimacie. Rasy nie odgrywają większego znaczenia. Duże różnice między poszczególnymi grupami rasowymi i etnicznymi wypływają z warunków zewnętrznych, a nie z odziedziczonych właściwości. Rozwój nie jest cykliczny, a kierunek jego może być uznany za dobry lub zły, postępowy lub wsteczny, zależnie od tego, jakie kryterium normatywne zostanie zastosowane. Współczesny świat kapitalistyczny jest przeżarty sprzecznościami, hamuje postępy nauki i techniki, pcha do wojny, która mogłaby się obecnie zakończyć zagładą ludzkości. Toteż Parmelee jest rzecznikiem kolektywizmu. Na dziesiątkach stron maluje obraz przyszłego ustroju, który ma być międzynarodo-

wą federacją geoeconomicznych regionów. Siedzibą rządu federalnego mogłaby być stolica świata, na którą proponuje Stambuł lub Kair. Język światowy winien być sztuczny, ale istnieć obok języków naturalnych każdego regionu. Gimnozofia propagująca nudyzm i rozkoszowanie się wszelkimi dobrami natury ma być tą filozofią, która zwróci ludzkości wszystko, co utraciła przez cywilizację.

To wystarczy, by dać pojęcie o autorze i jego książce. Dziwny to zaiste konglomerat trzeźwości i fantazji. A jednak ciekawy niewątpliwie jako przejaw naturalnej tendencji człowieka współczesnego do przewyciężenia trudności i niebezpieczeństw dzisiejszego świata, do obalenia barier rozdzielających ludzi i pogodzenia skłóconych grup. Cokolwiek by jeszcze powiedzieć się dało o tej książce, jednego jej wszakże przyznać niepodobna: prawa do tytułu, pod jakim została wydana. Zbyt mało bowiem w niej mowy o dziejach kultury i zbyt jednostronny zakres jej zainteresowań. O takich np. bezspornie doniosłych przejawach życia kulturalnego, jak literatura, teatr, kino i muzyka, Parmelee nie wspomniał bodaj ani słowem. Z tym oczywiście pogodzić się trudno. Aczkolwiek zjawiska polityczno-ekonomiczne można uważać za najbardziej podstawowe składniki kultury, rozumianej bardzo szeroko, historyk kultury nie może pominąć milczeniem tych wszystkich elementów, które złożyły się na ukształtowanie obecnych form tzw. kultury duchowej.

L. G.

Autoreferaty z odczytów i wykładów

TADEUSZ KUBIŃSKI: O pojęciu tezy naukowej. (Oddział Pol. Tow. Filozof. we Wrocławiu 11 stycznia 1962 r.).

W odczycie przedstawiono próbę przeniesienia z pragmatyki na teren składni logicznej szeregu pojęć, wśród nich pojęć następujących: teza języka, teza teorii, teza odwoływalna, teza nieodwoływalna.

Podano argumenty uzasadniające celowość tego rodzaju przenoszenia pojęć z jednej dziedziny logiki do innej.

Pojęciami pomocniczymi — wprowadzonymi w odczycie — były: pojęcie splotu oraz pojęcie teorii. Określono je następująco:

Para uporządkowana $\langle J, C \rangle$ jest *splotem*, gdy:

1. J jest niepustym zbiorem niepustych zbiorów zdań, czyli języków,
2. C jest zbiorem funkcji, z których każda jest konsekwencją w sensie Tarskiego w pewnym z języków należących do J ,
3. każdemu językowi ze zbioru J jest przyporządkowana co najmniej jedna funkcja z C będąca w nim konsekwencją.

Pierwszy wyraz splotu można uważać za zbiór języków, w których formułowana jest rozwijająca się w czasie teoria. Drugi wyraz splotu może być uważany za zespół sposobów uzasadniania twierdzeń stosowanych w rozwijającej się teorii w różnych stadiach jej rozwoju.

Jeżeli w splocie $\langle J, C \rangle$ J oraz C są zbiorami jednostkowymi, to $\langle J, C \rangle$ można uważać za pewien model systemu Tarskiego z *Fundamentale Begriffe der Methodologie der deduktiven Wissenschaften*.

Teoria w splocie $\langle J, C \rangle$ jest to ciąg skończony lub nieskończony o własnościach:

1. Każdy wyraz tego ciągu jest systemem (w sensie Tarskiego) z uwagi na pewną konsekwencję z C , zawartym w pewnym języku z J ,
2. jeżeli teoria ma co najmniej dwa wyrazy, to
 - a) wyrazy sąsiednie nie są rozłączne oraz
 - b) wyrazy sąsiednie nie są identyczne.

Poszczególne wyrazy teorii nazywają się jej *fazami*. Teorie bez faz powtarzających się nazywają się *teoriami w sensie węższym*.

Teorie jednofazowe można utożsamiać z systemami w sensie Tarskiego.

Teorie można uważać za funkcje czasu. Poszczególnym przedziałom czasowym, w których teoria się nie zmienia, są przyporządkowane w sposób wzajemnie jednoznaczny liczby naturalne.

W teoriach w sensie węższym nie następuje nigdy nawrót do faz wcześniejszych.

Teorie, w których każda faza jest zawarta w następnej, nazywają się *monotonicznymi*.

Teorie monotoniczne mogą być uważane za przykłady dobrej roboty naukowej: Faza następna takiej teorii powstaje z poprzedniej przez wzbogacenie

tej ostatniej nowymi zdaniem. Nie ma w teoriach monotonicznych usuwania zdań (twierdzeń) poprzednich faz. Nie ma też w nich nawrotów do faz wcześniejszych.

Dowolne zdanie dowolnej fazy pewnej teorii (w pewnym splocie) nazywa się *tezą tej teorii*.

Niech dana będzie pewna teoria T mająca co najmniej m faz.

Jeżeli istnieje taka liczba naturalna $k \leq m$, że pewna teza teorii T , 1. występuje w k -tej fazie teorii T , 2. nie występuje w żadnej wcześniejszej fazie od k -tej fazy, 3. występuje we wszelkich późniejszych fazach teorii T — o ile takie istnieją — to nazywa się *tezą nieodwoływalną teorii T* .

Każda teza teorii T , która nie jest nieodwoływalna, nazywa się *odwoływalną*.

W teoriach monotonicznych i tylko takich teoriach wszystkie tezy są nieodwoływalne.

Jeżeli teoria T (w pewnym splocie) ma co najmniej k faz, α jest tezą nieodwoływalną w teorii T występującą po raz pierwszy w k -tej fazie teorii T oraz α jest tezą nieodwoływalną dowolnej teorii z tego samego splocu co teoria T , mającej k faz początkowych identycznych z odpowiednimi fazami teorii T , to α nazywa się *tezą nieodwoływalną teorii T* .

Tezami odwoływalnymi teorii T są wszystkie tezy tej teorii, które nie są w niej nieodwoływalne.

Wyjaśniono intuicyjny sens pojęć tezy odwoływalnej i nieodwoływalnej.

Zbiór tez nieodwoływalnych pewnej teorii (w pewnym splocie) jest podzbiorem tez nieodwoływalnych tej teorii.

Zbiór tez odwoływalnych pewnej teorii (w pewnym splocie) jest podzbiorem tez nieodwoływalnych tej teorii.

Teorie w danym splocie, w których wszystkie tezy teorii są nieodwoływalne, są zawsze jednofazowe.

Jeżeli para $\langle J, C \rangle$ jest splocem, to elementy J nazywają się *językami częściowymi* splocu, a suma wszystkich elementów zbioru J — *językiem całkowitym* tegoż splocu.

Odróżniono od siebie pojęcia tezy języka częściowego danego splocu oraz tezy języka całkowitego tegoż splocu.

Jeżeli $\langle J, C \rangle$ jest splocem, K jest elementem J , O jest zbiorem pustym zdań, to *zbiorem tez języka częściowego K* jest iloczyn wszystkich zbiorów cO , gdzie c jest konsekwencją w zbiorze K należąca do zbioru C . Zaś *zbiorem tez języka całkowitego splocu $\langle J, C \rangle$* jest iloczyn wszystkich zbiorów postaci cO , gdzie c jest elementem zbioru C .

Z powyższych określeń wynikają łatwo twierdzenia:

Zbiór wszystkich tez języka całkowitego danego splocu jest zawarty w zbiorze wszystkich tez każdego z języków częściowych tegoż splocu.

Zbiór wszystkich tez języka częściowego danego splocu jest zawarty w zbiorze wszystkich tez dowolnej teorii tego splocu, w której co najmniej jedna faza jest systemem zawartym w tym języku częściowym.

Zbiór wszystkich tez języka całkowitego danego splocu jest zawarty w zbiorze wszystkich tez nieodwoływalnych dowolnej teorii w tym splocie.

Jeżeli pary $\langle J, C \rangle$ oraz $\langle J, D \rangle$ są splocami oraz C zawiera się w D , to sploc $\langle J, D \rangle$ nazywa się *wzmocnieniem splocu $\langle J, C \rangle$* .

Omówiono zastosowania pojęcia wzmocnienia splocu w rozwiązywaniu pewnych zagadnień ewolucji nauki.

TADEUSZ MILEWSKI: Językoznawstwo matematyczne. (Oddział Pol. Tow. Filozof. w Krakowie 13 stycznia 1962 r.)

Teoria informacji jest współczesną formą teorii znaku, nawiązującą do koncepcji semiologii de Saussure'a (od gr. *σημείον* 'znak') a za jej pośrednictwem do całego kierunku *ἑσπερίων*, zapoczątkowanego przez Demokryta z Abdery. Od dawniejszych ujęć różni się teoria informacji, stworzona przez uczonych amerykańskich i francuskich w latach 1945—1960, pojęciem informacji szerszym niż pojęcie znaku i wprowadzeniem dedukcji matematycznych opartych na stosunkach ilościowych. Językoznawstwo matematyczne w węższym znaczeniu to ogół badań nad językiem, opartych na teorii informacji. Należy jednak zaznaczyć, że już przed powstaniem tej teorii były próby zastosowania matematyki do materiału językowego w dziedzinie badań filologicznych (ustalenie autorów i chronologii tekstów), stylistycznych (cechy indywidualne języka różnych tekstów) i historyczno-porównawczych (pokrewieństwo języków). Te ujęcia matematyczne nie objęte teorią informacji nazywamy językoznawstwem statystycznym. Należy przypuszczać, że w niedalekiej przyszłości badania w tej dziedzinie oprą się w całości na tej teorii i wszystkie wejdą w skład językoznawstwa matematycznego.

Podstawowe znaczenie dla komunikacji ma funkcja diakrytyczna polegająca na odróżnianiu znaków. Elementy języka spełniające tę funkcję tworzą jego system fonodiakrytyczny. Na budowę tego systemu rzuca światło fakt zauważony przez Ch. H. Hocketta (1958), że ilość fonemów (np. *p*, *t*, *k* itd.) w tym systemie i średnia ich ilość w morfemie pozostają do siebie w stosunku odwrotnie proporcjonalnym. Im mniej jest fonemów w danym systemie językowym, tym jego morfemy, tj. najmniejsze części tekstu o stałym znaczeniu (np. *ręk-a* dwa morfemy), są dłuższe, tj. składają się z większej ilości fonemów i na odwrót. Skrajnymi przykładami są tu języki hawajski z grupy polinezyjskiej i aranta w środkowej Australii, w których systemie występuje tylko 13 fonemów, podczas gdy przeciętna długość ich morfemów wynosi 4 fonemy. Natomiast w wielu językach kaukaskich (abchaski, ubychyjski itd.) oraz w niektórych językach Indian amerykańskich z wybrzeży Pacyfiku (np. czinuk) występuje 45 do 70 fonemów w systemie, podczas gdy przeciętna długość morfemu waha się tu między 1,25 a 1,40 fonemu. Pochodzi to stąd, że im większa ilość fonemów w systemie, tym każdy z nich posiada więcej cech dystynktywnych, tj. takich, które mogą w danym języku odróżniać od siebie wyrazy, tworząc tzw. opozycje, np. opozycja bezdźwięczna : dźwięczna, pol. *kość* : *gość*. Im więcej fonemów w systemie, tym więcej opozycji między nimi, a zatem i cech dystynktywnych każdego fonemu. W aranta fonem *p* ma tylko dwie cechy dystynktywne: nienosowość (*p* : *m*) i wargowość (*p* : *t*), w grece natomiast fonem *p* posiada cztery cechy, bo prócz powyższych dwóch ma on tu jeszcze cechę bezdźwięczności (*p* : *b*) i braku aspiracji (*p* : *ph*). Zarówno w językach typu aranta, jak i w językach kaukaskich morfem przeciętnie ma w przybliżeniu tę samą ilość cech dystynktywnych, tylko że w pierwszym wypadku mamy dużą ilość fonemów o małej ilości cech dystynktywnych, w drugim zaś małą ilość fonemów o wielkiej ilości tych cech. Ilość cech dystynktywnych morfemu przeciętnej długości jest w różnych językach mniej więcej wielkością stałą, co rodzi przypuszczenie, że elementami systemu diakrytycznego a zatem i jednostkami informacji językowej najniższego rzędu są cechy dystynktywne fonemów, tak jak przypuszczał to już Trubecki, wyższego rzędu zaś morfemy. Te stwierdzenia mogą być podstawą dla badań

statystycznych dotyczących struktury morfemów i wyrazów w stosunku do fonemów i sylab. Jednym z zadań jest tu obliczenie ilości cech dystynktywnych, koniecznych w danym języku do odróżnienia morfemu od wszystkich innych. Z drugiej strony obliczenia mogą ustalić ilość cech dystynktywnych, które morfem przeciętny istotnie posiada, a która z reguły jest wyższa od ilości cech koniecznych. Gdy teraz odejmiemy ilość cech koniecznych od ilości cech rzeczywistych otrzymamy różnicę określającą nadmiar, czyli tzw. redundancję, cech dystynktywnych morfemów i wyrazów w różnych językach. Ma to duże znaczenie dla oceny ich sprawności informacyjnej, co może być podstawą ciekawych wniosków, dotyczących zarówno typologii języków, jak i ich ewolucji. Wyrazy różnią się od siebie frekwencją i językoznawstwo matematyczne zakłada, że są one uporządkowane w naszej pamięci wedle częstości swego występowania, zaczynając od najczęstszych, co tworzy system fonostatyczny języka, umożliwiający szybką identyfikację form usłyszanych z zapamiętanymi (znaczenie selektywne), gdyż przeszukując wyrazy zaczynamy od ich grup częstszych i bliższych. System ten ujmuje równanie Estoup-Zipf, które stwierdza, że jeżeli obliczymy częstość występowania każdego wyrazu w tekście i ustalimy listę wyrazów w szeregu ich zmniejszającej się frekwencji, to numer miejsca kolejnego wyrazu na liście (r) pomnożony przez liczbę odpowiadającą ilości jego występowania w tekście (f) daje wielkość stałą (c) mniejszą lub większą zależnie od długości tekstu. Równanie to odślaniając strukturę systemu fonostatycznego języka daje po raz pierwszy możliwość naukowego i obiektywnego uszeregowania wyrazów wedle klas ich frekwencji. Ma to tym większe znaczenie, że hierarchia frekwencji wyrazów pozostaje w pewnym stosunku do hierarchii ich abstrakcyjności. Wyrazy częstsze są zazwyczaj ogólniejsze, abstrakcyjniejsze od wyrazów rzadziej używanych.

Na podstawie dotychczasowych doświadczeń można stwierdzić, że językoznawstwo matematyczne nie może stać się podstawą językoznawstwa, nie może objąć całego zakresu jego badań, natomiast może być pożytecznym uzupełnieniem innych metod (historycznej, psychologicznej, strukturalistycznej) w dziedzinach, w których one nie wykazały produktywności.

WŁADYSŁAW TATARKIEWICZ: Dzieje pojęcia sztuki. (Odział Pol. Tow. Filozof. w Toruniu, 10 listopada 1961 r).

Starożytni rozumieli sztukę bardzo szeroko: każdej umiejętności wytwarzania dawali tę nazwę, umiejętności rzemieślnika nie mniej niż artysty. Sztuk pięknych nie oddzielali od rzemiosł, nie sądzili, by stanowiły oddzielną grupę, by np. muzykę z architekturą łączyło jakieś bliższe pokrewieństwo. A pojmując sztuki jako umiejętność, nie oddzielali ich też wyraźnie od nauk; granica między sztukami a naukami była dla nich niemniej zatarta niż między sztukami a rzemiosłami. Tak też pozostało w wiekach średnich: geometria czy gramatyka nie tylko uchodziły w nich za sztuki, ale za najwyższe i najprawdziwsze ze sztuk. Takie rozumienie sztuki odziedziczyły czasy nowe i tylko powoli przekształciły je na rozumienie nasze. Renesans zrobił tylko jedną, choć bardzo doniosłą rzecz: oddzielił sztukę od rzemiosła. Uczynił to głównie przez to, że społecznie podwyższył artystę, zbliżył pozycję jego do pozycji uczonych, a przez to samo wywyższył ich ponad rzemieślników. Dalejszy etap w rozwoju pojęcia sztuki nastąpił w XVII wieku: sztuka została od-

dzielona od nauki. Przyczyniło się do tego najwięcej ściślejsze i bardziej wymagające rozumienie nauki, jakie rozpowszechniło się w tym wieku i które spowodowało, że sztuki znalazły się poza zakresem nauk. W trzecim etapie, który nastąpił w XVIII w. wytworzyło się uświadomienie, że różne sztuki — malarstwo, rzeźba, architektura, muzyka, taniec, poezja — są sobie pokrewne, że stanowią jedną grupę czynności ludzkich. Łączy je wspólne dążenie do piękna, i należy się im nazwa „sztuk pięknych”. Pod tą nazwą i w komplecie wystąpiły po raz pierwszy bodaj dopiero w książce Batteux z r. 1746. Wkrótce potem została opracowana pierwsza wspólna teoria sztuk pięknych, mianowicie przez Szwajcara Sulzera w r. 1771. Przez dłuższy czas zespół „sztuk pięknych” wydawał się skonstruowany poprawnie, był uważany za definitywny i zamknięty. Natomiast w XX w. powstały próby rozszerzenia go a także dania mu innej podstawy niż owo dążenie do piękna, które go zespoliły w XVIII wieku.

TADEUSZ WITWICKI: Subiektywne i obiektywne pojęcie piękna we współczesnej krytyce artystycznej. (Oddział Pol. Tow. Filozof. w Toruniu, 10 stycznia 1962 r.).

We współczesnej krytyce artystycznej wyróżnić można kilka pojęć piękna, które choć pozostają w pewnym związku ze sobą, pozwalają zrozumieć rozbieżność poglądów w tej dziedzinie. W najprostszym ujęciu pięknym jest coś, co się podoba, na co jest przyjemnie popatrzeć lub czego miło posłuchać nawet przez dłuższy czas. Takie pojęcie piękna jest jednak bardzo subiektywne, gdyż co się pewnemu człowiekowi podoba, innemu może się nie podobać i trudno, aby jeden drugiego przekonał. Nasze pojęcie piękna nabierze charakteru obiektywnego, skoro wyraźnie wskażemy kogoś, komu pewna rzecz się podoba. I tak np. twierdzenie, że jakaś osoba podobała się Mickiewiczowi, ma charakter czysto obiektywny i jest dostępne sprawdzeniu. I tu wyłania się przy tym nowa trudność. Wiemy wszyscy, że nie zawsze ten sam przedmiot, który podoba się początkowo, podoba się potem stale. Kiedy mu się często przyglądamy, możemy przywiązać się do jego widoku, może on nam jednak później obrzydnąć. Nieraz dochodzi tu do głosu prawo stopienia uczuciowego, a w dalszym ciągu prawo przesyty. Przyjemność związania z oglądaniem pewnego przedmiotu za każdym następnym razem maleje, aby niekiedy zamienić się w przykrość. Z drugiej strony zdarza się, że początkowo oglądamy przedmiot bez żadnego wrażenia, a dopiero stopniowo zaczynamy się do niego przekonywać, zaczynamy tęsknić za jego widokiem. Gotowiśmy sądzić, że tylko taki przedmiot naprawdę jest piękny, kryje się w nim piękno prawdziwe, gdy tymczasem inne przedmioty, tylko pozornie są piękne. Ich piękność wyda się jakaś tania, powierzchowna, złudna. Szczególnie wyraźnie występuje ten objaw w stosunku do utworów muzyki poważnej, którym trzeba przysłuchiwać się wielokrotnie, aby naprawdę zaczęły się podobać. Mamy tu do czynienia z nowym pojęciem piękna. W tym pojęciu piękny jest przedmiot, który się podoba komuś, kto go już wielokrotnie oglądał.

W życiu mamy do czynienia z jeszcze innym pojęciem piękna. Zdarza się często, że ktoś przygląda się z przyjemnością nie tylko jednemu i temu samemu przedmiotowi, ale przedmiotom bardzo do niego podobnym, szuka też wielu najrozmaitszych przedmiotów pewnego rodzaju, aby je móc podziwiać. A więc ogląda nie jeden tylko obraz lub kilka obrazów, które posiada

w swych zbiorach, ale stara się poznać wiele obrazów pochodzących od malarzy żyjących w najrozmaitszych krajach i epokach. Słucha nie jednego tylko lub kilku utworów muzycznych, ale prawie za każdym razem czegoś innego, mniej lub więcej nowego, różnego od tamtych. Wtedy również działa prawo stępienia uczuciowego i prawo przesyty, ale działa nieco inaczej. Pojawia się przesyta nie tylko w stosunku do jednego lub kilku przedmiotów, ale w stosunku do całej ich grupy, z którą ktoś miał do czynienia. Tak może zbrzydnąć nie tylko jeden utwór muzyki lekkiej, ale i cała muzyka lekka, a może i wszelkie audycje radiowe, o ile ktoś ich słucha w nadmiarze. Pojawia się wówczas pragnienie czegoś zupełnie nowego i tylko to nowe zaczyna się teraz podobać. Zakres przedmiotów, które będą się podobać temu człowiekowi, ulegnie zmianie, inne więc będzie pojęcie piękna, którym on operuje. Jest to trzecie z kolei pojęcie piękna. Zgodnie z tym pojęciem, pięknym jest to, co się podoba człowiekowi, który oglądał wiele najrozmaitszych przedmiotów tego rodzaju. I znów gotowi utrzymywać niektórzy, że tylko to trzecie piękno jest pięknem prawdziwym. I tylko ten człowiek, który podziwiał wiele najrozmaitszych przedmiotów pewnego rodzaju, jest znawcą piękna nieomylnym.

Tu zbliżamy się do czwartego z kolei pojęcia piękna. Weźmy bowiem pod uwagę nie to, co się takim czy innym ludziom rzeczywiście podoba, ale to, dzięki czemu przychodzą oni do przekonania, że pewne przedmioty są piękne, że się podobają. Otóż w praktyce rozstrzyga o tym najczęściej zwykła sugestia, a więc np. coś może nam się podobać bardzo, ale jeśli widzimy, że jakaś szanowna osoba krzywi się na to, albo uśmiecha się z politowaniem, wtedy uczucia zachwyty gasną w jednej chwili i nasza ocena ulega zmianie. Zwykle tak się dzieje, że nie ufając sobie kierujemy się przy tym opinią znawców, bądź to według własnego uznania, bądź też zgodnie z potocznym mniemaniem.

Od tego czwartego pojęcia piękna już tylko jeden krok do pojęcia nowego, które ma charakter zupełnie odmienny od poprzednich. Jest to takie znaczenie wyrazu „piękny”, w którym pociąga ono za sobą konieczność zachwycania się pięknym przedmiotem. Jest to piękno bezwzględne, absolutne. „Piękny” znaczy tu coś, co się podobać powinno, a jeśli się komuś nie podoba, to cierpi on na pewien niedostatek.

Ściśle biorąc, nie mamy tu do czynienia z jednym pojęciem piękna, które można by przeciwstawić czterem poprzednio omówionym. Należałoby tu mówić o czterech absolutnych pojęciach piękna.

1. Pięknym nazywa się to, co się powinno podobać panu A lub pewnej grupie ludzi, np. ludziom naszej epoki;
2. piękne jest to, co się powinno podobać po wielokrotnym oglądaniu;
3. piękne jest to, co się powinno podobać nawet temu, który podziwiał wiele najrozmaitszych przedmiotów tego rodzaju;
4. piękne jest to, co się powinno podobać znawcom, jeśli słusznie za znawców mają uchodzić.

Być może w tym ostatnim określeniu piękno absolutne znajduje najlepszy wyraz.

Mówiąc o tym, co piękne, mamy nieraz na myśli warunki upodobania estetycznego albo kryteria piękna, wymieniamy je, komunikując innym ludziom, co nam się podoba albo co naszym zdaniem podobać się powinno. Możemy bowiem uczynić to w sposób dwojaki:

1) możemy wskazać bezpośrednio na pewne przedmioty lub nazwać je po imieniu;

2) możemy też próbować charakteryzować te przedmioty za pośrednictwem pewnych cech, a więc np. że odznaczają się kształtem pewnego rodzaju, pewnymi zastawieniami barw, celowością budowy itp.

W ten sposób też formułuje się pewne prawa estetyczne odnoszące się do warunków estetycznego upodobania. Z tego, cośmy mówili poprzednio, wynika, że przy pierwszych czterech znaczeniach wyrazu „piękny” prawa te mają charakter opisowy, przy piątym znaczeniu — charakter normatywny.

Prawa estetyczne podające niezbędne warunki estetycznego upodobania, jako też i obiektywne kryteria piękna próbowali formułować już starożytni. W ten sposób powstawały różne kanony piękna, do których musieli stosować się rzeźbiarze, architekci i poeci. O kanonach zapomniano w średniowieczu, przypomniano sobie o nich w czasach odrodzenia, ale ostateczne sformułowanie w sensie normatywnym nadało im dopiero oświecenie.

I rzecz dziwna, za ledwie to się stało, zewsząd odezwały się głosy protestu. Pierwsi zbuntowali się poeci romantyczni, głosząc hasło zrzucenia łańcuchów, nałożonych im przez estetykę klasyczną. W malarstwie, jako też w muzyce każde nowe pokolenie artystów wyzawało się z jakichś więzów estetycznych obowiązującego kanonu. W końcu kanonem stało się, aby twórcom zapewnić jak największą swobodę. I właśnie za to najwięcej chwaliło się twórców, jeśli nie krępowali się jakimiś estetycznymi prawidłami, a tylko dążyli do dania wyrazu swojej indywidualności.

Wydawałoby się zatem, że nowoczesna krytyka artystyczna operuje jak najbardziej subiektywnym i relatywnym pojęciem piękna, że pozostawia ludziom zupełną swobodę co do tego, co chcą podziwiać i, co za tym idzie, za piękne uważać. Ale nie, swoboda ta z zasady przysługuje właściwie tylko twórcom i to tym twórcom, których krytyka uznała za prawdziwych artystów, prawdziwych muzyków, malarzy i poetów. Cokolwiek oni stworzą, tym krytyka się zachwyca i zachwyt ten przekazuje wielkim rzeszom publiczności. Stare kierunki i dawniejszych artystów, a zwłaszcza tych twórców, którzy pragnęliby iść ich śladami, nowoczesna krytyka potępia bez litości. Popiera tylko artystów tworzących w nowym duchu.

Stosunek artysty i publiczności się odwrócił. Dawniej zdawało się, że artysta służy publiczności. Teraz przeciwnie, publiczność ma służyć artyście po to, aby mógł się swobodnie wypowiedzieć i głośno i śmiało wyrażać swoje upodobania. Punkt ciężkości przeniósł się z publiczności na artystę. Zmieniło się też pojęcie dzieła sztuki. Dawniej przez dzieło sztuki rozumiano przedmiot, stworzony lub przetworzony w tym celu, aby się podobał wszystkim ludziom, albo tylko niektórym, którzy byli w stanie wynagrodzić trud artysty. Kiedy dzieło sztuki nie podobało się odbiorcom, nie przestawało być dziełem sztuki, ale uchodziło za marne, za nieudane, za słabe w swoim rodzaju. Artysta zaś czym prędzej brał się do dzieła nowego, które by mogło lepiej sprostać wymaganiom odbiorcy. Dziś artysta, który czuje za sobą poparcie krytyki fachowej, nie ma takich zmartwień. Cokolwiek wyjdzie z jego rąk, już tym samym uchodzi za piękne w znaczeniu absolutnym, i jako takie zasługuje na podziw i uznanie. Jeśli publiczność tego nie uznaje, ma obowiązek pracować nad swoją kulturą artystyczną, aby przetworzyć swój nieokrzesany smak. Krytyka współczesna przemawia tonem dziwnie stanowczym, sugestywnym, bojowym. Wbrew gustom szerszych warstw publiczności domaga się

popierania nowej twórczości muzycznej, domaga się utworzenia muzeum sztuki współczesnej jako pomieszczenia dla niszczących powoli zbiorów. Domaga się czegoś w rodzaju nauki patrzenia na nowoczesne malarstwo, słuchania utworów muzyki najnowszej jako nauki elementów kultury estetycznej. Walczy się o to, aby dać dzieciom możliwość swobodnego wyrażania swoich przeżyć i pokazania swoistej, własnej wizji świata. W tym celu zaleca się usuwać sprzed oczu dziecka rysunki i obrazy malowane w duchu realistycznym, a pokazywać jedynie dzieła sztuki ludowej, egzotycznej, prymitywnej i nowoczesnej. Z góry zakłada się, że dziecko jest urodzonym artystą, a kontakt z dziełami sztuki przestarzałego, iluzjonistycznego typu mógłby je tylko zgubić.

Nieodłącznym składnikiem twórczości nowoczesnego artysty jest jego program. Dawni artyści tworzyli raczej bez programu, a więc tak, jak który umiał najlepiej, tak jak uczył ich tego mistrz i jak żądała publiczność. Kierunki i szkoły wyróżniali późniejsi historycy sztuki biorąc pod uwagę epokę, kraj i miejscowość, w której artysta tworzył, oraz mistrza, który go kształcił. Dziś nieledwie każdy artysta wysuwa nowy program w postaci hasła, które w nieco odmiennym sensie znane było i dawniej, a wzięte dosłownie, nie jest do zrealizowania nawet obecnie. A więc np. dzieło sztuki plastycznej rzekomo nie może być w żaden sposób iluzjonistyczne, nie może być fotografią, nie może być kopią natury. Nawiasem mówiąc, żadna fotografia nie jest dokładnie iluzjonistyczna, żadna nie jest kopią natury, gdyż wtedy byłaby podobioną naturą, byłaby nie do odróżnienia od natury. Różne dioramy, panoramy, plafony i rzeźby dawały tylko w wyjątkowych przypadkach efekt iluzjonistyczny. Zasadniczo w każdym obrazie bawiła jego dwoistość. Z jednej strony jawne właściwości obrazu, takie jak ślady pędzla na płótnie, ramy, nawet siatka nitek kanwy obrazu. Z drugiej strony bawiło świadome, żywe złudzenie, że się spogląda na przedmiot na obrazie przedstawiony. Oczywiście pewien stopień podobieństwa był potrzebny i ten stopień decydował o powodzeniu obrazu. Otóż, od nowoczesnego obrazu wcale się nie wymaga podobieństwa do przedstawionego przedmiotu, nieraz wystarczy podpis lub różne znaki umowne.

Niektórzy artyści współcześni pragną uwydatnić przede wszystkim formę przedmiotu, sprowadzając ją do kombinacji prostych brył, możliwie do sześciątów. Jak im się to udaje, tego już nikt nie sprawdza. Tym bardziej, jeśli wolą pokusić się o odtworzenie samej istoty przedmiotu, a nie tylko jego formy zewnętrznej. Wtedy ich twory uchodzą za bardziej realne i rzeczywiste niż rzeczywistość sama. Niektórzy artyści postanawiają odtwarzać przedmioty ze wszystkich stron równocześnie albo przedstawiać ich ruch za pomocą nieruchomych linii ukształtowanych w pewien sposób. Inni stawiają sobie dumny program tworzenia rzeczywistości nowej, własnej, zamiast niewolniczo kopiować rzeczywistość otaczającą. Pragną wyrażać swe uczucia namiętne, gorące, swe zmagania wewnętrzne, nieledwie absolut swego ducha. Do tego celu mają im służyć środki możliwie proste, najczęściej pewne zestawienia krzyczących lub brudnych plam barwnych. Program artysty decydujący o przynależności jego do pewnego kierunku artystycznego omawia się dziś bardzo obszernie, a charakterystyki samych obrazów, rzeźb i utworów muzycznych są jakoś dziwnie podobne do siebie nawzajem, a niekiedy przypominają charakterystyki utworów dawniejszych epok. M. in. z upodobaniem zali-

cza się niektórych twórców do klasyków, oczywiście klasyków sztuki nowoczesnej.

Polemika z przedstawicielami krytyki współczesnej jest nadal utrudniona, jeśli nie niemożliwa.

Najpospolitszym zarzutem w stosunku do nowoczesnych malarzy jest to, że po prostu nie umieją malować. Nowoczesna krytyka odpowiada bez wahania, że to właśnie malarze tworzący w duchu tradycyjnym nie umieją malować. Nie umieli malować również artyści dawniejsi, np. Michał Anioł i Matejko. Kto wyżej ceni rzeźbę starożytną od rzeźby nowoczesnej, nie ma rzekomo elementarnej wiedzy o sztuce, a jego sądy piętnuje się jako zawstydzające. W prasie, czasopismach fachowych zamieszcza się prawie wyłącznie artykuły gloryfikujące kierunki nowe, a niewielu jest śmiałków, którzy mają odwagę podejrzewać nową sztukę o nieszczerłość i świadome nabieranie publiczności oraz rozprawiać o kryzysie kultury. Z jednej i drugiej strony padają słowa ostre i bezwzględne, pojawiają się opinie krańcowe. Mimo wszystko wydaje się, że wielu ludzi szczerze przejmuje się nowymi prądami w sztuce. Składają się na to głębsze przyczyny. A więc przede wszystkim udoskonalenia techniczne. Malarz typu tradycyjnego tworzył portret podczas wielu kilkugodzinnych posiedzeń. Niektóre obrazy wymagały miesięcy, a nawet i lat wytężonej pracy. To samo zdaje się osiągać fotograf z pomocą jednego naciśnięcia migawki. Dawniejszy obraz reprezentował majątek, współczesna technika dostarcza doskonałe reprodukcje najznakomitszych obrazów za grosze. W dziedzinie muzyki radio i gramofon zalewa nas po prostu produkcją artystyczną w najlepszym stylu. Amatorów czynnie uprawiających muzykę jest coraz mniej. Nie wytrzymują oni konkurencji radia i gramofonu.

Pragnąc zapoznać się choćby tylko z częścią niezmiernie dużej produkcji artystycznej, musimy się śpieszyć. Nie mamy czasu na uważne przyglądanie się dziełom sztuki, nie mamy kiedy rozkoszować się ich pięknem. Najczęściej nie próbujemy przekonać się sami, czy nam się rzeczywiście będą podobać, ale wolimy zaufać znawcom i dążymy do tego, aby również przekształcić się w znawców. Sprawa inna, że tak samo pobieżnie zaczynamy patrzeć na najbardziej starannie przemyślane, wypracowane, wykończone dzieła sztuki jak i na nieudolne, pośpiesznie sfabrykowane ich surogaty. Nie razi nas, gdy głośniki radiowe charczą i ryczą. W czasopismach ilustrowanych zadawalają nas fotografie ciemne, zamazane, byle tylko opatrzone podpisem. Nie protestujemy też, gdy takie same niewyraźne filmy pokazują nam w kinie i telewizji, byle tylko fabuła była zrozumiała.

W dziedzinie sztuki i nauki daje się odczuć wyraźnie jakby pewien odwrót od pogładowości. Powieści dla dorosłych z reguły wydaje się bez map i ilustracji. Ilustracje powiastek dla dzieci oraz dowcipów w pismach humorystycznych utrzymuje się w duchu nowej, nierealistycznej sztuki. W teatrach wystarczają dekoracje szczątkowe, nieledwie symboliczne. Wiele sztuk obywa się zupełnie bez dekoracji. Nawet kostiumy nie mają pretensji do historycznej wierności. Co więcej i w artykułach popularnonaukowych zamieszcza się przypadkowo dobrane fotografie lub prymitywne rysunekzki rzekomo humorystyczne, zaniedbując pogładowego przedstawienia właściwej treści. Być może wypływa to z coraz bardziej rozpowszechnionego przekonania, że zarówno świat atomów, jako też świat mgławic i układów gwiazdowych nie da się przedstawić pogładowo. Jednakowoż przy nauce historii również rezygnuje się z realistycznego odtwarzania tego co było, a więc scen histo-

rycznych, mieszkalnych wnętrz, rekonstrukcji budowli, a ogranicza się do pokazania na ilustracji tego, co po tej przeszłości pozostało, a zatem resztek murów, pieczęci, pergaminów i strojów. Zyskuje na tym może ścisłość naukowa, ale ułatwia się urok, w który dawne dzieje stroiła fantazja artysty malarza i rysownika.

W stosunku do wszelkich dzieł sztuki daje się odczuć pewien przesyt, który sprawia, że obok nich przechodzi obojętnie zarówno znawca, jak i prostak. To też może nie jest sprawą przypadku, że znawcy dążąc za wszelką cenę do nowości, propagują w końcu sztukę prymitywną.

Przegląd czasopism

I

Roczniki Filozoficzne Tom IX, z. 2 (1961). Prace z etyki: ks. ŚLIPKO T. — Teoria wartości Czesława Znamierowskiego, 5—27. KOZŁOWSKI K. — Charakterystyka filozoficznej definicji prawa, 29—50. o. SZYMAŃSKI W. K. — O uprzejmości, 51—74. ks. MAJKA J. — Ekonomiczne a socjologiczne pojęcie przedsiębiorstwa, 75—91. ks. SIEG J. — Nauki pomocnicze etyki robotników przemysłowych, 93—119. Recenzje: Croteau J. — Les fondements thomistes du personnalisme de Maritain, (T Zembrzusi), 121—124. Bailey R. B. — Sociology Faces Pessimism, A Study of European Sociological Thought Amidst a Fading Optimism, (ks. W. Zdaniewicz) 124—128. Friedmann G. — Maszyna i człowiek, Problem człowieka w cywilizacji maszynowej, (ks. J. Majka), 128—130.

Roczniki Filozoficzne Tom IX, z. 3 (1961). Filozofia przyrody: ks. KLÓSAK K. — Zagadnienie metody filozofii przyrody we współczesnej neoscholastyce, 5—41. ks. MAZIERSKI S. — Pojęcie determinizmu fizykalnego, 43—63. ks. REGNER L. — Indeterminizm w mechanice kwantowej a zasada przyczynowości w świetle filozofii św. Tomasza, 65—84. KAMIŃSKI S. — Problem prawdy w fizyce, 85—96. ks. MARCISZEWSKI W. — O zależności stopnia confirmacji od stopnia eksplikacji, 97—107.

II

Studia Filozoficzne Nr 5 (26) 1961. KRAJEWSKI W. — Problem kategorii ontologicznej przyczyny i skutku, 3—20. PRZEŁĘCKI M. — O pojęciu genotypu, 21—34. KELLER J. — Zasada miłości bliźniego w etyce katolickiej, 35—58. MEJBAUM B. — Obiektywizm etyczny Moore'a i Pricharda, 59—78. Polemiki:

CZEŻOWSKI T. — O pojęciu wnioskowania dedukcyjnego, 79—82. Książki i czasopisma: Walicki A. — Z puścizny Tadeusza Krońskiego (T. Kroński: „Rozważania wokół Hegla”), 83—90. Gella A. — Herder w perspektywie socjologicznej (G. A. Wells: „Herde and After”), 90—95. Lis Z. — Logika a natura rzeczywistości (L. O. Katsoff: „Logic and the Nature of Reality”), 95—105. Dominas H., Dradach W. — Spór o puściznę Jędrzeja Śniadeckiego (L. Szyfman: „Jędrzej Śniadecki przyrodnik-filozof”) 105—124. Kochański Z. — Cenne kompendium współczesnej wiedzy o zjawiskach życia (P. B. Weisz: „Science of Biology”), 124—128. Puterman Z. — Lenin a walka z współczesnym pozytywizmem (M. B. Mitin: „W. I. Lenin i bor'ba protiv sowriemiennogo pozitiwizma”), 128—130. Krajewski W. — Chinczin o częstościowej koncepcji prawdopodobieństwa (A. L. Chinczin: „Czasotnaja teorija R. Mizeza i sowriemiennyje idiei teoriji wierojatnostiej”), 130—132.

Studia filozoficzne Nr 6 (27) 1961. ROGOWSKI L. S. — Sens logiczny heglowskiej koncepcji sprzeczności zmiany i ruchu, 3—42. KOŁAKOWSKI L. — Religijność mistyczna w strukturze urzeczowionej Pierre de Berulle, 43—116. KRASZEWSKI Z. — Studia z zakresu systematyzacji twierdzeń rachunku zdań, 117—162. Książki i czasopisma: CAC-KOWSKI Z. — O wykładach z marksistowskiej teorii poznania (K. Martel: („Podstawowe zagadnienia marksistowskiej teorii poznania”), 163—171. KELLER J. — Sprawiedliwość chrześcijańska a nierówności majątkowe (A. Rodziński: „Sprawiedliwość chrześcijańska wobec problemu nierówności majątkowych w II i III wieku”), 171—174. ŻARNECKA-BIAŁY E. — Nowa próba analizy „pojęcia” i „słowa” z punktu widzenia marksistowskiej teorii poznania (L. O. Rieznikow: „Pojęcie i słowo”), 174—178. PELC J. — Logika dla szarego człowie-

ka (Lilian L. Lieber: „Mits, Wits and Logic. What Modern Logic to You“) 178—184. Kronika, 185—186. Wykaz artykułów opublikowanych w „Studiach Filozoficznych“ w roku 1961, 187—190. Indeks autorów, 190.

III

Analysis Vol. 21, No 6 (June 1961). LIN-SKY L. — Malcolm and the lise of Words, 121—123. STEVENSON J. T. — Roundabout the Runabout Inference-Ticket, 124—128. RESCHER N. — Plausible Implication, 128—136. CHIHARA CH. S. — Wittgenstein and Logical Compulsion, 136—140. CANFIELD J. and McNALLY P. — Paradoxes of Self-Deception, 140—144.

IV

Deutsche Zeitschrift für Philosophie IX, 7 (1961). KEDROW B. M. — Die Ansichten Friedrich Engels' und seiner Vorgänger über die Klassifizierung der Wissenschaften, 781—795. KORCH H. — Bemerkungen zum Begriff des Determinismus, 796—810. PAWELZIG G. — Über den Charakter des Determinismus in der Ontogenese, 811—827. WENZLAFF B., KUNDT U. — Zur Dialektik der Mikrobewegung, 828—840. KANNEGIESSER K. H. — Zum zweiten Hauptsatz der Thermodynamik, 841—859. POPPEI G. — Die Entwicklungsgesetzlichkeit der elementaren Synthese- und Zerfallsprozesse, 860—873. ALBRECHT E. — Weltanschaulich-philosophische Probleme in der Denkschrift des westdeutschen Wissenschaftsrates, 874—881. Rezensionen: Shdanow J. — Lenin und die Naturwissenschaft, (H. Liebscher), 882—884. Ducrocq A. — Die Entdeckung der Kybernetik, (D. Lorf), 884—885. Unter dem Banner des proletarischen Internationalismus, (S. Wollgast), 885—886. Bibliographie, 887—904.

Deutsche Zeitschrift für Philosophie IX, 8 (1961). KLAUS G. — Über die philosophische Bedeutung der technischen Logik, 909—925. MSCHWENIJERADSE W. W. — Die semantische Philosophie — eine Abart des subjektiven Idealismus, 926—943. TAUT H. — Arbeit und Bedürfnisse im Kapitalismus, 944—969. SCHULZ G. — Der Prozess der Vergesellschaftung der Produktion und seine Hauptbestandteile, 970—988. HERLITZIUS E. — Bemerkungen zu Huma-

nismus und Philosophie der Renaissance, 989—1002. Diskussion: TEICHMANN D., WINKLER W. — Der historische Grundwiderspruch und seine Bedeutung für die Entwicklung der Produktivkräfte, 1003—1013. Rezensionen: Materna P. — Zu einigen Fragen der modernen Definitionslehre, (H. Metzler), 1014—1020. Lenin W. I. — Marxismus und Staat, (W. Krüger), 1020—1024.

Deutsche Zeitschrift für Philosophie IX, 9 (1961). HEISE W. — Um die Zukunft der Nation, 1029—1037. RUPPRECHT F. — Politischer Katholizismus und Neokolonialismus, 1038—1052. MOLLNAU K. A. — Die Negation der Demokratie in der klerikalen Staatslehre, 1053—1063. JANSEN Th. — Thielicke — ein führender Ideologe der Bonner Kriegspartei in der Evangelischen Kirche Deutschlands, 1063—1077. PRACHT E. — Probleme der Entstehung und Wesensbestimmung des Realismus, 1078—1102. LETSCH H. — Die konstruktivistische Ästhetik und das Problem der künstlerischen Widerspiegelung der Wirklichkeit, 1102—1118. Diskussionen: Redaktion — Gedanken zur Auseinandersetzung mit der bürgerlichen Philosophie, 1119—1131. KINTZEL H., KÖPPEN G., ULRICH A. — Sozialistische Demokratie ist bewusste Aktivität der Massen, 1132—1137. Berichte: Aus philosophischen Zeitschriften der sozialistischen Länder: Filosofický časopis (Prag). Jahrgang 1960. Heft 1—6, 1138—1143. Rezensionen: Korsch H. — Zur Kritik des Physikalischen Idealismus C. F. v. Weizsäcker, (H. Parthey), 1144—1147. Baumann W. — Das Problem der Finalität im Organischen bei Nicolai Hartmann, (K. Gössler), 1147—1149. Feyerabend O. — Das Organologische Weltbild, (K. Gössler), 1149—1152.

V

Filosofia Anno XI, Suppl. al Fasc. 4 (1960). THEODORAKOPOULOS J. N. — Ho diálogos, he dialektikè kai he epoché mas, 676—686. MESNARD P. — État présent des études bodiniennes, 687—696. GRIMSLEY R. — An existentialist view of freedom, 697—704. BLUMENBERG H. — Das dritte Höhlengleichnis, 705—722. WAISMANN A. — Literatura y conocimiento histórico, 723—766. Quatre lettres de René Le Senne et une réponse de Vladimiro Arangio-Ruiz, 767—776. GUY A. — Un Congrès à Évora, 777—779. VIRIEUX-REYMOND A. —

Un livre de P. M. Schuhl, 780—782. GUZZO A. — Gaston Berger, 783. Pubblicazioni ricevute, 784—789. Indice dell'annata 1960, 790—791.

Filosofia Anno XII, Suppl. al Fasc. IV (1961). 3° Fascicolo internazionale. NYMAN A. — Concepts limites and concepts descriptifs dans la recherche humaniste, 611—627. PODRO M. — The parallel of linguistic and visual formulation in the writing of Konrad Fiedler, 628—640. MICHELIS P. A. — Problems of the finished and the unfinished in art, 641—652. TATARKIEWICZ W. — Aristoteles, ein moderner Aesthetiker, 653—667. VERRA V. — F. H. Jacobi, I. La filosofia nel romanzo, 668—697. NICOL E. — Los principios de la ciencia, 698—714. BARDAUD J. — Le corps dans la philosophie d'Amédée Ponceau, 715—719. PUCELLE J. — Un recueil posthume de Lavelle, 720—730. Le Biblioteche Filosofiche italiane: GARIN E. — La Biblioteca Filosofica di Firenze, 731—741. DI CARLO E. — Sulla Biblioteca Filosofica di Palermo e il suo fondatore, 742—752. GUZZO A. — La Biblioteca Filosofica di Torino, 753—764. Statuto della Biblioteca Filosofica di Torino, 765—766. Pubblicazioni ricevute, 767—771. Indice dell'annata 1961, 772—773.

Filosofia Anno XIII, Fasc. I (1962). SIBILLE L. — La filosofia e il mestiere del dirigente d'azienda, 3—8. MATHIEU V. — Luci e ombre del giusnaturalismo (Dialogo con Pietro Piovani), 9—34. GUZZO A. — Varie direzioni della ricerca artistica, 35—50. TONELLI G. — E. H. Gombrich e l'estetica delle arti figurative, 51—70. VERRA V. — F. H. Jacobi: Morale e libertà, 71—106. GUZZO A., SCARPELLI U. — Dibattito bolognese sui valori: Relazioni, 107—131. Rassegna di libri, 132—165: Garin E. — La cultura filosofica del Rinascimento italiano, (G. F. Vescovini), Beck L. W. — A Commentary on Kant's Critique of Practical Reason, (G. Tonelli), Giaccon C. — L'oggettività in Antonio Rosmini, (G. Santinello), Albergiani F. — Lo storicismo di Benedetto Croce, (C. Rossi), Spirito U. — Inizio di una nuova epoca, (A. Canilli), Lachance L. — Le droit et les droits de l'homme, (G. Bellussi). Il problema della demitizzazione, a cura di E. Castelli, (V. Verra), Richards I. A. — I fondamenti della critica letteraria, (M. A. Bonfantini), Pilet P. E. — Les phytohormones de croissance, (A. Vi-

rieux-Reymond). Pubblicazioni ricevute, 166—173.

VI

Filosofický Časopis IX, No 5 (1961). FORMÁNEK M. — Některé aktuální problémy současného mezinárodního dělnického a komunistického hnutí, 673—695. Stati a diskuse: ZELENÝ J. — Vztah postupu teoretického zobrazení ke skutečné historii o Marxově „Kapitálu“, 696—723. GEDŮ A. — Revizionistický kult živielnosti a vědecké zákony socialistické výstavby, 724—748. SLEJŠKA D. — K otázkám vymezení kategorie „výrobní síly“, 749—764. KUKLIK F. — O lidském vědomí, 765—781. Recenze, 782—813. Z vědeckého života, 814—824. Bibliografie, 825—828.

Filosofický Časopis IX, No 6 (1961). Stati a diskuse: MLIKOVSKÁ V. — K metodě filosofického rozboru přírodovědeckých teorií, 829—849. FORMÁNEK M. — Základy socialismu na Kubě, 850—872. VALENTA Z. — Některé otázky podstatného rozdílu mezi fyzickou a duševní prací a program KSSS, 873—892. Poznámky, 893—905. Světové výročí, 906—917. Recenze, 918—937. Zprávy, 938—952. Bibliografie, 953—955.

VII

Isis. Vol. 52, No 169 (1961). HENDRICKSON W. B. — Nineteenth-Century State Geological Surveys: Early Government Support of Science, 357—371. STEUER R. D. — Controversial Problems Concerning the Interpretation of the Physiological Treatises of Papyrus Ebers, 372—380. DALES R. C. — Robert Grosseteste's Scientific Works, 381—402. AFRICA T. W. — Copernicus Relation to Aristarchus and Pythagoras, 403—409. HERIVEL J. W. — Interpretation of an Early Newton Manuscript, 410—416. Notes and Correspondence 417—419. News of the Profession, 419—420. Book Reviews, 421—441. Notes on Contributors, 442—444. Eighty-sixth Critical Bibliography of the History of Science and Its Cultural Influences, 445—515, Index to Eighty-sixth Critical Bibliography, 516—526.

VIII

The Journal of Aesthetics and Art Criticism XX, 2 (1961). ZUCKER P. — Ruins, An Aesthetic Hybrid, 119—130.

STOLNITZ J. — On the Origins of „Aesthetic Disinterestedness”, 131—144. SAISSELIN R. G. — Ut Pictura Poesis: Du Bos to Diderot, 145—156. NOXON J. — Hume's Opinion of Critics, 157—162. INGARDEN R. — A Marginal Commentary on Aristotle's Poetics, 163—174. On Arts and the Definition of Arts: A Symposium, 175—198: BEARDSLEY M. C. — The Definition of the Arts. MORGAN D. N. — Art Pure and Simple. MOTHERSILL M. — Critical Comments. RIESER M. — Report on the Fourth International Congress on Aesthetics, 199—206. Letters Pro and Con: Contributors: W. H. Halewood, B. C. Heyl, 207—209. Reviews, 209—219: Mumford L. — The City in History. Its Origins, Its Transformations, and Its Prospects, (P. Zucker). Burchard J., Bush-Brown A. — The Architecture of America. A Social and Cultural History, (P. Zucker). Cahill J. — Chinese Painting, (S. E. Lee). Weiss P. — The World of Art, (B. Jessup). Tapié V. L. — The Age of Grandeur, (P. Zucker). Elledge S. ed. — Eighteenth-Century Critical Essays, (W. J. Hipple jr.). Ponente N. — Contemporary Trends, (E. Henning). Taylor H. — Art and the Intellect; Moral Values and the Experience of Art, (S. Howard). Albert E. M., Kluckhohn Cl. — Selected Bibliography on Values, Ethics, and Esthetics in the Behavioral Sciences and Philosophy, 1920—1958, (I. C. Hungerland). Iser W., Walter P. — Die Autonomie des Ästhetischen, (G. Mueller). Aurenhammer A. — Lexikon der christlichen Ikonographie — Hunger H. — Lexikon der griechischen und römischen Mythologie. — Heinzel E. — Lexikon historischer Ereignisse und Personen in Kunst, Literatur und Musik, (Ph. Fehl). Lankheit K. — Das Triptychon als Pathosformel, (Ph. Fehl). Trapier E. Du Gué — Valdes Leal: Spanish Baroque Painter, (J. A. Baird jr.). Cardoza y Aragon L. — Orozco, (J. A. Baird jr.). Articles of Interest, 220—222. Notes and News, 223. International News and Correspondence, 224.

IX

The Journal of Philosophy Vol. LVIII, No 14 (1961). ADAMCZEWSKI Z. — Time We Live in, 365—378. CARMICHAEL P. A. — Aesthetic Knowledge, 378—387. Book Reviews, 387—391: Danto A. Morgenbesser S. eds. — Philosophy of Science; Madden E. H. ed. — The Structure of Scientific Thought: An Introduction to Philosophy of Science, (I. Levi). Scott

Blair G. W. — Measurements of Mind and Matter, (P. Suppes). New Books, 391. Notes and News, 392.

The Journal of Philosophy Vol. LVIII, No 15 (1961). STRAWSON P. F. — Singular Terms and Predication, 393—412. Book Reviews: Tillich P. — Dynamics of Faith, and Theology of Culture, (J. E. Smith), 412—415. Scheffler I. — The Language of Education, (J. McClellan), 415—420.

The Journal of Philosophy Vol. LVIII, No 16 (1961). MOTHERSILL M. — „Unique” as an Aesthetic Predicate, 421—437. Book Reviews: Malcolm N. — Dreaming, (D. Kalish), 437—441. Brecht A. — Political Theory; the Foundations of Twentieth-century Political Thought, (F. E. Oppenheim), 441—444. Leroy A. — George Berkeley, (R. H. Popkin), 444—448.

The Journal of Philosophy Vol. LVIII, No 17 (1961). HANSON N. R. — A Budget of Cross-type Inferences, or Invention Is the Mother of Necessity, 449—471. HARTSHORNE Ch. — The Logic of the Ontological Argument, 471—474. Book Reviews: Gentile G. — Le origini della filosofia contemporanea in Italia and Discorsi di religione, (P. Romanell), 474—475. Guzzo A. — Giordano Bruno, (H. W. Schneider), 475—476.

The Journal of Philosophy Vol. LVIII, No 18 (1961). GRENE D. — Herodotus: The Historian as Dramatist, 477—488. MAXWELL G., FEIGL H. — Why Ordinary Language Needs Reforming, 488—498. THOMPSON M. — When is Ordinary Language Reformed?, 498—504.

The Journal of Philosophy Vol. LVIII, No 19 (1961). Whitehead Centennial Issue, Edited by George L. Kline. — HOCKING W. E. — Whitehead as I Knew Him, 505—516. CHAPPELL V. C. — Whitehead's Theory of Becoming, 516—527. CHIARAVIGLIO L. — Strains, 528—534. CHRISTIAN W. A. — Whitehead's Explanation of the Past, 534—535. LAWRENCE N. — The Vision of Beauty and the Temporality of Deity in Whitehead's Philosophy, 535—553. LEBLANC H. — The Algebra of Logic and the Theory of Deduction, 553—559. LECLERC I. — Whitehead and the Problem of Extension, 559—565. PALTER R. — The Place of Mathematics in Whitehead's Philosophy, 565—576.

The Journal of Philosophy Vol. LVIII, No 20 (1961). HAUSMAN C. R. — Me-

chanism or Teleology in the Creative Process, 577—584. JARVIS J. — Professor Stenius on the *Tractatus*, 584—597. Book Reviews, 597—603: Martin R. M. — The Notion of Truth, (D. J. O'Connor). — Myers F. W. H. — Human Personality and Its Survival of Bodily Death, (C. J. Ducasse). — Marias J. — Reason and Life; the Introduction to Philosophy, (J. E. Smith). — Nigam N. A., McKeon R. trs. — The Edicts of Asoka, (A. T. Embree). — New Books, 603—604.

X

The Journal of Symbolic Logic. Vol. 24, No 4 (1959). GANDY R. O. — On the axiom of extensionality, Part II, 287—300. ANDERSON A. R. and BELNAP N. D. Jr. — A simple treatment of truth functions, 301—302. MORE T. Jr. — On the construction of Venn diagrams 303—304. THOMAS I. and ORTH D. — Axioms for the „Gergonne” — relations, 305. APPEL K. I. — Horn sentences in identity theory, 306—310. SUZUKI Y. — Enumeration of recursive sets, 311. ANDERSON A. R. — Twenty-fourth annual meeting of the Association for Symbolic Logic, 312. Abstracts of papers, 312—325. Notice of a decision of the Executive Committee, 326. Notice of a meeting of the Association for Symbolic Logic, Notice of a symposium on recursive functions, 326. List of officers and members of the Association for Symbolic Logic, 327—344. Index of reviews, 345—374.

The Journal of Symbolic Logic. Vol. 25, No 1 (1960). KEISLER H. J. — Theory of models with generalized atomic formulas, 1—26. HARROP R. — Concerning formulas of the types $A \rightarrow BVC$, $A \rightarrow (Ex) B(x)$ in intuitionistic formal systems, 27—32. ULLIAN J. S. — Splinters of recursive functions, 33—38. VAUGHT R. L. — Sentences true in all constructive models, 39—53. HAILPERIN T. — Corrections to a theory of restricted quantification, 54—56. Reviews, 57—92. NELSON D. — Twenty fifth annual meeting of the Association for Symbolic Logic, 93. Abstracts of papers, 93—96. Elections, 96. Notice of a meeting of the Association for Symbolic Logic, 96.

The Journal of Symbolic Logic. Vol. 25, No 2 (1960). CRAIG W. — Bases for first-order theories and subtheories, 97—142. ANGELL R. B. — The sentential calculus using rule of inference, 143. BELNAP N. D. Jr. — Entailment and

relevance, 144—146. LÉVY A. — A generalization of Gödel's notion of constructibility, 147—155. Reviews, 156—192.

XI

Kant-Studien Bd 51, H. 4 (1959/1960). LOSSKY N. — Personalistischer Idealismus, 387—409. KIMMERLE H. — Das Verhältnis Schleiermachers zum transzendentalen Idealismus, 410—426. LECLERC J. — Being and Becoming in Whitehead's Philosophy, 427—437. PORTMAN J. J. — Die Fruchtbarkeit der Grundgedanken des Vedānta für die abendländische philosophische Problematik, 438—445. WEISSMANN H. A. — Über die Antinomien der Logik und Mengenlehre, 446—460. Diskussion: STRÖKER E. — Zur gegenwärtigen Situation der Anthropologie, 461—479. SCHILP P. A. — The Abdication of Philosophy, 480—495. Buchbesprechungen, 496—505. Mitteilungen der Kantgesellschaft, 512.

XII

Mind Vol. LXXI, No 281 (1962). MAYO B. — The Open Future, 1—14. ROZEBOOM W. W. — Intentionality and Existence, 15—32. ZINKERNAGEL P. — On the General Problem of Objective Reality, 33—45. CLENDINNEN F. J. — Two Types of Hypothetical Statements, 46—52. ZIMMERMAN M. — The „Is-Ought”: an Unnecessary Dualism, 53—61. DENISE Th. C. — Material Implication Re-examined, 62—68. Discussions: POPPER K. R. — On Carnap's version of Laplace's Rule of Succession, 69—73. GODDARD L. — Proof-making, 74—80. KRAMER M. — Malcolm on Dreaming, 81—86. ROWE W. L. — The Fallacy of Composition, 87—92. DAVIS Ph. E. — „Action” and „Cause of Action” 93—95. POST H. R. — On a Good-Evil Asymmetry, 96—97. DICKIE G. T. — Scobie on „The Identity of a Work of Art”, 98—99. Critical Notices: Hampshire S. — Thought and Action, (M. Scriven), 100—107. PATZIG G. — Die Aristotelische Syllogistik, (J. L. Ackrill), 107—116. The Philosophy of C. D. Broad, ed. Paul A. Schilpp, (K. W. Rankin), 117—123. New Books, 124—142. Notes, 143—144.

XIII

La Pensée No 93 (1960). La guerre intolérable, 3—4. BRUHAT J. — Des gran-

des compagnies coloniales à l'indépendance, 5—9. SURET-CANALE J. — Le régime des grandes concessions au Congo français, 10—23. Charles Brunot de Rouvre, 24. KOLMAN A. — L'homme à l'ère des vols interplanétaires, 25—36. BOITEAU P. — L'évolution des conceptions philosophiques en biologie. I. De Darwin au néo-darwinisme, 37—48. ZAZZD R. — La dialectique de la personnalité. A propos des jumeaux, 49—66. COGNIOT G. — Jules Moch ou le socialisme de la Maison des Morts, 67—81. LAUFER R. — La structure dialectique des „Liaisons Dangereuses”, 82—90. CORNU M. — L'urbanisme et l'opinion, 91—101. Chroniques, 102—120. Les revues, 121—124. Les travaux et les jours, 125—131. Les livres, 132—155.

La Pensée No 94 (1960). BENOT Y. — L'Afrique en mouvement. La Guinée à l'heure du Plan, 3—36. BRUHAT J. — Un grand débat sur les origines de la pensée rationnelle, 37—38. DAMBUYANT M. — Les anciennes civilisations et les premières démarches de la raison, 39—50. ROELENIS R. — La vogue des „Relations humaines”, 51—67. BOITEAU P. — L'évolution des conceptions philosophiques en biologie. II. La crise du gène, 68—88. BADIA G. — La R. D. A. ou le visage de l'Allemagne nouvelle, 89—101. Chroniques, 102—121. Les travaux et les jours, 122—126. Les livres, 127—148. Table des matières de l'année 1960, 149—155.

La Pensée No 95 (1961). BRUHAT J. — Nation algérienne et opinion française, 4—14. CHESNEAUX J. — La recherche marxiste et le réveil contemporain de l'Asie et de l'Afrique, 15—28. TERLETSKI J. P. — Vers les profondeurs des particules élémentaires, 29—35. BOITEAU P. — L'évolution des conceptions philosophiques en biologie. — III. Quelques idées pour une remise en ordre de la génétique, 36—62. SOBOUL A. — Risorgimento et Révolution bourgeoise (Esquisse d'une direction de recherche), 63—73. TERSEN E. — Sources et sens de „Germinal”, 74—89. COHEN M. — Quelques souvenirs politiques jusqu'à 1921, 90—94. PARAIN Ch. — Le cent-cinquantième anniversaire de l'Université Humboldt, 95—101. Chroniques: DAUTRY J. — Les écuries d'Augias, 102—112. Le NY J. F. — Morale chrétienne et morale marxiste, 113—117. BRUNELLE L. — Le phénomène humain devant la foi et devant la raison, 118—121. DUVAL-WIRTH G. — „Le Guépard” et l'histoire de l'Italie, 122—126.

Les travaux et les jours: Le développement de l'enseignement dans la République Démocratique du Vietnam, 127—129. BOUDAREL G. — Un folklore qui renaît: la musique vietnamienne, 129—132. Les livres, 133—154. Litterature: Guillemin H. — Zola, légende ou vérité, (M. Cornu). Peytavin E. — Flamme brève, (M. Cornu). Daix P., Camproux Ch. — Naissance de la poésie française, (M. Cornu). Swift J. — Le voyage chez les Houyhnhnms, (P. Meier). Religion: Cogniot G. — La religion et la science, (P. Labérenne). James E. O. — La religion préhistorique, paléolithique, mésolithique, néolithique, (Ch. Parain). Histoire: Histoire générale du travail, (Ch. Parain). Baudot M. — L'opinion publique sous l'occupation, (G. Willard). Decraene Ph. — Le panafricanisme, (G. Caire). Marx K., Engels F. — The first Indian war of independence, (J. Chesneaux). Mathématiques: Hadamard J. — Essai sur la psychologie de l'invention dans le domaine mathématique, (P. Labérenne). Psychologie: Gréco P., Grize J. B., Papert S., Piaget J. — Problèmes de la construction du nombre, (J. F. Le Ny). Archeologie: Archaeologia Polona, (Ch. Parain). Urbanisme: Viet J. — Les villes nouvelles, (M. Cornu). Livres reçus, 155—156.

La Pensée No 96 (1961). ALTHUSSER L. — „Sur le jeune Marx” (Questions de théorie), 3—26. PETRACHIK A. — Les problèmes de l'humanisme dans les premières oeuvres de Marx, 27—41. ORCEL J. — Un humaniste méconnu: Bernard Palissy, 42—51. DUBOIS J. — Le „néo-français” Réalité ou illusion?, 52—67. FISCHER J. O. — Politique et poésie au XIXe siècle (le cas de Béranger), 68—77. BONNAFÉ L. — Médecine et psychologie: L'art de la sympathie, 78—89. Deux Amis de „La Pensée”: Louis Barrabé, Etienne Burnet, 90—91. Chroniques: DAUTRY J. — Jean Fréville: „Né du Feu”, 92—96. PARAIN Ch. — Seigneurie et féodalité, 97—100. BOITEAU P. — Cournot et la biologie, 101—106. BRUNELLE L. — La science et la philosophie devant la mythologie raciste, 107—112. BOITEAU P. — L'Église catholique en Afrique noire, 113—118. SURET-CANALE J. — Sur deux livres de Cheikh Anta Diop, 119—122. Les travaux et les jours: Le théâtre et son public au Viet-Nam. — Les religions dans le Monde, 123—129. Documents: La militarisation de la recherche scientifique, 129—132. Les Revues: Revues italiennes en 1960: „Rinascita” — „Mondo Opa-

raio" — „Problemi del Socialismo", 132—134. „Acta historica", 134—135. Les livres, 136—155: Histoire: Massin J. — Marat, (J. Dautry). Dommangot M. — Blanqui et l'opposition révolutionnaire à la fin du Second Empire, (J. Dautry). Philosophie: Danielou A. — Le polythéisme hindou, (M. Dambuyant). Malverne L. — Signification de l'homme, (M. Dambuyant). Economie: Perroux F. — Economie et société, (M. Bouvier-Ajam). Billy J. — Les techniciens et le pouvoir, (G. Caire). Dragulev M. — La crise générale du capitalisme, (J. Bruhat). Géographie: Blanc A., Juillard E., Ray J., Rochefort M. — Les régions de L'Est, (M. Cornu). George P. — Questions de géographie de la population, (A. G. Haudricourt). Mathématiques: Bourbaki N. — Eléments d'histoire des mathématiques, (P. Labérenne). Littérature: Oeuvres de A. Tchekhov, (M. Cornu). Kouznetsov A. — Sibérie heureuse. La légende continue, (M. Cornu). Heinemann M. — The Adventurers, (P. Meier). Grosclaude P. — J. J. Rousseau et Malesherbes, (J. Varloot). Livres reçus, 156.

La Pensée No 97 (1961). CORNU M. — „Les folles journées", 3—9. COGNIOT G. — L'homme dans le cosmos, 10—11. SISSAKIANE N. — La route du cosmos, 12—18. FOURNIAL G. — La révolution cubaine, 19—26. BADIA G. — Nouveaux aspects du problème allemand, 27—38. LAZOS A. — Lecture parallèle d'Héraclite („Fragments") et de Friedrich Engels („Ludwig Feuerbach"), 39—46. BOULLIER-FRAISSINET J. — Méfiance et pensée rationnelle, 47—56. PRENANT L. — Leibniz, critique de Descartes, 57—82. Le BOT M. — Les théories artistiques de S. M. Eisenstein, 83—101. Chroniques: GACON J. — La Commune et ses historiens, 102—107. LABÉRENNE P. — Gilbert Mury: „Essor ou déclin du catholicisme français?", 108—111. VARLOOT J. — Aragon et la création poétique, 112—122. Les travaux et les jours: La concentration capitaliste en R. D. A. et aux Etats-Unis. — Généraux à la retraite et marchands de canon américains. — L'agitation révisionniste en R.D.A. — Contribution au portrait du militant guesdiste, 123—128. Les Revues: Marxism Today (Juillet-Décembre 1960) par Paul Meier, 128—133. Ergon (Varsovie, 1960) par Charles Perain, 133—134. Les livres, 134—155: Politique et économie: Thorez M. — La paupérisation des travailleurs français, (M. Bouvier-Ajam). Cogniot G. — Qu'est-ce que le communisme?, (L. Sève). Lewis J. — So-

cialism and the Individual, (P. Meier). Union Soviétique: Moos E. — Soviet Education To-day and To-Morrow, (A. N.). Chine et Extrême-Orient: Mendé T. — La Chine et son ombre, (J. Chesneaux). Burchett W. — En remontant le Mékong, (A. Haudricourt). Philosophie: Mucchielli R. — Le Mythe de la Cité Idéale, (M. Bottigelli). Sciences: Fallot J. — Prestiges de la science, (E. Kahane). Histoire: Scheler L. — Lavoisier et la Révolution française. II. Le journal de Fougereux de Bondaroy, (J. Dautry). Talmon J. L. — Political messianism. The Romantic Phase, (J. Dautry). Arts: Daquin L. — Le Cinéma, notre métier, (L. Moussinac). Hautecœur L. — Histoire de l'art, (R. Desné). Livres reçus, 156.

La Pensée No 98 (1961). SEMONOV N. — La science et l'avenir humain, 3—13. NGUYEN KHAC VIEN — Les voles du progrès dans les pays sous-développés, 14—26. VILAR P. — Développement historique et progrès social. Les étapes et les critères, 27—54. COGNIOT G. — L'agression internationale du cléricalisme contre l'école, 55—67. LURCAT F. — Réflexions sur les particules élémentaires, 68—96. MASSIN J. — A propos de Mozart: Les problèmes de la création artistique, 97—124. Chroniques: LABÉRENNE P. — „Le matin des magiciens", 125—128. TERSEN E. — La Commune de Paris, 128—131. CHOMARAT G. — Georges Politzer, aujourd'hui: Le sens d'un sacrifice, 131—134. Les travaux et les jours: A Cuba: Beaucoup plus d'instituteurs et moins d'inspecteurs. — La catastrophe de Clamart. — Paris souterrain. — Le prix des terrains à bâtir. — La France, pays à économie monopoliste, 135—138. Les livres, 139—155: Sciences: Cuny H. — Léonide Sedov et l'astronautique, (P. Labérenne). Kolodkine P. — La conquête de l'énergie solaire, (P. Labérenne). Guérin P. — Le rationalisme et la pluralité des mondes habités, (P. Labérenne). Probleme actuale de Biologie si Stiinte Agricole, (P. Boiteau). Philosophie: Leibniz — Nouveaux essais sur l'entendement humain, (L. Prenant). Rosset CL. — La philosophie tragique, (M. Dambuyant). Algérie: Alleg H. — Prisonniers de la guerre, (M. Cornu). Estivals G. — Zoubeida, (C. Duchet). Histoire: Levi P. — J'étais un homme, (M. Cornu). Desmond-Greaves C. — The Life and Times of James Connoly, (P. Meier). Orientalisme: 'Olabi A. S. — La Révolte des Zanj, (C. Cahen). Histoire littéraire: Diderot — Oeuvres

esthétiques, (R. Desné). Nicolet Cl., Michel A. — Cicéron, (Ch. Parain). Litterature: Durrell L. — Citrons acides, (Ch. Parain). Gorki M. — La Mère, (J. Bruhat). Pantchoulidzé D. — Ecrivains français, (S. Rewischwili). Cinéma: Visconti L. — Rocco et ses frères, (A. Monjo). Musique: Collaer P., Van der Linden A. — Atlas historique de la musique, (L. Brunelle). Livres reçus, 156.

XIV

The Review of Metaphysics Vol. XV, No 2 (December 1961). SCHUSTER M. M. — An Analysis of Relation Time, 209—224. EHMAN R. R. — The Ideas of Reason, 225—235. WALTON M., WEISS T. — Science and Poetry: A Symposium, 236—255. HAUSMAN C. R. — Art and Symbol, 256—270. Critical Studies: HARRING E. S. — Aristotle's Physical Philosophy, 271—277. BERNSTEIN R. J. — Wittgenstein's Three Languages, 278—298. RORTY R. — Recent Metaphilosophy, 299—318. Problems and Perplexities, 319—324. Notes and Observations, 325—335. Discussion, 336—339. Received, 340—349. Announcements, 350.

XV

Revue d'Esthétique Vol. XIII, Nr 4 (1960). SOURIAU E. — Jacques G. Kraft 369—374. GRELET G. — Interprétation et improvisation, 375—391. SUPIČIĆ I. — Esthétique musicale et sociologie de la musique, 392—402. FLORENNE L. — Le IVe Congrès international d'esthétique, 403—417. Séances de la Société Française d'Esthétique, 418—456. Analyses, 457—465. Analyses, 457—465. Tables du tome XIII, 466—468.

Revue d'Esthétique Vol. XIV, Nr 1 (1961). BRION-GUERRY L. — Esthétique du portrait cézannien, 1—26. JEREMIC P. M. — L'esthétique yougoslave du XXe siècle, 27—38. PASSERON R. — Le peintre et les leçons de la nature, 39—65. Séances de la Société Française d'Esthétique, 66—94. Analyses, 95—112.

XVI

Revue Internationale de Philosophie No 58 (1961). PERELMAN Ch. — Jugements de valeur, justification et argumentation, 327—335. BELAVAL Y. — Livres remarques sur l'argumentation, 336—352. JOHNSTONE H. W. Jr. — Argumentation and Inconsistency, 353—365. AYER A. J. — On the Probability of Particular Events, 336—375. BOBBIO N. — Pareto e la teoria dell'argomenta-

zione, 376—399. FORIERS P. — Réflexions sur l'argumentation juridique, 400—409. GRYNPAS M. J. — Remarques sur le problème de la critique philosophique en philosophie, 410—432. Analyses et comptes rendus: Ong W. J. — Ramus, Method and the Decay of Dialogue, (M. Loreau), 433—436. Palter R. M. — Whitehead's Philosophy of Science, (P. Diamadopoulos), 436—440. Werner Ch. — L'âme et la liberté suivi de Essai d'une nouvelle monadologie, (J. Paumen), 440—441. Ehrlich W. — Grundlinien einer Naturphilosophie, (K. Oedingen), 441—443. Dupréel E. — La consistance et la probabilité constructive, (J. Paumen), 443—444. Ouvrages reçus, 445—447. Revue des revues, 448—459.

Revue Internationale de Philosophie No 59 (1962). L'EXPRESSION: NICOL E. — Verdad y Expresión, 3—39. SOURIAU E. Architectonique de l'expression, 40—63. FISHER J. J. — Expression Theory Reexamined 64—74. TATARKIEWICZ W. — Les variétés de l'expression, 75—89. IMAMICHI A. T. — L'expression et son fondement logique, 90—101. FORMIGARI L. — Sulla genesi del concetto di espressione. Il Settecento inglese, 101—115. Variétés: CAPITAN W. H. — Literary Truth without Empirical Claims, 116—126. Ouvrages reçus, 127—130. Revue des revues, 131—144.

XVII

Revue de Métaphysique et de Morale No 3 (1961). PRUSSEN J. — „L'Esprit", notion métaphysique, 237—252. JACOB A. — Nature et histoire à la lumière de la linguistique, 253—264. BEIGBEDER M. — La bouteille à la mer (Esquisse d'un marxisme du XXe siècle), 265—285. HOLZMAN D. — Poésie et philosophie chez T'ao Yuan-ming, 287—305. Études critiques: WAHL J. — Le cas Nietzsche, par Karl Schlechta, 306—311. ORTIGUES E. — Réflexions sur la théologie de Gaston Fessard, 312—325. WAHL J. — Physique et philosophie. La science moderne et révolution, par Werner Heisenberg, 326—333. LEVY P. — La logique et le bon sens dans la discussion des problèmes philosophiques, 334—344. TILLIETTE X. — Mystique et métaphysique: à propos d'un livre récent, 345—360. HERSCH J. — Recherche de la liberté, d'après Daniel Christoff, 361—364. Notes critiques, 365—371: Targu A. S. — Philosophie im Mittelpunkt. Ent-

wurf einer Ontophänomenologie. Il Mondo nelle prospettive cosmologica, assiologica, religiosa. (Studi in onore di M. F. Sciacca). Castelli E. — L'enquête quotidienne. (Lucas E. — Théorie des nombres, T. I.) International Philosophical Quarterly (volume I, no 1).

XVIII

Revue Philosophique No 4 (1961). FRÉCHET M. — Les tendances générales de l'oeuvre scientifique d'Émile Borel, 397—416. VUILLEMIN J. — La démonstration de l'irrationalité de π chez Leibniz, Lambert et Kant, 417—431. CAHN Th. — Un aspect physiologique de l'analyse sensorielle et instrumentale du monde 433—440. RAIGA A. — Le Bactériophage de d' Hérelle. Révélation du phénomène naturel de la guérison et du traitement „idéal” des maladies infectieuses, 441—473. PIAGET J. — Défense de l'épistémologie génétique contre quelques objections „philosophiques”, 475—500. STAHL G. — Temps et existence, 501—507. *Revue critique*: CLAVELIN — Mathématiques et métaphysique chez Descartes, par Jules Vuillemin, 509—519. Analyses et comptes rendus, 521—538: Wittgenstein L. — Tractatus logico-philosophicus, testo originale, versione italiana a fronte, introduzione critica e note a cura di G. C. M. Colombo, (R. Blanché). Freudenthal H. — Lincos, design of a language for cosmic intercourse, part I., (R. Blanché). Blanché R. — Introduction à la logique contemporaine, (A. L. Leroy). Gormsen M. — Tilvaerelse, Forste Bind, (A. L. Leroy). Burgers J. M. — Ervaring en conceptie, (M. Francès). Munitz M. K. — Space, Time and Creation, philosophical aspects of scientific cosmology. — Munitz M. K. — Theories of the Universe from Babylonian Myth to Modern Sciences, (A. L. Leroy). GEY-MONAT L. — Matematica ed esperienza, (E. Namer). Weyl H. — Temps, espace, matière, Leçons sur la théorie de la relativité générale, (A. L. Leroy). Gonsseth F., et divers. — La métaphysique et l'ouverture à l'expérience, (R. Blanché). Ushenko A. P. — The Field Theory of Meaning, (P. Fruchon). Arcidiacono G. e S. — Visione unitaria dell'universo, (E. Namer). Cassirer E. — Zur modernen Physik, (H. Dussort). Lehel F. — That Magic they call Atomic Science, (A. L. Leroy). Elsasser W. M. — The Physical Foundation of Biology, (A. L. Leroy). Dagognet F. — Philosophie biologique, (G. Cury). Meyer F. — Problématique de l'évolution, (C. Prévost).

Chauchard P. — La création évolutive, (C. Prévost). Callot E. — Philosophie biologique, (C. Prévost). Vernet M. — L'âme et la vie, (G. Cury). Bunge M. — Metascientific Queries, (A. L. Leroy). Chauchard P. — La maîtrise du comportement, (A. L. Leroy). Chateau R. — Problèmes biologiques, problèmes religieux, (A. L. Leroy). Brunner F. — Science et réalité, (R. Blanché). Winter M. — Le secret de Satan, (A. L. Leroy). Valeri P. — Il metodo fenomenologico e la fundazione della filosofia, (A. Forest). Carnet de notes, 539—540. Informations, 541—542. Notices nécrologiques, (Maurice Merleau-Ponty, Albert Bayet, C. G. Jung), 543—544. *Revue des revues*, 545—574. Ouvrages déposés au bureau de la „Revue”, 575—584. Table des matières, 585—588.

XIX

Science & Society Vol. XXV, No 3 (1961). HALPERIN M. — Growth and Crisis in the Latin American Economy, 195—228. GUSTAFSSON G. — Rostow, Marx and the Theory of Economic Growth, 229—244. Review Article: Schlesinger R. — Looking Backward and Forward, 245—259. Communications: LAMB H. B., LEHRMAN N. S. — On Alienation: Two Contrasting Views, 260—269. Book Reviews, 270—287: Lador-Lederer J. J. — Capitalismo mondiale e cartelli tedeschi tra le due guerre, (A. Pesenti). — Carr E. H. — Socialism in One Country, 1924—1926 (Volumes V and VI of „A History of Soviet Russia), (J. Somerville). — Millis W., Mansfield H. C., Stein H. — Arms and the State, (R. G. Colodny). — Garner R. — Henry Vaughan: Experience and the Tradition, (Ch. Hill). — Virtanen R. — Claude Bernard and His Place in the History of Ideas, (R. W. Heurtley, Jr.). — Greene D. J. — The Politics of Samuel Johnson, (A Briggs). — Books Received, 288.

Science & Society Vol. XXV, No 4 (1961). HARRISON R. — British Labor and American Slavery, 291—319. GENOVESE E. D. — The Slave South; An Interpretation, 320—337. REVIEW ARTICLE: MINS H. F. — A Budget of Books on Cuba, 338—346. Communication: Du BOIS W. E. B. — The Negro and the American Civil War, 347—352. Book Reviews, 353—378: Broderick F. L. — W. E. B. Du Bois: Negro Leader in a Time of Crisis, (S. T. McSeveney). Donald D. ed. —

Why the North Won the Civil War; Jafa H. V. — Crisis of the House Divided, (M. Shortreed). Filler L. — The Crusade Against Slavery: 1830—1860, (H. Aptheker). Miles E. A. — Jacksonian Democracy in Mississippi, (H. D. Woodman). Nevins A. — The War For the Union: The Improvised War, 1861—1862, (J. Tricamo). Williamson Ch. — American Suffrage from Property to Democracy, (J. Boskin). Staudenraus P. J. — The African Colonization Movement, 1816—1865, (O. H. Olsen). Needham J. — Science and Civilization in China, Volume III: Mathematics and the Sciences of the Heavens and the Earth, (O. J. Struik). Kracauer S. — Theory of Film: The Redemption of Physical Reality, (H. Biberman). Parmelee M. — The History of Modern Culture, (H. Selsam). Book Notes: The Civil War Era, 379—382. Index of Volume XXV, 383—384.

XX

Theoria Vol. XXVII, part III (1961). BERG J. — An examination of the ontological proof, 99—106. FISHER M. — A three-valued calculus for deontic logic, 107—118. HINTIKKA J. — Modality and quantification, 119—128. OPAŁEK K. — The Leon Petrażycki theory of law, 129—150. TÖRNEBOHM H. — A study in modal logic, 151—164. Discussions. FURBERG M. — Mr Halldén on essence statements, 165—182. HALLDÉN S. — Reply to Mr Furberg, 182—187. Books Received, 188—189.

XXI

Woprosy Filozofii — 8 (1961). Pieredowaja — Programma postrojenija komunizma, 3—14. W. W. PŁATKOWSKIJ — Partija stroitielej komunizma, 15—27. D. M. KUKIN — Wdochnowlajszczije znamija borby za komunizm, 28—39. J. A. KRASIN — Mirnoje sosuszczestwowanije — obiektywnej nieobcgodimost' rozwitija czelowieczeskogo obszczestwa, 40—51. A. C. MIELNIKOW, N. W. OPARIN — W poiskach wychoda, 52—65. A. I. UJEMOW — Niekotoryje tiendencji w razwitii jestiestwiennych nauk i principy ich klasyfikacji, 66—75. N. A. WARWAROW, E. T. FADIEJEW — Filozofskie problemy astronautiki, 76—87. Naucznyje soobszczenija i publikacji, 88—100. Diskusji i obsaždienija, 101—132. Dla izuczajuszczich filozofiju, 133—152. Naucznaja žižń, 153—161. Kritika i bibliogra-

fia, 162—183. Reziume na anglijskom jazykie, 184.

Woprosy Filozofii — 9 (1961). Pieredowaja — Kommunizm i socjalnyj progress, 3—14. E. L. MANIEWICZ — O likwidacji razliczij mieždu umstwiennym i fiziceskim trudom w period razwirutnogo stroitielstwa komunizma, 15—28. M. D. KAMMARI — Stroitelstwo komunizma i dalniejšzije bliženije nacji w SSSR, 29—43. DJTIER BERGNER — Katolicizm i prawyj socjalizm w Zapadnoj Giermanii, 44—52. J. A. LEWADA — Sowremennoje „socjalnoje christianstwo”, 53—64. D. P. GORKIJ — O widach naucznych abstrakcji i sposobach ich obosnowanija, 65—78. Naucznyje soobszczenija i publikacji, 79—88. Diskusji i obsuždienija, 89—104. Dla izuczajuszczich filozofiju, 105—121. Naucznaja žižń, 122—132. Kritika i bibliografija, 133—174. Nowaja literatura, 175—183. Reziume na anglijskom jazykie, 184.

Woprosy Filozofii — 10 (1961). Pieredowaja — Kommunizm i narod, 3—10. M. B. MITIN — Sowietkoje gosudarstwo i stroitelstwo komunizma, 11—27. P. N. FIEDOSIEJEW — Dialektika piererastanija socjalizma w komunizm, 28—42. E. K. FIEDOROW — Ucenije i borba za mir, 43—57. A. I. GOŁOTA, B. I. KOROLEW — Socjalnaja priroda sowietkoj inteliģenciji, 58—69. M. I. BOBNIEWA — Tiechnika i czelowiek, 70—81. G. N. DŽIBŁADZE — Waża Pszawiewa (literaturno-esteticzeskije wzglady), 82—91. Naucznyje soobszczenija i publikacji, 92—104. Diskusji i obsuždienija, 105—139. Dla izuczajuszczich filozofiju, 140—153. Kratkije zamietki i pisma, 154—158. Kritika i bibliografija, 159—183. Reziume na anglijskom jazykie, 184—186.

Woprosy Filozofii — 11 (1961). Pieredowaja — XXII sjezd KPSS i zadaczi sowietkoj filozofii, 3—15. A. S. KOWALCZUK — O charakterie pierecho-da k wyjšzej fazie komunizma, 16—28. A. K. KURYLEW — O wsiestoronnym razwitii licznosti pri komunizmie, 29—41. W. I. BORSZUKOW — Sowietkoje iskusstwo i komunizm, 42—53. M. E. OMIELJANOWSKIJ — Problema nagladnosti w fizikie, 54—62. I. T. FROLOW — O mietodach sowremenno-go biologiceskogo issledowanija, 63—75. STIENLI B. RAIERSON (Kanada) — Niekotoryje tiendenciji razwitija socjalnych nauk w Kanadzie, 76—88. T. A. SO-

LOWIEW — Estieticzeskije wzglady N. A. Dobrolubowa, 89—100. A. W. GULYGA — Matierializm i utopiczeskij socjalizm w niemieckoj filosofii XVIII wieka, 101—110. Naucznyje soobszczeni-ja i publikacjii, 111—125. Dla izuczajuszczich filosofiju, 126—137. Kratkije zamietki i pisma, 138—141. Nauczna-ja žizn', 142—155. Kritika i bibliografija, 156—179. Nowaja literatura, 180—182. Rezi-ume na anglijskom jazykie, 183—186.

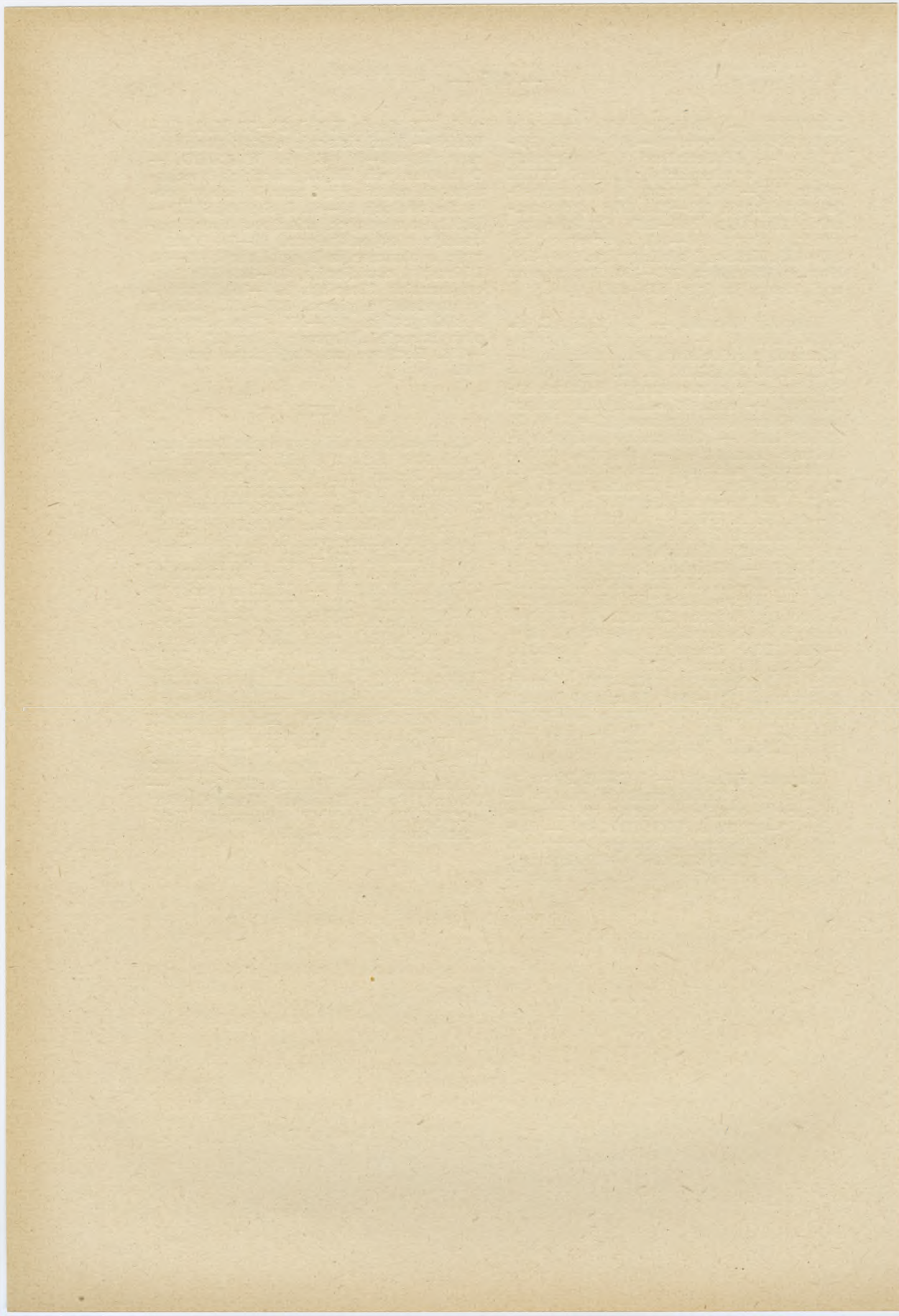
Woprosy Filosofii — 12 (1961). C. A. STIEPANIAN — Osnownyje zakonomiernosti stroitelstwa kommunizma, 3—11. A. N. MASLIN, G. W. OSIPOW — Sojedinenije umstwiennogo i fiziczeskogo truda — odna iz waźniejszych zadacz stroitelstwa kommunizma, 12—23. G. Z. APRESIAN — Sowietkoje samodiejatelnoje iskusstwo — sredstwo wsiesstoronnogo razwitija czelowieka, 24—33. T. I. OJZIERMAN — „Promietiejewa jeres'” i antikomunisticzeskaja istierija, 34—44. W. A. FOK — O roli principow otnositelnosti i ekwiwalentnosti w teoririi tiagotienija Einsztiejna, 45—52. W. A. SZTOFF — Gnoseologiczeskije funkcji modieli 53—65. N. W. MOTROSZILOWA — Fienomienologija E. Gusserla i osnownyj wopros filosofii, 66—79. Naucznyje soobszczeni-ja i publikacjii, 80—101. Dla izuczajuszczich filosofiju, 102—121. Nauczna-ja žizn', 122—137. Kritika i bibliografija, 138—170. Nowaja literatura, 171—175. Ukazatel statiej pomieszczennyh w žurnale „Woprosy Filosofii” w 1961 g., 176—182. Rezi-ume na anglijskom jazykie, 183.

Woprosy Filosofii — 1 (1962). Pieredowaja — Ideologiczeskaja rabota — moguczeje oružije w borbie za kommunizm, 3—12. B. S. UKRAINCEW — Nowyj tip obszczestwiennogo progressa, 13—24. A. F. OKUŁOW — Niekotoryje woprosy razwitija sowietkoj filosofii

posle XX sjezda KPSS, 25—38. K. I. GULIAN — Marksistskaja etika i problema cennosti, 39—53. E. G. WACURO — O niekotoryh fizjologiczeskich mehanizmach ostroženija i razwitija ich w processie ewolucji 54—61. I. S. NARSKIJ — Kritika osnownych principow teoririi poznani-ja nieopozitiwizma, 62—70. Naucznyje soobszczeni-ja i publikacjii, 71—82. Diskusji i osuždienija, 83—133. Dla izuczajuszczich filosofiju, 134—153. Kratkije zamietki i pisma, 153—158. Kritika i bibliografija, 159—174. Tiematiczeskij plan žurnala „Woprosy Filosofii”, 175—181. Rezi-ume na anglijskom jazykie, 181.

XXII

Zeitschrift für philosophische Forschung
Band XV, Heft 2 (1961). JONAS H. — Homo Pictor und die Differenzia des Menschen, 161—176. LIEBRUCKS B. — Zwei Sprachstufen, 177—220. Hildebrandt K. — Die Geltung der Mythologie Schellings (Fortsetzung von S. 38 dieses Bandes, Schluss), 221—236. Berichte und Mitteilungen: Baron von FREYTAG-LÖRINGHOFF B. — Günther Jacoby 80 Jahre alt, 237—249. KLEMMT A. — Die philosophische Entwicklung Karl Leonhard Reinholds nach 1800 (Fortsetzung von S. 101 dieses Bandes, Schluss), 250—277. Aus dem philosophischen Leben, 278—282. Buchbesprechungen, 283—304: Moix C. — La Pensée d'Emmanuel Mounier, (H. Riefstahl). Kremer-Marietti A. — Thèmes et Structures dans l'oeuvre de Nietzsche, (W. Schlegel). Heine-mann F. — Die Philosophie im XX. Jahrhundert, (R. Wisser). Blanke F. — Johann Georg Hamanns Hauptschriften erklärt, II. Band, (F. Vonessen). Zeitschriftenschau, 305—319.

Zapiski bibliograficzne

a) Prace polskie i przekłady na język polski

(zestawił H. Moese)

Skróty

AK = Ateneum Kapiąskie, Włocławek. ArchHFMSp = Archiwum Historii Filozofii i Myśli Społecznej, Warszawa. Arg = Argumenty, Warszawa. AUMCS = Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Lublin. BiKlFi = Biblioteka Kłasyków Filozofii, Warszawa. ColTh = Collectanea Theologica, Warszawa. Cz = Czytelnik, Warszawa. DzL = Dziennik Literacki, Kraków. Euh = Euhemer, Warszawa. GŁN = Głos Nauczycielski, Warszawa. HD = Homo Dei, Kraków. Kier = Kierunki, Warszawa. KsiW = Książka i Wiedza, Warszawa. KwH = Kwartalnik Historyczny, Warszawa. KWHNT = Kwartalnik Historii Nauki i Techniki, Warszawa. KwPe = Kwartalnik Pedagogiczny, Warszawa. KuSp = Kultura i Społeczeństwo, Warszawa. L = Lublin. Ł = Łódź. ŁTN = Łódzkie Towarzystwo Naukowe. Mea = Meander, Warszawa. MON = Ministerstwo Obrony Narodowej. NaP = Nauka Polska, Warszawa. NDr = Nowe Drogi, Warszawa. NKs = Nasza Księgarnia, Warszawa. NKu = Nowa Kultura, Warszawa. NLWyd = Nowiny Literackie i Wydawnicze, Warszawa. NSzk. = Nowa Szkoła, Warszawa. Ossol = Ossolineum, Wrocław. PAN = Polska Akademia Nauk, Warszawa. PaLi = Pamiętnik Literacki, Wrocław. Per = Perspektywy, Katowice. PiP = Państwo i Prawo, Warszawa. PIN = Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa. Pń = Poznań. Pm = Pomorze, Bydgoszcz. Pol = Polityka, Warszawa. Polem = Polemika. Pro = Problemy, Warszawa. PrzH = Przegląd Historyczny, Warszawa. PrzHu = Przegląd Humanistyczny, Warszawa. PrzK = Przegląd Kulturalny, Warszawa. PrzOr = Przegląd Orientalistyczny, Warszawa. PrzPs = Przegląd Psychologiczny, Poznań. PrzSoc = Przegląd Socjologiczny, Łódź. PrzZa = Przegląd Zachodni, Poznań. PSB = Polski Słownik Biograficzny, Kraków. PsWy = Psychologia wychowawcza, Warszawa. PWN = Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa. PZWL = Państwowe Zakłady Wydawnictw Lekarskich, Warszawa. PZWS = Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, Warszawa. Rec. = Recenzja. RFil = Roczniki Filozoficzne KUL. RHist = Roczniki Historyczne, Poznań. ROr = Rocznik Orientalistyczny, Warszawa. RTe = Roczniki Teologiczno-Kanoniczne, Warszawa. RuFi = Ruch Filozoficzny, Toruń. RuPE = Ruch Prawniczo-Ekonomiczny, Poznań. SGPiS = Szkoła Główna Planowania i Statystyki, Warszawa. SN = Studium Nauczycielskie. SPAN = Sprawozdania Wydziału Nauk Społecznych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa. SPTPN = Sprawozdania Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Poznań. StFi = Studia Filozoficzne, Warszawa. STNT = Sprawozdania Towarzystwa Naukowego w Toruniu. StLo = Studia Logica, Poznań. StMNP = Studia i Materiały Nauki Polskiej, Warszawa. StPs = Studia Psychologiczne, Wrocław. T = Toruń. TNT = Towarzystwo Naukowe w Toruniu. TP = Tygodnik Powszechny, Kraków. TrLu = Trybuna Ludu, Warszawa. TrLi = Trybuna literacka, Warszawa. TrWo = Trybuna Wolności, Warszawa. Tw = Twórczość, Kraków. TWP = Towarzystwo Wiedzy Powszechnej, Warszawa. WAP = Wojskowa Akademia Polityczna, Warszawa. WLit = Wydawnictwo Literackie, Kraków. WLud = Wojsko Ludowe, Warszawa. Wr = Wrocław. Wszt = Wszechświat, Warszawa. WSE = Wyższa Szkoła Ekonomiczna. WSP = Wyższa Szkoła Pedagogiczna. WP = Wiedza Powszechna, Warsza-

wa. WUML = Wojewódzki Uniwersytet Marksizmu i Leninizmu. Wwa = Warszawa. Wych = Wychowanie, Warszawa. WychPrz = Wychowanie w Przedszkolu, Warszawa. WŻ = Wiedza i Życie, Warszawa. ZaStEk = Zaoczne Studium Ekonomiczne, Warszawa. ZeNaKUL = Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu w Lublinie. ZeNaUJ = Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. ZeNaUŁ = Zeszyty Naukowe Uniwersytetu w Łodzi. ZeNaUMK = Zeszyty Naukowe Uniwersytetu M. Kopernika w Toruniu. ZeNaUWr = Zeszyty Naukowe Uniwersytetu we Wrocławiu. ZeNaWSPW = Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Warszawie. ZeTe = Zeszyty Teoretyczno-Polityczne, Warszawa. ZiK = Życie i Kultura, Warszawa. ŻLit = Życie Literackie, Kraków. ŻMy = Życie i Myśl, Warszawa. ZSN — Zaoczne Studium Nauczycielskie. ŻSzW = Życie Szkoły Wyższej, Warszawa. ŻWa = Życie Warszawy, Warszawa.

1961

Filozofia w ogóle

Bibliografia, słowniki, zjazdy, organizacje

Gogacz M. Filozoficzne podstawy personalizmu. (Sprawozdanie z IV Tygodnia Filozoficznego KUL). ZeNaKUL 1961 nr 2 s. 146—153.

Krapiec M. Podsumowanie [Tygodnia Filozoficznego KUL]. Streszcz. J. G. Znak 1961 nr 5 s. 691—693.

Seminarium dyskusyjne [w ramach IV tygodnia Filozoficznego KUL]. Znak 1961 nr 5 s. 646—650.

Sprawozdania z posiedzeń. Wydział Filozoficzny [Towarzystwa Naukowego KUL]. SKUL nr 11:1960 s. 59—72.

Stępień A. Środowisko filozoficzne KUL. Znak 1961 nr 4 s. 574—9.

Strelcyn St. Seminarium problemów naukowych i filozoficznych przy Uniwersytecie w Meksyku. KuSp 1961 nr 1 s. 252—255.

Z dziejów podziemnego Uniwersytetu Warszawskiego. Wspomnienia: T. Kotarbiński i in. Wwa 1961 Iskry s. 315 z1 30,—

Zagadnienia ogólne

Bortnowska H. Światopogląd — filozofia — nauki szczegółowe. Znak 1961 nr 4 s. 563—573.

Kotarbiński T. Nauka świadoma zadań. Rozm. przepr. T. Jackowski. ŻWa 1961 nr 90 s. 1—2.

Schaff A. Sytuacja i aktualne zadania polskiej filozofii. NDr 1961 nr 3 s. 67—82.

Wilkanowicz St. Powrót z krainy filozofów [Sprawa kultury filozoficznej]. Znak 1961 nr 2 s. 137—153.

Wstępy, podręczniki, nauczanie

Historia filozofii. T. 1: Filozofia starożytna i średniowieczna. Tł. z ros. Wwa 1961 KsiW s. 567 portr. 20 z1 40,—

Adamiak S. Filozofia wkracza do szkoły. Wych 1961 nr 7 s. 21—3.

Beylin P. Estetyka w szkole? [O włączenie problematyki estetycznej do propedeutyki filozofii]. Przk 1961 nr 19 s. 10.

Czerwiński J. Młodzież a kontrowersja świata współczesnego. [Z doświadczeń lekcji propedeutyki filozofii]. Wych 1961 nr 5 s. 7—12, il.

Czerwiński J. Młodzież o propedeutyce filozofii. Arg 1961 nr 22 s. 8, 11.

Czerwiński J. Z pozycji praktyka. Propedeutyka filozofii w szkole. Arg 1961 nr 7 s. 3, 9.

D. B. Uczymy logicznego myślenia. Po spotkaniu nauczycieli z prof. Kotarbińskim. GiN 1961 nr 18 s. 4.

Hajduk W. Pierwsze postulaty i doświadczenia. Propedeutyka filozofii w szkole. Wych 1961 nr 10 s. 35—6.

Martel K. Marksizm — filozofia krytyczna. (W związku z nauczaniem propedeutyki filozofii w szkołach średnich). Wych 1961 nr 3 s. 6—7.

Skorny Z. Zaczniemy od unowocześnienia programu psychologii. GiN 1961 nr 22 s. 5.

Wałek W. Propedeutyka filozofii. Arg 1961 nr 17 s. 9.

Wydania i przekłady dzieł

Epiktetus. Diatryby. Encheiridion. Z dodaniem Fragmentów oraz Gnomologium Epiktetowego. Z grec. przeł. i oprac. L. Joachimowicz. 1961 PWN BiKlFi s. XXII, 555, portr. 1, bibl. zł 50,—

Seneca L. A. Listy moralne do Lucylusza. Przeł. z łac. W. Kornatowski. Wstęp i przypisy K. Leśniak. Wwa 1961 PWN BiKlFi s. XXVI, 740, portr. 1 bibl. zł 58,—

Theophrastus. Badania nad roślinami. Oprac i tłum. z grec. J. Schnayder. Kr 1961 PAN s. 386, powiel. zł 41, —

Współczesne kierunki filozofii

Marxizm

Alekseev M. N. Dialektyka form myślenia. Tł. z ros. H. Zelnikowa. Wwa 1961 PWN s. 346 zł 24,—

Schaff A. Człowiek i jego historyczna perspektywa. Arg 1961 nr 7 s. 1, 6—7.

Schaff A. Filozofia człowieka: Los człowieka przedmiotem filozofii? — O sensie życia. — Wolność a konieczność historyczna. — O odpowiedzialności moralnej. Przk 1961 nr 9—10 s. 1,7, nr 11 s. 4, nr 12 s. 6, nr 13 s. 7.

Schaff A. Filozofia człowieka: Marksistowska filozofia człowieka — Posłowie. Przk 1961 nr 14 s. 1,7, nr 15 s. 1.

Inne kierunki

Granat W. Elementy personalistyczne w egzystencjalizmie. Znak 1961 nr 5 s. 676—689.

Wojtyła K. Personalizm tomistyczny. Znak 1961 nr 5 s. 664—75.

Monografie o filozofach i pisarzach filozofujących

Kotarbiński T. Franciszek Bacon — wódarz nauki. KWHNT 1961 nr 2 s. 199—206. Tekst również w jęz ang. ros.

Leśniak K. Franciszek Bacon. Wwa 1961 WP s. 181, tabl. 1, ilustr., portr. bibl. zł 15,—

Maneli M. Franciszek Bacon teoretyk polityki i prawoznawstwa. Prawo i Życie 1961 nr 9 s. 6, nr 10 s. 3.

Suchodolski B. O bacanowskim „królestwie człowieka”. StFi 1961 nr 2 s. 3—29.

Suchodolski B. Znaczenie Bacona w dziejach nauki o człowieku. KWHNT 1961 nr 2 s. 207—224.

Nowicki A. Kategoria „metafory” w rozważaniach Bruna o religii, filozofii i nauce. Euh Zesz. filoz. 1961 nr 2 s. 3—19.

Stawar A. Brzozowski. KuSp 1961 nr 1 s. 3—23.

Buczyńska H. Cassirer o myśleniu mitycznym. Euh 1961 nr 5 s. 25—35.

Boisdeffre P. Myśl Teilharda de Chardin. Tł. z franc. J. Ewert. Kier 1961 nr 16—17 s. 4.

Grzeniewski L. B. O „Pałacach Boga” Leona C'hwistka. Współczesność 1961 nr 5 s. 4, 9.

Elzenberg H. Z dzienników 1941—1960. Znak 1961 nr 3 s. 302—265.

Jastrzębski A. Bibliografia polska Étienne Gilsona. ŻMy 1961 nr 3/4 s. 144—6.

Więckowski A. Tomizm Gilsona. Kier 1961 nr 9 s. 4.

Bielawski J. Ibn-Tufajl-Abubacer wielki filozof, lekarz i astronom arabski z XII w. Pro 1961 nr 5 s. 360—4, il.

Mortkowiec-Olczakowa H. O Karolu Irzykowskim. ŻLit 1961 nr 10 s. 6—7.

Białasik Fr. Przyrodnik pedagog, filozof. (Jan Jonston). Nadodrże 1961 nr 4 s. 5, il.

Pele J. Tadeusz Kotarbiński — nauczyciel. W 75 rocznicę urodzin. ŻWa 1961 nr 77 s. 3, il.

Krokiewicz A. Rozbrajanie szaleńców. (Uwagi o własnej pracy nad historią fi-

lozofii). Rozm. przepr. Z. Więckowski. Kier 1961 nr 7 s. 4, il.

Kołakowski L. Porażka chrześcijańskiej integracji racjonalizmu. Sprawa Fryderyka van Leenhof. StFi 1961 nr 2 s. 31—79.

Włodzimierz Iljicz Lenin. Życiorys. (Oprac. P. Pospiełow i in. Tł. z ros. Wwa) 1961 KsiW s. 693, tabl. 2, portr. 23, zł 25,—

Banaszuk W. Teoria idei ogólnych Locke'a i jej krytycy. ZeNaUWr nr 31 Ser. A 1961 z. 1 s. 25—70.

Fritzhand M. Człowiek, humanizm, moralność. Ze studiów nad Marksem. 1961 KsiW s. 200 zł 23,—

Fritzhand M. Ideał człowieka w młodszej twórczości Marksa. Euh Zesz. filoz. 1961 nr 2 s. 132—163.

Zawadzki J. Filozof-kardynał Mercier (1851—1926). Znak 1961 nr 4 s. 484—496.

Grzybowski K. Maurice Merleau-Ponty. ŻLit 1961 nr 22 s. 2.

Teresa, franciszkanka z Lasek. „Nikt nie jest samotną wyspą”. [Tomasz Merton]. TP 1961 nr 14 s. 3, 12.

Judenko K. Kazimierz Moszyński jako badacz wierzeń i magii. Euh 1961 nr 2 s. 52—66.

Kuczyński J. Personalizm i zaangażowanie. (Filozofia S. Mouniera). Arg 1961 nr 11 s. 1, 10.

Siemianowski A. Orientacja personalistyczna. (W związku z książką E. Mouniera). Więż 1961 nr 4 s. 5—12.

Szydelski Sz. Plutarch o Bogu. RTe T. 7: 1960 z. 1 s. 93—101.

Dür S. Niektóre aspekty teorii poznania Thomasa Reida. ZeNaUWr nr 31 Ser. A 1961 z. 1 s. 5—24.

Sito J. Spotkanie z lordem Russell. Współczesność 1961 nr 4 s. 1, 4.

Szmyd J. Santayana i jego teoria wolności. Euh Zesz. filoz. 1961 nr 2 s. 113—131.

Garewicz J. Schopenhauer i problemy wolności. StFi 1961 nr 1 s. 3—23.

Kasprzyk L. Herbert Spencer w literaturze polskiej AUMCS Sect. G v. 7: 1960 s. 277—293.

Narbutt J. Nietypowy jubileusz (Tartarkiewicz W.) TP 1961 nr 14 s. 8, il.

Zalewski S. Konfrontacje. Św. Tomasz a fizyka. Kier 1961 nr 10 s. 3, 11.

Lewi S. Odwroty od neopozytywistycznych dogmatów. (Poglądy F. Waismana). StFi 1961 nr 1 s. 195—200.

Metafizyka

Krapiec M., Kamiński St. Specyficzność poznania metafizycznego. Znak 1961 nr 5 s. 602—637.

Mascal E. L. Istnienie i analogia. Przeł. z ang. J. W. Zieliński. Wwa 1961 Pax s. 251 zł 35,—

Sciaccia M. F. Autonomia ontologii i prymat bytu. Tł. W Eborowicz. ZeNaKUL 1961 nr 1 s. 19—39.

Stępień A. Metafizyka a istnienie Boga. Znak 1961 nr 5 s. 638—45.

Suchodolski B. U źródeł nowożytnej antropologii. (Renesansowa antropologia filozoficzna). Arg 1961 nr 14 s. 3, 11, il.

Filozofia nauki

Voisé W. Antyk i rozwój renesansowej myśli poznawczej. Mea 1961 nr 4 s. 222—230

Voisé W. Jubileuszowe publikacje Uniwersytetu Bazylejskiego z zakresu historii nauki. KwHNT 1961 nr 2 s. 317—318.

Białobrzęski Cz. W sprawie badania genezy i rozwoju twórczości naukowej. ŻMy 1961 nr 1/2 s. 16—27.

Goldmann L. Nauki humanistyczne a filozofia. Przeł. z franc. E. Jerzyńska. Tekst przejrzał i przedm. opatrzył K. Pomian. W-wa 1961 KsiW s. 156 zł 15,—

Kamiński St. O naukach, których przedmiotem jest nauka. ZeNaKUL 1961 nr 1 s. 77—84.

Zonn Wl. O wolności nauki. Ilustr. J. Flisak. Przk 1961 nr 6 s. 1—2.

Logika i metodologia
Historia i zagadnienia ogólne

Bibliografia książek z zakresu logiki wydanych w latach 1959—1960. StLo T. 11: 1961 s. 263—266.

Przegląd czasopisma (Streszcz. art. z czas. obcych). StLo T. 11: 1961 s. 241—262.

Kubiński T. Katedra Logiki na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Annales Silesiae 1960 z. 4 s. 519—522.

Poszczególne zagadnienia

Ajdkiewicz K. Pomiar. StLo T. 11: 1961 s. 223—231.

Bocheński I. M., Church A., Goodman N. The problem of universals. Notre Dame 1956. Rec. Kmita J. StLo T. 11: 1961 s. 233—235.

Borkowski L. Dydaktyczne ujęcie zero-jedynkowej metody sprawdzania wyrażen węższego jednoargumentowego rachunku predykatów. StLo T. 11: 1961 s. 57—76, rys. tab.

Drabarek A., Ordon J. Teoria klasyfikacji przedmiotem pracy doktorskiej (obrona pracy doktorskiej mgr T. Wójcika). Normalizacja 1961 z. 1 s. 18.

Giedymin J. Indukcjonizm i atyindukcjonizm. SPTPN 1959 nr 1 s. 27.

Gordon M. W sprawie sporu o usprawiedliwienie indukcji. StFi 1961 nr 2 s. 145—172.

Grzegorzczak A. Aksjomatyczne badania pojęcia przedłużenia czasowego. StLo T. 11: 1961 s. 23—35.

Kamiński St. Tradycyjna teoria wnioskowania bezpośredniego jako pewien fragment dwuwartościowego rachunku zdań. StLo T. 11: 1961 s. 7—23, tab. wyk.

Kotarbińska J. Kontrowersja dedukcjonizm — indukcjonizm. StFi 1961 nr 1 s. 25—42.

Przełęcki M. Pojęcia teoretyczne a doświadczenia. StLo T. 11: 1961 s. 91—138.

Rudek W. W sprawie „pogranicza” logiki i językoznawstwa. ZeNaUW nr 31 Ser. A 1961 z. 1 s. 113—122.

Sadowski W. Pewien dowód zupełności dwuwartościowego rachunku zdań. StLo T. 11: 1961 s. 49—55.

Suszko R. Concerning the method of logical schemes, the notion of logical calculus and the role of consequence relations. StLo T. 11: 1961 s. 185—216.

Szaniawski K. On some basic patterns of statistical inference. StLo T. 11: 1961 s. 77—89.

Wiegner A. W sprawie języka filozofii materializmu marksistowskiego. SPTPN 1959 nr 1 s. 27—28.

Ziemiński Z. O zdaniowym charakterze norm tetycznych. StLo T. 11: 1961 s. 37—48.

Psychologia

Psychologia w ogóle i zagadnienia ogólne

Zawadzki B. Bibliografia prac psychologicznych opublikowanych w języku angielskim w latach 1948—58. PsWy 1961 nr 1 s. 114—118.

Cackowski Z. Obraz psychiczny a rzeczywistość. StFi 1961 nr 1 s. 43—71.

Kozielecki J. Ewolucja psychologii naukowej. StFi 1961 nr 2 s. 121—143.

Maziarz Cz. Problematyka psychologii ogólnej. KuSp 1961 nr 3 s. 8—10, il.

Reykowski J. Behawioryzm a psychoanaliza — spór metodologiczny. StFi 1961 nr 1 s. 101—134.

Systemy i podręczniki

Příhoda V. Wstęp do psychologii pedagogicznej. Przekł. autoryzowany. Wwa 1961 PZWS s. 387, rys., tab., bibl. zł 41,—

Zjawiska psychiczne

Kozielecki J. Modele myślenia. NSzk 1961 nr 2 s. 40.

Szuman St. O uwadze. Aktywizowanie i kształtowanie uwagi dowolnej uczniów

na lekcjach w szkole. Wwa 1961 PZWS s. 145, tabl. 10, rys. zł 10,50.

Zimny Z. Fizykalna teoria pomiaru funkcji intelektualnych. Pń 1961 PTPN s. 77, tab. 10, rys., bibl. zł 20,—

Psychologia jednostek i typów,
psychologia społeczna

Kozielecki J. Z zagadnień psychologii pracy. WŻ 1961 nr 4 s. 204—206.

Radwiłowicz R. O aktualnym stanie dyskusji nad rolą czynników biologicznych i społecznych w psychicznym zróżnicowaniu płci. PsWy 1961 nr 1 s. 67—75.

Reykowski J. Z badań nad sposobami przewidywania zachowań się ludzi. PsWy 1961 nr 1 s. 60—67.

Super D. E. Psychologia a użytkowanie kadr ludzkich. Tł. z ang. M. Choynowski. KuSp 1961 nr 1 s. 25—38.

Super D. E. Psychologia zainteresowań. Tł. z ang. PsWy 1961 nr 1 s. 10—24.

Rozwój psychiczny człowieka

Han-Ilgiewicz N. Trudności wychowawcze i ich tło psychiczne. Wwa 1961 PZWS s. 331, il., bibl. zł 27,50.

Hurlock E. B. Rozwój dziecka. Wyd. 2 Z ang. tłum. B. Hornowski, St. Kowalski, B. Rosemann. Wwa 1961 PWN s. 660, il., tab. zł 65,—

Jankowska A. Naśladownictwo u dzieci w wieku od 2 miesięcy do 2 lat włącznie. Ł 1961 Ossol ŁTN s. 95, tabl. 5, tab., bibl. zł 12,—

Pieter J. Psychologia uczenia się. Wwa 1961 PZWS s. 320, rys., tab., bibl. zł 31,50.

Słobodzian Z. Twórcza praca dziecka. Działanie jako droga poznania i rozwoju. Wwa 1961 PZWS s. 125, tabl. 64, il. zł 63,50

Etyka i teoria postępowania

Historia i zagadnienia ogólne

Stróżewski Wł. Książki o etyce. Znak nr 2 1961 s. 265—275.

Keller J. O naczelnej zasadzie moralności katolickiej. Euh 1961 nr 2 s. 43—51.

Keller J. U podstaw katolickiej doktryny moralnej. Wych 1961 nr 10 s. 11—14.

Kotarbiński T. Młode nauki ergologiczne. PrzKu 1961 nr 13 s. 3, il.

Krokiewicz A. Dobro zdobyte w trudzie. Fragm. z książki „Etyka Demokryta i hedonizm Arystypa”. Kier 1961 nr 7 s. 5.

Krokiewicz A. Dwie cnoty bohaterów Homera. Fragm. książki „Moralność Homera i etyka Hezjoda”. Kier 1961 nr 7 s. 5.

Majler J. O klasowym charakterze moralności. Wych 1961 nr 3 s. 8—10.

Olszewski W. Poglądy Boecjusza na prawo i etykę. ZMy 1961 nr 1/2 s. 85—98.

Rudziński A. Sprawiedliwość chrześcijańska wobec problemu nierówności majątkowych w I i II wieku. L 1960 KUL s. 141, bibl. zł 30,—

Sajdak-Michnowska E. Etyka religijna a etyka świecka. Konferencje rejonowe 1961 nr 1 s. 3—12.

Soldenhoff St. Czy potrzebny jest nam katechizm moralny? NDr 1961 nr 4 s. 40—46.

Szymański Wł. K. Metafizyczne podstawy etyki. Znak 1961 nr 5 s. 651—663.

Wieczorek B. Zasady marksistowskiej etyki normatywnej. Wych 1961 nr 7 s. 9—13.

Poszczególne zagadnienia

Cackowski Z. Normy moralne i sankcje moralne. KwPe 1961 nr 2 s. 195—208.

Kotarbiński T. Walory dobrego planu. NaP 1961 nr 1 s. 47—58.

Ziemiński Z. Normy moralne a normy prawne. SPTPN 1959 nr 1 s. 43—45.

Filozofia społeczeństw i nauk społecznych

Historia i zagadnienia ogólne

Doktryna Saint-Simona. Wykłady A. Bazarda i B. P. Infantina. Rok pierwszy

1829. Przedm. i objaśn.: C. Bouglé i E. Halevy. Tł. z franc. E. Bąkowska przy współpracy i pod red. L. Kołakowskiego Wwa 1961 KsiW s. 582, bibl. zł 50,—

Wiatr J. Prawa rozwoju społecznego. Wwa 1961 Iskry s. 97 zł 5,—

Filozofia prawa i państwa

Zakrzewska J. Polska Bibliografia Prawnicza. PiP 1961 z. 3 s. 565—571, z. 4/5 s. 857—866.

St. R. Przygotowania do VI Międzynarodowego Kongresu Prawa Porównawczego w 1962 r. PiP 1961 z. 4/5 s. 803—805.

Jaworski I. Zarys powszechnej historii państwa i prawa. Wwa 1961 PWN s. 355 zł 38,—

Kornatowski W. Nowe tendencje w historii doktryn politycznych. Ich znaczenie dla katolicyzmu społecznie postępowego. ŻMy 1961 nr 1/2 s. 38—63.

Maneli M. Historia doktryn polityczno-prawnych. Starożytność. Wyd. 2 Wwa 1961 Uniw. Warszawski s. 327 zł 19,—

Maneli M. Historia doktryn polityczno-prawnych. Średniowiecze. Tomizm, herezje, ruchy plebejskie. Wyd. 2 Wwa 1961 Uniw. Warszawski s. 98 zł 6,—

Maneli M. Historia doktryn polityczno-prawnych. Wiek XVI—XVIII. Cz. 1: N. Macchavelli. Wwa 1961 Uniw. Warszawski s. 95, bibl. zł 6,—

Northrop F. St. C. The complexity of legal and ethical experience. Boston 1959 Rec. Kowalski J. PiP 1961 z. 3 s. 523—525.

Smiałowski J., Lang W., Delorme A. Z zagadnień nauki o normie prawnej. Wwa 1961 PWN s. 241 zł 20,—

Filozofia gospodarcza

Bibliografia zagadnień ekonomicznych. Przegląd bibliogr. Piśmiennictwo ekonomiczne. 1961 z. 1 s. 1—56.

Noty bibliograficzne z zakresu ekonomii. Ekonomista 1961 nr 1 s. 215—224.

Lange O. Pisma ekonomiczne i społeczne. 1930—1960. Wwa 1961 PWN s. 468, portr. 1, rys., bibl. zł 50,—

Łukaszewicz A. Socjalizm ricardiański w historii ekonomii politycznej. Wwa 1961 PWN s. 309, bibl., zł 22,—

Minc Br. Działanie prawa wartości w socjalizmie. Ekonomista 1961 nr 1 s. 3—16.

Filozofia kultury

Adler E. Pietyzm i jego rola w kulturze niemieckiego Oświecenia. Euh 1961 nr 5 s. 12—24.

Burckhardt J. Kultura Odrodzenia we Włoszech. Próba ujęcia. Przeł. z niem. M. Kreczkowska. Wstęp M. Brahmer. Wwa 1961 Cz s. XIV, 374, portr. 1, bibl. zł 55,—

Huizinga J. Jesień średniowiecza. Przeł. z niem. T. Brzostowski, Wstęp H. Barycz. Posłowie St. Herbst. Wwa 1961 PIW s. 451, tabl. 17 w tym portr. zł 65,—

Filozofia wychowania

Podręczniki, wydania pism, opracowania zbiorowe

Dawid J. Wł. Pisma pedagogiczne. Wybór, oprac., wstęp: R. Wroczyński. Wr 1961 Ossol PAN s. LII, 191, tab., bibl. zł 32,—

Nawroczyński B. Zasady nauczania. Wyd. 3 Wr Ossol s. 376 zł 30,—

Okoń St. Proces nauczania. Wyd. 4 Wwa 1961 PZWS s. 307 tab., bibl. zł 19,—

Śniadecki J. Pisma pedagogiczne. Wstęp i komentarz J. Hulewicz. Wr 1961 Ossol PAN s. CIX, 389, portr. 1, bibl. zł 58,—

Poszczególne zagadnienia

Gołaszewski T. Pracownik kultury. Osobowość, rola społeczna, klasyfikacja. Wwa 1961 Wyd. Związkowe s. 166, bibl. zł. 18,—

Karpowicz W. Metodyka nauczania biologii. Wwa 1961 PWN s. 133, rys. bibl. zł 9,—

Lisicki A. Metodyka nauczania astronomii w szkołach średnich. Wwa 1961 PZWS s. 171, rys., tab. zł 11,50

Sońnicki K. Prawo, norm, zasada. Ruch pedagogiczny 1961 nr 2 s. 37—42.

Zaczyński Wl. Zasady nauczania a kształtowanie światopoglądu. Wych 1961 nr 9 s. 26—28.

Zborowski J. Proces nauki domowej ucznia. Wwa 1961 PZWS s. 264 tab., bibl. zł 14,—

Filozofia przyrody

Fotyma Cz. Rozwój fizyki w Polsce w wieku XIX i pierwszej połowie wieku XX. Fizyka w Szkole 1961 nr 2 s. 65—76.

Bohr N. Jedność wiedzy ludzkiej. Tł. z ang. M. Hurwic. Pro 1961 nr 4 s. 242—247, il.

Boiteau P. Ewolucja filozoficzna koncepcji w biologii. Tł. z franc. ZeTe 1961 nr 2 s. 69—80.

Kotula K. Co to jest Biblia. Istota, powstanie i treść. Wwa 1961 Wyd. „Zwistun” s. 214 z. 15,—

Lewis J. Nauka, wiara i sceptycyzm. Przeł. z ang. pod red. Wł. Krajewskiego. Wwa 1961 PWN s. 172 zł 15,—

Religia i laicyzacja. Materiały do studiowania zagadnień światopoglądowych i naukowego ateizmu. Wwa 1961 KsiW s. 301, bibl. zł 12,—

Robertson A. Pochodzenie chrześcijaństwa. Wyd. 2 Tł. z ang. T. Święcka Wwa 1961 KsiW s. 296 zł 25,—

Sikorski A. Istota, źródła i funkcje społeczne religii. Wojsko ludowe. 1961 nr 3 s. 57—63.

Wach J. Socjologia religii. Tł. z ang. Z. Poniatowski, B. Wolniewicz. Wwa 1961 KsiW s. 523 zł 50,—

b) Prace w językach obcych (zestawił Leon Gumański)

Dorda J. Fizyka w zagadnieniach światopoglądu. Znak 1961 nr 2 s. 223—232.

Kerszman G. O niektórych spornych zagadnieniach genetyki. StFi 1961 nr 2 s. 97—120.

Ostachowski E. Problem początku życia. ŻMy 1961 3/4 s. 5—15.

Filozofia religii

Margul T. Bibliografia bieżąca zagadnień religioznawczych. Euh 1961 nr 2 s. 103—107.

Przegląd czasopism religioznawczych. (Streszcz. art. z czas. obcych). Euh 1961 nr 2 s. 99—102.

Podręczna encyklopedia biblijna. Dzieło zbior. pod red. E. Dąbrowskiego. T. 2: M-Z. Pń 1960 Księgarnia św. Wojciecha s. 848, map 11, pl. 1., bibl. T. 1—2 zł 480,—

Granat W. Dogmatyka katolicka. T. 2: Bóg Stwórca, aniołowie, człowiek. L 1961 KUL s. 463, tabl. 6, bibl. zł 90,—

Koniński K. L. O wolności myśli. Fragm. pracy pt. „Dyskurs o religii”. Znak 1961 nr 3 s. 287—301.

Filozofia w ogóle

Bibliografia, słowniki, zjazdy, organizacje

Abbagnano (Nicola), Dizionario di filosofia. Torino, Unione Tipografico-Editrice Torinese, 1961, 905, p., 9000 L.

Bergson et nous. Actes du X-e Congrès des Sociétés de Philosophie de Langue Française, Paris, 17—19 mai 1959. Vol. II: Discussions (Vol. I: Communications) Bull. Soc. franç. Philos., 1959 (54), numéro spécial. Paris, A. Colin, 1960, 322 p., 18 NF.

Pierre de Bergame, In Opera sancti Thomae Aquinatis Index seu Tabula aurea Editio fotypica. Roma, Edit. Paulinae, 1960, 1250 p.

Répertoire des médiévistes européens, par M. Th. d'Alverny, Y. Labande-Mailfert, E. R. Labande (Publications du Centre études médiévales, 36, rue de la Chaîne, 1960, 272 p., 12 NF.

Zagadnienia ogólne

Bergman (S. H.), (ed.), Studies in Philosophy. Ed. on behalf of the Faculty of humanities (Scripta Hierosolymitana, 6)

Oxford, Oxford Univ. Press, 1960, 318 p., 40 s.

Hall (Everett Wesley), *Philosophical Systems; A Categorical Analysis*. Chicago, Univ. of Chicago Press, 1960, X+170 p., 4 doll.

Wstępny, podręczniki,
nauczanie

Collins (James), *Readings in Ancient and Medieval Philosophy*. Selected with introduction and commentary (The College Readings Series, 6). Westminster (Md.), Newman Press, 1960, XV+340 p., 2,50 doll.

Cuvillier (Armand), *Textes choisis des auteurs philosophiques*. Tome I: Introduction générale, psychologie, esthétique. 8-e éd. Paris, Armand Colin, 1961, 347 p.

Hausmann (Bernard A.) *From an Ivory Tower. A Discussion of Philosophical Problems Originating in Modern Mathematics*. Milwaukee, Bruce Publ. Co., 1960, VII+122 p., 3,50 doll.

Stace (W. T.), *Mysticism and Philosophy*. Philadelphia, J. B. Lippincott, 1960, 349 p., 6 doll.

Utkin (S.), *Osnovy marksistsko-leninskoi etiki. Kurs lekcij*. Rostow — na Donu, Izdatelstwo Rostovskogo uniwiersiteta, 1961, 240 p.

Wesson (Virginia Geiger), *Philosophy for Children*. New York, Vantage Press, 1960, 43 p., 2 doll.

Wydania i przekłady dzieł

Alberti Magni *Metaphysica*. Libros quinque priores edidit Bernhardus Geyer (Sancti Alberti Magni Opera omnia ad fidem codicum manuseriptorum edenda apparatu critico notis prolegomenis indicibus instruenda curavit Institutum Alberti Magni Coloniense Bernharde Geyer praeside. Tomus XVI Pars I) Monasterium Westfalorum in aedibus Aschendorff, 1960, XXX+200 p.

Al-Ghazali. *Al-Munqid min adalal* (Erreur et délivrance). Trad. française avec introduction et notes par Farid Jabre (Collection Unesco d'oeuvres représentatives. Série arabe. — Suivi du texte arabe, avec. p. de titre et couv. pro-

pres). Beyrouth, Commission internationale pour la traduction des chefs-d'oeuvre, 1959, 122—56 p.

Aristippi et Cyrenaicorum fragmenta. Edidit Erich Mannebach. Leiden, E. J. Brill, 1961, XI+141 p. 15 fl.

Aristotle, *Metaphysics*. Tr. by Richard Hope, with an analytical index of technical terms (Ann Arbor Paperbacks. AA 42). Ann Arbor, Univ. of Michigan Press, 1960, XVII+394 p., 2. 45 doll.

Aristotelis *Opera ex recensione Immanuelis Bekkeri* edidit Academia Regia Borussica. *Accedunt Fragmenta, Scholia, Index aristotelicus*. Editio altera. *Addendis instruxit fragmentorum collectionem retractavit Olof Gigon*. Vol. I—II. Berlin, W. de Gruyter, 1960, XXIV+790 p., et 791—1462 p., 98 DM. et 84 DM.

Augustin (Saint), *La Cité de Dieu*. Vol. V: Livres XIX—XXII. *Triomphe de la Cité céleste*. Texte de la 4-e édition de B. Dombart et A. Kalb. Introduction et notes par G. Bardy, traduction française de G. Combès. (Bibliothèque augustiniennne. Oeuvres de Saint Augustin. Vol. XXXVII, 5-e série). Paris-Bruges, Desclée de Brouwer, 1960, 972 p., 36 NF., 350 f. b.

Aurobindo (Shri), *Lettres*. Trad. par Huguette et Jean Herbert. T. III (Les grands maîtres spirituels dans l'Inde contemporaine). Paris, Adyar, 1958, 511 p., 13.50 NF.

Bacon (Francis), *The New Organon and Related Writings*. Trans. James Spedding, Robert Leslie Ellis and Douglas Denon Heath. Edited, with an introduction by Fulton H. Anderson (The Library of Liberal Arts, 97). New York, The Liberal Arts Press, 1960, XI+292 p., 1.35 doll.

Beati Magistri Reimundi Lulli *Opera latina a magistris et professoribus edita Maioricensis Scholae Lullisticae*. Fasc. I: *De ostensione fidei catholicae et De inventione Dei*, transcripsit F. Stegmüller. *De vita divina et De trinitate trinitissima*, transcr. B. Gálszecs. *De Deo maiore et de Deo minore*, transcr. I. Giers. *Ars infusa*, transcr. S. Galmés. Mallorca, Publ. de la „Maioricen. Schola Lullistica“, Studiorum Mediterraneorum, 1952, 54 p.

Brentano (Franz), *Von der mannigfachen Bedeutung des Seienden nach Ari-*

toteles (unveränd. fotomechan. Nachdr. d. 1. Aufl. 1862). Darmstadt, Wissenschaftl. Buchges., 1960, X+220 p.

Burke (Edmund), The Correspondence of Edmund Burke. Vol. II (July 1768 — June 1774). Edited by Lucy S. **Sutherland**. Chicago, University of Chicago Press, 1960, XXIII+567 p., 12 doll.

Burke (Edmund), The Philosophy of Edmund Burke. A Selection from His Speeches and Writings Ed., with an introduction, by Louis I. **Bredwold** and Ralph G. **Ross**. Ann Arbor, Univ. of Michigan Press, 1960, VI+ 276 p., 3,50 doll.

Cicéron, Tusculanes. Texte établi par Georges **Fohlen** et traduit par Jules **Humbert** (Collection des Universités de France). Vol. I: Livres I—II. Vol. II: Livres III—V. 12e éd. Paris, Les Belles Lettres, 1960, XXII+119 p. et texte latin doublant les p. 4+115, et texte latin doublant les p., 2—164, 12 NF.

Descartes, Correspondance, publiée avec une introduction et des notes par Charles **Adam** et Gérard **Milhaud**. T. VII. Paris, Presses Universitaires de France, 1960, 426 p., 30 NF.

Epicure et les épicuriens. Textes choisis par Jean **Brun** (Coll. „Les Grands Textes”). Paris, Presses Universitaires de France, 1961, 4 NF.

Frege (Gottlob), The Foundations of Arithmetic. Translated by J. L. **Austin**. New York, Harper and Brothers, 1960, XXII+119 p., 1,25 doll.

Freud (Sigmund), Das Unbewusste Schriften z Psychoanalyse. Hrsg. von Alexander **Mitscherlich** (Die neue Serie). Frankfurt a. M., S. Fischer, 1960, 473 p., 8.80 DM.

Galen, Einführung in die Logik (Institutio Logica, dt.). Kritisch-exegetischer Kommentar mit dt. Uebers. von Jurgen **Mau** (Dt. Akademie d. Wiss. zu Berlin. Instytut f. Griechisch-römische Altertumskunde Arbeitsgruppe f. Hellenist.-römische Philosophie. Veröffentlichung, 8). Berlin, Akademie-Verl., 1960, 69 p., 27 p., 12.50 DM.

Gentile (Giovanni), Rosmini e Gioberti. Saggio storico sulla filosofia italiana del Risorgimento (Opere complete di G. Gentile a cura della Fondazione G. Gentile per gli studi filozofici, 25), 3-a ed. ac-

cresciuta. Firenze, G. C. Sansoni, 1958 (1960), XIX+366 p., 2500 L.

Gentile (Giovanni), Introduzione alla filosofia (Opere complete di G. Gentile a cura della Fondazione G. Gentile per gli studi filosofici, 36). 2-a ed. riveduta con un'appendice. Firenze, G. C. Sansoni, 1958 (1960), 277 p.,

Giercen (A. I.), Sobranije soczinienij w 30 tomach. Tom 20. Proizwiedienija 1867—1869 gg. Dniewnikowyje zapiski. Kniga 2. Moskwa, Izdatielstwo Akademii Nauk SSSR, 1960, 996 p.

Hamman (Adalberto), Patrologiae cursus completus, a J. P. **Migne** editus. Series latina. Supplementum, accurate Adalberto Hamman, O. F. M. Vol. II, fasc. 1—2, Paris, Garnier, 1961, 28 NF.

Issawi (Charles), An Arab Philosophy of History. Selections from the Prolegomena of Don Khaldoun of Tunis, 3-d ed. London, John Murray, 1958, 190 p., 8 s. 6 d.

Kierkegaard (Sören), Kleine Schriften 1848/49 (Teilsamml., dt.), (Unter Mitarb. von Rose Hirsch, übers. von Emanuel **Hirsch** (Gesammelte Werke. Abt. 21—23). Düsseldorf, Köln, Diderichs, 1960, XVIII+146 p., 14.20 DM.

Kierkegaard (Sören), Werke, I: Der Begriff Angst. Uebers. u. mit Glossar, Bibliographie sowie e. Essay Zum Verständnis des Werkes hrsg. von Liselotte **Richter** (Rewohlts Klassiker d. Literatur u. d. Wissenschaft, 71). Reinbek b. Hamburg, Rowohlt, 1960, 202 p., 1.90 DM.

Lachelier (Jules), The Philosophy of Jules Lachelier. „Du fondement de l'induction”, „Psychologie et métaphysique”, „Notes sur le pari de Pascal” together with contributions to „Vocabulaire technique de la philosophie” and a selection from his letters. Translated and introduced by Edward G. **Ballard's** Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1960, XV+118 p., 8.50 fl.

Leibniz (Gottfried Wilhelm), Die philosophischen Schriften. Hrsg. von Carl Immanuel **Gerhardt**. Bd V (Unveränd. Nachdr. d. Ausg. Berlin 1882). Hildesheim, Gg Olms, 1960, VIII+509 p., 74 DM.

Lucrece, De la nature. Texte établi et traduit par Alfred **Ernout**. T. II: Livres

IV—VI (Collection des Universités de France). Paris, Les Belles Lettres, 1960, 151 p., 9 NF.

Malebranche, Oeuvres complètes. Tome XVII—1: Pièces jointes. Ecrits divers. Publiés par Pierre **Costabel**, Armand **Cuvillier**, André **Robinet**. Des lois du mouvement. Polémique avec Régis. Les petites méditations. Polemique avec Valois. Ecrits divers (Bibliothèque des textes philosophiques). Paris, J. Vrin, 1960, 688 p., 62.70 NF.

Marsilio da Padova. Il defensore della pace. Intr. e trad. di Cesare **Vasoli** (Classici politici, XI). Torino, Unione Tipografico-Editrice Torinese, 1960, 757 p., 3400 L.

Meister Eckhart, Die deutschen Werke. I. Band. Meister Eckharts Predigten hrsg. u. übers. v. J. **Quint**. Lief. 6—7, 8—9. Stuttgart, Kohlhammer, 1957—1958, 385—512 p., 513—601 p., I—XXXII.

Meister Eckhart, Die lateinischen Werke. I Band, 4—5 Lief.: Expositio libri Genesis. Hrsg. v. K. **Weiss**. Stuttgart, Kohlhammer, 1959, 225—352 p.

Meister Eckhart, Die lateinischen Werke. II Band. 2. Lief.: Expositio libri Exodi. Hrsg. v. K. **Weiss**. Stuttgart, Kohlhammer, 1956, 65—128 p.

Meister Eckhart, Die lateinischen Werke II. Band. 3—4 Lief.: Expositio libri Exodi. Hrsg. v. K. **Weiss**; Sermones et lectiones super Ecclesiastici C. 24, 23—31. Hrsg. v. Mgr. **Koch**. Stuttgart, Kohlhammer, 1957, 129—256 p.

Meister Eckhart. Die lateinischen Werke. II Band. 5—6 Lief.: Sermones et lectiones super Ecclesiastici C. 24, 23—31. Hrsg. v. Mgr. **Koch**. Stuttgart, Kohlhammer, 1958, 257—84 p.

Montaigne (Michel de), The Complete Essays of Montaigne. Trans. Donald M. **Frame**. 3 vols. New York, Doubleday and Co., 1960, XXVII+329 p., VIII+503 p., 418 p., 4.35 doll.

Nietzsche (Friedrich), Vom Nutzen und Nachteil der Historie für das Leben. Mit e. Nachw. (Reclams Universal-Bibliothek, 7134) Stuttgart, Reclam, 1960, 95 p., 0.65 DM.

Origenes Werke. Bd IX: Die Homilien zu Lukas in der Uebersetzung des Hie-

ronymus und die griechischen Reste der Homilien und des Lukas-Kommentars. Hrsg. und in zweiten Auflage neu bearbeitet von M. **Rauer** (Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten Jahrhunderte, 49). Berlin, Akademie-Verlag, 1959, LXIV+404 p.

Pascal, L'Entretien de Pascal et Sacy. Ses sources et ses énigmes. Texte, notes et commentaire par Pierre **Courcelle** (Bibliothèque des textes philosophiques. Textes et commentaires). Paris, J. Vrin, 1960, 184 p., 14.40 NF.

Platon, Oeuvres complètes. T. III. 2-e partie: Gorgias. Ménon. Texte établi et traduit par Alfred **Croiset** avec la collaboration de Louis **Bodin** (Collection des Universités de France). 7-e éd. Les Belles Lettres, 1960, 282 p., 108—224, 234—80 p.

Plato, Sämtliche Werke (dt.). In d. Uebers. von Friedrich **Schleiermacher** mit d. Stephanus-Numerierung hrsg. von Walter Friedrich **Otto**, Ernesto **Grassi** u. Gert **Plamböck**, III: Phaidon, Politeia (Rowohlts Klassiker d. Literatur u. d. Wissenschaft, 27/27a). 4. Aufl. Hamburg, Rowohlt, 1960, 312 p., 3.30 DM.

Plato, Sämtliche Werke (dt.). Nach d. Uebers. von Hieronymus **Müller** mit d. Stephanus-Numerierung hrsg. von Walter Friedrich **Otto**, Ernesto **Grassi** u. Gert **Plamböck**, VI: Nomoi (Rowohlts Klassiker d. Literatur u. d. Wissenschaft, 54/54a). 2. Aufl. Hamburg, Rowohlt, 1960, 327 p., 3.30 DM.

Proudhon (P. J.), Ecrits sur la religion. Introduction et notes par Théodore **Ruyssen**. Paris, Marcel Rivière, 1959, 610 p., 2200 ff.

Raimundi Lulli Opera latina edenda curavit Fridericus **Stegmüller**. Vol. II: Opera messa nensia (cont.) necnon tunniciana 240—280 edidit Joh. **Stöhr**. Palmae maioricarum, Maioricensis Schola Lullistica del consejo superior de investigaciones científicas, 1960, 568 p.

Raimundo Lulio (Beato), Obres essencials de Ramón Lllull, II (Col. „Biblioteca Perenne“, 17). Barcelona, Editorial Selecta, 1960, 1425 p., 500 ptas.

Scheler (Max), Die Wissensformen und die Gesellschaft (Gesammelte Werke, 8). 2., Durchges. Aufl. mit Zusätzen hrsg.

von Maria **Scheler**. Bern, u. München, Francke, 1960, 536 p., 33 f. s.

Schelling (Friedrich Wilhelm Joseph von), Philosophie der Kunst, Unveränd. fotomechan. Nachdr. d. aus d. handschriftl. Nachlass hrsg. Ausg. von 1859. Darmstadt, Wissenschaftl. Buchgesellschaft, 1960, XII+414 p.

Schopenhauer (Arthur), Arthur Schopenhauer, Mensch und Philosoph in seinen Briefen (Briefe). Hrsg. von Arthur **Hübscher**. Wiesbaden, Brockhaus, 1960, 207 p., 11.60 DM.

Stein (Edith), Briefe an Hedwig Conrad-Martius Mit e. Essay über Edith Stein. Hrsg. von Hedwig **Conrad-Martius**. München, Kösel, 1960, 89 p., 7.80 DM.

Wolff Kurt (H), (ed.). Emile Durkheim 1858—1917. A collection of Essays, with Translations and a Bibliography. Columbus, Ohio State University Press, 1960, XIV+463 p., 7.50 doll.

Historia filozofii

Całokształt dziejów

Kratkij ocerk istorii filosofii. Moskwa, Socekgiz, 1961, 814 p.

Filozofia starożytna

Aristotle and Plato in the Mid-Fourth Century. Papers of the Symposium Aristotelicum Held at Oxford in August 1957. Edited by I. **Düring** and G. E. L. **Owen**. Göteborg, Almqvist and Wiksell, 1960, IX+279 p., 28 SwCr.

Campenhausen (Hans von), Lateinische Kirchenväter (Urban-Bücher, 50). Stuttgart, Kohlhammer, 1960, 255 p., 4.80 DM.

Fränkel (Hermann), Wege und Formen frühgriechischen Denkens. Literarische u. philosophie-geschichtl. Studien. Hrsg. von Franz **Tietze**. 2., erw. Aufl. München, Beck, 1960, XXII+376 p., 28 DM.

Quasten (Johannes), Patrology. Vol III: The Golden Age of Greek Patristic Literature from the Council of Nicaea to the Council of Chalcedon. Utrecht, Spectrum; Westminster (Maryland), Newman Press, 1960, XXV+605 p.

Filozofia średniowieczna

Leistner (M. L. W.), Thought and Letters in Western Europe, A. D. 500—900. New edition, revised and re-set. London, Methuen and Co., 1957, 416 p.

La spiritualité du moyen âge. Par Dom Jean **Leclercq**, Dom François **Vandenbroucke**, Louis **Bouyer** (Histoire de la spiritualité chrétienne, 2). Paris, Aubier, 1961, 718, p., 28.50 NF.

Pieper (Josef), Scholasticisms: Personalities and Problems of Medieval Philosophy. Tr.: Richard and Clara **Winston**. New York, Pantheon Books, 1960, 192 p., 3 doll.

Popkin (Richard H.), The History of Scepticism from Erasmus to Descartes (Wijsgerige texten en studies, 4). Assen, Van Gorcum 1960, XVIII+236 p., 18.50 fl.

Filozofia nowożytna

Cohn (Jonas), Geschichte des Unendlichkeitsproblems im abendländischen Denken bis Kant (Unveränd. fotomechan. Nachdr. d. Aufl. Leipzig 1896). Darmstadt, Wissenschaftl. Buchgesellschaft, 1960, VII+261 p.

Copleston (Frederick) S. J., A History of Philosophy. Vol. VI: Wolff to Kant (The Bellarmine Series, XVII). London, Burns and Oates, 1960, X+510 p., 35 s.

The Development of American Philosophy. Edited by Walter G. **Muelder** and Laurence **Sears**. Revised by Anne V. **Schlabach**. 2nd. ed. Boston, Houghton Mifflin Co., 1960, 643 p., 7 doll.

Van Wesep (Henry B.), Seven Sages. The Story of American Philosophy. Franklin, Dewey, Emerson, Santayana, James, Peirce, Whitehead. New York, Longmans, Green and Co., 1960, XIII+450 p., 6.95 doll.

Filozofia Wschodu

Gathier (Emile), La pensée hindoue („Les Univers"). Paris, Editions du Seuil, 1960, 224 p., 8 NF.

Chang (C), The Development of Neo-Confucian Thought. London, Vision Press, 1958, 376 p., 50 s.

Nikhilananda (Swami), Der Hinduismus. Seine Bedeutung f. d. Befreiung d.

Geistes. Aus d. Amerikan. Übers. von Leopold **Voelker** (Weltperspektiven, 4. Ullstein Bücher, 291). Berlin, Ullstein Taschenbücher-Verl., 1960, 190 p., 2.20 DM.

Współczesne kierunki filozoficzne

Egzystencjalizm

Barrett (William), *Irrational Man. Study in Existential Philosophy*. London, W. Heinemann, 1961, 278 p., 21 s.

Bollnow (Otto Friedrich), *Existenzphilosophie*. 5. Aufl. Stuttgart, Kohlhammer, 1960, 137 p., 9.80 DM.

Materializm dialektyczny

Dialektickeskij materializm. Sokraszczenije stienogrammy lekcij, proczitannych w Zaocznoj Wysszej partijnoj szkole, s priloženijem metodologičeskich sowietow. Pod red. D. I. **Domilenko**. Moskwa, Zaocznaia Wysszaja Partijnaja Szkoła pri CK KPSS, 1961, 311 p.

Gorskij (D. P.) *Woprosy abstrakcji i obrazowanija poniatij*. Moskwa, Izdatielstwo Akademii Nauk SSSR, Institut filosofii, 1961, 348 p.

Kořakowski (Leszek) *Der Mensch ohne Alternative. Von der Möglichkeit und Unmöglichkeit Marxist zu sein*. München, Piper, 1960, 282 p., 8.50 DM.

Obszczestwienneje soznanije i jego formy. Lekcji po kursu istoričeskogo materializma. Redakcionnaja Kollegija I. L. **Biegieł** i dr. Otwietstwiennyj riedaktor M. P. **Partolin**. Charkow, Izdatielstwo Charkowskogo uniwersiteta. 191, 163 p.

Rozental (M. M.), *Principy dialektičeskogo logiki*. Moskwa, Izdatielstwo socjalno-ekonomičeskogo literatury, 1960, 478 p.

Woprosy teoriji poznaniija. Sbornik statiej. Piern, Kniznoje izdatielstwo, 1961, 190 p.

Zacharow (F. I.), *Dialektickeskij materializm i niekotorije woprosy darwinizma*. Moskwa, Wysszaja partijnaja szkoła pri CK KPSS. Kafiedra dialektičeskogo i istoričeskogo materializma, 1961, 116 p.

Furman (A. E.), *Wozniknowienije i formirowanije dialektičeskogo koncepciji razwitija w biologii*. Moskwa, Izdatielstwo Moskowskogo Uniwersiteta, 1961, 283 p.

Inne kierunki

Alberghi (Sante), *Metafisica e spiritualisti italiani contemporanei* (Pubbl. dell'Istituto di Filosofian dell'Università di Genova, 16). Milano, Marzorati, 1960, 317 p., 2400 L.

Modern Catholic Thinkers. An Anthology. Edited by A. Robert **Caponigri**. Introduced by M. C. **D'Arcy** S. J. London, Burns and Oates, 1960, XVI+636 p., 63 s.

Monografie o filozofach i pisarzach filozofujących

Escher di Stefano (Anna), *Il Manicheismo in S. Agostino* (Pubbl. dell'Istituto Universitario di Magistero di Catania. Serie filosofica: Monografie, 20). Padova, Cedam, 1960, 220 p.

Brentano (Franz), *Von der mannigfachen Bedeutung des Seienden nach Aristoteles*. Unveränd. Photomechanischer Nachdr. d. 1. Aufl. 1862. Hildesheim, Gg Olms, 1960, X+220 p., 26 DM.

Elders (Lec), *Aristotle's Theory of the One. A Commentary on Book X of the Metaphysics* (Wijsgerige texten en studies, 5). Assen, Van Gorcum, 1961, XVIII+218 p., 18.50 fl.

Lowrie (Donald Alexander), *Rebellious Prophet; A Life of Nicolai Berdyaev*. New York, Harper, 1960, X+310 p., 6 doll., London, Gollancz, 25 s.

Chajkin (A. L.), *Etika Bielinskiego*. Tambow, 1961, 356 p.

Gaczew (D. I.), *Estieticzeskije wzglady Didro*. Wtoroje izdanije. Wstupitielnaja statija W. **Bochmutowskogo**. Moskwa, Gospolitizdat, 1961, 190 p.

Bausola (Adriano), *L'etica di John Dewey* (Publicazioni dell'Università Cattolica del Sacro Cuore. Serie terza. Scienze filosofiche, II). Milano, Societa Editr. Vita e Pensiero, 1960, 224 p., 2000 L.

Meister Eckhart der Prediger. Festschrift z. Eckhart-Gedenkjahr. Hrsg.

im Auftr. d. Dominikaner-Provinz Teutonia von Udo M. Nix u. Raphael Oechsli. Freiburg, Basel, Wien, Herder, 1960, 283 p., 24.50 DM.

Rieff (P.), Freud, the Mind of the Moralists. London, V. Gollancz, 1960, XVI+398 p., 30 s.

Pucelle (Jean), La nature et l'esprit dans la philosophie de T. H. Green. La renaissance de l'Idéalisme en Angleterre au XIX-e siècle, I: Métaphysique — morale. Louvain, Editions Nauwelaerts; Paris, Béatrice Nauwelaerts, 1961, 328 p., 250 f. b.

Peperzak (Adrien T. B.), Le jeune Hegel et la vision morale du monde. Préface de Paul Ricoeur. La Haye, Martinus Nijhoff, 1960, XV+264 p., 24.50 fl.

Zabeh (Farhang), Hume, Precursor of Modern Empiricism. An Analysis of His Opinions on Meaning, Metaphysics, Logic and Metaphysics. The Hague, Martinus Nijhoff, 1960 (1961), VII+166 p., 12.50 fl.

Roth (Alois), Edmund Husserls ethnische Untersuchungen. Dargestellt anhand seiner Vorlesungsmanuskripte (Phaenomenologica. Collection publiée sous le patronage des centres d'Archives-Husserl, 7). Den Haag, Martinus Nijhoff, 1960, XVIII+171 p., 15 fl.

Siacca (Giuseppe Maria), Esistenza e realtà in Husserl. Palermo, Palumbo, 1960, 126 p., 1500 L.

Ernich (Wilhelm), Franz Kafka. Das Baugesetz seiner Dichtung. Der mündige Mensch jenseits von Nihilismus und Tradition, 2. durchgesehene Auflage. Frankfurt a. M., Athenäum Verlag, 1960, 448 p., 28 DM.

Boutroux (Emile), La philosophie de Kant. Cours professé à la Sorbonne en 1896—1897 (Bibliothèque d'histoire de la philosophie). Paris, J. Vrin, 1960, 376 p., 18 NF.

Krüger (Gerhard), Critique et morale chez Kant. Philosophie und Moral in der Kantischen Kritik. Traduit par M. Regnier. Préface d'Eric Weil (Bibliothèque des Archives de Philosophie, 6-e section: Philosophie moderne, IV). Paris, Beauchesne, 1961, 276 p.

Martin (Gottfried), Immanuel Kant. Ontologie u. Wissenschaftstheorie. 3.,

durchges. Aufl. Köln, Kölner Universitätsverlag, 1960, 244 p., 18 DM.

Schilpp (Paul Arthur), Kant's pre-critical ethics. 2-d ed., with a foreword by H. J. Paton. Evanston, Northwestern Univ. Press, 1960, XVIII—199 p., 6.75 doll.

Rohde (Peter P.), Sören Kierkegaard in Selbstzeugnissen und Bilddokumenten. Aus d. Dän. übertr. von Thyra Dohrenburg. Den dokumentar. u. bibliogr. Anh. bearb. Paul Raabe (Rowohlts Monographien, 28), 2. Aufl. Reinbek b. Hamburg, Rowohlt, 1960, 172 p., 2.50 DM.

Carr (Herbert Wildon), Leibniz. New York, Dover Publications, 1960, 222 p., 1.35 doll.

Gibson (James), Locke's Theory of Knowledge and Its Historical Relations. Cambridge University Press, 1960, XIV+338 p., 5 doll.

Kuzniecowa (B.G.), Tworczeskij put' Lomonosowa. Wtoroje izdanie. Moskwa, Izdatelstwo Akademii Nauk SSSR, 1961, 374 p.

Niedermayer (Franz), José Ortega y Gasset (Köpfe d. XX. Jahrh., 15). Berlin, Colloquium Verl., 1959, 92 p., 4.50 DM.

Feibleman (James K.), An Introduction to Peirce's Philosophy Interpreted as a System. With a foreword by Bertrand Russell. London, George Allen and Unwin, 1960, XX+499 p., 50 s.

Stewart (John Alexander), Myths of Plato. Originally tr. and introduced by J. A. Stewart, and now ed. and newly introduced by G. R. Levy (Centaur classics). Carbondale, Southern Ill. Univ. Press, 1960, 481 p., 12.50 doll.

Bréhier (Emile), La philosophie de Plotin (Bibliothèque d'histoire de la philosophie). Nouvelle édition. Paris, J. Vrin, 1961, 212 p., 13.50 NF.

Giacon (Carlo), L'oggettività in Antonio Rosmini (Academica. Collezione di corsi universitari, 1). Milano, Silva Editore, 1960, 260 p., 2400 L.

Huber (Johannes), Johannes Scotus Eriugena. Ein Beitrag zur Geschichte der Philosophie u. Theologie im

Mittelalter. Unveränd. Nachdr. d. Ausg. 1861. Hildesheim, Gg Olms, 1960, XVI+442 p., 46 DM.

Nazarienko (I. D.), Obszczestwienno-politiczeskije, filosofskije i atieisticzeskije wzglady T. G. Szewczenko. Moskwa, Socekiz., 1961, 271 p.

Rabut (Olivier A.), Gespräch mit Teilhard de Chardin. Naturwissenschaftliche, philosoph. u. theolog. Diskussion seines Werkes. Ueberth. aus d. Franz.: Eva Feichtinger. Freiburg i. Br., Herder, 1961, 236 p., 15.80 DM.

Corte (Nicholas), Pierre Teilhard de Chardin, His Life and Spirit. New York, Macmillan, 1960, XX+120 p., 3.25 doll.

Brunius (Teddy), Alexis de Tocqueville. The Sociological Aesthetician (Acta Universitatis Upsaliensis. Laokoon. Swedish Studies in Aesthetics, 1). Uppsala, Almqvist u. Wiksell, 1960, 63 p., 12 Sw. Kr.

Bright (Laurence) O. P. Whitehead's Philosophy of Physics (The Philosophy of Science Series). New York, Shead and Ward, 1960, 79 p., 0.95 doll.

Metafizyka

Brüning (Walther), Philosophische Anthropologie. Historische Voraussetzungen u. gegenwärtigen Stand. Stuttgart, Klett, 1960, 189 p., 18.50 DM.

Forest (Aimé), Orientazioni metafisiche (Pubbl. dell'Istituto di Filosofia dell'Università di Genova. Coll. diretta da M. F. Sciacca, XIV). Milano, Marzorati, 1960, 139 p., 1000 L.

Van Steenberghen (Fernand), Dieu caché. Comment savons-nous que Dieu existe? (Essais philosophiques, 8). Louvain, Publications Universitaires de Louvain; Paris, Béatrice-Nauwelaerts, 1961, 371 p.

Teoria poznania

Bahm (Archie J.), Types of Intuition (University of New Mexico Publications in social sciences and philosophy, 3). Albuquerque, University of New Mexico Press, 1961, 58 p., 1.25 doll.

Garaudy (Roger), Die Materialistische Erkenntnistheorie. Hrg. von Georg

Klaus. Aus d. Franz. Der dt. Ausg. liegt d. Uebers. aus d. Franz. von Theodor Lücke zugrunde. Wissenschaftl. Bearb.: Lilli Segal. Berlin, VEB Dt. Verl. d. Wissenschaften, 1960, XXXIX+423 p., 14.80 DM.

Gadamer (Hans Georg), Wahrheit und Methode. Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik. Tübingen, J. C. B. Mohr, 1960, XVII+486 p., 32.50 DM.

Realism and the Background of Phenomenology. Ed. by Roderick M. Chisholm. Glencoe, The Free Press, 1960, VIII+308 p., 6 doll.

Théorie du comportement et des opérations. Par Daniel E. Berlyne et Jean Piaget (Etudes d'épistémologie génétique, 12). Paris, Presses Universitaires de France, 1960, VI+130 p., 9 NF.

Historia i filozofia nauki

Eucken (Rudolf), Geschichte der philosophischen Terminologie. Im Umriss dargestellt. Unveränd. Nachdr. d. Ausg. Leipzig 1879. Hildesheim, Gg Olms, 1960, IV+226 p., 24.80 DM.

Gillispie (Charles Coulston), The Edge of Objectivity: An Essay in the History of Scientific Ideas. Princeton, Princeton University Press, 1960, X+562 p., 7.50 doll.; London, Oxford Univ. Press, 42 s.

Horowitz (Irving Louis), Philosophy, Science and the Sociology of Knowledge (American Lecture Series). Springfield, Charles C. Thomas, 1960, XIII+169 p., 7.75 doll.

Jaspers (Karl), Wahrheit und Wissenschaft. **Portmann** (Adolf), Naturwissenschaft und Humanismus. 2 Reden (Anlässl. d. 500-Jahr-Feier d. Basler Universität). München, Piper, 1960, 45 p., 3.50 DM.

Philosophy of Science. Readings selected, edited, and introduced by Arthur Danto and Sidney Morgenbesser. Preface by Ernest Nagel (Meridian Books, M 90). New York, Meridian Books, 1960, 477 p., 1.65 doll.

Toulmin (Stephen), The Philosophy of Science. New York, Harper, 1960, VII+176 p., 1.25 doll.

Logika i metodologia

Zagadnienia ogólne, historia

Nagel (Ernest), *The Structure of Science. Problems in the Logic of Scientific Explanation*. New York, Harcourt, Brace and Co. 1961, XIII+618 p., 7.50 doll.

Wstępy, podręczniki, nauczanie

Schmidt (H. Arnold), *Mathematische Gesetze der Logik, I: Vorlesungen über Aussagenlogik (Die Grundlehren der mathematischen Wissenschaften, 69)*. Berlin, Springer, 1959, XXIV+555 p., 79 DM.

Ujemow (A. I.), *Zadaczi i uprażnienija po łogikie*. Moskwa, Izdatielstwo „Wysza szkoła”. 1961, 352 p.

Poszczególne zagadnienia

Engisch (Karl), *Logische Studien zur Gesetzesanwendung (Sitzungsberichte d. Heidelberger Akademie d. Wissenschaften. Philos.-histor. Klasse. Jg. 1960, Abh. 1)*. Heidelberg, Winter, 1960, 124 p., 12 DM.

Freudenthal (Hans), *Lincos. Design of a Language for Somic Intercourse. Part I (Studies in logic and the foundations of mathematics)*. Amsterdam, North-Holland Publ. Co., 1960, 224 p., 22.50 fl.

Svenonius (Lars), *Some Problems in Logical Model-theory (Library of Theoria, 4)*. Lund, Gleerup, 1960, 43 p., 10 Sw. Sr.

Psychologia

Zagadnienia ogólne, wstępy, podręczniki, historia

Current Psychological Issues. *Essays in Honour of R. S. Woodworth*. London, Methuen, 1960, VIII+360 p., 42 s.

Gabaude (Jean Marc), *La psychologie contemporaine, méthodes et applications sociales (Mésopé)*. Toulouse, Privat, 1960, 136 p., 3.90 NF.

Hesnard (A.), *Apport de la phénoménologie à la psychiatrie contemporaine. Rapport présenté au 52-e Congrès de Psychiatrie et de Neurologie de langue*

française (Tours, 1959). Paris, Masson, 1959, 84 p.

Vetter (August), *Wandlungen des Seelenbildes. Geschichte d. Psychologie. Nach d. Vorlesung an d. Universität München Die Wandlungen des abendlandischen Menschenbildes, bearb. von Peter Keskari u. Klaus Rumpf (Skripten d. Studentenwerks München)*. München. Lehrmitteldienst d. Studentenwerks, 1960, 74 p., 4.80 DM.

Systemy, kierunki, metody

Katz (Dawid), *Gestaltpsychologie, 3, unveränderte Auflage*. Basel, Stuttgart, B. Schwabe, 1961, 157 p., 10. 50 f. s.

Michailow (F. G.), **Cariegorodcew** G. I., *Za porogom soznanija Kriticzeskij oczerk frejdzizma*. Moskwa Gospolizdat., 1961, 112 p.

Wolff (Peter H.), *The Developmental Psychologies of Jean Piaget and Psychoanalysis (Psychological issues, 2, 1960, No 1, Monograph. 5)*. New York, International Universities Press, 1960, 183 p., 3 doll.

Zjawiska, stany dyspozycje psychiczne

Ananijew (B. G.), *Teiorija oszczuszczenij*. Leningrad, Izdatielstwo Leningradskogo uniwersiteta, 1961, 456 p.

Buddenbrok (Wolfgang), *The Senses*. Ann Arbor, The University of Michigan Press, 1960, 167 p., 1.95 doll.

Czupachin (P. J.), *Woprosy teiorii poniatija*. Leningrad, Izdatielstwo Leningradskogo Uniwiersiteta. 1961, 140 p.

Hadamard (J.), *Essai sur la psychologie de l'invention dans le domaine mathématique. Trad. de l'anglais par Jacqueline Hadamard*. Paris, A Blanchard, 1959, 136 p., 8 NF.

L'Automation. *Aspects psychologiques et sociaux, par A. Chapanis, A. Lucas, E. H. Jacobson, N. H. Mackworth, L. Ancona et G. Iacono (Studia psychologica)*. Louvain, Publications Universitaires de Louvain; Paris, Editions Béatrice-Nauwelaerts, 1960, 124 p., 110 f. b.

Psychologia jednostek i typów, psychologia społeczna

Kramer (Charles), *La frustration. Une étude de psychologie différentielle (Actu-*

alités pédagogiques et psychologiques). Neuchâtel Paris, Delachaux et Niestlé, 1959, 118, p., 6.75 NF.

Mucchielli (Roger), La caractérologie à l'âge scientifique. Essai sur les méthodes et les limites de la caractérologie (Bibliothèque scientifique, 37). Neuchâtel, ad. du Griffon, 1961, 245 p., 25 f. s.

Schopenhauer-Jahrbuch für 1960 (Bd 41), herausgegeben von A. **Hübscher**. Frankfurt a. M., W. Kramer, 1960, VII+163 p.

Van den Berg (Jan Hendrik), Metabletica. Über die Wandlung des Menschen. Grundlinien einer historischen Psychologie. Berecht. Uebers. aus d. Holländ. von Franz **Mönks**. Göttingen, Vandenhoeck u. Ruprecht, 1960, 240 p., 14.80 DM.

Warner (W. Lloyd), The Living and the Dead: A Study of the Symbolic Life of Americans (Yankee city series, 5). New Haven (Conn.) Yale Univ. Press, 1959, XII+528 p., 7.50 doll.

Teoria wartości

Billicsich (Friedrich), Das Problem des Uebels in der Philosophie des Abendlandes. Bd III: Von Schopenhauer bis zur Gegenwart. Wien, Sexl, Notring d. wissenschaftl. Verbände Oesterreichs, 1959, 337 p., 95 S.

Häberlin (Paul), Das Böse, Ursprung u. Bedeutung. Bern u. München, Francke, 1960, 133 p., 11.80 DM.

Etyka i teoria postępowania

Dewey (John), Theory of the Moral Life. With an introduction by Arnold **Isenberg** (Part II of Dewey and Tuft's Ethics, revised edition of 1932). New York, Holt, Rinehart and Winston, 1960, XII+179 p., 1.75 doll.

Greene (Norman N.), Jean-Paul Sartre. The Existentialist Ethic. Ann Arbor. Univ. of Michigan Press, 1960, VII+213 p., 3.95 doll.

Maritain (Jacques), La philosophie morale. Examen historique et critique des grands systèmes (Coll. „Bibliothèque des idées). Paris, Gallimard, 1960, 592 p., 27.50 NF.

Marksistskaja etika. Chrestomatija. Moskwa, Izdatielstwo Instituta mieźdunarodnych odnoszenij, 1961, 510 p.

Payne (Robert), Hubris. A Study of Pride. Foreword by Sir Herbert **Read** (Harper Torchbooks. The Academy Library. TB 1031). New York, Harper, 1960, X+330 p., 2.35 doll.

Problems of Ethics. Robert E. **Dewey**, Francis W. **Gramlich**, Donald **Loftsgordon**. New York, The Macmillan Co., 1961, 483 p., 6 doll.

Ramsey (Ian T.), Freedom and Immortality (The Forewood Lectures in the University of Liverpool, 1957). London, CSM Press, 1960, 157 p., 16 s.

The Meaning of Death. Edited by Herman **Feifel**. New York, Mc Graw-Hill Book Co., 1959, XVIII+351 p.

Ueber die Entwicklung sozialistischer Persönlichkeiten. Protokoll d. Ethik-Konferenz d. Instituts f. Philosophie, Jena, vom 19. 12 1958 Hrsg. von Georg **Mende** (Taschenbuchreihe Unser Weltbild, 13). Berlin, VEB Dt. Verlag d. Wissenschaften, 1960, 99 p., 1.80 DM. Ost.

Estetyka i teoria sztuki

Bense (Max), Aesthetica, IV: Programmierung des Schönen. Allgem. Texttheorie u. Textästhetik. Baden-Baden, Krefeld, Agis-Verlag, 1960, 128 p., 9.60 DM.

Morgenstern (Irvin), The Dimensional Structure of Time. Together with The Drama and Its Timing. New York, Philosophical Library, 1960, 174 p., 3.75 doll.

Osipowa (E. W.) Filozofija polskogo Proswieszczenija. Moskwa, Akademijskaja Nauk SSSR, Institut filozofii, 1961, 253 p.

Stołowicz (Ł.) Predmiot estetyki. Moskwa, Iskustwo, 1961, 114 p.

Filozofia społeczeństw i nauk społecznych

Zagadnienia ogólne, historia

Traité de sociologie, publ. sous la direction de Georges **Gurvitch**. T. II: Problèmes de sociologie politique. Sociologie des oeuvres de civilisation (ses branches principales). Problèmes de psychologie collective et de psychologie sociale. Problèmes du rapport entre sociétés dites

archaïques et sociétés historiques (Bibliothèque de sociologie contemporaine). Paris, Presses Universitaires de France, 1960, VIII+468 p., 20 NF.

Filozofia prawa i państwa, filozofia gospodarza

Hippel (Ernst von), Untersuchungen zum Problem des fehlerhaften Staatsakts. Beitrag zur Methode einer teleologischen Rechtsauslegung. 2 durchgesehene u. wesentlich erweiterte Auflage. Berlin, Springer-Verlag, 1960, XII+198 p., 19.80 DM.

Kraus (Otto), Sozialphilosophie und Wirtschaftspolitik. Berlin, Duncker u. Humblot, 1960, 226 p., 24 DM.

Kuhn (Hans Wolfgang), Der Apokalyptiker und die Politik. Studien zur Staatsphilosophie d. Novalis (Freiburger Studien zur Politik u. Soziologie). Freiburg i Br., Rombach, 1961, 255 p., 28 DM.

Mises (Ludwig von), Epistemological Problems of Economics. Tr. by George Reisman. Princeton (N. J.), London. Van Nostrand, 1960, XXIII+239 p., 5.50 doll.: Toronto, Van Nostrand, 6.50 doll.

Wolin (Sheldon S.), Politics and Vision. Continuity and Innovation in Western Political Thought. Boston, Little, Brown and Co., 1960, XII+529 p., 7.50 doll.

Filozofia kultury

Baranski (Leo J.), Scientific Basis for World Civilization. Unitary Field Theory. The Origins, Evolution, Current Operation and Future Destiny of the Universe, Life, Mind, and the Social Group. Boston, Christopher Publ. House, 1960, 653 p., 7.50 doll.

Essays in the Science of Culture. Edited by G. E. Dole and R. L. Carneiro. New York, Thomas Y. Crowell Company, 1960, 509 p.

Ortega y Gasset (José), Der Aufstand der Massen. Aus d. Span. übers. von Helene Weyl, Ulrich Weber u. a. Wesentl. erw. u. aus d. Nachlass erg. Neuausg. Berlin, Darmstadt. Wien, Dt. Buch-Gemeinschaft, 1960, 313 p.

Rintelen (Fritz Joachim von), Der europäische Mensch. Philosophia cordis.

Der Abendländische Gedanke der Humanität bei Goethe-Schriftenreihe der österreichischen Unesco-Kommission, 16), 1957, 74 p.

Weber (Alfred), Kulturgeschichte als Kultursoziologie. München, Piper, 1960, 512 p., 9.80 DM.

Filozofia wychowania

Beiträge zum Bildung der Person. Alfred Petzelt zum 75. Geburtstag gewidmet von seinen Schülern. Freiburg i.Br., Lambertus-Verlag, 1961, 208 p., 15.80 DM.

Suchodolski (Bogdan), La pédagogie et les grands courants philosophiques. Pédagogie de l'essence et pédagogie de l'existence (Coll. „Faits et doctrines pédagogiques“). Paris, Edit. du Scarabée, 1960, 128 p., 6 NF.

Filozofia historii i nauk historycznych

Gruszyn (B. A.), Oczerki Łogiki istoriczeskogo issledowanija (Process razwitiija i problemy jego naucznoego wosproizwiedienija) Moskwa, Izdatielstwo „Wysszaja szkoła” 1961, 211 p.

L'histoire et ses interprétations. Entretien autour de Arnold Toynbee sous la direction de Raymond Aron. Paris-La Haye, Editions Mouton et Cie, 1961, 240 p., 15 NF.

Filozofia przyrody i nauk przyrodniczych

Bosienko (W. A.), K woprosu o dialektikie wzaimnoszenija „wzrywa” i „skaczka” w processie dwizenija. Kijew, Izdatielstwo Kijowskogo gosudarstwiennogo uniwersiteta im. T. G. Szewczenko, 1961, 130 p.

Feigl (Franz), Das Ganzheitsproblem der Natur. Empirie und Metaphysik als Einheit im Forschungsziel. T. II. Wien, Stuttgart, Braumüller, 1960, 174 p., 85 S.

Hunger (Edgar), Von Democrit bis Heisenberg. Quellen und Betrachtungen zur naturwissenschaftl. Erkenntnis. 2. Aufl. Braunschweig, Vieweg, 1960, 320 p., 19.80 DM.

Jordan (Pascual), Atom und Weltall. Einführung in d. Gedankeninhalt d. modernen Physik. 2. Aufl., zugleich 10. neu-

gest. u. erw. Aufl. d. Physik des 20 Jahrhunderts (Die Wissenschaft, 110) Braunschweig, Vieweg, 1960, IX+ 146 p., 10.80 DM.

Russkije uczenije w borbie protiv idealisticzeskich i metafiziczeskich wozzrenij w jestestwoznaniij. Sbornik statiej. Otwietstwiennyj riedaktor N. I. Bielowa. Moskwa, Akadiemija Nauk SSSR, Kafiedra filosofii, 1961, 247 p.

Simpson (George Gayford), Meaning of Evolution; A Study of the Hist. of Life and of Its Significance for Man (Yale Univ. Dwight Harrington Terry foundation Lectures on religion in the light of science and philosophy). New Haven, Yale Univ. Press, 1960, 356 p., 1.45 doll.

Teilhard de Chardin (Pierre), Der Mensch im Kosmos (Le phénomène humain, dt.). Aus d. Franz. übertr., f. d. 2. Aufl. durchges. u. verb. von Othon Marbach. 3. Aufl. München, Beck, 1960, XVI+311 p., 18.50 DM.

Weizsäcker (Carl Friedrich von), Zum Weltbild der Physik. 8. Aufl. Stuttgart, Hirzel, 1960, 378 p., 17 DM.

Filozofia religii

Birnbaum (Walter), Organisches Denken. Vortrag zur Feier d. 85 Geburtstages von Albert Schweitzer, am 14. Januar 1960 in München (Sammlung Gemeinverständlicher Vorträge u. Schriften aus d. Gebiet d. Theologie u. Religionsgeschichte, 231). Tübingen, Mohr, 1960, 2.40 DM.

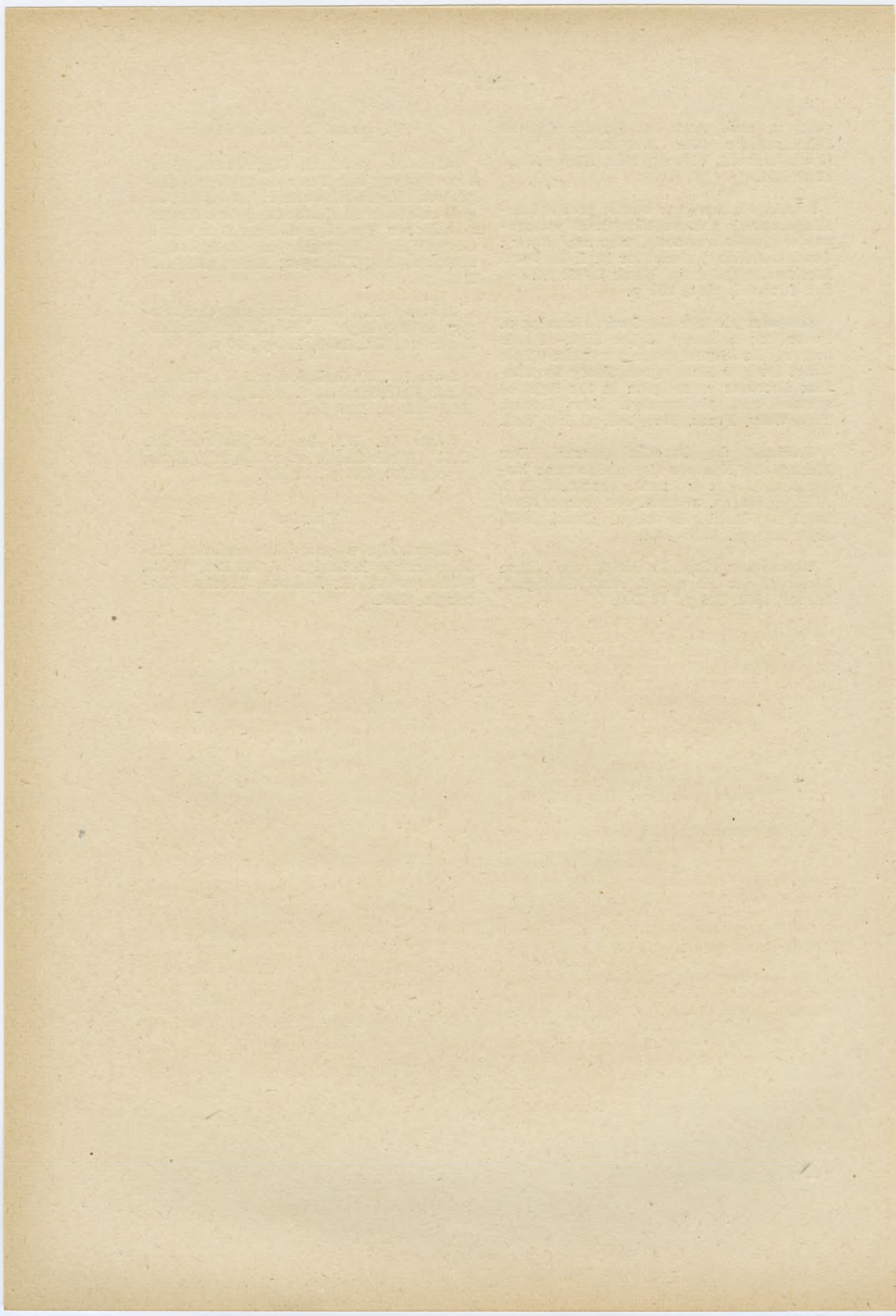
Osborne (A.), Buddhism and Christianity in the Light of Hinduism. London, Rider and Co., 1959, 164 p., 15 s.

Stace (W. T.), Religion and the Modern Mind. Philadelphia, J. B. Lippincott Co., 1960, 320 p., 1.95 doll.

Watts (A. W.), Le bouddhisme Zen (Coll. „Bibliothèque scientifique”). Paris, Payot, 1960, 246 p., 18 NF.

Varia

Filosofskije woprosy kibiernietiki. Redakcionnaja kolegija W. A. Ilin, W. N. Kolbanowskij, E. Kolman. Moskwa Socgiz., 1961.

Wiadomości bieżące

Wiadomości wydawnicze

Publikacje jednostkowe

Izydora Dąbska: Dwa studia z teorii naukowego poznania. (Tow. Naukowe w Toruniu, Prace Wydz. Filologiczno-Filozoficznego, tom XII, z. 1, Toruń 1962, str. 116, cena 20 zł). Książka składa się z dwóch rozpraw z zakresu teorii i metodologii naukowego poznania. Obie wyrosły z rozważań nad strukturą naukowego poznania i z prób sprecyzowania charakteru i waloru poznawczego metod, którymi posługują się nauki szczegółowe i filozofia. Ta wspólna problematyka i stosowana celem jej rozwiązywania metoda logicznej analizy tworzą więź istotną obu rozpraw. Treść: Od Autora. O metodzie analogii (1. Wstęp. 2. Pojęcie analogii. 3. Rola analogii w myśleniu. 4. Formułowanie zagadnień na podstawie analogii. 5. Model i jego rola w poznaniu naukowym. 6. Analogia a tworzenie hipotez. 7. Analogia a tworzenie pojęć. 8. Rozumowanie na podstawie analogii. 9. Rola analogii w filozofii. 10. Zakończenie. Bibliografia). Filozofia nauki w dziełach A. S. Eddingtona (I. Wstęp. II Logika wiedzy: 1. Pojęcie fizyki. 2. Spostrzeżenie, obserwacja i pomiar. 3. Elementy fizycznej teorii. 4. Uwagi krytyczne. III. Teoria poznania naukowego: 1. Strukturalizm a konwencjonalizm i relatywizm. 2. Fizykalne i potoczne poznanie świata zewnętrznego. 3. Aprioryzm i idealizm epistemologiczny w filozofii fizyki. IV. Zakończenie. Bibliografia).

Bolesław Gawecki, Władysław Mieczysław Kozłowski (1858—1935). (Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Ossolineum, 1961. str. 79, 4 ilustr., cena 12 zł). Książka składa się z dwóch części: I. Życie i działalność; literatura o Wł. M. Kozłowskim (34 pozycje). II. Bibliogra-

fia jego pism (648 pozycji), skorowidze oraz indeksy. Autor korzystał ze źródłowych informacji w zbiorach rodzinnych oraz rozlicznych materiałów drukowanych. Opracowanie typograficzne i korekta staranne, zanotować należy jedynie, że na stronie 17 opuszczono wiersz pierwszy, który brzmi: „wyteżona, ale spokojniejsza praca i kolejne przechodzenie stopni od”.

Antonio Labriola: Szkice o materialistycznym pojmowaniu dziejów. (Książka i Wiedza, Biblioteka Myśli Socjalistycznej, Warszawa 1961, str. LXXXIII+488, portret, cena w opr. 40,— zł). Wydawcy zebrali w powyższym tomie (siódmej z kolei pozycji „Biblioteki”) trzy publikacje Antoniego Labrioli (1843—1904), profesora Uniwersytetu w Rzymie, socjologa i filozofa, jednego z najwybitniejszych przedstawicieli myśli marksistowskiej, dołączając jako wstęp rozprawę Palmiro Togliatti, przedstawiającą rozwój poglądów Labrioli na tle historii marksizmu we Włoszech. Na treść tomu składa się: Palmiro Togliatti — O właściwe rozumienie myśli Antonia Labrioli (1. Założenie. 2. „Źródła” oryginalnej myśli. 3. Od Hegla do marksizmu. 4. Rozwój i kryzys myśli włoskiej w XIX wieku. — s. V—XXXIII). Ku upamiętnieniu Manifestu Komunistycznego (s. 1—83). O materializmie historycznym — wyjaśnienia wstępne (s. 85—239) i Dodatek: O tak zwanym kryzysie marksizmu (zawiera polemikę z T. G. Masarykiem, s. 240—267). Z rozmów o socjalizmie i filozofii — listy do J. Sorela (s. 269—438). W dodatku zamieszczono wstęp, przedmowę J. Sorela i postscriptum autora do wydania francuskiego rozprawy o materializmie historycznym (s. 439—468). Tom zamykają skorowidze (s. 471—488).

Antonio Gramsci: Pisma Wybrane. (Książka i Wiedza, Biblioteka Myśli So-

cialistycznej, Warszawa 1961. Tom I, str. LIX+741, portret; tom II, str. 700; cena I/II w opr. 80,— zł). Antonio Gramsci (1891—1937), teoretyk marksizmu i założyciel włoskiej partii komunistycznej, uwięziony w r. 1926, zmarł po dziesięcioletnim więzieniu, nie ustając przez cały ten czas w pracy teoretycznej. Wydanie polskie zawiera napisany przez Palmiro Togliatti wstęp pt. „Aktualne znaczenie myśli i działalności Gramsciego”; szkic biograficzny „Antonio Gramsci — Jego życie i dzieło” oraz przedmowę Redakcji, zawierającą informacje bibliograficzne, Pisma Gramsciego zostały podzielone na sześć części: I Zagadnienia materializmu historycznego. II Problemy rewolucji. III. Zagadnienia historyczne i polityczne. IV. Literatura i życie. V. Terażniejszość i przeszłość. VI Listy z więzienia. Zakończenie całości stanowią obszerne przypisy redakcyjne i skorowidze.

Historia filozofii. Tom. I: Filozofia starożytna i średniowieczna. Tłum. z rosyjskiego. Książka i Wiedza, Warszawa 1961, s. 567, ilustr., cena 40,— zł). Jest to przekład książki wydanej przez Instytut Filozofii Akademii Nauk ZSRR, pod redakcją G. F. Aleksandrowa, B. E. Bychowskiego, M. B. Mitina, P. F. Judina, B. S. Czernyszewa, W. P. Asmusa, A. M. Dynnika oraz O. W. Trachtenberga. Przekładu dokonali A. Neyman, R. Korab-Zebryk i B. Kupis. Kupis przetłumaczył teksty autorów starożytnych nie przełożone dotąd na język polski. W polskim wydaniu przeprowadzono dokładną adiację cytatów, wskazano źródła, z których cytaty pochodzą, a także ujednolicono sposób cytowania. Całość przejrzał prof. dr J. Legowicz. Struktura tomu jest następująca: Po wstępie omawiającym tło historyczne powstania filozofii greckiej, autorzy przechodzą w części pierwszej do przedstawienia filozofii z okresu kształtowania się ustroju niewolniczego w Grecji. Tu cztery kolejne rozdziały poświęcone są szkole milezyjskiej, związkowi pitagorejskiemu, Heraklitowi i szkole eleackiej. Część druga zajmuje się filozofią okresu rozkwitu greckiej demokracji, a w szczególności poglądami Empedoklesa, Anaksagorasa, Leukipposa, Demokryta, sofistów, Sokratesa i sokratyków, Platona i w końcu Arystotelesa, któremu poświęcono najdłuższy, bo aż osiemdziesięciostronicowy rozdział. Następną część dotyczy filozofii okresu upadku niewolniczego społeczeństwa starożytnej Grecji. W tej części znajdujemy

obraz działalności akademików, perypatetyków, epikurejczyków, stoików, sceptyków i eklektyków. Część czwarta składa się z siedmiu rozdziałów zapoznających czytelnika z historycznymi przesłankami i obliczem filozofii rzymskiej. Został tu omówiony rzymski epikureizm, stoicyzm, sceptycyzm, eklektyzm, mistycyzm oraz początki filozofii chrześcijańskiej. Wreszcie w części piątej, ostatniej, autorzy omawiają tło historyczne, charakter i poglądy filozofii społeczeństwa feudalnego. Znalazła tu miejsce wczesna i późna scholastyka, a także arabska i żydowska filozofia wieków średnich. Książka jest wydana w porządnej szacie zewnętrznej, zawiera dwadzieścia portretów różnych filozofów starożytnych i średniowiecznych oraz skorowidz nazwisk.

Jakub Gordon: Jednostka i społeczeństwo w historii. (J. Chachik, Publishing House Ltd, Tel Aviv, 1960, str. 173; w języku jiddisch). Autor tej książki, po uzyskaniu doktoratu u H. Cohena w Marburgu na podstawie dysertacji „Der Ichbegriff bei Hegel, bei Cohen und in der Südwestdeutschen Schule”, pracował naukowo w Wilnie, gdzie zginął jako ofiara hitleryzmu. Na treść książki składa się zarys biograficzny poświęcony autorowi, wstęp pióra profesora Uniwersytetu w Jerozolimie Sz. H. Bergmana oraz osiem rozdziałów: Pojęcie myślenia u Hegla i Cohena; Kryzys filozofii naszych czasów; Synteza historii; Materializm historyczny i mechanistyczny. Baruch Spinoza; Friedrich Nietzsche; Rozważania filozoficzno-psychologiczne; Szekspir i świat ekranu.

Kratkij очерк истории философии. Pod red. M. T. Iowczuka, T. I. Ojzermana, I. J. Szczipanowa. Socekiz. Moskwa 1960, str. 814. Praca otwiera się rozdziałem zatytułowanym: Historia filozofii jako nauka, jej przedmiot, metoda i znaczenie. Rozdziały drugi i trzeci poświęcone są historii filozofii Starożytnego Wschodu, Grecji i Rzymu. Rozdział czwarty to: Filozofia epoki feudalizmu, piąty: Filozofia krajów Zachodniej Europy w okresie przejścia od feudalizmu do kapitalizmu (XV — początek XVII w.), szósty: Rozwój burżuazyjnej filozofii w Europie Zachodniej od końca wieku XVI do końca wieku XVIII, po czym pierwsza część pracy zamyka się rozdziałami poświęconymi klasycznej filozofii niemieckiej oraz filozofii rosyjskiej. Natomiast druga część obejmuje już tylko historię filozofii marksistowsko-leninow-

skiej od chwili powstania materializmu historycznego i dialektycznego aż po czasy dzisiejsze.

Problemna przyczynności w nowoczesnej fizyce. Moskwa 1960, str. 429. Wydawnictwo Akademii nauk SSSR. Książkę, złożoną z rozpraw siedmiu autorów, otwiera obszerny rozdział zatytułowany: „Zasada przyczynowości i jej rola w poznaniu przyrody”, którego autorem jest I. W. Kuzniecowa. N. F. Owczynnikowa, autor rozdziału drugiego, zajmuje się zagadnieniem wzajemnego stosunku prawa zachowania i przyczynowego uwarunkowania procesów fizycznych. Rozdziały trzeci i czwarty to: „Związek przyczynowy a nieodwracalność czasu” (A. I. Ujemow) oraz „Przyczynowość i zależność funkcjonalna” (S. T. Mieluchin). Centralnym zagadnieniem ostatnich trzech rozdziałów jest stosunek między dynamicznymi i statystycznymi prawidłowościami, i w związku z tym rozumienie przyczynowości w mechanice kwantowej oraz sama jej istota. Autorami tych rozdziałów są: I. W. Saczkowa, G. A. Swiecznikowa, M. E. Omieljański. Ostatni rozdział nosi tytuł: Filozoficzna walka wokół problemu przyczynowości w fizyce kwantowej.

Dialektika rozwoju socjalistycznego społeczeństwa. Moskwa 1961, str. 280. Wydawnictwo Wyższej partijnej szkoły i Akademii obszczestwowych nauk przy CK KPSS. Książkę otwiera praca S. F. Felisiejewa, pt. „Cechy charakterystyczne przeciwieństw przejścia od socjalizmu do komunizmu”. W dalszym ciągu książki J. P. Ożegowa zajmuje się zagadnieniem stosunku konieczności i przypadku w rozwoju socjalistycznego społeczeństwa, natomiast W. I. Kapanaдзе rozpatruje niektóre cechy charakterystyczne dialektyki treści i formy w socjalizmie. Książkę kończy praca L. F. Jewienowa, pt. „Krytyka wypaczeń dialektyki socjalizmu we współczesnej filozofii burżuazyjnej”.

Osnowy naukowego ateizmu. Redakcyjna kolekcja: I. P. Camirian i A. F. Okułowa, Moskwa 1961, s. 455. Gospolizdat. Instytut filozofii Akademii nauk SSSR. Książka składa się z trzech części i czternastu rozdziałów. Część pierwsza zatytułowana „Religia, ateizm i nauka” poświęcona jest historii ścierania się dwóch światopoglądów — religijnego i naukowego, następnie powstaniu i istocie naukowego ateizmu oraz poszczegól-

nym etapom jego rozwoju. Część druga poddaje analizie rozmaite formy religii, ich powstanie, historię rozwoju oraz rolę socjologiczną i polityczną, jaką odegrały w życiu społeczeństw. Osobne rozdziały tej części poświęcone są analizie chrześcijaństwa, judaizmu, islamu i buddyzmu. Trzecia i ostatnia część zajmuje się zagadnieniem przeżytków religijnych, szczególnie w Związku Radzieckim, w warunkach budowy komunizmu.

Friedrich Ueberweg's Grundriss der Geschichte der Philosophie, wznawiany, począwszy od pierwszego wydania z lat 1862—1866, w coraz obszerniejszych opracowaniach mniej więcej co lat dziesięć (ostatnie wyd. 11 z lat 1924—1928), stał się niezastąpionym narzędziem pracy filozoficznej w skali międzynarodowej. Po wojnie ukazał się jedynie przedruk fotograficzny ostatniego wydania. O przygotowaniach do nowego, całkowicie przerobionego wydania informuje prof. Paul Wilpert z Uniwersytetu w Kolonii (Thomas-Institut) w Archiv für Geschichte der Philosophie (t. 43, nr 1, 1961, str. 85—99). Wydanie to, w nakładzie firmy Benno Schwabe — Bazylea, ma być powiększone do ośmiu tomów: I. Starożytność do początku I wieku (P. Wilpert); II. Patrystyka, wieki I—VIII (P. Wilpert); III. Wieki średnie IX—XIV (B. Geyer, P. Wilpert); IV. Renesans i systemy spekulatywne XVII w. (M. Meyer); V. Wiek XVIII, oświecenie i kantyzm (M. Meyer); VI. Wiek XIX (H. Lübbecke, H. Barth); VII. Filozofia Indii i Dalekiego Wschodu (Zangenberg, Frauwallner i in); VIII. Wiek XX (H. Barth) — tom ten poza ogólnym przedstawieniem współczesnych kierunków filozoficznych, ma być zbiorem studiów syntetycznych, jak historia logiki (I. M. Bocheński), filozofia polityczna (H. Barth), filozofia języka (H. Wein), filozofia francuska (D. Christoff), filozofia północnoamerykańska (M. Farber), filozofia hiszpańska i Ameryki Łacińskiej (R. S. Hartmann), filozofia angielska (A. N. Quinton), filozofia krajów germańskich (H. A. Salmony), filozofia japońska (R. Schinzinger), filozofia chińska (H. O. H. Strange), filozofia Indii (P. Hacker), filozofia krajów Wschodniej Europy (D. Tschizewskij). W każdym tomie znajduje się indeks nazwisk i indeks terminów (którego nie było w poprzednich wydaniach). W poprzednim wydaniu filozofia polska miała osobny dla siebie roz-

dział — niestety obecnie mimo starań nie udało się tego uzyskać.

Günter Patzig: Die Aristotelische Syllogistik (Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen, Philol.-Hist. Klasse, Dritte Folge Nr 42. Göttingen, Vandenhoeck und Ruprecht 1959, str. 207, cena 19,80 DM). Podtytuł książki, która jest rozszerzoną rozprawą habilitacyjną autora, brzmi: *Logisch-philologische Untersuchungen über das Buch A der „Ersten Analytiken“*. W przedmowie, autor, powołując się na Łukasiewicza, twierdzi, że znakomita jego książka ma jedną słabą stronę, mianowicie traktuje logikę Arystotelesa ze względu na jej miejsce w historii logiki, interpretując ją przy pomocy dzisiejszych pojęć; autor przeciwnie zamierza dać interpretację opartą ściśle na tekście samego Arystotelesa, stając niejako na stanowisku pośrednim między systematyzacją na gruncie nowoczesnej logiki a filologicznym odtworzeniem myśli Arystotelesowskiej. W ten sposób, sądzi autor, logika Arystotelesa stanie w pełnym oświetleniu, a zarazem będzie można rozstrzygnąć pewne nie rozwiązane dotąd zagadnienia, jak np. dlaczego Arystoteles nie odróżnił czwartej figury sylogizmu. Tytuły poszczególnych rozdziałów: I. Was ist ein aristotelischer Schluss? II. Was versteht Aristoteles unter „logischer Notwendigkeit“? III. Was ist ein vollkommener Schluss? IV. Die aristotelische Definition der Schlussfiguren. V. Reduktion und Deduktion von Syllogismen. Schlusswort: Was ist die aristotelische Syllogistik? Literaturverzeichnis. Register.

I. M. Bocheński: Die zeitgenössischen Denkmethoden. Zweite neubearbeitete Auflage (München 1959, Lehnen Verlag, str. 150). Książka, wydana po raz pierwszy w roku 1954 (zob. Ruch Filoz. XIX, str. 128) w serii *Dalp-Taschenbücher*, została po pięciu latach wydana powtórnie. Mimo że struktura książki pozostała ta sama, autor uznał za właściwe pozczynić szereg zmian w szczegółach. I tak na końcu drugiego rozdziału dodano ustęp o nowszej i „głębszej” fenomenologii oraz wprowadzono liczne uzupełnienia i przeformułowania tekstu, zwłaszcza w rozdziale trzecim i czwartym.

Heinrich Vogel: Zum philosophischen Wirken Max Plancks seine Kritik am Positivismus (Akademie-Verlag, Berlin 1961, str. 256, cena 12 DM). Książka przedstawia poglądy filozoficzne wiel-

kiego niemieckiego fizyka (1858—1947) z materialistycznego punktu widzenia, ze szczególnym zwróceniem uwagi na zbieżność stosunku Plancka do pozytywizmu z krytyką tego kierunku przez Lenina.

Roman Ingarden: Untersuchungen zur Ontologie der Kunst. Musikwerk — Bild — Architektur — Film (Max Niemeyer Verlag, Tübingen 1962, str. IX+341, cena 34 DM). Książka zawiera cztery rozprawy z II tomu „Studiów z estetyki” (zob. Ruch Filoz. XVIII, str. 262a) przetłumaczone przez autora na język niemiecki bądź napisane po niemiecku z pewnymi odchyleniami od tekstu polskiego (zwłaszcza rozprawa o obrazie została nieco rozszerzona w stosunku do wersji polskiej ze „Studiów”).

Heinrich Pfanne: Lehrbuch der Graphologie. Psychodiagnostik auf Grund graphischer Komplexe (Walter de Gruyter und Co. Berlin 1961, str. XVI+516 z 146 wzorami pisma i 72 stronami tablic, cena w opr. 48,— DM). Autor ostrzega, że grafologia jako metoda psychodiagnostyczna w zasadzie nie powinna być stosowana sama dla siebie, lecz z reguły łącznie z innymi metodami; celem podręcznika jest krytyczne wprowadzenie w technikę posługiwania się grafologią, przeznaczone zarówno dla początkujących psychologów, jak dla praktyków. Treść: Einleitung; Der Schrifteindruck (Ganzheitsqualität und Eindruckescharaktere, Der Bildcharakter der Schrift, Die sechs Stammbegriffe, Die Bedeutung des Schrifteindrucks für die Analyse); Die wissenschaftlichen Grundlagen der Graphologie (Allgemeines, Die Ausdruckskunde, Die Bewegungs- und Hirnphysiologie, Die Symbolik, Empirie und Experiment); Der graphische Tatbestand (Allgemeines, Orientierung an der Norm, Die einzelnen Merkmale, Qualitative Kennzeichnung der Merkmale); Allgemeine graphische Komplexe (Der Wert graphischer Komplexe für die Bedeutungseinschränkung, Die Komplexe der sechs Stammbegriffe, Die Versionskomplexe, Die Konstitutionskomplexe, Die Gestalttypen, Die Gehirnschrifttypen, Die Vitalitätskomplexe); Graphologische Diagnostik (Allgemeines, Die einzelnen Merkmale, Zum Wertproblem in der Graphologie); Die Analyse (Allgemeine Voraussetzungen, Gang der Analyse, erläutert an drei Beispielen, Ausblick). W tym samym wydawnictwie wyszła

nadto książka: **Bernhardt Wittlich: Graphologische Praxis. Die Handschriftanalyse als Hilfsmittel für Psychologen, Pädagogen und Ärzte** (1961, str. 160 i 53 tabl., cena w opr. 20 DM).

Karl Spazier: Antiphädon oder Prüfung einiger Hauptbeweise für die Einfachheit und Unsterblichkeit der menschlichen Seele. — In Briefen, herausgeg. u. eingel. von Werner Kraus (Akademie-Verlag, Berlin 1961, str. 145, cena 14,50 DM). Autor książki, urodzony w 1761 r., studiował w Halle teologię i filozofię; wychowany pod wpływem szkoły Wolffa, przeszedł następnie do oświeceniowego sensualizmu i materializmu. Jego wywody, stanowiące przyczynek do historii niemieckiego Oświecenia, są skierowane polemicznie przeciwko Mosesowi Mendelssohnowi.

Christian Rutten: Les catégories du monde sensible dans les Ennéades de Plotin (Bibliothèque de la Faculté de Philosophie et Lettres de l'Université de Liège, Fasc. CLX, Paris, ed. Les Belles Lettres, 1961, str. 140, cena 12,— NF). Autor zwraca uwagę, że rozważania Plotyna poświęcone kategoriom, a zawarte w początkowych rozprawach VI Enneady, nie były należycie uwzględniane przez większość badaczy, zasługują zaś na zbadanie. Poświęca im więc szczególną analizę, w której wyniku wykazuje, jak idealizm Plotyna prowadzi do nominalistycznego rozumienia kategorii. Ten pozornie paradoksalny wywód wypełnia pierwszą część pracy (Les paradoxes de l'idéalisme plotinien et la fonction de l'hypostase discursive). Część druga omawia szczegółowo poszczególne kategorie i składa się z rozdziałów: I. „Genres” et „Catégories”; II. La substance sensible; III. La qualité; IV. La quantité; V. La relation; VI. Le mouvement. W zakończeniu zestawienie bibliograficzne oraz indeksy.

Jean Chauvineau: La logique moderne (Paris 1960, Presses Universitaires de France, str. 128). Mała rozmiarem książeczka stanowi drugie wydanie (pierwsze ukazało się w 1957 r.) tomiku nr 745 serii „Que sais-je?”. Autor, który jest byłym uczniem École Normale Supérieure, a obecnie profesorem nadzwyczajnym i kierownikiem prac Faculté de Sciences w Paryżu, dążył do tego, aby stworzyć zwięzły i przystępny a równocześnie ścisły wstęp do nowoczesnej logiki, odpowiedni dla osób o średnim wykształceniu, pragnących pogłębić swą kulturę

filozoficzną czy matematyczną. Książka dzieli się na dwie części: pierwsza przedstawia elementy logiki zdań i funkcji propozycjonalnych, druga omawia budowę systemów dedukcyjnych. Pierwsza m. in. wyjaśnia pojęcia zdania, wyrażenia logicznego, tautologii i wyrażenia kontradiktorycznych, funkcyjów prawdziwościowych i ich matryc, omawia zasadę dualności, postaci normalne, transformację i grupy transformacji, grupę Piageta, pojęcie funkcji propozycjonalnej i różnych relacji, kwantyfikację, działania na klasach i ich matrycową interpretację oraz przeprowadza odróżnienie logiki ekstensjonalnej i intensjonalnej. W części drugiej autor poznaje czytelnika z pojęciami wyrażen atomowych i molekularnych, z regułami formowania wyrażen, z doбором aksjomatów, schematami dedukcyjnymi, dowodzeniem tez, oraz zestawia rachunek zdań z rachunkiem funkcyjnym. Sam autor przyznaje, że część druga jest trudniejsza i wymaga znacznie większego skupienia uwagi niż pierwsza. Staje się to jednak zrozumiałe i usprawiedliwione, gdy się zważy, iż w części tej znalazły miejsce rozważania dotyczące takich zagadnień, jak np. problem niesprzeczności, zupełności i rozstrzygalności teorii dedukcyjnej. Książka zawiera krótką bibliografię uwzględniającą głównie rzeczy wydane w języku francuskim. Dodano też skorowidz symboli, umożliwiającą czytanie dowolnych fragmentów bez poznania całości.

John Passmore: Philosophical Reasoning (Gerald Duckworth and Co Ltd., London 1961, str. 150, cena 15 s.). Autor — profesor filozofii Uniwersytetu w Canberra — zajmuje się głównie historią filozofii (wydał poprzednio książki: Ralph Cudworth”, „Humes Intentions”, „A Hundred Years of Philosophy”). Przedmiotem obecnych rozważań są metody argumentacji filozoficznej, analizowane na przykładach wziętych z Platona, Arystotelesa i Hume'a, a także ze współczesnych pism Wittgensteina, Ryle'a i Ayera. Treść: 1. The Distinctiveness of Philosophical Reasoning. 2. The Infinite Regress. 3. The Two-Worlds Argument. 4. Self-Refutation. 5. Arguments to Meaninglessness; Excluded Opposites and Paradigm Cases. 6. Allocation to Categories. Index.

Stephen Toulmin: Foresight and Understanding. An Enquiry into the Aims of Science (Hutchinson and Co. Ltd. London 1961, str. 116, cena 18 s.). Prof. Toul-

min (ur. 1922) jest jednym z przedstawicieli angielskiej filozofii lingwistycznej, zajmuje się głównie teorią nauki. Niniejsza jego książka powstała z wykładów, które miał w r. 1960 w Indiana University, i rozważa cele nauki oraz kryteria oceny teorii naukowych; kolejne rozdziały są zatytułowane: Introduction; Forecasting and Understanding; Ideals of Natural Order (I); Ideals of Natural Order (II); Formes and Styles of Theory; The Evolution of Scientific Ideas; Index.

I. M. Bocheński: A History of Formal Logic. Translated and edited by Ivo Thomas (Notre Dame, Ind. 1961, University of Notre Dame Press, str. XXII+567, cena 20 dol.). Cenna książka Bocheńskiego, wydana pierwotnie w języku niemieckim (zob. Ruch Filozof. XVIII, str. 102a), znalazła kompetentnego tłumacza w osobie Ivo Thomasa z Oksfordu, który w przedmowie swej zaznacza, że uznał za konieczne wprowadzenie, za zgodą autora, szeregu uzupełnień i poprawek. M. in. do paragrafu 49 została dodana podsekcja o początkach logiki kombinatorycznej. Tłumacz kilka stron swej przedmowy poświęcił Abelardowi, chcąc w ten sposób uzupełnić zbyt skromnie zaprezentowane w książce teksty logików XII wieku. Ze względów oszczędnościowych bibliografia została reprodukowana fotograficznie z oryginału, zawiera więc nadal liczne skrót i uwagi w języku niemieckim. W formie dodatku dołączono uzupełnienia do bibliografii. Na skutek wprowadzenia nowych materiałów uległa zmianie numeracja niektórych cytowanych fragmentów w paragrafie 36. Pojawienie się przekładu jest niewątpliwie pożądane dla tych wszystkich zainteresowanych, którzy z większą łatwością posługują się językiem angielskim niż niemieckim. Jest ono też dowodem nie słabnącej poczytności książki.

Antony Flew: Hume's Philosophy of Rel f. A Study of His First „Inquiry” (London 1961, Routledge und Kegan Paul, str. X+286, cena 30 s.). Jest to piąty już tom, wydawanej przez A. J. Ayera „International Library of Philosophy and Scientific Method”. Autor piastuje stanowisko profesora filozofii w University College of North Staffordshire. Postawił on sobie za zadanie przeprowadzić analizę „Inquiry Concerning Human Understanding” jako samodzielnej całości, a nie — jak to często się czyni — jako skrótu pierwszego rozdziału „Tre-

atise”. Hume bowiem w swej korespondencji nieraz wyrzekł się „Traktatu” i prosił, by oceniano go jedynie na podstawie dzieł późniejszych, które uważał za dojrzsze. Flew właśnie stara się w swej książce w pełni zadośćuczynić życzeniom Hume'a. W rezultacie zdołał uzyskać szereg nowych wyników. Niektóre z nich, przedstawione w rozdziale VIII i IX, autor ogłosił już poprzednio w dwóch artykułach drukowanych w 1959 r. Książka zawiera obszerną bibliografię i skorowidz nazwisk.

Roger Josep Boscovich S. J., F. R. S., 1711—1787. Studies of His Life and Work on the 250th Anniversary of His Birth. Ed. by L. L. Whyte (London, George Allen und Unwin Ltd, 1961, str. 230, cena 32 s.). Boscovich, rodem z Raguzy w Dalmacji, uczony, filozof, dyplomata, należał do najwybitniejszych postaci w europejskiej kulturze XVIII wieku. Studia odbywał w Rzymie, przebywał dłuższy czas we Francji, został członkiem Royal Society w Anglii i swymi teoriami wpłynął na rozwój fizyki i chemii czasów późniejszych. Jego główne dzieło nosi tytuł „Theoria Philosophiae Naturalis”. Współautorami książki są wybitni specjaliści w dziedzinach objętych pracami Boscovicha. Treść książki: Foreword (Sir H. Hartley, F.R.S.); Editorial Note (L. L. Whyte); Biographical Essay (E. Hill); Boscovich's Atomism (L. L. Whyte); Boscovich's „Theoria” (Z. Marcovic); Boscovich and the British Chemists (L. P. Williams); Boscovich and Priestley's Theory of Matter (R. E. Schofield); The Contribution of Boscovich to Astronomy and Geodesy (Z. Kopal); Boscovich's Mathematics (J. F. Scott); Boscovich's Optics and Design of Instruments (C. A. Ronan); Boscovich and the Combination of Observations (Ch. Eisenhart). Bibliography. Index.

Robert Tucker: Philosophy and Myth in Karl Marx (Cambridge University Press 1961, str. 263, cena 12 s. 6 d.; 1,75 dol.). Autor, profesor w Indiana University, rekonstruuje rozwój filozoficznej myśli Marksa w oparciu o szczegółową analizę jego tekstów. Jako motto przytacza słowa Marksa (1844): „The philosopher, himself an abstract form of alienated man, sets himself up as the measure of the alienated world.”. Treść: Introduction, Marx in Changing Perspective. I. The Philosophical Background (1. The Self as God in German Philosophy. 2. History as Gods Self-Re-

alisation. 3. The Dialectic of Aggrandizement). II. From Hegel to Marx. 4. Philosophy Revolts Against the World. 5. Metaphysics as Esoteric Psychology. 6. Marx and Feuerbach. 7. The Rise of Philosophical Communism. III. Original Marxism (8. Working Man as World Creator. 9. Alienation and Money Worship. 10. Communism — the Self Regained). IV. Mature Marxism (11. Two Marxisms or One? 12. The New Materialism. 13. Division of Labour and Communism. 14. The World as Labour and Capital. 15. The Myth and the Problem of Conduct.). Conclusion: Marx and the Present Age. References. List of Books Cited. Index.

The Logical Systems of Leśniewski by Eugene C. Luschei, Assistant Professor of Philosophy, University of North Carolina (North-Holland Publishing Company Amsterdam, 1962, str. VIII+340, cena 10 dol.), książka niniejsza ukazała się jako nowy tom serii *Studies in Logic*, której redaktorami są E. W. Beth, L.E.J. Brouwer i A. Heyting. Udostępnia ona światowemu czytelnikowi badania Stanisława Leśniewskiego nad podstawami logiki i matematyki. Treść: 1. Conventions of exposition and reference; 2. Leśniewski's development; 3. Leśniewski's achievements; 4. Leśniewski's critique of pure formalism; 5. Leśniewski's grammar of semantic categories; 6. Leśniewski's system of logic and foundations of mathematics; 7. Terminological explanations and directives; 8. Principles of Leśniewski's ideographic notation. 9. Notes; 10. Bibliography.

Essays on the Foundations of Mathematics dedicated to A. A. Fraenkel on his Seventieth Anniversary (North-Holland Publ. Comp. Amsterdam, 1962, str. 330, cena 11 dol.). Prof. Uniwersytetu w Jerozolimie, Abraham A. Fraenkel, jest jednym z najwybitniejszych współcześnie uczonych, zajmujących się podstawami matematyki. Poświęcona mu na jego 70-lecie księga, zredagowana przez komitet byłych uczniów, na którego czele stoi A. Robinson, zawiera cztery części i bibliografię pism jubilat. Cz. I. pt. „Aksjomatyczna teoria mnogości” zawiera rozprawy, których autorami są P. Bernays, P. Erdős, A. Levy, R. Montague, D. Scott, J. R. Shoenfield, A. Tarski. Cz. II. „Logika matematyczna” (W. Ackermann, R. Carnap, H. B. Curry, H. Putnam, A. Robinson, Th.

Skolem, R. Vaught). Cz. III. „Podstawy arytmetyki i analizy” (A. Heyting, G. Kurepa, E. Mendelson, A. Mostowski, M. O. Rabin, W. Sierpiński). Cz. IV. „Filozofia matematyki i logiki” (E. W. Beth, R. Feys, H. Freudental, H. Wang).

F.S.C. Northrop: The Logic of the Sciences and the Humanities (New York 1960, Meridian Books, str. XIV+402, cena 1,55 dol). Jest to już drugi nakład, w tanim wydawnictwie Meridian Books, książki, która po raz pierwszy ukazała się w roku 1947 nakładem Macmillana i już w rok potem miała drugie wydanie (zob. *Ruch filoz.* XVIII, s. 272b). Northrop jest profesorem filozofii i prawa w uniwersytecie Yale i autorem czterech innych książek: „*Science and First Principles*” (1931), „*The Meeting of East and West*” (1946), „*The Taming of Nations*” (1952), „*European Union and United States Foreign Policy*” (1954).

Publikacje zbiorowe

Oeuvres de Philon d'Alexandrie w przekładzie francuskim wychodzą staraniem Uniwersytetu w Lyonie, nakładem Editions du Cerf w Paryżu, pod redakcją prof. Roger Arnaldez, Jean Pouilloux i Claude Mondésert; przekład jest oparty o wydanie krytyczne Cohn-Wendland-Reiter (Berlin 1896—1930). Tom pierwszy (1961, str. 260, cena 15,60 NF) zawiera Wstęp ogólny prof. Arlandez oraz przekład „*De officio mundi*”. Całość obejmuje 35 traktatów, tom ostatni ma zawierać indeksy i słownik filozoficzno-religijny Filona.

Pisma filozoficzne Leibniza w wydaniu C. I. Gerhárda i reedycji fototypicznej firmy Olms (zob. *Ruch Filoz.* XX, str. 353a) ukazały się już w całości, tom VII wyszedł w r. 1961.

Wydawnictwa seryjne

Myśli i ludzie. W serii „*Wiedzy Powszechnej*” pod powyższym tytułem (zob. *Ruch Filoz.* XX, str. 233 a) ukazał się tomik kolejny: **Tadeusz Kroński: Hegel** (1961, str. 188, cena 15 zł). Na treść studium składa się artykuł autora (zmarłego w r. 1958) o Heglu, napisany dla „*Encyklopedii Współczesnej*” (1957) oraz jego wstęp do polskiego przekładu „*Wykładów z filozofii dziejów*” (1958). Wyjątki z tekstów Hegla zostały podane w prze-

kładach Adama Landmana oraz Ireny Krońskiejk.

Biblioteka Myśli Socjalistycznej, stanowiąca serię wydawaną przez „Książkę i Wiedzę”, obejmuje dotąd następujące książki: **St. Krasiński**: Pisma zebrane; **J. Dietzgen**: Wybrane pisma filozoficzne; **F. Mehring**: Legenda o Lessingu; **R. Luksemburg**: Wybór pism (2 tomy); **A. Bazard, B. P. Enfantin**: Doktryna Saint-Simona; **A. Gramsci**: Pisma wybrane (2 tomy); **A. Labriola**: Szkice o materialistycznym pojmowaniu dziejów; **P. Lafargue**: Pisma wybrane (2 tomy). Siedem dalszych pozycji jest w przygotowaniu.

Biblioteka Studiów nad Marksizmem jest nową serią wydawnictwa „Książka i Wiedza” zainaugurowaną tomem **M. Fritzhanda**: Myśl etyczna młodego Marksa. Jako następne tomy zapowiedziane są: **Z Cackowski**: Treść poznawcza wrzeń zmysłowych. **G. Temkin**: Marks a idea pieniądza pracy.

Quellen und Studien zur Geschichte der Philosophie, w wydawnictwie tym (zob. Ruch Filoz. XX str. 354b) ukazały się dwie nowe pozycje: **Bd. II Eusebio Colomer S. J.**: Nikolaus von Kues und Raimund Lull — aus Handschriften der Kueser Bibliothek (1961, str. XVIII+200, cena 32 DM) oraz **Bd. III Francis Josef Kovach**: Die Ästhetik des Thomas von Aquin (1961, str. X+279, cena 32 DM).

W serii wydawniczej „Die Wissenschaft” (Friedr. Vieweg und Sohn, Braunschweig) ukazały się ostatnio następujące pozycje opracowane przez wybitnych specjalistów: **Niels Bohr**: Atomphysik und menschliche Erkenntnis (Bd. 112, 1958, str. VIII+104, cena 9,40 DM); **Max Born**: Physik im Wandel meiner Zeit (Bd. III, 1959, str. VII, 252, cena 19,80 DM); **Walter H. Heitler**: Der Mensch und die naturwissenschaftliche Erkenntnis (Bd. 116, 1961, str. 75, cena 6,80 DM); **Arthur March**: Die physikalische Erkenntnis und ihre Grenzen (Bd. 108, 1960, 2 wyd. str. VIII+121, cena 10,80 DM); **Wolfgang Pauli**: Aufsätze und Vorträge über Physik und Erkenntnistheorie (Bd. 115, 1960, str. VIII+176, cena 19,80 DM); **Erwin Schrödinger**: Geist und Materie (Bd. 113, 2 wyd. 1961, str. 78, cena 9 DM). W tym samym wydawnictwie wyszła książka: **Edgar Hunger**: Von Demokrit bis Heisenberg. Quellen und Betrachtungen zur naturwissenschaftlichen Erkenntnis (2 wyd. 1960, str. VIII+328, cena 19,80 DM).

Erfahrung und Denken (zob. Ruch Filoz. XX str. 354b), w serii tej ukazała się kolejna pozycja **8. Werner Hofmann**: Gesellschaftslehre als Ordnungsmacht — Die Werturteilsfrage heute (1961, str. 153, cena 16,80 DM). Treść: A. Die Frage der objektiven Gültigkeit von Werturteilen (I. Seinsurteil und Werturteil. II. Ideologisches und wissenschaftliches Werturteil. III. Der gesellschaftliche Wertbildungsprozess. IV. Die Geschichtlichkeit der Wertmassstäbe). B. Das Werturteil in der jüngeren Denkgeschichte (I. Die Position des transzendentalen Idealismus. II. Karl Mannheims Wissenssoziologie. III. Die Position des subjektivistischen Idealismus: Der angelsächsische Pragmatismus. IV. Die Formalisierung der Wert-Objektivität: Der Neopositivismus. V. Gesellschaftslehre als Wert-Instrumentalistik). Schluss. W tej samej serii zapowiedziano jako dalsze tomy: **Nationalökonomie und Philosophie** (A. Amonn); **Philosophie der Mathematik** (P. Bernays); **Philosophie der Logik** (I. M. Bocheński); **Philosophie der Biologie** (L. v. Bertalanffy); **Philosophie der Technik** (D. Brinkmann); **Philosophie und Sprachwissenschaft** (J. Lohmann); **Psychiatrie und Philosophie** (H. Heimann); **Alte und moderne Kosmologie** (F. Schmeidler); **Ontologie der Physik** (H. Lange); **Vergleichende Religionswissenschaft in philosophischer Sicht** (H. v. Glasenapp).

Phaenomenologica, seria wydawana przez Archiwum Husserla w Louvain (zob. Ruch Filoz. XX, str. 234a) powiększyła się o tom 8: **Emmanuel Levinas**, **Totalité et Infini — Essai sur l'extériorité** (1961, str. XVIII+284, cena 22,50 fl.).

Wydawnictwa ciągłe i czasopisma

Studia Mediewistyczne (zob. Ruch Filoz. XIX, str. 116b), ukazał się zeszyt 2. (PWN, Warszawa 1961, str. 219, cena 56 zł), który zawiera: **F. Tuszyńska**, „Materiały do stanu badań nad filozofią scholastyczną XV wieku”; **A. Mrozek**, „Al-Farabi jako komentator i kontynuator filozofii greckiej, a w szczególności Arystotelesa” **S. Świeżawski**, „Materiały do studiów nad Janem z Głogowa”; **W. Seńko**, „Jakub z Gostynina i jego komentarz do Liber de causis”; **J. Korolec**, **W. Seńko**. „Uwagi o scholastyce polskiej w »Historii filozofii polskiej« Wiktora Wąsika” (rec).

Hegel-Studien, rocznik wydawany przez Hegel-Archiv (Bonn, Erste Fahr-

gasse 7) ukazuje się od r. 1961. Redaktorami są Friedhelm Nicolini i Otto Pöggeler, przy współudziale Hegel-Kommission der Deutschen Forschungsgemeinschaft. Wydawnictwo ma trojaki zadanie: 1) publikację tekstów Hegla świeżo odkrytych lub dotychczas nie wydanych i dyskusję zagadnień dotyczących edycji Hegla, 2) drukowanie studiów odnoszących się do myśli Heglowskiej, 3) recenzowanie literatury Heglowskiej. Tom I (356 stron) zawiera artykuł programowy H. Heimsoetha i działy: Texte und Dokumente; Abhandlungen; Literaturberichte und Kritik; Bibliographie. Firmą nakładową jest H. Bouvier u. Co Verlag Bonn, Am Hof 32. Prenumerata roczna 36 DM.

The British Journal of Aesthetics, organ kwartalny British Society for Aesthetics (zob. Ruch Filoz. XX, str. 118a), wychodzi od początku r. 1961. Redaktorem jest prof. H. Osborne, firmą nakładową Routledge and Kegan Paul, Broadway House, Carter Lane, London E. C. 4. Prenumerata roczna 2 £.

Médiatons, Revue des expressions contemporaines, nowy periodyk, wychodzący od lutego 1961 ma w programie omawianie zjawisk artystycznych, filozoficznych, literackich i naukowych „aby w wieku antagonizmów szukać drogi do syntezy”. Zeszyt pierwszy nosi tytuł: „Structures et événements” i zawiera m. i. artykuły: L. Goldmann, „L'esthétique du jeune Lukacs”; G. Lukacs, „La nostalgie et la forme”; P. Francastel, „L'actualité de Poussin”; M. Philipott „Ordre, désordre et composition musicale”; L. Lapoujade, „Le signe et la signification”. Redaktor: Stanley A. Miesages. Editions de Minuit, Paris. Adres wydawnictwa: 7, rue Bernard-Palissy, Paris 6-e. Prenumerata 32 NF.

Kwartalnik Synthese (Dordrecht) wydało zeszyt specjalny (tom XII nr 4, grudzień 1960) zawierający prace ofiarowane Rudolfowi Carnapowi w 70 rocznicę urodzin przez następujących autorów: Y. Bar-Hillel, A. A. Fraenkel, J. Jorgensen, W. V. Quine, E. W. Beth, H. Mehlberg, K. Menger, R. Montague, C. G. Hempel, K. Dürr, A. Naess, N. Tennesen, D. Rynin, Ch. Morris; artykuły, które nadesłali P. Bernays i W. Stegmüller w spóźnionym terminie będą zamieszczone w następnym zeszycie.

Dialectica nr 57/58 (zob. s. 74b) zawiera sprawozdania z obrad dorocznego spot-

kania członków Międzynarodowego Instytutu Filozoficznego w Oberhofen w r. 1960 (zob. Ruch Filoz. XX, str. 120b). W protokole końcowego posiedzenia zostało podane przemówienie prof. Kotarbińskiego, jako nowo wybranego przewodniczącego instytutu (s. 324—328).

Bibliografie, leksykony

Nicola Abbagnano, Dizionario di Filosofia (Torino, Utet, 1960, str. XII+906, cena 10.000 L). Autor tego nowego, poważnego słownika filozoficznego w języku włoskim, ur. w Salerno w r. 1901, jest profesorem historii filozofii w Uniwersytecie w Turynie; zbliżony do egzystencjalizmu, któremu poświęcił trzy większe dzieła, ma w swym dorobku także prace historyczne m. in. trzypięciotomową historię filozofii.

Franklin Parker, Alfred North Whitehead (1861—1947) — A Partial Bibliography, opublikowana w Bulletin of Bibliography, XXIII, 4, str. 90—93 (1961, F. W. Faxon Comp. 83—91 Francis Street, Boston 15, Mass) wymienia 19 książek Whiteheada oraz prace o nim, mianowicie 8 dysertacji doktorskich, 24 książki, 105 artykułów i 9 nekrologów.

Odczyty, wykłady, referaty

Oddział PTF w Warszawie — 20 III 61 T. Kotarbiński: Sprawność działania. — 17 IV 61 T. Pawłowski: Międzynarodowa konferencja filozoficzna w Stanford. — 10 V 61 M. Devivaise (Francja) Sciences humaines et l'humanisme. — 5 VI 61. M. Novak (Czechosłowacja): Co to jest styl życia? — 7 VI 61. T. Kotarbiński: Początki i rozwój prakseologii. — 3 X 61. A. N. Prior (Anglia): The fifteen tenses and the problem of times continuity. — 4 X 61. Tenże: Diodorean and allied modalities. — 5 X 61. Tenże: Logics allowing for alternative futures. — 13 XI 61. I. Pawłowska: Gandhi i jego postulat życzliwości. — 11 XII 61. L. Kołakowski: Cogito, materializm historyczny, ekspresyjna interpretacja osobowości.

Oddział PTF w Lublinie. — 13 I 61. F. Indan: Czy koncepcja społeczeństwa Comte'a jest pozytywistyczna? — 21 II 61. F. Tokarz: Zasadnicze stanowiska w filozofii indyjskiej. — 17 III 61.

A. Wroński: Problemy metodologiczne termodynamiki. — 5 V 61. Sympozjum Bakonowskie: Aktualność myśli Bacona (N. Łubnicki); Stanowisko Bacona wobec zagadnienia kauzalizmu i finalizmu (Z. Cackowski); Korektor myślenia i psycholog życia (Z. Plewicka); Poglądy etyczne Bacona (H. Borowski). — 19 V 61. S. Kamiński: Uzasadnianie w naukach. — 13 X 61. N. Łubnicki i Z. Cackowski: Problem uzasadniania nauki na międzynarodowym kolokwium w Warszawie. — 10 XI 61. S. Kamiński: O naturze błęd logicznego. Odczyty popularno-naukowe. — 19 I 61. Z. Cackowski: Filozofia w aspekcie anegdotycznym. — 26 I 61. L. Koj: Społeczny charakter nauki. — 16 II 61. M. Geppert: Życie codzienne w świetle filozofii. — 15 III 61. J. Litwin: Holbach i Diderot o problemach religii. — 23 III 61. N. Łubnicki: Franciszek Bacon, pionier nowoczesnego empiryzmu (w 400 rocznicę urodzin). — 30 III 61. J. Reutt: O kulturze umysłu. — 19 XII 61. L. Koj: Jak mierzeniem poprawiamy spostrzeżenia zmysłowe. — 20 XII 61. B. Dziemidok: Sztuka a rzeczywistość.

Oddział PTF w Łodzi — 16 I 61. I. Pawłowska: Konflikt wartości a system etyczny.

Oddział PTF w Poznaniu — 18 I 61. J. Kmita: Pojęcie znaczenia informacyjnego. — 6 II 61. Z. Ziemiński: O charakterze językowym norm prawnych. — 15 II 61. Z. Zechowski: Teoria rozwoju społecznego Bolesława Limanowskiego. — 23 II 61. J. Giedymin: Charakterystyka wiarogodnego informatora. — 20 V 61. P. Rybicki: Z badań nad teorią rzeczywistości społecznej u Arystotelesa. — 22 V 61. W. Voisé: Formowanie się nowożytnej postawy poznawczej w okresie Renesansu. — 11 XI 61. Wł. Tatarkiewicz: Kanony sztuki a filozofia.

Cykl wykładów publicznych z zakresu etyki, zorganizowany przez Oddział Warszawski PTF rozpoczął 26 II 1962 r. Tadeusz Kotarbiński wykładem pt. „Cel życia”. Zadaniem odczytu było postawienie pytania. Uchyła się, jako źle postawione, pytanie „jaki jest cel życia?”, żąda się też modyfikacji pytania „jaki winien być cel życia?”. Poprawnie sformułowany problem przybiera postać następującą: „Jakie stawiając sobie cele działań, stawia się je zgodnie z potrze-

bami?” Odczyt uzupełniało rozważenie postulatów humanizmu, moralizmu i realizmu praktycznego. Treść odczytu została wydrukowana w Przeglądzie Kulturalnym (nr 11/498 z 15 III 1962) oraz w Argumentach (nr 11/197 z 18 III 1962). Drugi odczyt cyklu wygłosił Adam Schaff pt. „Sens życia” (Przegląd Kulturalny, nr 12/499 z 22 III 1962 r.). Autor wychodzi od stwierdzenia, że pytanie o sens życia jest częścią składową problematyki nazywanej ogólnie filozofią człowieka, rozkwitającej zwłaszcza w okresach przełomowych historii. Problemy te wykraczają poza granicę nauk specjalnych, gdyż zakładają pojęcie wartości, są sensowne zarówno w tym znaczeniu, że wpływają na realnych potrzeb poznawczych i praktycznych, jak i w tym, że nie są w swym typie przeciwne nauce.

Organizacje

Polskie Towarzystwo Filozoficzne. Dorożne Walne Zgromadzenie odbyło się w Warszawie 17 lutego 1962 r. z udziałem delegatów reprezentujących wszystkie oddziały. Zarząd przedstawił sprawozdanie z działalności Towarzystwa w roku 1961: na początku roku sprawozdawczego Towarzystwo liczyło 362 członków w siedmiu oddziałach, w ciągu roku liczba ta wzrosła do 392 osób. Przy Zarządzie Głównym istnieje Sekcja Logiki i powstała w tym roku Sekcja Estetyki (zob. Ruch Filoz. XX, str. 357 b). Sekcja Logiki pod przewodnictwem Kazimierza Ajdukiewicza należy do Międzynarodowej Unii Filozofii Nauki; zorganizowała 4 posiedzenia naukowe w Poznaniu. Przewodniczącym Sekcji Estetyki jest Roman Ingarden, zarząd Sekcji mieści się w Krakowie; Sekcja liczy 42 członków i zorganizowała 9 posiedzeń naukowych. W oddziałach odbyło się 56 posiedzeń naukowych nadto oddział w Lublinie urządził 8 odczytów popularnych, a oddział Warszawski zorganizował cykl wykładów pt. „Filozofia a życie”. Prelegentami byli częściowo goście zagraniczni.

W zakresie działalności wydawniczej ukazał się tom XX Ruchu Filozoficznego, a Komitet wydawniczy pism Kazimierza Twardowskiego przygotował czterotomowe wydanie jego pism filozoficznych: tom pierwszy, obejmujący pisma o filozofii i poglądy na świat i pisma z zakresu etyki, ma się ukazać w roku 1963.

Biblioteka Towarzystwa powiększyła się o 97 tomów dzieł i 7 tytułów czasopism.

Sprawozdanie finansowe wykazuje w dochodach 218.369 zł 24 gr, w wydatkach 193.587 zł 61 gr.

Zgodnie z uchwałą poprzedniego Walnego Zgromadzenia przeprowadzono częściową zmianę statutu Towarzystwa (zob. Ruch Filoz. XX, str. 357b).

Sprawozdanie Zarządu i sprawozdanie Komisji Rewizyjnej przyjęto jednomyślnie, wyrażając podziękowanie Zarządowi i pracownikom Towarzystwa, po czym wybrano władze na trzyletni okres 1962—1964 w następującym składzie: Przewodniczący — Tadeusz Kotarbiński; członkowie Zarządu: Kazimierz Ajdukiewicz, Tadeusz Czeżowski, Roman Ingarden, Maria Kokoszyńska-Lutmanowa, Narcyz Lubnicki, Jerzy Pelc, Marian Przełęcki, Adam Schaff; zastępcy: Helena Ellstein, Adam Wiegner, Mieczysław Wallis. Komisja Rewizyjna: Izydora Dąbska, Jan Gregorowicz, Tadeusz Pawłowski; Sąd Koleżeński: Bronisław Baczko, Bolesław Gawecki, Janina Kotarbińska, Kazimierz Pasenkiewicz, Seweryna Romahnowa. Zarząd ukonstytuował się, wybierając zastępcę przewodniczącego Adama Schaffa, sekretarzem Mariana Przełęckiego i skarbnikiem Jerzego Pelca.

Przyjęto nadto plan działalności Towarzystwa na rok 1962 w dotychczasowym zakresie.

Oddział w Warszawie liczył 131 członków. Skład Zarządu: Janina Kotarbińska (przewodniczący), Marian Przełęcki (zastępca przewodniczącego), Alicja Kadler (sekretarz), Klemens Szaniawski (skarbnik), Kazimierz Ajdukiewicz, Bronisław Baczko, Leszek Kołakowski, Jan Legowicz, Roman Suszko (członkowie). Odbyło 10 posiedzeń naukowych, nadto zorganizowano serię odczytów publicznych pt. „Filozofia i życie” (zob. Ruch Filoz. XX, s. 357 a). Dochody 1688,45 zł, wydatki 1424,55 zł, saldo 263,90 zł.

Oddział w Krakowie liczył 76 członków, spośród których 26 osób należy do Sekcji Estetyki zorganizowanej wewnątrz Oddziału. Skład Zarządu: Roman Ingarden (przewodniczący), Izydora Dąbska (zastępca przewodniczącego), Danuta Gierulanka, Antoni Póltawski (skarbnik), Władysław Stróżewski (bibliotekarz), Maria Turowicz (sekretarz). Zorganizowano 7 posiedzeń naukowych i 6 posiedzeń Sekcji Estetyki. Biblioteka

Oddziału składa się ze 158 tomów książek i kompletów czasopism oraz 61 luźnych zeszytów czasopism. Dochody 12.695,38 zł, wydatki 7.684,05 zł saldo 5.011,33 zł.

Oddział w Lublinie liczył 29 członków. Skład Zarządu: Narcyz Lubnicki (przewodniczący), Józef Reutt (zastępca przewodniczącego), Zdzisław Cackowski (sekretarz), Natalia Reuttowa (skarbnik). Odbyło się 7 posiedzeń naukowych oraz 8 odczytów popularnych. Dochody 13.900,83 zł, wydatki 9.211,78 zł, saldo 4.689,05 zł.

Oddział w Łodzi liczył 27 członków. Skład Zarządu: Jan Gregorowicz (przewodniczący), Stefan Amsterdamski (zastępca przewodniczącego), Henryk Lenkiewicz (sekretarz), Ija Pawłowska (skarbnik). Odbyło się jedno posiedzenie naukowe. Dochody 974,50 zł, wydatki 498,60 zł, saldo 475,90 zł.

Oddział w Poznaniu liczył 47 członków. Skład Zarządu: Czesław Znamierowski (przewodniczący), Adam Wiegner (zastępca przewodniczącego), Seweryna Romahnowa (sekretarz), Jerzy Giedymin (skarbnik), Stefan Kaczmarek, Zbigniew Czerwiński, Roman Kozłowski, Tadeusz Batóg (członkowie). Odbyło się 9 posiedzeń naukowych, nadto cztery posiedzenia Sekcji Logiki.

Oddział w Toruniu liczył 45 członków. Skład Zarządu: Tadeusz Czeżowski (przewodniczący), Henryk Elzenberg (zastępca przewodniczącego), Wacław Kubik (sekretarz i skarbnik). Odbyło się 11 posiedzeń naukowych. Dochody 7.362,75 zł, wydatki 3.369,90 zł, saldo 3.992,85 zł.

Oddział we Wrocławiu liczył 36 członków. Skład Zarządu: Maria Kokoszyńska-Lutman (przewodniczący), Tadeusz Kubiński (sekretarz), Ryszard Wójcicki (skarbnik), Seweryn Dür, Jarosław Ładosz, Helena Słoniewska, Jerzy Słupecki (członkowie). Odbyło się 11 posiedzeń naukowych. Dochody 4.557,62 zł, wydatki 2.445,70 zł, saldo 2.111,92 zł.

Koło PTF w Olsztynie należące do Oddziału w Toruniu, powstało z początkiem roku 1962 w myśl nowego postanowienia Statutu (zob. Ruch Filoz. XX, str. 357 b). Koło liczy 12 członków, przewodniczącym Koła jest dr Jan Sikora.

Hegel-Archiv oraz Hegel-Kommission der Deutschen Forschungsgemeinschaft

wystąpiły z inicjatywą założenia Międzynarodowego Towarzystwa Heglowskiego, mającego na celu popieranie współpracy nad badaniem filozofii heglowskiej. Odezwe w tej sprawie, podpisana przez 18 wybitnych uczonych z Niemiec, Austrii, Francji, Belgii, Holandii, Szwajcarii, Anglii i Stanów Zjednoczonych AP podaje *Zeitschrift für philosophische Forschung* (Bd. XV, H. 2, 1961, str. 278). Adres komitetu: Prof. dr H. G. Gadammer, Heidelberg, Augustinergasse 15.

Zjazdy

Zebranie naukowe członków Polskiego Towarzystwa Filozoficznego zorganizowane przez Zarząd Główny w związku z dorocznym Walnym Zgromadzeniem odbyło się w Warszawie 18 i 19 lutego 1961 r. z następującym programem: 18 II. Uroczystość siedemdziesięciolecia urodzin Profesora Kazimierza Ajdukiewicza. Godz. 10. Otwarcie obrad — Tadeusz Kotarbiński; Seweryna Łuszczewska-Romahnowa — Kazimierz Ajdukiewicz o istocie pojęć; Roman Suszko — Logiczna teoria języka a teoria poznania w pracach Kazimierza Ajdukiewicza; Zbigniew Czerwiński — Problematyka indukcji w pracach i działalności Kazimierza Ajdukiewicza w okresie powojennym. Godz. 16. Kazimierz Ajdukiewicz — Zagadnienie empiryzmu a koncepcja języka. Po odczycie nastąpiło zebranie towarzyskie. 19 II. Maria Kokoszyńska-Lutmanowa — Znaczenie i oznaczanie; Jerzy Słupecki — O pojęciu istnienia w logice. W posiedzeniach uczestniczyło kilkudziesięciu członków Towarzystwa, przybyłych ze wszystkich oddziałów.

Konferencja poświęcona współpracy poszczególnych nauk w dziedzinie badań Ziemi odbyła się w Moskwie wiosną 1961 r. ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień filozoficznych. Konferencja została zwołana przez Radę Naukową do filozoficznych zagadnień przyrodoznawstwa, Wydział Geograficzno-Geologiczny Akademii Nauk ZSRR oraz Komitet Partii przy Prezydium Akademii Nauk ZSRR. Inauguracyjny wykład wygłosił E. W. Szancer pt. Współczesna geologia i jej miejsce w przyrodoznawstwie. Następnie G. L. Pospiełow mówił na temat cech charakterystycznych plane-

tarnej, geologicznej formy ruchu materii. W dalszym ciągu konferencji jej uczestnicy wysłuchali następujących odczytów: B. J. Lewicz: Analiza porównawcza budowy Ziemi i jej planet pokrewnych, B. M. Kiedrow: O geologicznej formie ruchu w związku z innymi jego formami, P. N. Kropotkin: Znaczenie geofizyki dla geologii, W. I. Baranow: Radioaktywność i geochemia, A. A. Sankow: Historyzm w geochemii, W. W. Miennier: Rola biostratografii w badaniach geologicznych.

XIIe Congrès des Sociétés de Philosophie de Langue Française, który był zapowiedziany na rok 1962, został z powodu trudności lokalnych przełożony na rok 1964 (w r. 1963 odbędzie się Kongres Międzynarodowy w Meksyku). Filozofowie francuscy będą mieli sposobność spotkania się w r. 1962 w czasie XXIVe Semaine de Synthèse w Paryżu 28 V — 2 VI na temat „L'Expérience”.

Der engere Kreis der Allgemeinen Gesellschaft für Philosophie in Deutschland miał kolejny zjazd 22—25 października 1961 r. w Würzburgu, z udziałem ponad 40 uczestników. Tematem obrad były „Grundprobleme der kantischen Philosophie”, wygłoszono referaty: Kants Theorie der Todesstrafe als ein Prüfstein des systematischen Zusammenhanges seiner Moralphilosophie (J. Ebbinghaus); Die Idee des höchsten Gutes (W. Brügger); Wissen und Glauben — zur Aufhebung des Kritizismus (W. Ritzel); Doppelsinn des kantischen Apriori (R. Zocher); Die Rettung der Phänomene: Die Platoninterpretation der Marburger Neukantianer im Lichte eines antiken Forschungsprinzips (J. Mittelstrass); Kant im Spätidealismus und die Anfänge der neukantischen Bewegung (G. Lehmann).

Allgemeine Gesellschaft für Philosophie in Deutschland organizuje VII Kongres Filozoficzny 21—25 X 1962 w Münster na temat ogólny: „Philosophie und Fortschritt”, w sześciu kolokwiach zatytułowanych: 1. Geschichte und philosophische Voraussetzungen der Fortschrittsidee; 2. Geschichte des Menschen, Evolution und Fortschritt; 3. Säkularisation — Fortschritt oder Verfall; 4. Fortschritt und Bewahrung in der Krise der Bildung. 5. Revolution und Tradition; 6. Geschichtlichkeit und Metaphysik. Zarazem odbędzie się doroczne walne zebranie towarzystwa.

Schopenhauer-Gesellschaft zorganizowała z okazji swego 50-lecia zjazd naukowy w Monachium 27—29 października 1961 r. na temat: „Schopenhauer und die Existenzphilosophie”. Wygłoszono referaty: Schopenhauer und Kierkegaard (S. Holmi — Kopenhaga); Die Wendung zum Menschen in Schopenhauers Philosophie (H. Barth — Zurych); Schopenhauer und die moderne Existenzphilosophie (A. Diemer — Moguncja).

Oesterreichisches College zorganizowało 17 kolejny zjazd Internationale Hochschulwochen des Europäischen Forums Alpbach (Tirol) w dniach 18 VIII — 6. IX 1961. Temat ogólny brzmiał „Zukunft als Problem der Philosophie”, w obrębie którego odbyły się szczegółowe odczyty i seminaria.

Włoskie Kolokwium logiczne odbyło się w Turynie 4—7 kwietnia 1961 r. z następującymi referatami: Logica, scienza e filosofia (A. Pasquinelli); Ossservazioni riguardanti problemi ed indirizzi del pensiero logico attuale (E. Carruccio); Logica e psicologia (F. Previale); Logica aristotelica e logica stoica (C. A. Viano).

Centro internazionale di studi umanistici w Rzymie, na którego czele stoi prof. E. Castelli, zorganizowało 16—21 stycznia 1961 r. kolokwium na temat zagadnienia demityzacji. Sprawozdanie z obrad wydane przez Facoltà di Lettere, Università Roma, zawiera następujące referaty: Zum Problem der Entmythologisierung (R. Bultmann); Theos e Mýthos (K. Kerényi); Herméneutique des symboles et réflexion philosophique (P. Ricoeur); Intendimento e rischio (H. J. Gadamer); Intorno ai presuppositi della demittizzazione (L. Schuwer); Situazione umana e prees-catologia (R. Lazzarini); Démythisation de la pensée et démythisation de la foi; la critique de la théologie chez Nietzsche (H. Birault).

Joint Session of the Aristotelian Society and the Mind Association, doroczny zjazd filozofów angielskich został wyznaczony na 13—15 lipca 1962 r. w Leicester z następującym programem: Przemówienie inauguracyjne. Contextual Implication and Ethical Theory (P. H. Nowell-Smith); sympozja: Mathematical Discovery (R. L. Goodstein, I. Lakatos), Criteria for a Psycho-analytic Interpretation (B. A. Farrell, J. O. Wisdom, P. M. Turquet),

Communication and Expression in the Arts (E. H. J. Gombrich, Ruth Saw), Prudence (J. D. Mabbott, H. J. N. Horsburgh), Subjunctive Conditionals (P. Alexander, Mary Hesse), Claims to Knowledge (G. J. War-nock, L. J. Cohen).

Société britannique de philosophie de langue française organizuje swoje pierwsze kolokwium 30 III—1 IV 1962 r. w Londynie Canterbury Hall z następującym programem: The Ontology of Gabriel Marcel (I. W. Alexander), Questions cartésiennes (F. Alquié), Quelques aspects de la philosophie de G. Bachelard (P. Ginestier), The Phenomenology of Merleau-Ponty (C. Smith). Adres organizacji: Axel Stern, The University, Hull.

Drugi interamerykański nadzwyczajny kongres filozoficzny obradował w Uniwersytecie Costa-Rica 22—27 lipca 1961 r. z udziałem wielu przedstawicieli filozofii z obu Ameryk, z Europy przybyło trzech uczestników: Ignacio Alcorta (Barcelona), Franco Lombardi (Rzym) i Fritz-Joachim v. Rintelen (Moguncja). Wśród wygłoszonych referatów na różne tematy, dotyczące współczesnych kierunków filozoficznych, ważną pozycję zajmowała filozofia prawa, która w ostatnich czasach rozwija się w łacińskiej Ameryce.

Nauczanie

Propedeutyka filozofii w liceach ogólnokształcących (zob. ruch Filoz. XX str. 242b) ma być zastąpiona przez naukę o społeczeństwie, obejmującą wiadomości z dziedziny socjologii, ekonomii i prawoznawstwa; takie postanowienie zawiera projekt programu nauczania, który został przedstawiony przez ministra oświaty Tułdzieckiego sejmowej Komisji Oświaty i Nauki na posiedzeniu z 7 marca 1962 r. Natomiast podstawy filozofii mają być uwzględnione w programach innych przedmiotów (Życie Warszawy, nr 59 z 10 marca 1962).

Zrzeszenie nauczycieli filozofii w krajach europejskich powstało z inicjatywy niemieckiego związku Verband zur Förderung der Philosophie am deutschen Gymnasium (zob. „Ruch Filoz.” XVIII, str. 270a) na zjeździe, który odbył się w Schwelm bei Wuppertal 10—11 paź-

dziennika 1959. Celem zrzeszenia jest stała współpraca i wymiana myśli na temat nauczania filozofii a) przez kontakty osobiste, b) przez wymianę publikacji, c) przez międzynarodowe zjazdy odbywane co dwa lata w różnych krajach; językami obrad jest francuski oraz język kraju goszczącego zjazd. Adres zrzeszenia brzmi: Arbeitsgemeinschaft europäischer Philosophielehrer — Dr Erwin Lebek, Bremen, Arnold-Böcklin-Strasse 14.

Zrzeszenie nauczycieli filozofii w krajach europejskich (zob. wyżej) zorganizowało swój zjazd 1—2 listopada 1961 w Mediolanie jako II Międzynarodowy Kongres nauczycieli filozofii, z udziałem delegacji Francji, Włoch, Hiszpanii, Niemieckiej Republiki Federalnej, Austrii i Szwajcarii oraz gości z Anglii i Stanów Zjednoczonych Ameryki. Tematem obrad pierwszego dnia było „Pojęcie nauczania filozofii w gimnazjach”: a) filozoficzne ukształtowanie osobowości, b) wiedza filozoficzna (wiadomości), c) wykształcenie myślowe (ćwiczenia w myśleniu logicznym). Drugiego dnia obradowano na temat „Przygotowanie nauczycieli do nauczania filozofii”: a) Wykształcenie uniwersyteckie, b) przygotowanie wszystkich nauczycieli do nauczania swego przedmiotu z filozoficzną podbudową, c) Specjalne wykształcenie nauczycieli filozofii. W referatach i w dyskusji kładziono nacisk na rolę stosownie dobranych tekstów filozoficznych w nauczaniu, ostrzegając raczej przed podręcznikami; ostrzegano również przed dawaniem zarysu historii filozofii; kładziono natomiast nacisk na kształcenie logicznego myślenia i krytycyzmu. Sprawozdanie ze zjazdu ukazało się w zeszytach 3 (luty 1962) wydawnictwa: Verband zur Förderung der Philosophie am deutschen Gymnasium — Mitteilungen.

Wiadomości osobiste

Dr Jerzy Słupecki, profesor nadzwyczajny i kierownik katedry logiki matematycznej na Wydziale Matematyki, Fizyki i Chemii w Uniwersytecie Wrocławskim, został mianowany profesorem zwyczajnym uchwałą Rady Państwa z 22 lutego 1962 r.

Prof. Stefan Świeżawski przebywał w r. 1960/61 w Paryżu, pracując tam naukowo jako Maitre de Recherche

w Centre National de la Recherche Scientifique; przedmiotem jego zainteresowań były teksty filozoficzne XV wieku oraz zagadnienia metodologii historii filozofii. Wrażenia ze swej podróży przedstawił w wywiadzie, zamieszczonym w miesięczniku Znak nr 90 (grudzień 1961), str. 1693—1701.

Varia

Jan Jordan, autor artykułu: Metody badań nad działaniem (Ruch Filoz. XXI, str. 7) nadesłał w liście do Redakcji następujące uzupełnienie bibliograficzne, którego miejsce przypada na str. 14 (przed omówieniem szkoły aktywistów francuskich): Dziełem, które wyrosło pod wpływami francuskiej szkoły filozoficznej tzw. „ideologów”, jest trytomowe „De la liberté du travail, ou simple exposé des conditions dans lesquelles les forces humaines s'exercent avec le plus de puissance” (O wolności pracy, czyli prosty wykład warunków, w jakich ludzkie siły działają z największą mocą), Paryż, 1845, 3 tomy, str. 1489). Autorem jego jest rozwijający wówczas energiczną działalność polityczną i prasową B. Charles Dunoyer (1786—1862). Zatem w tym roku przypada stulecie jego śmierci. Pod wpływami tego rozległego traktatu pozostaje książka inżyniera hiszpańskiego Melitón Martin (1820—1886), napisana po francusku i nosząca tytuł „Le travail humain, son analyse, ses lois, son évolution” (Praca ludzka, rządząca nią prawa i jej rozwój), Paryż 1878, str. XXXII i 368). Autor popularyzuje w niej proponowaną przez siebie nową „naukę o działalności ludzkiej”, której nadaje nazwę „ponologii” (od słowa greckiego ponos — trud, znój). Ale niewątpliwie najciekawszym „znaleziskiem” w tym zespole jest dwutomowe dzieło francuskiego filozofa i socjologa Louis Bourdeau (1824—1900) pt. „Théorie des sciences. Plan de science intégrale” (Teoria nauk. Plan scalonej nauki), Paryż 1882, 2 tomy, str. 634. Cała księga VII, licząca ok. 50 stron w drugim tomie tego dzieła, które jest przeróbką pozytywistycznej systematyki nauk według A. Comte'a, poświęcona jest prakseologii pojmowanej jako nauka o funkcjach, czyli czynnościach. Obejmuje zarówno teorię zdarzeń, jak i działań. Jak na dziś (tj. połowa 1962 r.), można powiedzieć parafrazując słowa polskiego prakseologa, gdy mówi o „Rozwoju prakseologii”, że „nie wiadomo

o nikim, kto by miał użyć tego terminu przed rokiem 1882”, czyli na pełne 8 lat przed Alfredem Victorem Espinasem, uchodzącym dotychczas za ojca zachodniej prakseologii. Wywody o prakseologii Louis Bourdeau szczególnie sobie cenili prof. Robert Flint (1838—1910) autor wyczerpującej „A History of classifications of the sciences” (Historia klasyfikacji nauk) w „Philosophy as Scientia Scientiarum” (Filozofia jako nauka o naukach). Edynburg-Londyn 1904, str. 65—340.

W setną rocznicę urodzin Mariana Massoniusa (1861—1945), jednego z wybitnych przedstawicieli życia filozoficznego w Warszawie na przełomie XIX i XX wieku, a potem profesora filozofii w Wileńskim Uniwersytecie Stefana Batoro, ukazała się rozprawa **Narecza Lubnickiego: Neopozytywizm nowokrytyczny Mariana Massoniusa (w 100 rocznicę urodzin filozofa)**; wydana przez Uniwersytet Lubelski w serii *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*, vol. XIII, sectio F (Lublin 1961, str. 42).

Z okazji 50-lecia publikacji dzieła **Leon Brunschvicg, Les Étapes de la Philosophie mathématique** odbyło się uroczyste zebranie naukowe w Ecole Normale Supérieure w Paryżu 2 czerwca 1961 r.

Spuścizna rękopiśmienna Ryszarda Avenarius (1843—1896) której opiekunem jest dr Georg Lüttke (Berlin-Wilmersdorf, Ahrweilerstrasse 1) zawiera tysiące kartek, które w znacznej części zostały uporządkowane i przepisane na maszynie. Dr Lüttke zreferował jej stan w dwóch artykułach: „R. Avenarius, Mensch, Werk und Nachlass” oraz *R. Avenarius, Medizin, Psychologie und Philosophie*, które ukazały się w czasopiśmie *Wissen und Praxis der Medizin und Ihrer Nachbargebiete* (z. 21 i 23 z r. 1961). Artykuły te informują, że spuścizna zawiera liczne nieznanne, a całkowicie wykończone wykłady i artykuły z różnych dziedzin filozofii i nauk pokrewnych, które mogą się przyczynić do usunięcia wielu nieporozumień, dotyczących znaczenia i roli tego filozofa.

Nekrologia

Stefan Blachowski, em. profesor Uniwersytetu w Poznaniu, założyciel i prezes Polskiego Towarzystwa Psychologicznego, ur. w r. 1889, zmarł 31 stycznia 1962 r. „Ruch Filozoficzny” zamieści w następnym zeszytcie artykuł poświęcony jego działalności.

Stanisław Czajkowski, urodzony w Łodzi 22 IX 1904 r., odbywał studia na Uniwersytecie Jagiellońskim oraz w Sorbonie paryskiej (1924—1927), po czym doktoryzował się w Krakowie w r. 1929. W latach 1945—1955 był adiunktem katedry historii filozofii w Uniwersytecie Łódzkim i w r. 1946/47 prowadził wykłady zleczone z tego przedmiotu. W r. 1947 został powołany na członka nadzw. Wydziału Filozoficznego w Łódzkim Towarzystwie Naukowym. Ogłosił w latach 1930—1950 sześć rozpraw w *Przeglądzie Filozoficznym* i w *Kwartalniku Filozoficznym* z zakresu historii filozofii francuskiej. W rękopisie pozostawił obszerną pracę „Studia nad podstawami metafizyki Kartezjusza”, zamierzoną jako rozprawa habilitacyjna. Zmarł w Łodzi 6 XI 1961 r.

Witold Galeński, urodzony 27 listopada 1914 r. w Wiedniu, doktor praw i doktor nauk matematyczno-przyrodniczych, adiunkt Katedry Logiki w Uniwersytecie Jagiellońskim, zmarł 28 sierpnia 1961 r. Ogłaszał artykuły i recenzje w czasopiśmie naukowych polskich i słowackich. W rękopisie pozostawił m.in. prace: „O dwóch źródłach mocy obowiązującej i dwóch motywach przestrzegania norm etycznych społecznych” oraz „O pewnym źródle mocy obowiązującej norm etycznych”, zamierzone jako przygotowanie rozprawy habilitacyjnej.

Paul Häberlin, urodzony 17 lutego 1878, em. profesor filozofii i pedagogiki w Uniwersytecie Bazylejskim, zmarł tamże 29 września 1960 r. Był jednym z wybitnych przedstawicieli filozoficznej antropologii, wydał m. in.: „Allgemeine Aesthetik” (1929), „Naturphilosophische Betrachtungen” (2 tomy, 1939/40), „Der Mensch. Eine philosophische Anthropologie” (1941), „Ethik im Grundriss” (1946), „Allgemeine Pädagogik” (1953), „Leben und Lebensform” (1957).

Paul Menzer, em. profesor Uniwersytetu w Halle, współwydawca „Kant-Studien” w latach przedwojennych, zmarł 21 maja 1960, mając lat 87. Ogłosił m.in. „Die Entwicklung der Kantischen Ethik” (1897/8), „Kants Lehre von der Entwicklung in Natur und Geschichte” (1911), „Einleitung in die Philosophie” (3 wyd. 1922), „Leitende Ideen in der Pädagogik der Gegenwart” (1926), „Deutsche Metaphysik der Gegenwart” (1931), „Kants Aesthetik in ihrer Entwicklung” (1950).

Everett Wesley Hall, profesor filozofii w University of North Carolina, ur.

24 IV 1901, zmarł 17 VI 1960 r. Był autorem wielu artykułów w czasopiśmie i opracowaniach zbiorowych, głównie z dziedziny aksjologii, osobno wydał m.in. „Modern Science and Human Values, a Study in the History of Ideas” (1956), „Philosophical Systems, a Categorical Analysis” (1960), „Our Knowledge of Fact and Value” (1961).

Percy William Bridgman, znakomity fizyk, laureat Nobla (1948), profesor Harvard University i członek Amerykańskiej Akademii Nauk, urodzony 21 kwietnia 1882 w Cambridge (Mass.), odebrał sobie życie w lipcu 1961 r., będąc nieuleczalnie chory. Był twórcą teorii metodologicznej operacjonizmu, której poświęcił szereg publikacji, m.in.: „The Logic of Modern Physics” (1927); „The Nature of Physical Theory” (1936); „Reflections of a Physicist” (1951, 2 rozsz. wyd. 1955).

Raissa Maritain, żona Jacques Maritain’a z pochodzenia Rosjanka, urodzona w Azowie, zmarła 4 listopada 1960 r. przeżywszy lat 77. Pisarka, wykształcona filozoficznie, wydała kilka książek, m.in. „Art et Scolastique” (1919), „Les grandes amitiés” (1944, 2 wyd. 1948).

Wydawnictwa nadesłane

Bocheński I. M., Die Zeitgenössischen Denkmethode, Bern, Francke Verl., 1959.

Boetius A. M. S., O pocieszeniu jakie daje filozofia, Warszawa, BKF-PWN, 1962.

Bradley F. H., Ethical Studies, London, Oxford Univ. Press, 1962.

Brown E. H. P., i inni, Wstęp do teorii ekonomicznej I. M. Keynesa, London, Sz. Nauk. Polit. i Społ., 1961.

Cackowski Z., Treść poznawcza wrażeń zmysłowych, Warszawa, Książka i Wiedza, 1962.

Cicero Marcus Tullius, Pisma filozoficzne III, Warszawa, BKF-PWN, 1961.

Fritzhand M., Myśl etyczna młodego Marksa, Warszawa, Książka i Wiedza, 1961.

Giedymin J., Z problemów logicznych analizy historycznej, Poznań, Pozn. Tow. Przyj. Nauk, 1961.

Gogacz M., Problem istnienia Boga i problem prawdy, Lublin, Tow. Naukowe KUL, 1961.

Grenzmann W., Dichtung und Glaube, Frankfurt, Atenäum, 1960.

Herder J. G., Myśli o filozofii dziejów, T. 1—2, Warszawa, BKF-PWN, 1961.

Historia filozofii, t. 1—2, Warszawa, Książka i Wiedza, 1962.

Jordan Z., Rewizjonizm w Polsce, (odbitka), Kultura 1961.

Kouvenhoven J. A., The Beer Can by the Highway, New York, Doubleday & Co., 1961.

Lebek E., Philosophie der Politik, Bremen, Jahrbuch der Wittheit, 1961.

Lerner D., The Human Meaning of the Social Sciences, New York, Meridian Books, 1959.

Łapicki B., O spadkobiercach ideologii rzymskiej, Łódź, Z. N. im. Ossolińskich, 1962.

Malcolm L., Ludwig Wittgenstein, A Memory, London, Oxford Univ. Press, 1962.

Maslow A., A Study in Wittgenstein's Tractatus, Berkeley, Univ. of California Press, 1961.

Paton, Der Kategorische Imperativ, Berlin, Walter de Gruyter, 1962.

Rintelen J. von, Beyond Existentialism, London, G. Allen & Unwin, 1961.

Runes D. D., The Art of Thinking, New York, Philosophical Library, 1961.

Sowremiennoje sektantstwo, Moskwa, Izd. Akad. Nauk., 1961.

Szumilewicz J., Teoria śmierci cieplej wszechświata, Warszawa, Książka i Wiedza, 1962.

Swieżawski S., Ks. M. Jaworski, Byt, Lublin, Tow. Nauk. KUL, 1961.

Wyszyński M., De matrimonio romano ob metum contracto, Wrocław, Wrocław. Tow. Nauk., 1962.

Zimny Z., Fizykalna teoria pomiaru funkcji intelektualnych, Poznań, Pozn. Tow. Przyj. Nauk., 1961.

Revue de Synthèse, Vol. LXXXII—21, Paris, A. Mihal, 1960.

Rivista di Filosofia Neo-Scolastica, Anno LIV — fasc 1, Milano, Univ. Cattol. del. Sacro Cuore, 1962.

Revue Internationale de Philosophie, Nr 59, 60, Bruxelles, R. I. d. Ph., 1962.

Roczniki Filozoficzne, T. VIII z. 4, T. IX z., 2, 3, Lublin, Tow. Nauk. KUL, 1961.

Science & Society, Vol. XXV Nr 4, Vol. XXVI Nr 1, Science & Soc., New York, 1962.

Studia Socjologiczne, Nr 3, Wrocław, Z. N. Ossolińskich, 1962.

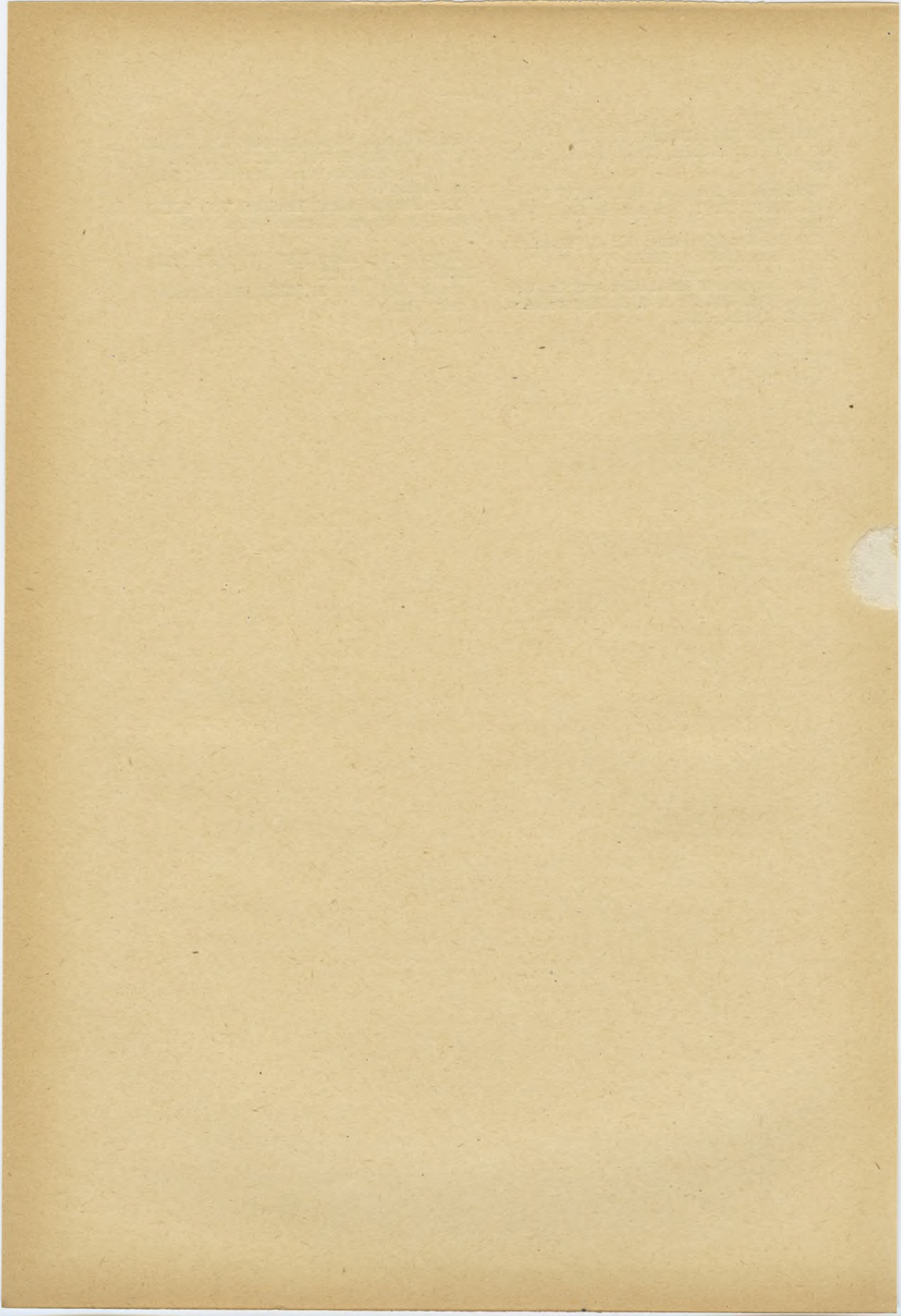
The Journal of Aesthetics and Art Criticism, Vol. XX Nr 2, 3, Baltimore, Am. Soc. f. Aesth., 1961.

The Journal of Philosophy, Vol. LVIII Nr 23, 24, 25, 26, Vol. LIX Nr 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, New York, Journal of Philos., 1962.

The Philosophical Review, Vol. LXXI fasc 1, 2, Ithaca, Cornell Univ., 1962.

Zeszyty Naukowe KUL, V, 1(17), 2(18), Lublin, KUL, 1962.

Znak, Zesz. 90, 91, 92/93, 94, Kraków, Znak, 1962.

niki, nauczanie, s. 215a. Wydania i przekłady dzieł, s. 215a. Historia filozofii, s. 218a. Współczesne kierunki filozoficzne, s. 219a. Monografie o filozofach i pisarzach filozofujących, s. 219b. Metafizyka, s. 221a. Teoria poznania, s. 221a. Historia i filozofia nauki, s. 221b. Logika i metodologia, s. 222a. Psychologia, s. 222a. Teoria wartości, s. 223a. Etyka i teoria postępowania, s. 223a. Estetyka i teoria sztuki, s. 223b. Filozofia społeczeństwa i nauk społecznych, s. 223b. Filozofia wychowania, s. 224b. Filozofia historii i nauk historycznych, s. 224b. Filozofia przyrody i nauk przyrodniczych, s. 224b. Filozofia religii, s. 225b. Varia, s. 225b.	
Wiadomości bieżące	227
Wiadomości wydawnicze	227
Publikacje jednostkowe, s. 227a. Publikacje zbiorowe, s. 233b. Wydawnictwa seryjne, s. 233b. Wydawnictwa ciągłe i czasopisma, s. 234b. Bibliografie, leksykony, s. 235b.	
Odczyty, wykłady, referaty	235
Organizacje	236
Zjazdy	238
Nauczanie	239
Wiadomości osobiste	240
Varia	240
Nekrologia	241
Wydawnictwa nadesłane	242

Numer 3 tomu XXI będzie zawierał:

J. Reutt, Stefan Błachowski (1889—1962). — A. N. Prior, Współczesna logika w Anglii. — Recenzje i sprawozdania. — Polemika. — Autoreferaty z odczytów i wykładów. — Przegląd czasopism. — Zapiski bibliograficzne. — Wiadomości bieżące.

Krakowski Oddział Polskiego Towarzystwa Filozoficznego ogłasza konkurs na prace monograficzne z historii filozofii polskiej XX w. Prace winny mieć charakter ściśle historyczny i źródłowy.

Przewidziana nagroda w wysokości 10.000 zł będzie przyznana jednemu autorowi, ewentualnie kilku do podziału. Krakowski Oddział Polskiego Towarzystwa Filozoficznego zastrzega sobie możliwość nie przyznania nagrody w ogóle, jeżeliby żadna z nadesłanych prac na nią nie zasługiwała.

Termin dostarczania maszynopisów na adres Krakowskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Filozoficznego (Kraków, Manifestu Lipcowego 13) upływa z dniem 30 czerwca 1963 r. Prace winny być opatrzone godłem, a imię, nazwisko i adres autora podane w zaklejonej kopercie.

Wydawca: Polskie Towarzystwo Filozoficzne. Nakład 500 + 30. Ark. wyd. 11, ark. druk. 7,125. Papier druk. mat. V kl. 80 g 70×100. Podpisano do druku 18 IX 1962 r.

Druk ukończono we wrześniu 1962. Cena zł 30,—
Toruńskie Zakłady Graficzne — Nr zam. 825 — W-11

Cena zł 30,—